

AANDAGTIG BESCHOUW,
NAAUWKEURIG ONDERSOEK, ENDE
UITVOERIGE VERKLAARING
V A N D E N
B E H E M O T H,
E N D E N
L E V I A T H A N,

Afgetekend van den HEERE GOD in het XLste
en XLste Hoofdstuk van het Boek Jobs.

*Als de HEERE Job uit een Onweder andermaal
antwoorde.*

DOOR
JAKOB BOERHAVE,

Dienaar van Jesus Christus, in syne Gemeente te Leiden.

Met Kopere Platen.

TE LEIDEN,
By SAMUEL LUCHTMANS, 1737.
Ordinaris Stads Drukker.

WY Ondergeschreven Professoren, uytmakende de Theologische Faculteyt in 's Lants Univerfiteyt tot Leyden, hebben met alle mogelyke aendagt geleefen het Tractaat van den Eerwaarden en seer Geleerden Heere JACOBUS BOERHAVE, seer wakker en getrouw Predikant alhier tot Leyden, genaamt *Aandagtig Bescouw, Nauwkeurig Onderzoek, ende Uuwoerige Verklaaring van den Bebemebb, en den Leviathan, afgetekend van den Heere God in het XLste en XLlste Hoofdstuk van het Boek Jobs, als de Heere Job uit een Onweder andermaal antwoordde.* En in het selve niets strydis teegen de Formulieren van Eenicheyt en aengenoome Gront-Leere onser Kerke gevonden: Maar wel veele blyken van een besondere Geleertheyt, Belesenhey, Nauwkeuricheyt, Seedicheyt, Bescheydenhey, en teedere Godvrugticheyt, allesins doorstraalende in de Behandeling van dit aenmerkelyk gedeelte van Godts Heylig Woordt, waar in veele dingen zyn swaar om te verstaan. Wy wenschen van herten des Heeren vorderen seegen oover syn Eerw: Persoon, Heylige Bedieninge, en getrouwen Arbeyd ten nutte van Godts Kerke! In Leyden deesen 30. September 1737.

FRANC. FABRICIUS, S. S. Theol. Dr. & Prof.
 T. H. VANDEN HONERT, S. S. Tb. Dr. en Profess.
 JOH. WESSELIUS, S. S. Tb. Dr. en Prof. Fac. Dec.
 JOAN VANDEN HONERT, T. H. SOON, Doktor
 en Professor der H. Godgeleerdheid.

O P D R A G T

A A N

*DEN HOOG-EERWAARDEN, HOOG-GELEERDEN
EN WYDBEROEMDEN*

H E E R E

FRANCISCUS FABRICIUS,

HOOG-LEERAAR IN DE H. GODGELEERDHEID
IN DE HOOGHE SCHOOLE TE LEIDEN, ENDE
GETROUW DIENAAR VAN J. C. IN SYNE GE-
MEENTE ALDAAR: THANS GEDEPUTEERDE
VAN DE ZUID-HOLLANDSCHE SYNODE: LID
VAN DE KONINKLYKE MAATSCHAPPY TE
LONDEN, TER VERBREIDINGE VAN HET
HEILIGE EVANGELIUM IN DE OVERZEE-
SCHE LANDSCHAPPEN.

HOOG-EERWAARDE HEER!

Hoogagtinge, Vriendschap, Erkente-
nisse, en het Welgevallen, 't geen
U: H: E: geschept hebt in onse Rede-
nen over het Geschrifte Jobs, ende
de ernstige en aanhoudende Vermaaning-
en, om onse Verklaringen van deese Schrift in
het licht te geeven, hebben my opgewekt om
dit eerste Werk, 't geen uit myne penne is

* 2

voort-

O P D R A G T.

voortgekomen, aan U: H: E: op te draagen. Ontfang dan, Wydberoemde Heer! dit gering bewys van myne Hoogagtinge voor U: H: E: die de eere gehad hebbe een' langen reeks van jaaren te syn geweest, ende ook nu nog te syn uw Mede-arbeider in den Wyngaard des Heeren, geplant alhier in de Stad Leiden. Die uwe Vriendschap genoten hebbe, ende door tong ende penne van U: H: E: so vaak gestigt ben. De Vrugt uwer lippen, de weldoorwrogte, beschaafde ende nette Redenvoeringen van den Predikstoel; als ook uwe geleerde ende welbearbeide Schriften maaken my, benevens veelen, uwen schuldenaar. Og! hadden wy langer mogen smaken de keurlyke Vrugten, die gy ons opdiste van den Predikstoel! Dog daar deese Gemeente so veel reden heeft van danksegginge aan den Allerhoogsten, die U: H: E: so veele jaaren het leeven, gesondheid, sterkte, yver en verstand gegeven heeft, om syne Gemeente te weiden alhier, sal sy U: H: E:, die uwen besten leeftyd tot haaren dienst hebt afgesleeten, niet misgunnen in uwen hoogen ouderdom ruste van uwen arbeid. Te minder, dewyl U: H: E: schoon ontslagen van Predikdien-

O P D R A G T.

diensten, niet nalaat de Kerke van J. C. so hier als elders ten nutte te syn, den welstand Sions te bevorderen; de Kerkelyke Vergaderingen, Kerkenraad, Classis, ende Synode met uwen Wyfen Raad te ondersteunen. Heeft sig dan deese Gemeente niet een' *kleinen*, maar wel een' *langen tyd* mogen *verheugen in uw licht*? sy verblyd sig nog al by wylen in het *licht*, dat gy laat straalen van den Predikstoel in haare Oogen. Ja! in dat selve *licht* heeft sig niet slegts eene Gemeente verheugd, maar ook een groot getal der geenen, die selve *Ligten* syn in de Gemeenten van ons Vaderland. Gy hebt de Hooge Kerkvergaderinge der Zuid-hollandsche Synode ingewyd, in het voorleede jaar, door so een' kragtige ende welgepaste Redenvoeringe; ende, als Lid derselver Vergaderinge, door Raad ende hulpe so veel gewigt toegebracht tot heilsaame Besluiten. Gy medewerkt ook nu nog, als Afgevaardigde van deselfde Kerkelyke Vergaderinge, met anderen tot uitvoeringe van deselve, ende fiet toe, dat alles *eerlyk, ende met ordre geschiede* in de Gemeenten van J. C.. Weshalven U: H: E: blyft een seer nut Dienstknegt in de Christenkerke. Gy hebt Sions Scholieren, uwe Nazireers'

O P D R A G T.

zitters in de Hooge Schoole, als ook de Ledemaaten der Kerke altoos opgeschapt het Waare Voedsel der Ziele; onderweesen de Waare Wysheid. *Jesus Christus den eenigen grondslag der Zaligheid. Den Raad des Vreedes.* Gy hebt getoond, dat deese is de Godgeleerdheid van *het Paradys, van de Nakomelingschap van Seth, Noach, Abraham, van Moses, ende de Profeten.* Ja! die van hem selven, die 'er de Inhoud ende het Onderwerp van is, geleerd is in de dagen syner Vernederinge hier op aarde; ende van syne Apostelen is in het volkome dagligt gesteld. Maar Hy, wien *getuigenisse geeven* alle de Aardsvaders, Moses, *ende alle de Profeten*, dat wie in hem geloofd, sal zalig worden, is ook *Jobs GOEL* geweest. U: H: E:, wiens eenig Oogmerk altoos geweest is met mond ende penne een' iegelyken, die uwe Woorden hoord, ende Schriften leest, in te scherpen, ofte te sterken in dat geloove van hem, die *de eenige Grondslag der zaligheid is*; schat dan ook onder de Gewyde Schriften seer hoog het *Boek Jobs*, waar uit U: H: E: sonder veel moeite een volleedig Opstel der *Christelyke Godgeleerdheid* soud kunnen opmaken. Het word van U: H: E: daarom niet
te

O P D R A G T

te minder geagt, om dat, behalven de Werken van *Gods Genade*, so veele werkstukken van den Grooten Werkmeester der *Nature* worden aangehaald, ende eenige van deese so wydluftig beschreeven. U: H: E: heeft derhalven ook genoegen kunnen vinden in onse Predikinge over *het Boek Jobs*, ende niet alleen over die deelen die melden *de Christelyke Gelooffstukken*, maar ook *de Werken der Nature*, die hier worden aangehaald ter betoog van Gods Heerlykheid, Magt, Wysheid ende syn souverein Regt over syne schepselen; de Menschen, sonder uitsluitinge selfs van Geloovigen ende Godzaligen.

U: H: E: hebt hier in selfs so veel genoegen ende nut gevonden, dat my ernstig ende vaak hebt aangepord, om het gepredikte ter drukperffe over te geeven. Ende ik kan ook met waarheid betuigen, dat de ernstige ende aanhoudende aanmaaningen van U: H: E:, voor wien ik so veel opsigt hebbe; benevens die van myne Amptgenooten, ende andere geagte Vrienden in de Gemeente; my hebben gebragt tot dat, waar van ik altoos eenen weersin gehad hebbe. In deesen hebbe ik selfs ook opgevolgd den Raad van U: H: E: welke
was

O P D R A G T.

was, allereerst ende als een voorlopend Geschrifte uit te geeven de Beschryvinge van den *Behemoth* ende den *Leviathan*. Hier op tog ons selven bedenkende vonden wy gewigtige redenen. Wy begreepen, dat deese tweede Reden des *HEEREN*, die hy sprak tot *Job* op een' staatelyke ende vervaarlyke wyse, van klem ende nadruk is; seer merkweerdig; dog duister, ende swaar om te verstaan boven al het geen in het *Boek Jobs* gevonden word. Waar uit niet alleen onregtsinnigen gelegenheid hebben genomen, om deese Schrift te verdraaien; ende Ongodisten, Godisten ende Vrygeesten, om se te veragten: maar welke ook Uitleggersen, die vermaak scheppen in Byspreuken, heeft aanleidinge gegeeven om hunnen speelsicken gedagten den ruimen toom te vieren.

Het dagt ons dan niet vreemd, dat U: H: E: ende so veelen, die ons aanlogten om een' Schriftelyke Verklaaringe van het *Boek Jobs*, het allermeest verlangden naar den uitleg van den *Behemoth* ende *Leviathan*. Wy naamen ook in agt onsen leeftyd, dat onse Jaaren vast klimmen, ende wy derhalven ons hadden te spoeden, eer de dagen komen, ende de jaaren
na-

O P D R A G T.

naderen, waar in wy seggen mogten, dat ons de kragten van lighaam en geest, moed en lust begeeven hebben; die, so tot de Verhandeling van het gansche *Boek Jobs*, als insonderheid van dat Deel, spreekende van den *Behemoth* ende *Leviathan*, vereischt worden. Eer dan nog de scherpte van het Oordeel verstompt, de Geest onwillig is, het geheugen verzwakt, de zintuigen afgesleeten, ende de kragten van Ziel ende lighaam vergaan syn, dagt het ons met allen raadzaam, dit allerswaarste Werk het allereerste aan te vatten, waar toe ons de meeste sterkte van noden was. Wy beginnen dan onse Verklaringe met deese twee *Kapitelen*, die op een na de laatste syn van het gansche *Boek Jobs*.

Indien dan onse leeftyd, of de staat van Geest ende lighaam ons niet toelaat om ten einde te komen; wy sullen immers het allerswaarste verrigt hebben. Maar so de *Heere* ons geeft leeven, gesondheid ende kragten, om ook de andere deelen van het *Boek Jobs* te verhandelen, sullen wy, het geen ligter is, met so veel te meer moed ende gemak mogen volbrengen. Sie daar dan, *Wydvermaarde Heer*, 't geen ik op uw Verfoek ende Raad

* *

O P D R A G T.

Raad hebbe opgesteld. Ik hoope, dat her de verwagtinge van U: H: E:, so niet volkomen, immers ten deele, of eeniger maate sal voldoen. Dit laatste sal my genoeg syn, die bidde ende wensche, dat de Algenoegsaame, die u so veele Talenten gegeven heeft ten behoeve van syne Gemeente, die deselve heeft vermeerderd tot in uwen hoogen ouderdom, niet ophoude, so lange gy in leeven syt, daar toe te doen, ende in staat houde om die te besteeden tot heil van Sion: U: H: E: ondersteune in de swakheden, ende trooste in de verdrietelykheden, die den Ouderdom vergeselschappen: laate U: H: E: nog lange weesen een sieraad van Kerke ende Hooge Schoole, ende eindelyk, 't geen hy U: H: E:, (hoe groot het ook syn mag, egter maar ten deele is,) gegeven heeft, volmaake namaals hier boven in het Hemelsche Sion. So besluit hy, die is.

Hoog-erwaarde ende Hoog-geleerde Heer!

Uw Amptgenoot in de Kerke van J. C.

ende.

Uw seer toegenegens ende Dienstvaardigs

JAKOB BOERHAVE.

Leiden, den
7. Octob. 1737.

V O O R R E D E N.

Geduurende den tyd van onse Bedieninge in de Stad *Leiden* hebben wy verscheidene ende voornaame Deelen met de Gemeente verhandeld. Aangesien wy door Gods goedheid een' aanhoudende gesondheid genoten hebben, geene sonderlinge toevallen ons opgehouden, nog onvermydelyke hinderpaalen ons in den loop van onse Predikdiensten gestuit; nog Uitspanningen tusschenpoosen gemaakt hebben; konden wy met een' staagen tred voortgaan met het geen wy ondernomen hadden. Wy hebben derhalven veele Stukken so uit het Oude, als Nieuwe Verbondschrift de Gemeente verklaard. *Historien* uit het O. ende N. Testament. *Psalmen*, *Profeetsyen*, *Brieven der Apostelen*, ende ook eenige Deelen uit het Profetische Geschrifte, *de Openbaringe van Joannes*. In het uitkiezen van Predikstoffen naamen wy in agt; *ten versten* de waardigheid ende nuttigheid der stoffe; *ten anderen* de gelegenheid des tyds, waar in wy ons bevonden; *ende eindelijk* sogten wy eene stoffe, die niet te gemeen was: wie sal deese keurstoffen afkeuren? een iegelyk sal immers goetvinden 't geen nut ende wel gepast is; dog te meer, indien het bovengemeen is, niet so vaak gelegd word, dat het verveelen sal. Daar wy dan stonden in dat selve gevoelen, wierpen wy onse oogen op de Goddelyke Boeken so des O. als N. Testaments, om een ter verhandelinge nit te leesen. Onder deese deed sig op het *Boek Jobs*, als een seer weerdig, nut, ende nitnemend Werkstuk van Gods Geest. Hier op starogende sagen wy straks een heer.

V O O R R E D E N .

heerlyk tafereel, waar in de gangen des Heeren met syne geliefde Keurlingen, syne Kerke ende Volk, so duidelyk worden afgemaald; daar een iegelyk, in wat staat, gelegenheid ende omstandigheid hy sig bevinden mag, het sy in voorspoed, het sy in tegenspoed; syn voordeel by vinden kan. Dog dewyl wy ook sogten eene stoffe, die niet so gemeen is, als andere, maar seldsaamer, vonden wy, dat ook dit laatste ons oogmerk soude voldoen. Is 'er tog onder alle de Godgewyde Schriften, die van groote waarde syn, een, uit welke minder gepredikt word, dan uit het *Boek Jobs*? wie weet, of het ooit voor deese Gemeente, indien elders, van den beginne tot den einde toe sonder tusschenpoofen gepredikt is? ja wie heeft geheugen, dat 'er eenige voornaame Deelen uit verklaard syn van den Predikstoel? dewyl wy dan hier sagen eep Werkstuk van Gods Geest, so waard, so nut, ende in alle gelegenheden so dienstig, ende waar van de Gemeente onder alle de Goddelyke Boeken de minste kennisse hadde; vonden wy ons selven aangemoedigd om dit aan te vatten. Dog de moed ende lust begaf ons wederom, als wy nader beschouden dit selfde Geschrifte Gods. Der deeden tog sig op veele duistere nevels in het selve, daar wy niet door heen sagen. Indien in de Brieven van Paulus, naar het seggen van Petrus, *sommige dingen swaar syn om te verstaan*, hoe veele niet in het *Boek Jobs*? hoe veele spreuken, spreekwyfen ende woorden, die vreemd syn? het is een sonderlinge styl. Ende word 'er niet een' veelvoudige, ja byna algemeene kennisse van Goddelyke ende Menschelyke Weetenschappen ver-

V O O R R E D E N.

vereifcht, om *het Boek Jobs* uit te leggen? hier toe is nodig niet alleen een' groote *Godgeleerdheid, Taalkunde, Kenniffe der Oudheid*, maar ook een' volmaakte ende vollee'dige *Natuurkunde*. De *Wiskonst, Sterrekunde*, kenniffe van alle *Gedierten, Vogelen des hemels, viervoetige ende kruipende Gedierten*, ende de *Gedrogten der Zee*. De *Bergwerken, Metalen*, ende, op dat ik het met een woord fegge, byna het gansche verhaaf der Werken van de *Nature*, het geen de Latynen noemen *Historia Naturalis*. Hier word felfs gemeld de verwonderlyke formeeringe van den Mensch in fyn Moeders lighaam. Ja ook felfs komt de *Geneeskunst*, ende kenniffe der liekten hier te pas. Maar lieve! wie fyn wy, die eene fchatkamer fo vol wysheid befitten fouden, om te voldoen aan de weerdigheid van dit Goddelyke Gefchripte? dog indien in *grootte dingen te willen, genoegzaam is*; agteden wy, dat het geringe, dat wy uit onfe Schatkamer konden voortbrengen, de Gemeente konde ftigten, ende dat het nog beeter was, immers iet, hoe klein het ook wesen mogt, dan niet met allen daar van te vermelden. Het was, dagt ons, nog dienftiger eenig ligt aan dit duiftere Gefchripte toe te brengen, dan het felve in het geheel in het duiftere te laaten.

Wy hebben ons derhalven daar over nader bedagt, geloofd ende gehoopt, dat onfe arbeid niet ydel foudde fyn, nog tyd verlooren, indien wy aanvaarden dit voortreffelyke Werkftuk in de vreefe des Heeren, fonder vooroordeel, met alle forgvuldigheid ende neerftigheid onderfogten die vreedde fpreekwyfen,

V O O R R E D E N .

redenen ende woorden, ende voorts te raade gingen met geagte Taalsmannen, regtsinnige ende verstandige Uitleggersen, ende also den regten sin poogden uit te vorschen. Wy konden ook te hulp neemen de Schriften der Natuurkundigen, ende ervaarenen in de Menschelyke Weetenschappen, als sy ons te stade souden komen in de verklaringe van dit Geschrifte. Konden wy met alle deesen nog niet te regt komen om den sekeren sin vast te stellen, immers sy souden ons in staat stellen, om het waarschynelykste hervoroor te brengen; dog indien sy ook daar in te kort schooten, konden wy het selve als onseker daar laten: liever wilden wy dit doen, dan veele ende verscheidene gevoelens aanhaalen, die nog grond nog schyn hebben; of spitsvindigheden, die meer aardigheid dan bondigheid hebben: dit overleggende herquam de moed en lust wederom in ons, om het *Boek Jobs* met de Gemeente te verhandelen. Dog der was nog overig de wydluftigheid van deese Schrift, welke bagrypt twee en veertig Kapittelen, waar van de meeste lange syn; het schein boven onsen leeftyd, daar wy reeds *vyf kruisen* kerfden, dit Werkstuk te voleindigen: maar ook dit heeft ons voorneemen niet gestuit, want wy namen in opmerkinge, dat schoon onse leeftyd so lange niet reikte, dat wy dit ten einde bragten, egter daarom onse arbeid niet geheel ende al soude verlooren syn, als wy slegts een Deel daar van afhandelden; ons voorneemen stond ook so vast niet, om het geheel en al ten einde te brengen, dat wy het aanvangende ons daar toe verplicht hebben; maar hadden het selve nog in beraad tot dat

V O O R R E D E N .

dat wy de twee eerste Hoofdstukken verklaard hebben; dog wanneer wy daar toe gekomen waren, ende het tweede Kapittel besloten hadden, syn wy voortgegaan in den Uitleg van *het Boek Jobs*, ende syn daar mede ten einde gekomen, nadat wy ruim *agt jaaren* daar mede syn beefig geweest. In deesen tyd hebben wy dit groote Werk afgedaan. Wy hebben tog onverhinderd mogen voortgaan van den beginne tot den einde toe, sonder dat wy ooit stal gehouden hebben, dan wanneer wy verplicht waaren naar Kerken-ordeninge tot andere Predikstoffen. Daar en boven hebben wy met alle kracht voortgesnel, daar het de stoffe toeliet: aangefien *Job* ende *synne Vrienden*, in hunne t' saemenspraaken ende redenwisselingen, die het grootste gedeelte van dit Geschrifte uitmaaken, seer breed ende woordenryk syn, waarom hunne redenen geen' breedvoerige verklaringe vereifchten, ende wel goede stukken op eenmaal konden ontvoud worden: behalven dat de redenen van voorgaande spreekers door volgende wel eens herhaald worden, ende deselfde dingen wel tweemaal voorkomen, waar over derhalven geen verhaal van verklaringe nodig was. Wy vertrouwen egter, dat niemand, die onse Uitlegginge over het *Boek Jobs* gehoord heeft, ons sal kunnen wyten, dat wy het selve hebben overgevlogen, sonder den grond daar van te raaken, dewyl wy nooit onse Texten so ruim genomen hebben, of wy hebben, so wy meenden, het waare, weesentlyke ende nodige daar van gesegd; vooruitstellende dat, 't geen bekend, dikwyls gesegd, ende by andere gelegenheden breeder verklaard word. Maar daar:

V O O R R E D E N .

daar wy wigtige, ende bondige faaken vonden, hebben wy onse Texten ook wel smal genomen; daar ons duistere spreekwyfen, redenen, woorden ende faaken voorquam; hebben wy by ons felven wel veel tyd ende arbeid befteed, om den fin daar van uit te vinden, dog ons bevytigd, om het geen wy bedagt of gevonden hadden, fo kort als mogelyk was, de Gemeente voor te ftellen, nog defelve opgehouden met het voortbrengen van verfcheidene Gevoelens der Uitleggers, defelve elk in het byfonder te wikken, en die niet aanneemelyk fyn met veele redenen te wederleggen; agtende dat het genoegzaam was, te feggen ende vast te ftellen het Waare, fonder de aandagt der Gemeente beftig te houden, ende te vermoeien met dingen, die nog feker, nog nut fyn; daar tog die langwylige fintwiflingen, dat woordenliften, ende letterknabbelen nergens minder pas geeft, als op den Predikftoel. So doende konden wy fpoed maaken, ende ten einde komen, gelyk wy het ook onder de Langmoedigheid Gods, als wy gefegd hebben, ten einde gebragt hebben.

Hier by konden wy het nu gelaaten, ende van *Job* affcheid genomen hebben, als wy s' Mans einde gezien, ende verkondigd hadden. Dat was ook de meininge, dewyl ons nimmermeer in gedagten gekomen is iet voor de drukperfe op te maaken, ende voor al niet het gefprokene over het *Boek Jobs*. Ja daar van hebben wy altyd eenen weerfin gehad; fo dikwyls wy deswegen vermaand ende aangefogt fyn, hebben wy dat afgeweefen. Wy vonden tog genoeg te doen in onse Bedieninge, die in alle deelen wel
be-

V O O R R E D E N .

betragt, werk genoeg verschaft aan een' getrouwen Dienaar van J. C., sonder dat hy veel tyd sal overig hebben om Boeken te maaken. Ende sal hy sonder dat niet volstaan voor den *Oversten Herder der Schaa- pen*, ende syne Gemeente, als *hy ziet op de Bedie- ninge, die hy aangenomen heeft*, dat *hy die wel ver- vulle?* als *Paulus* laat seggen aan *Archippus* Kol. 4: 17. Maar is 'er ooit eene Eeuwe, deese is vrugtbaar van Schryvers. De Boeksaalen syn getuigen, hoe warm de drukpersen gehouden worden. Maar so alle kon- sten ende weetenschappen, insonderheid de Godge- leertheid verschaft den Boekdrukker gestadig werk. Ende indien de *Prediker* al in synen tyd seide, *van veele Boeken te maaken is geen einde*, Pred. 12: 12. hoe veel meer hebben wy dit te seggen in onsen tyd, daar de Weereld beswykt onder den last der geschree- vene Boeken? Als wy dit sagen, hoe het getal der Boeken, insonderheid in de Godgeleerdheid, ende over de Heilige Schriften steeds aangroeid; daar niet alleen Hoogleeraars in de Hooge Schoolen, Leeraars in de Kerke Gods, Katechizeermeeesters, maar ook enkelyoudige Lidmaaten of Persoonen, so wel van het Vrouwelyke als van het Mannelyke Oir, daar da- gelyks byvoegen; kreegen wy eenen weerwil om dien grooten hoop der Boeken te vermeerderen.

Daar en boven letteden wy wel, hoe gevaarlyk het is te schryven, indien voor allen, voor Godge- leerden ende Uitleggers der Gewyde Schriften, die so veel spotters ende wederstreevers vinden, die gee- ne gelegenheid laten voorby gaan om die te beschim- pen, ende met alle hevigheid aan te randen. Dog

***

in.

V O O R R E D E N .

indien hun daar toe gelegenheid kan gegeven worden door openbare Predikingen, ende onderwys met monde, hoe veel meer door Geschriften, die aan het gemeen geveild worden? *de geschreeve letter blyfd.* Dat hebben sy te wagten niet alleen van Godgeleerden selven, so die binnen als buiten de Gemeente syn, maar ook van die van een ander beled syn, als *Rechtsgeleerden, Medicynmeesters, Wysgeeren* ende *Natuurwysen*; dog indien deese niet genoemd mogen worden onder de Wederstreervers van de Godgeleerden; het syn immers de *Letterkundigen*, ofte de *Geletterden*, die geene de geringste feil willen over het hoofd sien; en niet slegts saaken, redenen, spreekwysen, woorden; maar ook letters ende stippen siftten en hekelen. Onder alle Schriften des Goddelyken Woords is 'er geen dan het *Boek Jobs*, welkes verklaringe meer kan onderworpen syn de beschimpinge ende hekelinghe der quaadaardigen, dewyl deese Schrift niet kan uitgelegd worden sonder kennisse van verscheidene Konsten ende Weetenenschappen, welke een Schrifgeleerde niet besittende, ligt sal struikelen, ende derhalven gemakkelyk te vatten syn van die deese elk in het bysonder betragten. De Leeser sal dan wel begrypen wat ons tot hier toe, ende veel anderen, geheel en al van schryven heeft te ruggehouden.

Maar hoe kragtig ende regtveerdig deese redenen ook mogen syn, egter hebben wy overwogen de ernstige ende aanhoudende aanspokingen van veelen, die wy alle eere ende agtinge schuldig syn, onse Geliefde ende Goetde Amptgenoten, ende andere feer
waar:

V O O R R E D E N .

waarde Lidmaten der Gemeente. Hier door ten eersten opgewekt, erinnerden wy ons felven de voortrefelykheid van dit Werkstuk van Gods Geest, waar van wy een nader ende klaarder gesigte gekreegen hadden, als wy dat geheel en al hadden afgepredikt. Hier door syn wy so wel tot het schryven, als voort heen tot het prediken over het *Boek Jobs* bewoogen. Wy hebben daar over predikende gevonden eene stoffe so heerlyk, so stigtelyk, redenen so kragtig ende Zielroerende, dat een steenen harte selve daar over moet aangedaan syn: de gangen van God in syn Heiligdom so duidelyk aangeweesen, ende syn souverein regt, ende hoogheid so klaar in het licht gesteld, dat een iegelyk, immers die oplettende is, sal worden opgeheeven tot lof van synen Schepper, ende onderweringe aan syn Welbehaagen. Dit, indien het gehouden mag worden voor het oudste onder de Godgewyde Schriften, steekt ook in weerdigheid uit onder deese. Ende mag het niet een kleine *Bybel* genaamd worden? Hier uit soude een Opstel van de gansche Godgeleerdheid kunnen gemaakt worden. Hier word God, ende de Middelaar Gods ende der Menschen geleerd: Gods Deugden ende Volmaakt-heden worden in deese Schrift so baarblykelyk ver-toond: syne Almagt, Wysheid, Goedertierenheid ende Gerechtigheid duidelyk aangeweesen: dit Boek schreeuwt uit den naame des Heeren, dien hy liet hooren *Exod. 34: 6. Heere, Heere, God, barmhertig, ende genaadig, langmoedig, ende groot van weldaadigheid, ende waarheid.* De werken der Nature ende Gonde: syne wegen met de Uitverkooren: ende de

V O O R R E D E N.

Christelyke Geloofstukken: ja de kern van de Christelyke Godgeleerdheid; de pligten van het Genadeverbond, geloove ende gehoorzaamheid: het merg van de Christelyke Zedekonst; danksegginge in voorspoed, lydszaamheid in tegenspoed: ende het geen immers een iegelyk moet toestemmen, ende seggen te syn de Ziel van de waare Godvrugt; een' volstreckte onderwerpinge *van den wille* aan Gods Welbehaagen in alles, ende hoe hard het ook syn mag voor het vlees; maar ook *van het verstand* aan het geen hy geopenbaard heeft, ende eene goedkeuringe van al wat hy segd ende doet, hoe vreemd ende ongerymd het selve aan het begrip en de sinnen mag voorkomen: God te heiligen, namentlyk in alles, wat hy segd ende doet; te gelooven alles, wat hy geopenbaard heeft; ende te gehoorzaamen wat hy geboden heeft.

Waar komt het tog alles op uit? dat God in alle syne Woorden ende Werken gepreesen worde. Hier vonden wy een feker getuigenisse van het geen de Grootte Apostel der Heidenen segd, *Rom. 15:4* dat het geen te vooren geschreeven is, dat is tot onser leeringe te vooren geschreeven, op dat wy door lydszaamheid, ende vertroosting der Schriften hoope hebben souden. Sie daar tog eene Schrift, welke strekt tot leeringe, die lessen geeft den bedrukten, om syne lydszaamheid te oeffenen; maar ook een' bedroefde Ziele genoegsaamen troost verschaft, ende grond van hoope geeft, ende verwagtinge van een' salige uitkomst.

In deese Schrift hebben wy gevonden 't geen deselfde Apostel segd, *1 Tim. 3:16*. dat sy is nuttig tot

om-

V O O R R E D E N.

onderwys niet alleen van alles, wat wy weten, ge-
looven en doen moeten tot Gods eere, 's Naasten
stigtinge, ende uitwerkinge van onse saligheid; maar
ook is deese Schrift nuttig tot *wederlegginge*: hier uit
kunnen overtuigd worden door onwraakbaare rede-
nen, die van het spoor der Waarheid afwyken: dit
beschaamt *Ongodisten: Epikureers*, die de Goddely-
ke Voorlienigheid lochenen: *Vrygeesten* die hun ver-
stand niet willen onderwerpen aan het beschreeve
Woord Gods, nog hunne gedagten gevangen leiden
tot gehoorzaamheid ende geloove: *Twifelaars*, die
nergens eenige sekerheid, maar over al swaargheid
in vinden: *Heidenen*, welke *dienen*, die *van nature*
geene Goden syn, de *Sonne opgaande in haaren glans*,
ende de *Maane seer heertyk voortgaande*: de *Jooden*,
die den *Goël* niet erkennen, ende den Waaren Ver-
losser verwerpen. Dit selve *Boek Jobs* is een Maga-
syn, mag men seggen, 't geen uitleverd alle soorten
van wapenen, om te bestryden die onder de *Christe-*
nen de *Christelyke Waarheden*, ende *Verborgeneden*
der Godzaligheid wederspreken. Ik noem onder dee-
se de *Werkbeiligen*, ende die een' eige gerechtigheid
soeken op te regten; deese Schrift is nuttig om die
trotsen te vernederen. De Redenen des *Heeren*, en-
de het Voorbeeld van *Job* is bequaam om se te over-
tuigen. Als de Heere God syn Regt verdedigd te-
gens den allerheiligsten Mensch hier op aarde, als hy
syne bewyfen neemt van syne grootheid ende 's Men-
schen geringheid daar tegen; laat deese niet na sig op
de allerdiepste wyse te verootmoedigen voor den *Hee-*
re, erkend syn souverain Regt over hem, herroept
*** 3
syne

V O O R R E D E N .

fyne voorgaande Redenen, die dat ſcheenen te wederſpreken; bekend ſchuld, geeft God de eere, ende onderwerpt ſig geheel en al. Ende dat deeſe Schrift ook diend tot *verbeteringe, ende onderwyſinge die in de Regtveerdigheid is*, blykt niet alleen hier uit, maar ook by de ſtukken.

Indien wy dan voor heen het *Boek Jobs* doorbladerd hebbende ons ſelven vonden aangemoedigd, om deeſe Schrift voor de Gemeente te prediken; ſo heeft het ſelve, geheel uit gepredikt hebbende, ons ook aangefet om onſe Uitleggingen daar over ter drukperſe over te geeven: alle de voorgemelde Redenen, waarom niet? hebben ons daar van niet afgeschrikt: wy dagten, of de Boeken ende Uitleggingen der Schriften ſteeds vermenigvuldigen, ende dagelyks nieuwe voor den dag komen, dat 'er egter nooit ſal ſyn genoeg gedaan aan de Heilige Schrift; de Weetenſchap ſal tog altyd gebrekkelyk blyven, nog ooit tot volmaaktheid komen; nooit ſal de kenniſſe tot die hoogte komen, dat 'er niet ſal worden togedaan. Komen 'er veele nieuwe Schriften ende Uitleggingen der Goddelyke Schriften voor den dag, der ſlyten ook veele oude af, ende geraaken in het verhoolen, ten ſy men opklimme tot de eerſte Eeuwen, welker Schriften, die gekomen ſyn tot de latere Eeuwen, in weeſen blyven. Ende ſchoon tot het geſchreevene niet nieuws toegebragt word, het kan egter in meerdere klaarheid geſteld, ende in beeter e ordeninge geſchikt worden.

Ende of 'er al Tegenpartyders ſig opdedden tegen onſe Uitleggingen, quaadaardigen, die deſelve beſchimpten, hekelden ende liſteden; des meenen wy,
of

V O O R R E D E N .

of hoopen immers ons voordeel daar mede te doen. Want indien sy ons feilen aanwyzen, is het onse pligt maar die te erkennen, sal het ons so veel te wyfer ende voorfligtiger maaken, die tog tot hinken ende struikelen so gereed syn, ende hoe sorgvuldig wy ook mogen geweest syn, egter wel konnen geglibberd hebben, ende wel fullen willen weeten te hebben begaan, 't geen wy met de allerwyfste gemeen hebben. Worden wy tegen reden beschimpt, ende aangevogten sonder oorfaake, is 'er niet anders te doen, dan het te veragten, ons dat niet aan te trekken, als het geen, sonder grond, regt ende reden fynde, van selfs valken moet. Dit bedenkende syn wy volstandig gebleeven by ons opset.

Wy voorfagen wel, dat het ons veel arbeid ende tyd soude kosten: want schoon wy reeds veel moeite besteed hebben aan dit Werkstuk, om het te bereiden ende op te maaken voor den Predikstoel; egter dewyl wy sonder tuffenpoofen daar mede voortgingen, konden wy het tot dien staat niet brengen in die korte stonden, dat het ons waardig dagte de drukperfe, dewelke vorderd een' diepere overpeinlinge, naauwkeuriger onderzoek, uitvoeriger verklaaringe, nettere fchikkinge, ende meerdere beschaafdheid van redenen ende woorden. De Leefer sal daarom, so wy ons verbeelden, beeter voldaan syn, dan de Toehoorder. In den tyd tog bepaald, hebben wy maar gedaan het geen wy konden, ende niet 't geen wy wel wilden doen. Dog indien wy dit konden voorfien, wy fagen ook wel te gemoet, dat deefe onse arbeid, schoon meerder, egter ons gemakkelyker soude vallen, als
wel

V O O R R E D E N .

wel dien wy reeds aangewend hebben. Het is tog ligter iet op het papier te stellen, dan het in geheugen te brengen : dat ondervinden sy , wier jaaren klimmen : insonderheid als het dingen syn, die op het geheugen alleen aankomen; en deese komen voor het grootste gedeelte in het *Boek Jobs* voor: wat deel van de Ziel word so ras vermoeid als het geheugen? wat is so min vasthoudende, ende laat so ras sig ontslippen, 't geen het gevat heeft? daarom konde deese nieuwe, hoewel meerder, arbeid ons ook niet aftrekken van ons voorneemen.

Hoewel ook veel tyd ons nodig was tot ons bestek, egter hebben wy dien so geschikt, ende onse dagen en uren so verdeeld, dat wy meinen ook, dat dit Werk ons niet sal beneemen eenig deel van den Dienst, dien wy onsen Heere, ende syne Gemeente schuldig syn.

Onse leeftyd, ende de wydlustigheid van dit Geschrifte laat niet toe onse Uitleggingen daar over van den beginne tot den einde toe op eenmaal in het ligt te geeven. Indien wy tog, toen wy aanvingen deese Schrift te prediken, te dugten hadden, of wy wel souden ten einde komen; nu nog so veel meer, daar een goede reeks jaaren sedert onsen leeftyd is toegedaan. Derhalven syn wy beraaden geworden op het voorbeeld van beroemde Schryveren dit Werk over *het Boek Jobs* by deelen uit te geeven. Ende waarom wy beginnen van den *Behemoth* ende *Leviathan*, hebben wy gesegd in de Opdragt aan den Wydberoemden Heere *Professor FABRICIUS*. Het sal derhalven, daar wy dit gedeelte van het *Boek Jobs* slegts ver-

V O O R R E D E N .

verhandelen in deefe Uitgave, niet nodig fyn, die toebereidselen daar toe te maaken, als of wy het geheel en al in het licht gaven, ofte van vooren aan begonnen, om fo voorts voets gaande tot het einde te komen. Wy laten dan daar, of stellen uit te be-weeren, het geen fo nodig is te worden vast gesteld, dat *het Boek Jobs* is een' *waare Gebeurtenisse*, ende niet eene *Gelykenisse*, waar in Job, ende syne Vrienden, ende al het geen daar word gesegd, slegts als verlierd word voorgesteld, so dat het een verdigtsel soude fyn. Wy seggen ook niet van *de Taale*, waar in het Boek Jobs geschreeven is; nog van *den styl*. Wy swygen ook van *den tyd wanneer*, ende *den Schryver*, van wien het gemaakt is. Wy stellen ook voor uit ende voor vast het *Goddelyke Gesag* van dit Geschifte; nog wy laten ons uit over *de gelegenheid*, by welke het in het licht gekomen is. Wy melden ook niet van den *inhoud*, *oogmerk* ende *nuttigheid* van de Beschryvinge van *den Behemoth* ende *Leviathan*; deese sullen wy aantoonen in de Verklaaringe daar van in het bysonder. Het geen het gansche *Boek Jobs* betreft, dat spaaren wy tot dat wy het beginsel, of het eerste gedeelte aanvangen, gelyk wy deese toebereidselen alle gemaakt hebben, als wy onse predikingen over het Geschrift *Jobs* hebben begonnen.

Als wy op den *inhoud* van het *Boek Jobs* agt gaven, hebben wy vier onderscheidene dingen gevonden, die van hem daar worden aangetekend: ten eersten s'Mans *Naam*: ten tweeden syn *Vaderland*: ten derden syn *Godsdienst* of *Godvrugt*, die seer hoog
****
word

V O O R R E D E N.

word opgehaald een-, ander- ja derdemaal; ende ten vierden syn *wedervaaren*.

Dit laatste meld synen drievoudigen staat. De eerste is seer gelukkig geweest. De tweede seer jammerlyk. De derde wederom seer gezegend, ja tweemaal meer dan de eerste. Het verhaal van synen jammerlyken staat maakt het grootste gedeelte van het *Boek Job* uit, daar in begreepen synde de Redenwisselingen tusschen *Job* ende syne drie Vrienden, *Eliphaz den Temaniter*, *Bildad den Zubiter*, ende *Zophar den Naamatbiter*. De reden van *Elihu den Buxiter*, ende daar op de twee aanspraaken van den Heere God selven uit een onweder tot *Job*. De tweede aanspraak des Heeren begrypt de beschryvinge van den *Behemoth* ende *Leviathan*, die vervat is in het *veertigste* ende *een en veertigste Kapittel* deeses Boeks.

Indien het nu waar is, dat het getal der Boeken, insonderheid in de Godgeleerdheid, ende over de Heilige Schriften steeds aangroeyd, so is het *Boek Job* ook daar van een bewys, van het welke veele Uitleggingen syn in het licht gekomen. De meeste over het geheele Boek, maar ook eenige over gedeelten deszelfs, deese syn ons toegekomen van de Oudvaders, ende die se gevolgd syn in de Christenkerke. So hebben de Leeraars in de Herformde Kerke, in verscheidene gewesten van *Europa*, so de Luthersche, de Roomsgefinden, ja ook de Joodsche Meesters hunne Uitleggingen daar over uitgegeeven. Wy hebben niet agtergelaaten deese, die wy konden bekomen, ende van het meeste nut waaren, te gebruiken. Wy kunnen niet voorbygaan met name te noemen den seer

V O O R R E D E N .

leer Vermaarden Heer ALBERTUS SCHÜLTENS
Hoogleeraar in de Hooge Schoole in de Oosterfche Taalen alhier te Leiden, ende Regent van het Staaten Collegie, die voorsien met een' grondige kenniffe der Oosterfche Taalen, ende der Arabifche Spraake onder deefe leer kundig, in fyne jonge jaaren eenige aantekeningen over het *Boek Jobs* gemaakt, ende in druk gegeven heeft: welke, schoon van fyn Hoog Eerw., wiens Geleerdheid sedert dien tyd tot fo hoogen top gereefen is, uit eene Zedigheit fo waard niet gefchat; egter van ons niet als een veragtelijk ding verworpen fyn. Dog de Voornoemde Heer vervolgens met vlyt ende oordeel aan het *Boek Jobs* gearbeid, ende de Uitlegginge daar van tot volmaakttheid gebragt hebbende, heeft onlangs dit voortreffelyke Werk aan de Weereld medegedeeld; van wiens arbeid wy in het vervolg hoopen vrugten te genieten, die wy nu nog niet hebben kunnen erlangen, als die het niet gefien hebben, dan nadat wy dit Werk tot ftaat gebragt hadden.

Onder deefe, die over eenig gedeelte van het *Boek Jobs* gefchreeven hebben, fyn 'er ook die over den *Behemoth* ende *Leviathan* in het byzonder iet hebben in het ligt gegeven: Immers *Job. Guljelmus Baier* Professor te *Aldorf* vinden wy gemeld, die over den *Behemoth* ende *Leviathan* heeft gefchreeven; dog wiens gefchifte wy nooit gefien hebben, nog hebben kunnen magtig worden. Groot voordeel hebben wy gevonden in het gefchifte van den beroemden Heere *de Haze*, Leeraar in de *Illufre Schoole te Bremen*, die dandelyker dan iemand voor hem heeft aangewelt.

V O O R R E D E N .

fen het Beest, 't geen onder den naam *Leviathan* word voorgesteld in het *Boek Jobs*, ende daar beschreeven word.

Maar hoe veele Schriften ende Getuigenissen van ervaarene Liederen konden ons niet te stade komen in het naspooren van *Jobs Behemoth* ende *Leviathan*? Des hebben wy niet agter gelaaten alles op te soeken, 't geen tot ons oogmerk dienen konde; nagespoord, wat de Schryvers der Dieren, so Oude als Laatere seggen; wat Land- ende Reisbeschryvers melden; wat die de Zee, Oost, West, Zuid en Noord bevaaren, ons daar van berigten:

In het bysonder hebben wy ons werk gemaakt, om te weeten wat oplettende ende ervaarene Walvis-vangers verhaalen van de Walvissen, ende andere Zee-gedrochten; hunne Schriften daar van doorgeloesen, ende onderstaan, wie onder deselve ons seker bescheid daar van geeven konden; gelyk dan ook ons onderzoek daar in niet te vergeefs is geweest, dog in deese syn te regt gekomen: dit vonden wy tog ten hoogsten nodig tot het naspooren van *Jobs Leviathan*.

Syn 'er nu veele Uitleggingen uitgekomen over het *Boek Jobs*, ofte eenig gedeelte van het selve, in de Taale der Geleerden beschreeven; de minste in onse Nederduitsche Spraake. Wy kennen deese twee. De eerste is van onsen Eerw: ende eertyds geliefden Amptgenoot, dog nu Saligen, *Petrus van Hoeke*, wiens Werk wegens syne nettigheid, bondigheid ende beknoptheid te pryfen is; dog eischte de stoffe wel wat uitvoeriger verklaringe. De tweede, die ik weete, is van *Theodorus Antonides*, die het *Boek Jobs* in een by-

V O O R R E D E N .

byspraakelyken sin verklaard, ende wil betoogen, dat *Job met syne Historie het voorbeeld, schilderye, en vertoonsel der Kerke des N. T. draagd*; dog dit laaten wy voor die het wil aanneemen, ende behaagen heeft in byspraakelyke verklaringen.

Daar wy nu dit Werk wilden in alle opsigten volleedig maaken, sal sig de Leefer niet verwonderen, dat het wyd is uitgelopen, dewyl wy niet alleen de letter van den Text, maar ook beneven die verscheidene andere dingen daar toe te betragten hadden, die wel hier, maar niet in andere Schriften, ende deelen van het *Boek Jobs* syn waar te neemen, so dat wy, die in het vervolg uitgeevende, sullen kunnen korter syn. Den bescheidenen Leefer laaten wy dan oordeelen, of hier iet te vergeefs gesteld sy; die wel boven al het uiterste einde, 't welke is de eere Gods; maar ook het naaste daar aan, 't welke is syne stigtinge ende heil beoogd hebben; ende hem hebben gepoogd te geeven een klaar geligte van deese twee tafereelen, den *Behemoth* ende *Leviathan*, waar toe wy ook alles bygebracht hebben, 't geen tot regt verstand ende oogmerk van de Reden des Heeren, tot Job gesproken, strekken konde.

Voorts, Regtfinnige Leefer, hebben wy dit met den bequaamsten styl, dien wy konden, ter neder gesteld: de suiverheid, nederigheid ende klaarheid betragt: in de spellinge der woorden den aard der Taale ingevolgd. Vind gy somtyds een' sonderlinge buiginge, ende spellinge der woorden, die stryd tegen de gewoonte; geef dan agt, wat de Spraakkunde elk oplettenden in deesen leeraard: indien gy het met

**** 3

geene

V O O R R E D E N .

geene regels van deese kond overeenbrengen, of liever een' oude gewoonte volgen wild; ende deese derhalven afkeuren; gy suld dan deese feil, so gy se al niet over het hoofd fiet, ligtelyk als eene kleinigheid verschoonen; daar wy tog in onse Moedertaale aan geene regels van Spraakkonst so seer verbonden syn, nog ook aan het algemeene gebruik; dat misvattingen daar omtrent beschimpingen ofte bestraffingen waardig syn. Wil dan het gebrekkelyke so in spellingen, ende buigingen in woorden, in spreekwysen, ende redenen vervullen, het overtollige afsnyden, de feilen verbeteren, ende het verkeerde herstellen; waar toe u de Opperste Wysheid, als haare lieve Scholieren wil

LEIDEN den 7. Octob. 1737.

AL-

ALGEMEENE INHOUD

van dit Werk

Volgens deszelfs onderscheidene

HOOFDT- EN ONDERDEELEN.

<i>I. Verklaring van de Woorden des XLften en XLIften Kapittels van het Boek Jobs. En daar in</i>	
<i>I. Inleiding daar toe.</i>	Bladz. 1
<i>II. Voorreden van den Schryver van Jobs Boek.</i>	4
<i>III. Voorreden van den HEERE Godt zelve.</i>	9
<i>IV. Letterlyke Beschryving van den Behemoth ende Leviathan.</i>	38
<i>II. Onderzoek, of de Text naar de Letter te verstaan zy, of in een' verbloemden zin op te vatten?</i>	
<i>III. Of de Behemoth en Leviathan Job niet zyn bekendt geweest?</i>	III
<i>IV. Of dezze Schepselen Godts, de Behemoth en de Leviathan, wat noch huiden in weezen zyn?</i>	
<i>V. Welke dan daazwaer twee Beesten zyn, die het eene Behemoth en het andere Leviathan, genoemd worden?</i>	119
<i>1. Wie de Behemoth zy?</i>	121
<i>a. Of de Elefant 't Beest zy, 't geen Behemoth genoemd wordt?</i>	123
<i>a. Of de Elefant Job zy bekendt geweest?</i>	123
<i>b. Vergelyking van het Tafereel van den Behemoth met den Elefant.</i>	129
<i>2. Het Rivierpaerdt</i>	
<i>a. Is Job bekendt geweest.</i>	170
<i>b. Het</i>	

INHOUT VAN DIT WERK.

b.	<i>Het Rivierpaerdt beschreven.</i>	171
c.	<i>Toepassing van het Tafereel van den Behemoth op het Rivierpaerdt.</i>	178
II.	<i>De Leviathan nagespoort. En daar by</i>	
1.	<i>Groote Zeedieren gemelt.</i>	195
2.	<i>Walvissen van verscheidene soorten.</i>	202
3.	<i>De Kafelot of Tandvis</i>	
a.	<i>Beschreven</i>	208
b.	<i>Vergelyking van de Schilderye van den Leviathan met den Kafelot.</i>	216
4.	<i>De gemeene Walvis of Eilands-vis met den Leviathan in vergelyking gebragt.</i>	276
5.	<i>De Vinvis.</i>	277
6.	<i>De Zwaardvis.</i>	277
7.	<i>De Eenhoornvis.</i>	280
8.	<i>De Zeehondt.</i>	281
9.	<i>De Zeedraak.</i>	285
10.	<i>De Krokodil.</i>	288
11.	<i>De Kafelot is Job bekendt geweest.</i>	316
VI.	<i>'t Oogmerk, waar toe de HEER den Behemoth en den Leviathan bybrengt en beschryft.</i>	323

BEHEMOTH EN LEVIATHAN;

Afgetekend door den HEERE, als hy Job
andermaal antwoorde uit een onweder;
naauwkeurig beschouwd en verklaard.

Inleiding tot de tweede reden des Heeren.

HET is een getrouw woord, ende onser aller aan-
neeminge, en betragtinge waardig, 't geen
de Prediker segt, *Wees niet te snel met uwen mon-
de, ende uw herte haaste niet een woord voort te
brengen voor Gods aangesigte: want God is in den he-
mel, ende gy sijt op de aarde, daarom laat uwe woor-
den weinig syn.* Kap. 5: 1. Deese heusche vermaating komt elk
mensche, wie hy sy, ende in wat staat en gelegenheid hy sig
ook bevinde, wel te pas; Dog sy komt hem te staade inson-
derheid, als hy sal spreken van, ofte tot den Heere van He-
mel ende aarde. Heeft hy tog sig selven niet wel te bedenken
dan, wanneer hy melden sal den naam des HEEREN; syne
volmaaktheden, de werken van den HEERE God der Heir-
schaaren, ende de gangen van syn heiligdom verkondigen? Is het
hem niet geraaden omsigtig te syn, op dat hy niet segge, dan
het geen waardig, ende betaamelyk sy die allerheiligste Ma-
jesteit? Maar een iegelyk mensch, die eenig begrip heeft van
dat allervolmaakste Weesen, sal ook deese lesse van den aller-
wyfsten der Koningen wel in agt neemen, als hy sig onderwin-
den sal te spreken tot den Heere, *die gedugt is in den raad der
heiligen, ende vreeselyk boven allen, die rondom hem syn.* Ps. 89: 8.
Hier in hebben die *Seraphimen*, die in het gesigte van den
Propheet Jesaias vertoond worden, een doorlugtig voorbeeld
gegeeven; sy worden uitgebeeld *staande boven den HEERE, die
geseten was op een hoogen, ende verbeevenen Throon; een iegelyk van
deesen*

2 VERKLAARING VAN HET XLste Kap.

deesen hadde ses vleugelen, met twee bedekte (ieder) syn aangesigte. De een riep tot den anderen, *Heilig, Heilig, Heilig is de HEERE der heitschaaren.* Jes. 6: 1, 2, 3. Hier in geeft Abraham de Aardsvader ook een regt voorschryft, als hy ondernam te bidden voor de goddeloofse Sodomiten, dog onder bepaalinge. Als hy ten tweedemaal voor deese bad onder sekere bepaalinge, segt hy, *Siet tog, ik hebbe my onderwonden te spreken tot den Heere, hoewel ik stof, ende asche ben.* Gen. 18: 27. Ende als hy syn laatste voorbede doen sal, segd hy voor af, dat ook *de Heere niet ontfieke, dat ik alleenlyk ditmaal spreek.* ver 32. Hier toe neigd de mensch seer ligt, als hy word overvallen, ende schielyk getroffen in synen geest, of lighaam, of in synen staat, of goederen, ofte verineld door vrees, of hoopes, droeffnisse of blydschap, of andere hertstogten. Hier toe is hy gereed, als hy in toorn ontfiekt. Hier uit siet men doorgaans volgen dat quaad, *suelt te weesen met den monde, uit te berten in onbetaamelyke redenen, veerdig te weesen om woorden voort te brengen voor Gods aangesigte.* Syn naam ligtveerdig aanroepen, of tegens hem te twisten. Dit quaad is soo gemeen, dat ook de besten onder de Menschen kinderen, sig daar van niet kunnen onthouden, die tog van gelyke bewegingen, ende swakheden, als anderen, ende ook hunne driften; ende hertstogten onderworpen, in voorvallen hunnen mond niet kunnen bedwingen, hunne tonge snoeren, nog sig selven kunnen inhouden, maarden naam des Heeren ligtveerdig aanroepen, ja tegen hem twisten. Die den prys van vroomheid en lydzaamheid heeft weggedragen boven allen, heeft sig hier aan schuldig gemaakt. Ik sie op Job. *Deese Man was vroom, opregt, Godvreesende, ende wykende van het quaad.* Hy hadde niemand op aarde synes gelyken. Hy was ook de verduuldigste Mensch op den ganschen aardbodem. Egter heeft deese selve man sig selven hier in vergreepen, die synen mond niet heeft kunnen bedwingen, nog syn herte behoeden om woorden voort te brengen voor s' Heeren aangesigte, die niet betaamen. Hy bedagt niet, dat de **HEERE in den bemel**, van wien, ende tegen wien hy sprak, groot is van Majesteit, ende hy daar tegen een gering schepfel op de aarde; weshalven hy niet vermagt soo veel woorden te spre-

VAN HET BOEK JOBS. *Inleiding.*

ſpreken van, ende tot den Heere over de wegen Gods, ſyne werken, ende beſoekingen der vroomen, nog ſoo veele redenen voort te brengen van ſyne regtveerdigheid; daar het hem toequam God gelyk in alles, ſoo ook in deeſe te heiligen, en ſig ſelven te vernederen. Jobs redenen hadden derhalven geſtooten ſynen drie vrienden *Eliphaz den Temaniter; Bildad den Zuber, ende Zophar den Namatsther*, als ook *Elibu den Buziter*. Dat verneemen wy uit de redenen, die ſy daar over tot Job geſproken hebben. Dog dat hy ſig tegens den Heere met ſyne woorden vergreepen hadde, verklaard de Heere God ſelf met ſoo nadrukkelyke redenen. Hy hadde Job gezegent boven alle *die van het Ooften*; hy beproefde hem nu, dieu hy lief hadde, ende onder die beſoeking toonde Job een verwonderbare lydszaamheid. Maar de Heere laat daarom niet met ſtilſwygen voorbygaan Jobs onbefonne redenen, ſchoon hy hem dierc benevens alle andere ſonden om ſyns Goëls wille uit genade vergeeven, ende het verlies, in ſynen ſtaat, huis, kinderen ende goederen geleden, dobbel vergelden soude; beſtraft hy egter Job wel ſcherpelyk; ende of wel Job op die klemtaalé des Almagtigen ſig ſelven verootmoedigt hadde voor den Heere, ſchuld bekend, aſtand gedaan van het geen hy geſproken hadde; ende ſeide, dat hy voortaan soude ophouden alſoo te ſpreken, liet egter de HEERE, God op deeſe beſtraffing, ende onderwyſing een tweede volgen; waar in hy op gelyke wyſe, als te vooren, Job aanspreekt, ende met ſterk dringende redenen overtuigt van ſyne miſvattinge, 't geen dan ook geen minder uitwerkſel heeft, aangeſien Job; deeſe met opene ooren ende herte gehoord, ende verſtaan hebbende; God de eere geeft, ſig ſelven verſoeit; God regtveerdigt, ende ſig ſelven verdoemt.

De tweede reden, die de Heere heeft geſproken tot Job in ſyne beſoeking, is begreepen in het 40ſte, en 41ſte Kap. ende het antwoord van Job daar op Kap. 42: 1-6. Gelyk voor de eerste reden des Heeren tot Job geſchreeven ſtaat een Voorreden van den Schryver, ſoo ook voor ſyn tweede reden tot Job, dog ſy is ſtipt deſelve. Soo in de eerste als in de tweede Voorreden ſegt den Schryver, wie 'er ſprak; tot wien, op wat

VERKLAARING VAN HET XLste Kap.

wyfe, ende word ook eeniger maate bepaald van hem de tyd: wanneer?

KAP. XL: 1.

Ende de HEERE antwoorde Job uit een onweder, ende seide.

Het is God, die spreekt, als hy segt, ende noemt hem wederom met synen eigen naam Jehovah, HEERE vertaald. Hier mede leidt hy ons tot den eenigen, ende waaragtigen God, wiens eigen, ende gedenknaam is Jehovah HEERE, die van sig felven is, 't geen hy is, die het weesen geeft aan alles, wat weesen heeft, ende de onveranderlyke, en getrouwe God is: Quam het te pas in het voorgaande hem alsoo te titelen, soo ook hier, daar de Heere God Job volkomen, ende met soo sterke redenen sal overtuigen daar van, dat hy is de HEERE de Weesenaar, de Algenoegsaame, de Almagtige, die Hemel, Aarde, ende Zee, ende alles, wat daar in is, het begin, ende weesen gegeven heeft, deselve in weesen onderhoud, medewerkt met syne schepselen, ende die bestiert. Hy heeft dit getoont, dat hy de HEERE is, uit syne schepselen, ende sal dit aantoonen uit twee groote werkstukken van syne Mogenheid, de *Bebemoth*, ende den *Leviathan*, die Job sullen brengen tot erkentnisse van synen naam HEERE, syn Grootheid, Majesteit, ende Heerlykheid, wien hy alle lof, danksegging, ende onderwerping schuldig is. O Job, open dan andermaal uwe ooren, ende herte, want de Heere sal tot u spreken; laaten dan syne woorden in uwe ooren, ende herte ingaan, op dat gy hoorende hoort, ende regt verstaat, laat u andermaal bestraffen, onderwylen, ende opwekken tot boetveerdigheid ende bekeering, tot opregte belydenisse van uwe feilen in het spreken begaan, ende tot bevestiging in uw voorneemen, om u voortaan voorsigtiger in het oordeelen, ende spreken van Gods wegen te sullen gedragen.

De Heere antwoorde, ende sprak tot Job, dog niet over het geen hy den Heere hadde geantwoord op syne reden, niet op
die

die boetstemmen zo even uitgebragt, *siet ik ben te geringe.* . . . Kap. 39: 37, 38. Maar op 't geen Job gesegd hadde tot syne Vrienden, tot welke hy gesproken hadde van den Heere, syne wegen, ende werken, ende het geen hy hem gedaan hadde. Hy hadde sig in syne t' saemenspraaken met syne vrienden, wel eens tot den Heere selve uitgelaaten. Hier op hadde de Heere nu wel geantwoord, ende gesproken tot Job, maar hy doet 'er dit nog toe. Syne reden sal syn over deselve saak, ende tot het selve Oogmerk. Het is een vervolg van de voorgaande reden des Heeren tot Job gesproken. Hy maakt hier een kleine tusschenpoose, geevende Job een korte wyl om sig te bedenken, ende te beraaden over de reden des Heeren tot hem gesproken, of hy deese begrypen, ende als waaragtig, ende regtveerdig aannemen konde, dan of hy iet daar over te seggen hadde, 't geen hy niet vatten, nog toestemmen konde. Dog Job syne toestemming hebbende gegeven, ende erkend de waarheid, ende gerechtigheid van het Woord des Heeren, tot hem gesproken, houd de HEERE God aan op den selven trant als voor heen, en redenkavelt uit syne werken, als getuigen van syne heerlykheid, ende souverain regt over syne schepselen.

Maar gelyk deese tweede reden is over het selve onderwerp als de eerste, ende de Heere God in deese tweede door gelyke redenkavelingen handhaaft syn regt over syn schepsel, so sal deese tweede redenvoering ook strekken tot het selve einde. Tot syne eere, ende ten nutte van synen knecht Job. Hy heeft syne eere lief. Hy bemint ook het heil syner uitverkoorenen. Hy was deesen Man soo wel gesind. Het is wel waar, dat de eerste reden des Heeren reeds voldaan hadde aan deese twee gesegde Oogmerken. Job hadde God de eere gegeven, ende was overtuigd. Egter dagt het den Heere goed, deese reden hier toe te voegen, om daar door aan synen getrouwen knecht nieuwe stoffe te geeven van lof ende danksegginge, hem te kragtiger te bevestigen in dat geloove, dat alles, wat de Heere God doet, regtveerdig, heilig, ende goed is; hem heerlyk, ende synen geliefden kinderen heilsaam, ende dat derhalven deese befoekingen, hoe swaar, hoe menigvuldig, hoe langduur-

6 VERKLAARING VAN HET XLste Kap.

rig hem ten nutte waaren. *Gods goedertierenheid geduurt tog tot in eeuwigheid.* Pf. 136. Dat goede met Job begonnen hebbende sal hy ook voleindigen.

De Heere maakt den selfen toeffel tot syne tweede redenvoeringe tot Job, als tot de eerste. Hy antwoorde Job andermaalt *mit een onweder.* Het Hebreusch word segt *storm*, als in onse spraake: soo word het Hebreusch tydwoord ook vertaald Habak. 3: 14. *Sy hebben gestormd om myte verstrooien.* Het segt in het gemeen een heftige beweging in den laagen hemel; Wind, donder, blixem, weerligt, hagelbuien, ende slagregens. So vinden wy Jon. 1: 4. *Maar de HEERE wierp een grooten wind op de Zee: ende daar werd een groote storm in de Zee.* So Pf. 83: 16. *Vervolgt also met uw onweder, ende verschrikse met uwen draaywind.* So verstaan wy het hier; een tempeest, stormwind, een sterke, ende geweldig gedreeven wind, mogelyk ook donder, ende blixem, 't geen vrees verwekt in den Mensch, ende ontsag voor den Heere, die deeze dingen doet. Sulk een onweer hadde God voorheen gemaakt, als hy tot Job spreken soude; soo maakt hy ook nu ten anderen maale een onweer, als hy ten tweeden maale tot hem sal spreken. *Des HEEREN weg is tog in den wervelwind, ende in storm, ende wolken syn het stof syner voeten.* Nahum. 1: 3. Het is sonder twyfel, dat de Heere het onweder heeft laten voorgaan het antwoord, en de reden, die hy tot Job sprak. Dat hy, die donder, blixem, weerligt, ende wind maakt, sal hebben gedaan opkomen swaare, ende swarte wolken, die voortgebragt hebben donderslagen, blixemstraalen, ende stormwinden; dog dat het gekraak van den donder, het schitteren des blixems, ende het geraas van den stormwind ophoudende, de Heere God sig selfen heeft laten hooren uit die wolken, die haaren dienst nu verrigt hadden. God heeft daar op gesproken met een Menschelyke spraake, immers die van s' Menschen oore konde gevat, ende van Job, en die met hem waaren, konde verstaan worden. Of nu de Heere God sig in een Menschelyke gedaante sal hebben verтоond in de wolken, die het onweer maakt hebben, ende daar uit tot Job gesproken hebbe, dan segts een stemme geformeerd, ende deeze laten uitgaan uit die wol-

wolken, ende Jobs ooren ingaan, kunnen wy niet seggen met fekerheid. Het schynt egter soo vreemd niet, dat de Heere sig selven in de wolken sal hebben geopenbaard in een Menschelyke gedaante, ende sig daar, op dezelve geseten, sal hebben vertoont, als op synen Throon, op dat hy Job mogte geeven een gesigte van syne Koninklyke Majesteit, heerlykheid, ende kragt, daar hy synen ooren ende herte soude doen ingaan de redenen synes monds. Hier op soude ook kunnen sien, het geen Job in het vervolg segt, *Kap. 42: 5. Met het gehoor der ooren hebbe ik u gehoord: maar nu siet u myn oog,* daar hy niet alleen segt, dat hy God met het gehoor van syne ooren heeft gehoord, maar dat hem syne Oogen sien, als God sig op een sigtbaare wyse aan hem hadde vertoond. Joannes in syne Openbaaringe verhaalt daar een gesigte, dat hy gesien heeft onder andere in het 4de Kap. Hy sag daar den Heere, wiens gedaante hy beschryft, geseten op eenen Throon; hy segt, dat *van den Throon uitgingen blixemen, ende donderslagen, ende stemmen.* vers 5. door deese blixemen, donderslagen, ende stemmen wierd uigebeld de kragtige werkinge Gods, ende synes woords. De Heere God is wel gewoon geweest, als hy soude spreken tot syne knechten, of tot zyn volk, voor afte maaken een verschrikkelyk onweer. Soo vinden wy aangetekend *Exod. 19: 16.* als de Heere God syne Wet soude afkondigen op Sinai, dat *'er op den berg donderen, ende blixemen waaren, ende een swaare wolke, ende het geluid oener seer sterke basune.* So insgelyks *Deut. 4: 11.* *Dat die berg brande van vuur tot aan het midden des hemels, daar was duisternisse, wolken, ende donkerheid.* Maar nog, als de Heere soude spreken tot Elias, *ging daar een groote, ende sterke wind, scheurende de bergen, ende brekkende de steenrotsen voor den HEE-RE beemen, (dog) de Heere was in den wind niet: ende na deesen wind een aardbeving, dog de Heere was in de aardbevinge niet, ende na de aardbeving een vuur, de Heere was in het vuur niet: ende na het vuur het suisen van een sagte stilte; maar daar in was de Heere, ende daar quam syne stemme uit.* Deese onweersbuien syn dan voorboden ende waarschouwingen, waar door de Heere kennisse geeft, dat hy sig op een sonderlinge wyse sal vertegenwoordigen aan syn volk, ofte syne knecht.

knechten, ende tot hun spreken sal; ende strékt daar toe, om se te bereiden tot aandagt; Ten anderen om in hen te verwekken eerbied voor de Goddelyke Majesteit, voor den Heere van Hemel ende aarde, die de wolken, storm, ende onweer in syne hand heeft; Ten derden om den geenen, die sig tegens hem vergreepen hebben met woorden ofte daaden; te bestraffen, ende af te schrikken van het quaade; Eindelyk om se te vernederen voor den Heere, wiens Majesteit soo vreeselyk is. Hier toe sal dienen dit onweer, om Job daar toe brengen, ende sal in hem vinden het gewenste uitwerksel. Ondertusschen schynt het verwonderlyk, dat de Heere God onder sulck een vervaarlyke staatsie spreekt tot synen knecht Job, als of hy sprak tot het hardnekkige Israëel, ofte tot de Goddeloosen, die hy rigten, vervloeken, ende wreken sal. Als of hy deesen Man, Job, die niemand op aarde syns gelyken hadde in Godvrugt, door vreesse van sig verwyderen, ende het vloekvonnisse over hem uitspreken soude. Dit is een beleid van syne wysheid, ende een geheim van syne liefde. Dit is syne gemeene wyse, waar op hy met syne geliefden te werk gaat. Die te verschrikken, als hy se sal zegenen: sig straf te toonen, als hy se sal troosten. Maar dit begrypen de Menschen, ende Gods kinderen niet, gelyk ook Job selve niet, als hy lag onder de besoekingen des Heeren, die daar klaagt, dat God hem *vermorfelde door een onweder*. Kap. 19: 7. Dog hy was nu wyser geworden, die ondervonden hadde, dat het onweer, uit 't welke God nu eens tot hem gesproken hadde, hem ten nutte was geweest, ende hem hadde bereid om regt te ontfangen de woorden, die de Heere tot hem spreken soude; en dus niet hadde gediend om hem te vermorselen, maar om hem, die soo sterk gesproken hadde, gedwee te maaken; tot ootmoed te brengen; ten einde de Heere in syn gebroken herte, ende verslaagen geest dien liefelyken balssem van troost ende blydschap soo veel te gevoeligter soude instorten. Als nu de Heere God ten tweeden maale tot hem uit een onweeder sprak, sal het in hem nieuwe aandagt, eerbied, en ootmoed; jaa ook sterkte, ende troost in syne ziele verwekt hebben. Onse Schryver hegt deese Voorreden aan het antwoord, 't geen Job gaf op de reden des Heeren,

ren,

ten, in het laatste van het voorgaande Kapittel begreepen, door de koppelletter *van*. ENDE *de Heere*. . . dog hier mede knoopt hy ook de volgende reden des Heeren in dit, ende het volgende Kapittel vervat aan de voorgaande redenen tot Job gesproken in het 38ste, ende 39ste Kapittel, 't geen ons segd, dat dit is een vervolg van de voorgaande reden: daar mag een kleine tusschenpose geweest syn tusschen de eerste reden des Heeren gesproken tot Job, ende het antwoord van Job op die reden des Heeren, maar deese tweede reden van God sal wel haast gevolgd syn op het antwoord, ende verootmoediginge van Job op Gods aanspraake tot hem gerigt. Het is dan als of hy seide, ende terstond, na dat Job dit gesegd hadde, antwoorde de Heere Job ten *andermaale* uit een onweder, ende voer voort te spreken, seggende:

Vs. 2. Gord nu als een Man uwe lendenen, ik sal u vraagen, ende onderrigt my.

Daar staat een tweederleie Voorreden voor de Wet des Heeren van hem gegeven op Sinai. Eene van Moses, ende eene van den Heere selven. Moses segd; *God sprak alle deese woorden. De Heere segd. Ik ben de HEERE uwe God, die u uit Egyptenland, uit den diensthuijs uitgeleid hebbe.* Hier staat soo voor de eerste, als voor de tweede reden, die God tot Job gesproken heeft, ook een Voorreden van den Schryver van het boek Jobs, ende van den Heere selven. Hy leid Job aldus tot het gehoor van syne woorden. *Gord nu als een Man uwe lendenen, ik sal u vraagen, ende onderrigt my.* Even soo sprak de Heere in het voorgaande: deese woorden maaken het tweede deel van de Voorreden van de eerste reden des Heeren *Kap. 38: 3.* Maar hier begrypen sy de geheele Voorreden, voor deese tweede reden tot Job gesproken. Hy scherft hier *andermaal* met Job, ende syne voorgewende kloekmoedigheid, ende wysheid, als die sig verftouten wilde te twisten tegens den Heere, als of hy in staat was om syne wegen voor syn aangesigte te rechtveerdigen, ende syne saake te handhaaven. De Heere God eischt hem schimperder wyse uit, seggende; *Gord nu als een Man uwe*

B

lende-

*lendenen. Zeba, ende Ifalmuna seiden tot Gideon, sta gy op, ende vald gy op ons aan, want naár de man is, soo is syne magt. Richt. 8: 21. Job was een Man, die sterk was in het redenkavelen, hy hadde proeven daar van gegeven in den twist tegens syne drie vrienden, voor wie hy niet hadde gefwigt, maar voor wie hy gestaan hadde, sig manlyk gehouden, ende sig sterk getoond hadde; sy hadden hem niet kunnen overreden, nog overwinnen, schoon sy de oen voet, de ander na tot drie reisen toe op hem waaren aangevallen. Maar nu hadde hy tot synen tegenpartyder den sterken God, den HEERE God der Heirschaaren, tegens wien hem dan syne Mannelyke kragt, ende dapperheid wel soude te staade komen, soo hy tegens hem twisten wilde. Hy quyte sig dan als een *Man*, segd hem de Heere, die sig selven soo veel van syn sterkte liet voorstaan. Hy ruste sig selven dan toe als een *Man*, ende maake sig veerdig om als een *Man* te stryden, gord als een *Man uwe lendenen*, segd de Heere: de spreekwyse is genomen van die lange klederen draagen, ende deselve opschorten, als sy sig veerdig maaken tot eenig werk. So vinden wy 2 Kon. 18: 46. *De hand des Heeren was over Elia, ende by GORDE syne lendenen, ende by liep voor het aangesigte Achabs beenen, tot dat men te Jisreel komt.* Daarom gorde Elia dan syne lendenen, of schorte syben langen rok op, ten einde hy veerdiger soude gaan, ende te sielder loopen: soo seide ook Eliza de Profet tot synen jongen Gehazi; *gord uwe lendenen, ende neem myten straf in uwe band, ende gaa beenen.* 2 Kon. 4: 29. Deselve Profet segd 2 Kon. 9: 1: *tot eenen van de foonen der profecten, gord uwe lendenen, ende neem deese Olikruike in uwe band, ende gaa beenen naar Ramot in Gilead.* Daar dan het opschorten der klederen, en de omgordinge der lendenen iemand veerdig maakt tot den stryd ende arbeid, hem vlugge maakt in het gaan ende loopen, ja ook sterkt het lighaam ende lendenen; zo komt deese spreekwyse hier wel te pas, als de Heere God, schertsende met Job, hem seggen wil, dat hy sig gereet maake, ende sig in volle rustinge stelle om tegens hem te stryden. Het geen in een haderen sin seggen sal, dat hy syn verstand lende oordeel spitse; alle syne wysheid ende welsprekenheid te werk stelle, ende*

alle

alle syne gaaven gebruyke om syne saake voor hem te bepleiten, ende die te voldingen. De Heere wilde hem daar *nu* gelegenheid toe verschaffen. Die segd, gord *nu*, als een Man uwe lendenen. Dog soude iemand seggen, waarom daagd de Heere God Job andermaal ten stryde? de Man hadde het immers opgegeeven. Hy hadde erkent syne geringheid, ende betuigt dat hy geen sterkte, nog wapenen hadde om tegens den Heere te stryden, *syne handen op synen mond geleid*; hadde *by eenmaal gesproken*, hy soude niet meer spreekken, ofte *tweemaal*, hy soude niet *voertyaaren*. Maar sie daar de te gemoet kominge des Heeren, die den overwonnen nog eens den stryd aanbied, ende hem, die sig voor syne voeten geworpen, ende sig voor hem verootmoedigd heeft, *bevoeld sig op te regten*, toe te rusten, ende den stryd te hervatten; het nog eens tegens hem te besoecken, indien 'er nog enige sterkte in hem was, ofte hy andere wapenen hadde om tegens hem te stryden. Dog dewyl deese stryd bestont in redentwissen, gebied hem de Heere, dat hy eens nader bedenken wil, of hy nog enige redenen voor syne saake tegens den Heere konde voortbrengen, die hy soude hooren, ende indien se bondig waaren, soude aanneemen. Het is op dat hy Job soo volkomen soude overtuigen, dat 'er in hem geen de minste twyfel, ja geen schaduw daar van overbleef, of God was regtveerdig, ende hy *overwind, wanneer hy oordeeld*. Even eens als een kampvegter, die synen tegenpartyder onder den voet geworpen hebben, de hem wederom laat opstaan, ende aanbied het gevegt te herhaalen, op dat hy hem andermaal overwinnende sou toonen, dat hem de prys onbetwistbaar toekomt. Het geen wy wederom dan hebben aan te merken als een bewys van Gods verwonderbaare goedertierenheid, die synen kinderen als sy gefeylt hebben, op deese wyse hersteld, ende tot een vasten stant brengt: Hy is niet te vreden, of hy se tot staan, of hy se tot erkentnisse eens gebragt heeft van hunne misvattinge, dog hy geeft het nog eens over aan hun eigen geweeten ende beraad, of sy nog iet vinden konden 't geen streed tegen 't geen de Heere spreek ende doet, ten einde sy dan in hunne ziele volkomen overtuigd, ende alle nevels van twyfelingen, over- of onge-

loove weggevaagd synde, sy in het volkomen ligt der waarheid, kennisse, heiligheid, ende blydschap gesteld wierden. Maar sie daar nog een tweede te gemoet kominge des Heeren, die segd. *Ik sal u vraagen, ende onderrigt my.* Heeft hy Job te verstaan gegeven op een nadrukkelyke wyse syne geringheid ende nietigheid; hy doet hem nu hooren op een gevoelige maniere syne dwaasheid. Hy beschimpt hem, dre sig selven soo wys agtede, ja sig liet hooren, als of hy wyser was, dan de Heere God selve, als of hy de dingen der weerd, ende de saaken der vroomen ende goddeloofen niet met wysheid bestierde. Deese hooggevoeligheid Jobs van sig selven, ende syne wysheid strykt hy dan door op deese wyse, als of hy hem wilde aannemen voor synen Leermeeester, dien hy soude *vraagen*, wiens wysen raad hy wilde inneemen, ende opvolgen; als of hy syne onderrigtinge van noden hadde. Maar is 'er een ongerymtheid soo groot als deese, dat de Heere Job raad soude *vraagen*, ende sig van hem laten *onderrigten*? Dat de Opperste wysheid met een menschen kind soude te raade gaan, ende de God der weetenschappen sig van hem laten onderwyfen? Dat begreep Job; dog hy verstont ook wel, wat hem de Heere, de groote Leeraar ende Onderrigter, daar mede wilde te kennen geeven. Hoe ongevoegzaam het was, dat God hem soude *vraagen*, om geleert te worden; ende van hem te worden *onderrigt*; maar hoe gevoegzaam, dat de Heere van hem gevraagt wierde, op dat Job van den Heere onderweesen, ende hy van God *onderrigt* wierde. Hy gelooft egter niet, dat de Heere God met hem spot om hem te verwerpen, maar om hem te doen bevatten, ende belyden syne dwaasheid, ende onwetenschap van de gangen des Allerhoogsten: het was al wederom om den Man te brengen tot vernederinge, ende onderwerpinge voor den Heere, waar toe het naaste middel was sig selven met God, ende syne nietigheid en gering vernuft te vergelyken met de Goddelyke Majesteit, ende Opperste wysheid, met welke hy scheen in twist te willen treden. De Profeet Micha scherpte eens met Koning Achab, als hy hem vroeg, *sullen wy naar Ramot in Gilead ten stryde trekken, of sullen wy het nalaaen?* Ende Micha seide tot hem, *trekt op, ende gy sult*

voor-

voorspoedig syn: want de HEERE sal se in de hand des Konings geeven. 1 Kon. 22: 15. Maar dat merkte ook de Koning Achab wel, dat de profet Micha met hem spottede, die segd met grooten ernst, *tot hoe veele reisen sal ik u besweeren, op dat gy tot my niet spreekt, dan alleen de waarheid, in den naam des Heeren?* vs. 16. De Heere God soo spreekende tot Job wees hem daar mede aan synen pligt in deese befoeking; stiltewygen, met te vraagen de reedenen, waarom hy hem besogt met soo swaare, ende menigvuldige plaagen. Dat het hem niet toequam te vraagen naar dingen, die *God in syne magt gesteld heeft*; te onderzoeken 't geen de Heere God heeft gewild verborgen houden. Sig daar mede te vrede te houden, dat het de Heere was, die hem alle quaalen hadde laten toekomen; sonder weersin te berusten in den wille Gods, verre van te begeeren, dat de wille Gods sig soude vernederen onder den wille van eenen Mensche. Dat Job hadde te bedenken, dat Gods wille niet alleen een Oppermagtige, volstreckte, ende onafhngende wille is, maar een oneindige, volmaakte, onbegrypelyke, en wyse wille is, die bestuurd word door een verstand dat nooit afdwaalt, dat hem niets onbewust is, ende dat hy op de klaarste wyse alle de trappen van goed ende quaad beschoudt, benevens alles wat 'er nut, ende schadelijk in ieder ding is. Dat Job hadde te weeten, dat het den Heere God beliefd hebbende hem aldus te handelen, het selve geschied was, om dat hy sag, dat alles overwogen synde, dit soo best was, dat het nutter was, dat hem alsoo geschiede, dan niet. Dat hy in deesen eenvoudig, als een jong scholier, als een kind sig van synen Meester moest laten onderwysen. Soo begreep het David *Pf. 131: 1, 2. O HEERE, myn herte is niet verbeeven, nog myne Oogen, syn niet hooge; ook hebbe ik niet gewandeld in dingen, die my te groot, ende te wonderlyk syn. Soo ik myne Ziele niet hebbe geset, ende stille gehouden, gelyk een gespeent kind by syne Moeder! myne Ziele is als een gespeent kind in my.* Ende daar Job den Heere God erkent te weesen synen goeder-tierenen ende barmhertigen Vader, dat hy dan ook daarom moest gelooven, dat al het geen de Heere voor hem verborgen hield, syn verstant te boven ging, ende hem derhalven niet nut was,

14 VERKLAARING VAN HET XLste Kap.

nog hem strekken konde tot eere, ende verheerlykinge van synen God, ende derhalven dit soo wel een nitwerksel was van Gods goedertierenheid, als van syne wysheid, ende syn souverein regt over syn schepsel.

Vs. 3. *Sult gy myn oordeel te niet maaken? sult gy my verdoemen, op dat gy regtveerdig syt?*

Na dat de Heere God door deese Voorreden Job bereid hadde tot het gehoor van syne woorden, die hy tot hem spreken soude, komt hy dan tot de saake selve, ende stelt hem voor 't gunt hy betoogen sal. Het selve is, dat Job *syn oordeel niet sal te niete maaken, nog bem verdoemen, op dat hy regtveerdig sy.* Dit stelt hy tog vraagender wyse voor, als hebbende de kracht van een sterke locheninge, *sult gy . . . ?* Het is een vervolg van het geen de Heere in het voorgaande beweert hadde, ende aangetoont met redenen, die gewigtig, ende bequasam waren om Job te overtuigen van syne misvattinge, ende dat stout bestaan om den Heere te vergen rekenenschap van syn gerigte, als waar op hy hy iet te seggen wiste. Hy liet sig voorstaan, immers hy sprak, als of Gods oordeelen niet naar waarheid ende gerechtigheid waaren, daar hy hem onschuldige soo gestreng handelde, ende als een wreede hem vervolgde, nog ontdekte de reden daar van: hier over was hy twyfelmoedig. Deese vraege, ofte dit voorstel vraagswyse voorgestelt sal dan strekken om Job te overtuigen, te vernederen, te geneesen van syne twyfelmoedigheid, ende hem te wenden, ende te doen vertrouwen op den Heere.

Dit voorstel begrypt twee vraagen: de eerste is; *Sult gy myn oordeel te niete maaken?* de 2de, *sult gy my verdoemen, op dat gy regtveerdig syt?* twee vraagen, die de ongerymtheit selve begrypen, ende waar op een iegelyk, die eenig begrip heeft, hoe gering het ook syn mag, seggen, roepen sal met luiden keele, als hem de Heere dat vroeg: *Dat sy verre van my!* Dog hoe ongerymd het is, dat een Mensch, hoe wys, hoe sterk, *Gods oordeel soude te niete maaken*, sal gesien worden meer dan sonneklar, wanneer gelet word daar op, wat het is *Gods*

oor-

oordeel te niete te maaken. De HEERE God, die de Schep-
 per, ende Onderhouder, is ook de Rigter van hemel ende
 aarde, oordeeld Engelen ende Menschen; oordeeld Regt-
 veerdigen ende Goddeloosen. Hy oordeeld syne geliefde
 kinderen, als hy se besocht, wanneer hy se kastyd. Hy tug-
 tigt een iegelyken soon, dien hy lief heeft, ja gelyk een Vader den
 Soon, (in welken) hy een welbebaagen heeft. Spr. 3: 12. *Soo wie ik
 lief hebbe, bestraffe, ende kastyde ik.* Openb. 3: 19. Dit is het
 oordeel Gods over syne uitverkoorenen, 't geen wel te onder-
 scheiden is van het oordeel Gods over de Goddeloosen. Deese
 tog oordeeld, veroordeeld, ende straft God in synen toorn ten
 verderve, maar de geliefde kinderen oordeeld, ende tugtigt
 hy in liefde tot hunne onderwyfing, verbetering, welsyn, ende
 eeuwige Saligheid. Soo deede de Heere belofte aan Koning
 David, dat hy *synen soone, die synen naam een huys soude bouwen,
 soude weesen tot eenen Vader*, ende dat *deselve hem soude syn tot
 eenen Soon, dewelken, als hy misdeede, by mer Menschen-roeden,
 ende met plaagen der Menschen-kinderen soude straffen.* 2 Sam. 7: 14.
 Soo moeten wy hier door Gods oordeel verstaan dat oordeel,
 het geen hy over Job gebragt hadde, ende het begrypen als een
 besoeeking uit liefde ten beste van Job, als die syne kragt wilde
 volbrengen in syne swakheid, die deesen man, den welken hy
 hadde verheeven tot sulken trap van heiligmaakinge, wilde
 maaken het allerdoorlugtigste voorbeeld van lydzaamheid, syn
 geloove op de proeve stellen, op dat het als goud uit den smelt-
 kroes come, door het vuur geloutert synde, maar eindelyk
 om hem op te heffen ten top van gelukzaligheid, so hier op
 aarde door aardfche ende hemelsche Zegeningen, als hier na-
 maals in den hemel boven door genictinge van onuitspreeke-
 lyke vreugde, die hy in de gemeinichap van synen goedertiere-
 nen Vader, ende synen getrouwen Verlosser soude ontfangen.
 O prysweerdig! O heilzaam! O heilig oordeel Gods! Maar
 hoe troostelyk soude dit voor Job geweest syn, indien hy dit
 selve onder de besoeeking syne Ziele so diep hadde kunnen in-
 drukken, dat hy in dat oordeel Gods volkomen hadde kunnen
 berusten? Dog hy was een verdorven soone Adams, een Men-
 sch van vlees ende bloed, ende van gelyke beweeginge en-
 de

de fwakheden als anderen, schoon hy de allervroomste mensche was op aarde. Derhalven sig wringende onder die snerpe geesselslagen des Almagtigen, konde hy dit oordeel Gods niet, gelyk 't hem betaamde, regtveerdigen, goedkeuren, ende pryfen, immers hy liet sig hooren, als of hy dit oordeel Gods poogde *te niets te doen*.

Iemands *oordeel te niet doen* is het selve afkeuren, als of het niet regtveerdig was, het selve derhalven ydel, ende vrugteloos stellen; de uytvoeringe daar van verhinderen, op dat het niet hebbe syn regte-cynde. Een Hoogere Vierschaar *doet te niet* het oordeel van een laagere, als sy afkeurt het slotvonnisse van die mindere Vierschaar, deselve als onregtveerdig verwerpt ende belet de uitvoeringe. Het oordeel van iemand dat *te niet te doen* komt toe aan een Hoogere Vierschaar, of Regter op welke men sig beroept van een laagere, of mindere Regtbank, of Rigter. Het oordeel houd stand, nog kan te niet gedaan worden, als het geveld is van den Hoogsten, ende souverainen Rigter, van wien geen beroep is tot een hoogerem. Hier is de reden van het oordeel Gods den souverain, ende Rigter van hemel ende aarde, wie sal dat tog *te niet doen*? soude iemand bestaan dat af te keuren? het oordeel van den Allerwystem, ende driemaal Heyligen, ende wiens oordeelen naar wysheid, waarheid, ende gerechtigheid syn, te verwerpen? ende als of hy niet regtveerdig was, ydel, ende vrugteloos te stellen? soude sig iemand der schepselen, Engelen, of Menschen, die tog alle onderdaanen, ende onderworpen syn den Grooten God, verheffen boven den Schepper, Koning, Heere, ende Oppersten Rigter; ende sig aantrekken het regt om over syne woorden, ende werken te oordeelen, ende die te veroordeelen, als sy hem niet regt toescheenen? soude iemand, soude een Engel, schoon sterk van vermogen; soude de Mensch, die arme sterveling, die synen adem in synen neuse draagt, den Alvermogenden verhinderen syne besluyten werkstellig te maaken? syne oordeelen te beneemen het einde, waar toe hy se heeft voorgeschikt? hem te beneemen de eere daar van? het heyl syner kerke, ende de saligheid syner uytverkoorenen? dog dit vraagt de Heere God hier Job, seggende, *sult gy myn oordeel*

te

te niets maaken? Job hadde door syne redenen den Heere gegeven aanleidinge tot deese vraage: sy quam seer wel te pas. Job geloofde, ende hy *wiste in wien hy geloofde*: Deese was syn Goël dien hy *wiste, dat leefde*, ende hem met God versoend hadde. Hy hadde een onergerlyk gewisse voor God, ende de Menschē. Hy *bragt vrugten voort het geloove, ende de bekeeringe weerdig*, Hy was sig selven niet bewuft van grove ende ergerlyke sonden, die de Menschē berooven van Gods gemeenschap ende liefde, dog synen toorn op den hals haalen: Daarom konde hy niet begrypen, waarom de Heere hem soo hard handelde, ende reesen in syn herte sulke overleggingen, als of deese harde besoeekingē streeden tegens de genade Gods, en de gerechtigheid van synen Verlosser, die hem door den geloove was eigen geworden. Hier over liet hy sig dan uit in woorden, die de meeninge synes herten te kennen gaven, daar heenen loopende, dat deese swaare ende menigvuldige plaagen, waar mede de Heere hem besogt, streeden tegens de eere van Gods Goedheid, Genade, ende Barmhertigheid; ja ook tegens de gerechtigheid van den Verlosser, als of die alle, ende een iegelyken geloovige soude affschrikken, ende beneemen het vertrouwen, ende hoope op Gods goedertierenheid, ende gerechtigheid des Verlossers, ende als of de Heere hem tot een voorwerp van synen toorn, ende ten verderve geschikt hadde. Is dat *niet te niets maaken Gods oordeel*, ende besoeekingē? het selve verkeeren? Ydel ende kragteloos poogen te maaken? van het Oogmerk ontfetten, als niet strekkende tot openbaaringe van den rykdom van Gods genade ende barmhertigheid, tot eere van de gerechtigheid van Jesus Christus, tot troost ende stigtinge der gemeente, ende Jobs saligheid, maar het tegendeel daar van?

Dog de Heere segd niet enkelvoudig, suld gy myn oordeel te niet maaken? maar suld gy *ook* myn oordeel te niet maaken: dat woordeke heeft nadruk. Het selve strekt tot verfwaringe van Jobs saake, als die niet alleen syne saak geregtveerdigd; maar *ook* Gods saake veroordeeld hadde. Die niet slegts het oordeel, dat hy gaf over syn leeven, woorden, ende werken goedkeurde, ende het daar op hield, dat 'er geen oorfaake was van

befoeking; maar ook daar en tegen het oordeel Gods, ende het geen hy hem hadde laten toekomen, wilde afkeuren ende te niet doen. Ofte het soude kunnen sien op syne vrienden, *Eliabaz den Temaniter, Bildad den Zubiter, ende Zopbar den Naamatither*, die, voor vast houdende dat God slegts de Goddeloosen straft met diergelyke plaagen als Job, daar mede Gods oordeelen, treffende de vroogen, ook te niete dedden; waarom de Heere seggen soude, suld gy ook als uwe Vrienden, *myn oordeel te niet doen?* Maar het eerste heeft meer schyn, ende komt gevoegsaamer voor; de Heere sal tog in het vervolg *Eliabaz den Temaniter* bestraffen daar over, dat hy niet regt hadde gesproken van God, als syn knecht Job, als ook syne twee vrienden *Bildad den Zubiter, ende Zopbar den Naamatither*: Het is dan niet te gelooven, dat hy deese nu soude gelyk stellen met Job, of Job met hun, die hy vervolgens in hun spreken van God sal onderscheiden van Job.

Is het nu met allen ongerymd, dat Job Gods oordeel soude te nieto maaken, so insgelyks, dat hy God *verdoemen soude, op dat hy regtveerdig sy*. Maar dit steld de Heere hier ten zden vraagender wyse voor: *suld gy my verdoemen, op dat gy regtveerdig syt?* Hier syn twee woorden, die van de regtbanken genomen syn. Het eerste woord *verdoemen* segd *schuldig verklaaren*: de Heere vraagd Job, of hy hem sal *schuldig* agten, hem in het ongelyk stellen? meinen ende zeggen, dat hy met Job niet doede, 't geen Hem, syne Majesteit, wysheid, heilichheid, gerechtigheid ende goedheid betaamde? Het andere woord *regtveerdig syn* segd te weesen *vry, of vry verklaard van schuld, ende straffe*. Job meende, dat hy *regtveerdig* was. Hy was *regtveerdig* voor God, ende syn gewisse. Hy was *regtveerdig* voor God in J. C. Hy was van God om Jesus Christus wille, om de gerechtigheid van synen Goël van schuld en straffe vry gesproken, ende hadde regt ontfangen tot het eeuwige leeven. Hy was *regtveerdig* voor syn gewisse: syn gewisse overtuigde hem van de oprechtigheid synes geloofs in Jesus Christus, waar doos hy dan voor God in J. C. *regtveerdig* was. Dit stond vast by hem; waarom hy seker stelde, dat hy van God niet konde veroordeeld worden, of de Heere soude syne gerechtigheid

heid verlaaken, of hy soude de gerechtigheid van synen Goël ydel rekenen. Maar sie daar deele beioekingē schein hem eenē veroordeelingē, ende daarom liep deese aan tegen de gerechtigheid, waar mede hy God verdoemde, hem in het ongelyk stelde, die hem, *regtveerdig* zynde, veroordeelde. Het stond aldus tusschen den Heere, ende Job na synē meiningē, dat of de Heere, of hy moeste *regtveerdig*, of *onregtveerdig* syn; so de Heere *regtveerdig* was, so hy Job deede naar regt, so was Job schuldig; dog Job geloofde, dat hy onschuldig, ende *regtveerdig* was; so sprak hy, als of hy *regtveerdig* was. Hier uit moest dan nootfakelyk volgen, dat de Heere schuldig, en niet *regtveerdig* was; dit tog konde Job niet vereffenen: so hangd t' saamen 't geen de Heere segd, *suld gy My verdoemen op dat Gy regtveerdig syt?* waar toe vervoerd u niet uwe dwaasheid, waar toe brengt u niet de waan van uwe *regtveerdigheid?* dat gy *My*, den Heiligen suld veroordeelen, ende *Waaragtigen* suld verdoemen om u *selven* te *regtveerdigen?* als of Gy wyser, ende heiliger waart, dan Ik.

Maar hier sal ligt iemand denken ende vraagen, of Job dan also bestond? Hoe dit vallen kan in een *regtsinnigen* Menschē? Hoe de allerheiligste mensch hier op aarde daar toe komen kan, dat hy God soude verdoemen, op dat hy *regtveerdig* sy. Wanneer syn die woorden uit Jobs mond uitgegaan, die dit seggen, Het is egter so; dog het moet niet op syn scherpsle genomen worden: dat hadde Job niet regt uit gesegd, dat God *onregtveerdig*, ende hy *regtveerdig* was. Maar ja, hy hadde lig uitgelaaten in woorden, die daar naar sweemden. Als hy tog klaagd over de beioekingē als te hard; als hy segd onder anderen, dat God *in eenen wreeden tegens hem is veranderd; dat hy hem door de sterkte syner band haatelyk wederstaat.* Kap. 30: 21. Als hy wil weeten de oorsaken van synē beioekingē; als hy so sterk aandringd tegens synē vrienden syn geloof en goede werken; schein hy dan niet te willen seggen, dat hy synen plicht omtrent God ende synen Evennaalten beeter hadde betracht, dan de Heere God het ampt en den plicht van een *regtveerdigen* Rigter, immers van een Goedertierenen ende Barmhertigen Vader, is dat niet den Heere verdoemen om sig *selven* te

regtveerdigen? God in het ongelyk stellen om sig selven te fuffveren? Die hem hoorden fpreeken; fyne vrienden, konden dit ligtelyk fo opvatten, ende derhalven sig daar aan ergeren. Job roemende fyn geloove en goede werken gaf hen immers gelegenheid, om ook te mogen denken, is de Man fo vroom, waarom ftaat hem God fo hard? Dit beftraft de Heere, ende onderderrigt Job, dat *fyn raad beftaat*, ende *fyn oordeel niet feilen kan*, ende *Hy derhalven niet konde verdoemd worden*, op dat *Job regtveerdig fy*: dat hadde hem Elihu de Buziter ook te kennen gegeven, Kap. 35: 2, 3. *Houd gy dat voor regt, dat gy gefegd hebt, myne gerechtigheid is meerder dan Gods? want gy hebt gefegd, wat foudese baaren? wat meer profyt fal ik [daar mede] doen, dan met myne fonde?*

Vs. 4. Hebt gy eenen arm gelyk God, ende kond gy, gelyk hy met de ftemme donderen?

Maar laat ons den Heere felven hooren, die het geen hy daar gefegd heeft, bekragtigen fal. Hy fal dat met bondige redenen aantoonen, dat *Job Gods oordeel niet kan te niet maaken*, nog *hem verdoemen op dat hy regtveerdig fy*. De Heere doet Job aanftonds sien, hoe ongerymd het felve is, als hy Job vraagd, of *hy eenen arm hadde, gelyk God*: of *hy gelyk God met de ftemme donderde?* Met deefe vraage geeft hy Job op eene gevoelige wyfe te verftaan de ongelykheid van Gods, ende Jobs kragt, waar uit het gefegde volgen moet. Het bewys is, dat wie iemands *oordeel te niet doet*, magtiger ende regtveerdiger moet gefchat worden dan hy, wiens *oordeel by te niet doet*. Wie dan Gods oordeel fal te niet doen, moet hooger, fterker ende regtveerdiger fyn dan God. De Heere neemt dan fyn bewys van fyne Hoogheid, Majesteit, ende fouverain regt, ende volftrekte magt over alles. Maar wie is *Job* daar tegen? welke is fyne heerlykheid, ende magt, ende regtveerdigheid, die te vergelyken fy met die Godes is?

De twee vraagen komen daar op uyt, dat des Heeren kragt *wel verre*, dog laaten wy seggen *oneindig* die van Job te boven gaat. Dat vatten wy ligt, als hy vraagd *hebt gy eenen arm gelyk*

lyk God? de *Arm* is een sinnebeeld van *sterkte*: soo leeft men *Jer. 17: 5. Vlees tot synen arm stellen*; met den *Arm* betoond de Mensch syne grootste kragt: Als dan de Heere Job vraagde, hebt gy eenen arm gelyk God, is het even eens als of hy vroeg, hebt gy soo veel *sterkte*, gelyk God? De Heere noemd sig selven hier met eenen naame, die syne *sterkte* te kennen geeft. Het Hebreuschsche Woord segd *sterk*. Hy mag dan welcherfende vraagen, hebt gy een so *sterken Arm*, gelyk de *Sterke God*? Maar als hy Job dit vraagde, schynd het, als of hy Job eenen *arm*, magt, ofte *sterkte* toekeurde: dat is waar, syn Schepper hadde hem, gelyk allen Menschen *sterkte* gegeven. Hy hadde hem *sterkte* in het higmaam, ende in den geest gegeven. Hy hadde hem een vernuft gegeven, waar door hy alle onvernunftige gediertens overtrof in magt. Dog het geen hier in aanmerkinge komt, is, dat de H. God hem in den Geest gesterkt ende bekragtigd hadde in de genade, die hem den Geest der wysheid, des geloofs, der liefde, lydszaamheid, ende den Geest der *sterkte* gegeven hadde: de kinderen Gods syn *sterk* in den Heere. Maar daarom mogt sig Job egter niet verheffen, nog groote dingen laten voortstaan van syne *sterkte*, als of hy alles vermogt, als of hem dit God gelyk, ja meer dan God maakte: derhalven vraagde hem de Heere, hebt gy eenen arm gelyk God? met hem schertfende:

De Heere spreekt van sig selven in den derden persoon: hy segd niet, hebt gy eenen Arm, gelyk ik; maar hebt gy eenen arm, gelyk God: het is op dat hy Job hier mede te verstaan geeve, ende hem leide tot opmerkinge van syne *sterkte*; doe weeten, dat hy is de *sterke God, de Almagtige*. Gode word dikwyls in de Heilige Schrift een *arm* toegelichreeven, om daar door syne kragt te kennen te geeven. *Exod. 15: 16. Door de grootheid van UWEN ARM sullen sy verschrommen, als een steen. Deut. 33: 27. De eeuwige God sy u eene Wooninge, ende van onder u EEUWIGE ARMEN. Pf. 79: 11. Laat het gekerm der gevangenen voor uw aangesigte komen: behoud overig de kinderen des doods naar de grootheid uwes ARMS.*

Dit voorstel word, gelyk het voorgaande, vraagswyse gedaan: hier staat tog in de Hebreuschsche spraake het woordske *עַרְוָה*,

veim, 't geen een teken is van eene vraage, even als in de Griek-
sche taale het woordeke εἰς eite: dat vinden wy 2 Cor. 12: 2,
3. *Ik kenne eenen Mensch in Christus, voor veertien jaaren (OF
[het geschied sy] in het ligbaam, weet ik niet: OFTE buiten het
ligbaam, weet ik niet: God weet het) dat de sodaanige is opgetrok-
ken geweest tot in den derden hemel. Ende ik kenne een sodaanigen
Mensch (of het in het ligbaam, [geschied sy] weet ik niet, God
weet het.)* Deese vraage segd dan hier wederom, als de voor-
gaande, eene sterke locheninge. Maar soo ook deese volgen-
de *kond gy, gelyk by, met de stemme donderen?* Hier word we-
derom op een verbloemde wyse voorgesteld de mogenheid des
Heeren: *de Donder* is een verschrikkelyk geluid, ende hef-
tige beweeginge in den laagen hemel, waar van de uitwerk-
felen somtyds vreeselyk ende heilloos syn. Daar van daan segd
donderen een schrikkelyk geluid maaken, gelyk het grove ge-
schut, 't welk geloft word, ge segd word te *donderen*, als het
met buspoeder gelaaden, ende afgestoken een swaar geluid
maakt. *Donderen* mag dan seggen, kragt betoonen. De Heide-
nen hebben daarom Jupiter den grooten God van hun den *don-
der* toegekeurd, als synde de *donder* een uitwerkfel van de God-
delyke Mogenheid, ende geen bedryf van Menschen. Waar-
om op sekeren dag, dat het een so groot onweder was van don-
deren, dat al de weerd verschrikt daar van was, de Rede-
kunstenaar *Anaxarbus* de vryheid nam om aan *Alexander den
Grooten*, die waande te syn de soon van Jupiter, te seggen;
Ende gy Jupiters soon, sond gy wel van gelyken kunnen doen? Maar
hier word ge segd *met de stemme donderen*, 't geen segd eenvout-
dig, syne kragt ende hoogheid betoonen door bevel. Het geen
Jan Gode toegeeigend synde segd de kragt van syn woord en-
de bevel. *Hy roept de dingen die niet syn, als offe waaren.* Rom.
4: 17. *Hy spreekt, ende het is 'er, by gebied, ende het staat 'er.*
Ps. 33: 9. Dit word genoemd *de stemme syner mogenheid* Job 26:
14. So word 'er gesongen Ps. 29: 3. *De stemme des HEEREN
is op de wateren, de God der eere donderd. De HEERE is op de
grote wateren.* So Ps. 107: 7. *van uw schelden vloten sy. Sy haas-
teden zich weg voor de stemme uwes donders.* De Heere vraagd
hier Job, of *by, gelyk by, met de stemme donderen konde?*

Het

Het is zeker, dat hy spreekt van sig selven. Hy noemde straks sig selven met den naame *God*, den naame *sterke*. Dog hier enkelvoudig *Hy*, die namentlyk is de *sterke God*: deefe donderd met de stemme; konde Job dat ook doen? O neen: door deefe vraage gaf de Heere Job een diepen indruk van Gods hoogheid, ende mogenheid, ende Jobs geringheid. Lettede Job op *Gods arm, ende de stemme synes donders?* het kon niet weeten, of daar moest in hem ontstaan een diep ontzag, ende vrees voor die gedugte Mogenheid: gaf hy agt op sig selven, ende syne kragten, ende waardigheid, hy moest sig vernederen: Vergeleek hy sig, syne magt, ende al wat hem heerlyk maakte met den *Heere*, syne kragt ende heerlykheid. O dat verschil is onuitsprekelyk! onbevattelyk! want het is oneindig. Wat sal Job dan antwoorden op deefe vraage des Heeren? dat sulen wy in het vervolg sien. *Kap.* 42: 1-6. Maar ondertusschen kunnen wy Job vervangen, ende als uit synen mond spreken de woorden van Etan den Etrahiter in den 80sten *Psaln.* vers. 7. *wie mag in den hemel tegen den HEERE geschat worden? (wie) is den HEERE gelyk onder de kinderen der sterken?* Hier uit volgd nu, dat de beste ende vermogenste onder de Menschen Gods oordeel niet kan te niet maaken, nog den Heere God verdoemen, op dat hy regtveerdig sy. Sal tog de Mensch, sal Job dat doen, een so geringe, ende veragte? sal die Gods oordeel te niet maaken? Hy sig boven den Heere van hemel ende aarde verheffen? hem veroordeelen? sig regtveerdigen? sig over hem tot Rigter stellen? over den Heere, die so gedugt is, die de Alvernogende is? die heeft eenen arm met magt, wiens *hand is sterk, ende rechterhand hooge is?* *Pf.* 89: 14. soude ook een Mensch? soude Job dat bestaan te doen, indien hy let, dat het de Heere is, die *met de stemme donderd?* dat syn bevel soo seker ende stipt word uitgevoerd? *Syn raad bestaat in dvr eeuwigheid?* *Pf.* 33: 11. Te niet maaken het oordeel van Hem, die *met de stemme donderd?* ende Hem, die dat doet, te veroordeelen, om sig selven te regtveerdigen? dat sal niemand kunnen vereffenen; daar is niet tegenstrydiger dan dit. Deefe redenkwelinghe heeft vermogen op het gemoed van eenen regtsianigen. Wat kragt dit woord des Heeren gehad heeft op het

het herte van Job, daar hy hem indagtig maakt de stemme des donders, kan men oordeelen, daar de Heere spreekt tot eenen verstandigen ende opregten van herte. Maar de Heere, als hy syn regt beweerd tegens den Mensch, als hy van hem vorderd, dat hy sig voor hem vernederen sal, beroept sig met reden hier op *den arm syner sterkte*, ende de *stemme synes donders*, als ook Jer. 5:22. *Suit gylid: my niet vreesen, suld gy voor myn aangefigte niet beeven? die ik der Zee het sand tot eenen paal gesteld hebbe met een-eeuwige insettinge, die sy niet overgaan sal: of schoon baare galven sig beweegen, so sullense dog niet daar over gaan.* Wie is dan de Mensch, wie is Job, soo gering, soo gebrekkelyk, soo straffschuldig, (hy was gelyk anderen *in sonden ontfangen*, ende *gebooren*, ende hadde sig aan veele sonden schuldig gemaakt) die sig tegen God verheffen soude, syne besluiten, oordeelen, ende werken soude miskeuren?

Vs. 5. Vercier u nu met voortreffelykheid, ende hoogheid, ende bekleed u met Majesteit, ende heerlykheid.

Dog hoewel deese redenen ingang vonden in Jobs ooren en herte, ende genoegsaam waaren om hem te overtuigen, egerter doet 'er de Heere nog al meerdere bewyfen toe. Hy steld Job voor, dat hy is de Allerhoogste, de Allervermogenste, de Heere, Regter, ende wrecker van alle hoveerdigen, waar uit Job konde verstaan, dat hy slegs hadde te vrede te syn in het geen de Heere hem liet overkomen, God regtveerdigen, ende sig selven verdoemen, Verre daar van daan, dat hy *Gods oordeel soude te niet doen, God verdoemen, om sig selven te regtveerdigen.* Gelyk het voorgaande *vers* daar toe strekte, om de ongerymdheid daar van aantetoonen, so ook dit 5de *vers*, ende eenige volgende.

Als wy den Heere hooren seggen, *vercier u nu met voortreffelykheid, ende bekleed u met Majesteit ende heerlykheid*, verstaan wy ligt dat hy wederom met Job scherft; maar syne reden dieper insiende, dat hy schertsende met Job syne hoogheid tegen Jobs geringheid steld. Het is, als of hy seide, *toon gy, O Job, of gy my gelyk syt, doe aan alle uwe voortreffelykheid ende hoogheid,*

heid, ende pronk u op met Majesteit, ende heerlykheid, op dat het blyke, of gy my gelyk syt; of gy, gelyk ik, syt opgecierd met voortreffelykheid ende hoogheid, of gy, als ik, syt bekleed met Majesteit, ende heerlykheid.

Hier syn vier woorden, die t'faamen uitdrukken de allergrootste heerlykheid. *Voortreffelykheid. Hoogheid. Majesteit, ende Heerlykheid.* Het eerste woord segd *verbeevenheid*; het geen wel betekend in het gemeen eene uitmuntenheid boven alle, maar hier bysonder in magt, ende staat. Het andere woord *hoogheid* leid ons tot die verheeve plaats, waar op een Koning, Vorst, ofte Heere, ofte Rigter gesteld is, die sitten op hooge gestoelten, ofte Throonen, op dat sy van daar gesien, geagt, ende gevreesd worden. Dat is ook *Majesteit*; aansienelykheid, de huister die afstraald van iemand, waar door de aanschouwer word opgewekt om syne grootheid te erkennen, te belyden, ende te pryfen. Hier komt nog by de *beerlykheid*, 't geen iemand een gesigte, ofte denkbeeld geeft van grootheid, ende schoonheid, ende derhalven aandoed ende beweegd. Het is seker, dat eenigen onder de Menschen; maar Gode boven allen deese eigen syn. Daar syn *voortreffelyken* onder de Menschen: Koningen, Vorsten en Heeren, die in magt, en staat uitmunten. Maar deese sitten op Throonen, ofte hoog verheevne gestoelten; sy syn in *Hoogheid* gesteld; worden met aandagt ende eerbied aanschoud: Hun is eigen *Majesteit*, aansien, ende luister; *als ook beerlykheid.* Maar wien komt deese toe in den Hoogsten trap? het is immers de Heere, die de voortreffelykste is, verbeeven in magt, ende staat boven allen; die den *Hemel*, den hoogsten *Hemel* heeft tot *synen Throon*, ende *fit boven den kloot der aarde*; Vol van *Majesteit*, ende *beerlykheid.* De Heere Job beschimpende segd, *vercier u nu met voortreffelykheid, ende hoogheid, ende bekleed u met majesteit, ende heerlykheid. Voortreffelykheid en Hoogheid* word hier als een *cieraad*; ende *Majesteit en beerlykheid*, als een *gewaad* aangemerkt. Deese t'faamen genomen als een *cierlyk gewaad*, als een Koninklyke kleedinge.

De Menschen, Mannen van staat, vorstelyke, adelyke, ende Koninklyke personafien vertoonen hunne magt, rykdom,

D

ende

ende waardigheid, of laat ik hier zeggen, hunne voortreffelykheid, hoogheid, Majesteit, ende heerlykheid in hunne kleedinge: dat doen sy, schoon juist niet dagelyks, egter als sy op hunne Throonen, of Vorstelyke stoelen gesten syn, als sy gehoor goeven aan Gefanten, of hunne onderdaanen. So sprak onse Heere J. C. *Mat. 6: 29. Ik segge u, dat ook Salmman in alle syne heerlykheid niet is bekleed geweest, gelyk een van deese.* Sig verciere dan met voortreffelykheid ende Hoogheid; sal seggen deese betoonen voor het Oog, ende het behouwen daar van geeven, sig betoonen voortreffelyk, ende hoog verheven te syn; de voortreffelykheid ende hoogheid bekend te maaken. *Sig bekleeden met Majesteit, ende heerlykheid* sal dan ook seggen die te laten uitblinken, God, wien *Voortreffelykheid, Hoogheid, Majesteit, ende heerlykheid* eigen is, word ook gesegd sig daar mede te bekleeden, ende te verciere. So *Pf. 93: 1. De HEERE regeerd, hy is met hoogheid bekleed; de HEERE is bekleed met sterkte, hy heeft sig omgordt.* So *Pf. 96: 6. Majesteit ende heerlykheid syn voor syn aangesigte, sterkte, ende cieraad in syn heilighdom.* So singd de Dicter van den 104den Psalm vers 1. *O HEERE, myn God, gy syt bekleed met Majesteit, ende heerlykheid.* vs. 2. *Hy bedekt sig met bet licht.* De Heere mag gesegd worden sig te verciere met voortreffelykheid ende hoogheid, als hy deese op oen huisterryke wyse ontdekt aan syne Ichepselen, te kennen geevende syne *Grootheid*, waar doer hy voortreffelyker is, dan allen; ende syne *Hoogheid*, waarom hy boven allen te eeren en te vreesen is. Hy kan gesegd worden sig te bekleeden, met *Majesteit, ende heerlykheid*, als hy den Menschen, ende Engelen een gesigte geeft van syne volmaakt-heden door syne werken, waar in deselve uitschynen.

Als de Heere nu tot Job segd, *vercier u met voortreffelykheid ende hoogheid, ende bekleed u met Majesteit ende heerlykheid;* Als hy hem dat nu segd, siet hy op het geen Job in het voorgaande gesegd hadde, daar hy geroemd hadde syne *Voortreffelykheid ende Hoogheid.* . . Hy segd hem dat hy deese, die hy voor syne vrienden hadde gemeld tot verdediginge van syne saake, ook nu voor den Heere soude handhaaven, ende alles, wat hem voortreffelyk maakte, ende hem verciere, ende alle syne *Majesteit* ende

ende *Heerlykheid* soude hervorbrengen, of sy hem eenigzins konden dienen om syne saake voor, ende tegens den Heere te regtveerdigen? Dog hy soude wel haast ondervinden, dat als het hier op aankam, al het geen hy daar van seggen, ofte toonen konde, alle syne *Vaortreffelykheid* en *Hoogheid*, hoe cicrelyk, ende syne *Majesteit* en *Heerlykheid*, hoe sterk sy ook schittere mogt in de oogen van Menschen, verdwynen, ja te niet louden worden, als de Heere slegs een straaltje van syne heerlijkheid, ende Majesteit wilde laten schynen, ende maar een gering voortoog geeven van syne *Hoogheid*, ende *Vaortreffelykheid*.

Vs. 6. *Strooi de verbolgenheden uwes toorns uit, ende sie allen hoogmoedigen, ende verneder hem.*

De Heere vervolgd syne reden op gelyke wyse, die Job voor oogen steld syne onverwinnelyke kragt, om syne vyanden te verdelen tegens Jobs geringheid, dat doet hy vers. 6, 7, 8. Hy doet dat, voor eerst, Job seggende, *dat hy de verbolgenheden synes toorns sat uitstrooien, ende allen hoogmoedigen aansien, ende hem vernedeten.* Jobs geringheid ende onvermogen soude sig ontdekken, indien hy den stryd aanvang tegens allen, die syne verlossinge tegen gaan. Maar de Heere segd hem, dat hy syne kragt eens soude beproeven tegens syne vyanden; de *verbolgenheid synes toorns uitstrooien*, de sterkte synes toorns synen vyanden doen gevoelen. *Toorn*, is in den Mensch tene heftige ontroeringe des gemoeds, waar door hy word aangedreeven om sig te wreken, over den goenen, die hem beledigd heeft, ofte dien hy meind hem te hebben beledigd, hier staat niet enkelvoudig *toorn*, maar *verbolgenheden des toorns*. Het Hebreuschsche Woord segd *overgaande*; *overloopende* in synen eigenen sin: de gelykenisse is genomen van de rivieren, Zeeën, wateren, die overloopen, overgolpen, overgaan, dat segd het woord גָּדַר *gnadar*. Hier van daan word ook de gramschap *oploopenheid* genaamd, ook *overmoed*. Het bloed stygd naar boven, als de golven der Zee, als sy door een sterken wind worden opgedreeven. *Verbolgenheid* segd dan eenen *toorn*, die *stier*

hoog gaat. Het Woord heeft hier nadruk, om dat het in het meervout staat, *Verbolgenbeden*, 't geen segd een veelvoudigen, ende seer heevigen toorn; even als de Zee, die seer verbolgen is, daar de baaren niet alleen seer hoog stygen, maar ook seer snel loopen, ende kort op malkanderen volgen. Dog het geen den *toorn* hier nog hooger ophaald, is, dat 'er segged word verbolgenheden *des toorns*, dat deese twee selfstandige woorden hier tot malkanderen gevoegd worden. Dat is de slyk der Hebreuwen, die seggen *Verbolgenheid*, of *verbolgenheden des toorns*; daar in Onse en andere spraaken een selfstandig en een toevoeglyk woord gebruikt word. *Verbolgenbeden des toorns* sal dan soo veel seggen, als een *seer verbolgen toorn*. Onse Kanttekenaar segd een *seer heftige, ende wivvaarende gramscbap*. Het is niet te verwonderen, indien Job in sulken heftigen toorn is ontsteeken geweest, wien daar toe wel gelegenheid, ende reden gegeven is, so door openbaare vyanden, als door syne huisgenoten, huisvrouwe, dienstboden, vrienden selve, welke quamen om hem te troosten, die hem door hunne redenen soo verdrietelyk waaren; van ouden en jongen; aansienelyken en veragten; als verhaald, ende van hem geklaagd word in het voorgaande; ende het is te begrypen, dat Job, omgeeven van soo veele ende swaare smertelykheden, te minder in staat is geweest om verongelykingen te kunnen dulden, en dat syn toorn te hooger is opgeraesen, wesbalven *Verbolgenbeden des toorns* hier hem worden toegekeurd.

Het Latynsche spreekwoord segd, *vane sine viribus ire*, dat is: *Ydel is de toorn sonder kragt*. Het was met Job soo gelegen, den welken de Heere dat te kennen geeft; seggende schertsender wyse: *strooi de verbolgenheden uwes toorns uit*. De *verbolgenbeden des toorns*, voorgesteld onder het sinnebeeld van hooggaande, snelloopende, ende kort op malkanderen volgende Zeebaaren; worden *gestrooid*, als sy sig doen gevoelen, ende gewaar worden van den geenen, op wien men ten hoogsten vergrimd is; even als die ongestuimige Zeegolven sig verstrooien, ofte verbreiden, als sy haare oevers, ofte dyken overgloopende, en stortende op het laage ende vlakke land sig selven uitspreiden wydt, ende syd; alles door een onwederstandelyken vloed.

vloed wegstroomende, t' onderbrengende sonder dat iet het geweld der verbolgene wateren kan wederstaan. Die kragt heeft s' Menschen, hadde *Jobs toorn* niet; schoon hy naar *synen toorn* hadde willen te werk gaan, hy soude dat vermogen niet gehad hebben, hy mogt het eens beproefd hebben, maar hy soude wel ondervonden hebben, dat *syn toorn* ydel was. Het soude hem juist soo niet gelukt hebben *synen toorn* te koelen, als *Simeon en Levi*, Jakobs Soonen, van welke hun Vader seide: *In bunnen TOORN hebben sy de Mannen dood geslagen, ende in bunnen moerwille hebben sy de ossen weggerukt, verwloekt sy bun TOORN, want hy is bestig, ende bunne VERBOLGENHEID, want sy is hard.* Gen. 49: 6, 7. Als de Heere nu soo spreekt tot Job, als hy hem ontkend het vermogen om sig te wreken, hoe sterk hy daar toe aangedreeven wierd, ende *syn toorn* in so hoogen top gereesen was, keurd Hy sigselven te gelyk de magt toe, die Job niet hadde; het vermogen om syne vyanden te verdelgen. Wee tog den geenen, over wien *Hy de verbolgenbeden synes toorns uistroot!*

Maar als de Heere sig selven toeigend *verbolgenbeden des toorns*, moet dit op eene hem betaamelyke wyse verstaan worden. *Toorn* Gode toegeschreeven synde segd niet een heftige ontroeringe des gemoeds, 't geen de volmaaktheid, ende onveranderlykheid van syn Weesen wederstreefd; maar syn afkeervan het quaade, synen regtveerdigen wille om het quaade te straffen, ofte syne wreekende gerechtigheid. Hier sal *toorn*, Gode toegeschreeven synde, seggen *synes wreekende gerechtigheid*. De *Kerbolgenbeden synes toorns* dan den oaveranderlyken en volstrekten wille om het quaade, quaaddoenders ofte syne vyanden te wreken, ende die te verdelgen voor syn aangesigte. De hevigheid, ofte verschrikkelykheid van Gods toorn word in de Heilige Schrift uitgebeeld op gelyke wyse, als hier door deese spreekmanieren, *Verbolgenheid des toorns, een overlopende Toorn door een overvloeiende becke, die tot aan den hals toe raakt.* So Jef. 30: 28.

Dog schort het den Menschen, ontbrak het Job aan de magt om synen seer heftigen toorn, indien hy daar toe den wille hadde gehad, te boeten, geenfins den Heere; konde Job

30 VERKLAARING VAN HET XLste Kap.

niet; de Heere God kan gewisselyk *uitstrooien* de verbolgenheid synes toorns: gelyk syn wille onveranderlyk en heilig is, soo heeft hy eene onwederstaanbaare magt om synen wil uit te voeren. *Hy strooid* de verbolgheden synes toorns *uit*. Hy woerd uit syn besluit om de fondaaren te straffen, oeffend wrake over deselve, sonder dat iemand synen wille wederstaan kan. Hy verdeelgd syn vyanden van voor syn aangesigte, als een overloepende, woedende, ende verbolge Zee, rievier, ofte beeke, die het veld overstroomd, ende alles verwoest. So vinden wy *Nab. 2: 6. Wie sal voor synes gramschap bestaan? ende wie sal voor de bitterheid synes toorns bestaan? synes grimmigheid is uitgegort, als vuur, ende rotsteenen worden van hem vermarfeld.* Wie onder de Menschen daar op let, hoe gering syn vermoegen is om synen toorn te boeten, hoe vreeselyk daar en tegen Gods toorn is, als Job daar op lettende; moest hem dit vordeden Heere vernederen. Hier toe strekt dan ook dit woord der Heeren: het was om hem te doen sien, hoe verkeerd hy gedagt, ende gesproken hadde, die sig tegens den Heere verheeven hadde, willende syne saake tegens den Heere verdedigen, als of hy te doen hadde met eenen tegenpartyder hier op aarde, dien hy meinde te fullen overmogen, daar hy nogtans so gering was van kragt, dat hy *de Verbolgenheden van synen toorn* te vergeefs ook op syn vyanden, Menschen kinderen, soude uitstorten. Bedenk eens of deese nitdaaginge des Heeren niet te pas komt, daar Job den Heere selven als uitgedaagd hadde? Kap. 13: 22. *Roep dan, ende ik sal antwoorden, segd hy tot den Heere, ofte ik sal spreken, ende geef my antwoord.* So spreekt hy Kap. 16: 21. *Og mogt men regten voor eenen Man met God; gelyk een kind des Menschen voor synen vriend.* Maar nog een sterker taale gebruikt hy, seggende Kap. 23: 3, 4, 5. *Og of ik misst, dat ik hem vinden soude, ik soude tot synen stoek komen, ik soude bes recht voor syn aangesigte ordentelyk voorstellen: ende mynen mond soude ik met verdedigingen vervullen. Ik soude do redenen weeten, die hy my antwoorden soude, ende verstaan, wat hy my seggen soude?* schoon deese redenen Jobs in een' goeden, immers in een' sagten sin kunnen genomen worden, evenwel syn het uitdrukfels van een' onvergenogden Geest, ende die sig

fig te veel laat voorstaan van syne wysheid, regtveerdigheid, weerdigheid, en vermogen, als of hy soude kunnen bestaan voor den Heere met syne twifflanke: ende wie liet daar in niet een al te klein ontzag voor die gedugte Majesteit? Dog deese, ende andere redenen des Heeren sulken hem tot inkeer krengen: gelyk ook dit woord des Heeren: *siet allen hoogmoedigen aan.*

Hoogmoedigen syn trotsen, die sig selven tegens den Heere, ende alle Menschen verheffen. Deese syn sy ook hier, die tegens den Heere, ende Job opstonden; alle welken, wie, ende hoe veele sy ook syn, de Heere Job bevoeld *aan te sien*: sulken *aantefen* sal dan seggen deselven *stout* aantefen, *in toorn* te aanschouwen; ofte met *veragtinge* aantefen, als die men, schoon sy een verschrikkelyk opstap hebben, egter niet vreesd, dog sonder syn gesigte ter nederteslaan onder de Oogen *siet*: soo singd de Bruid in het Hooglied Salomons Hoogl. 1: 6: *Siet my niet aan, dat ik swartagtig ben.* Het is te seggen veragt my niet, om dat ik 'er swart uitfie. De spreekwyl is genomen van de gebeertens; deese, die iemand niet durven aansien, vreesen; dog die onverschrokt iemand aansien, veragten, ende vreesen niet: sy sien met veragtinge onder de Oogen: *Wien hebt gy geboond, ende gelasterd? ende tegen wien hebt gy de stemme verbeeven, ende uwe Oogen om hooge gebeeven? tegens den Heiligen Israëls.* Dit was het woord des Heeren gesproken door den mond van den Profeet Jesaias Kap. 37: 23. Soo word 'er in het vervolg gesegd van den Leviathan, Kap. 41: 25. *Hy SIET ALLES WAT HOOG IS, hy is Koning over alle jonge hoogmoedige dieren.* Maar Job, hoewel hy niet swigten wilde voor syne vrienden, was egter die Man niet; die *allen hoogmoedigen soude aantefen*, ende Niemand der stouten, ja *allen niet vreesen soude*. Maar het is de Heere, die *allen Hoogmoedigen, hoe veelen hoesterk*; veragt, *by wien tog alle inwoonders als niet gaagt, ende als sprinkbaanen geschat worden.* Hy segd tot Job *verneder se*; indien hy was een Man so groot, ende die tot den Heere dorst spreken, ende sig voor den Alvermogenden dorst stellen, hy mogt syn vermogen toonen tegens den *Hoogmoedigen*, ende hen soo vernederen, dat se sig niet meer tegens hem verheffen; ofte aankamen. Dat deed de Heere.

Vs. 7. *Sie allen hoogmoedigen, (ende) breng hem t'onder: ende verpletter de Goddeloofen in hunne plaatse.*

Hy geeft Job nog al nader te kennen syne onmagt, ende Gods magt daar tegen. Hy herhaald 't geen hy straks gefegd heeft: *se allen hoogmoedigen aan*: om soo veel te meer klem te geeven aan syne reden, ende Job daar door te meer te raaken, *breng hen t'onder*, segd de Heere, buig, ende verneder hem soo, dat hy aflate hoogmoedig, verwoed, ende wreed te syn, soo het in *uwe*, gelyk het in *myne magt is, ende*, (vervolgd hy,) *verpletter de Goddeloofen in hunne plaatse*. De *Goddeloofen*, die den Heere God, ende de Vroomen haaten, worden ook van hem vervolgd, ende schoon hy se in syne langmoedigheid eene wyl hier op aarde verdraagd, sal hy se straffen eindelyk, ende *verpletteren in hunne plaatse*. Maar dit konde Job niet doen, waarom de Heere spottende met syne kragt segd, dat hy de Goddeloofen soude ter neder werpen, die als pottebakkers vaten in stukken slaan, en verbryfelen, als hadde hy eene yfere scepter; dat hy dat doe *ter plaatse* daar sy sig bevonden, daar se hunne grootste pragt, staat, vermogen, ende geweld hadden. Elihu de Buziter keurde dit Gode toe, seggende Kap. 34: 26. *Hy klopt se t'saamen als Goddeloofen in eene plaatse, daar aanschouwers syn.*

Vs. 8. *Verbergse t'saamen in het stof; verbind hunne aangesigten in het verborgen.*

Hy doet 'er by, om Job te vernederen, dat hy syne kragt in het verdelgen der Goddeloofen soude toonen. Hy spreekt nog van de Goddeloofen, van welke hy tot Job segd, dat hy ten bewys van syne magt *ben sal t'saamen verbergen in het stof*: dat hy se alle t'saamen sal in de gevangeniſſe werpen, ofte ten grave doen daalen. Door het *stof* word van eenige verstaan de *gevangeniſſe*, aangesien de gevangenen wel worden gefet in eenen kuil onder de aarde. Hier worden *se verborgen t'saamen*, daar worden de misdoenders, wederſpannigen, ende vyanden

VAN

van het gemeenebest opgesloten, *r' samen* opgesloten, daar syn se alle *verborgen* tot den tyd toe, dat sy voor den dag worden gebragt, als sy in het openbaar sullen gerigt worden. Anderen verstaan door *het stof het graf*: de sin sal dan syn; *dood se; doed se r' samen ten grawe dalen*: so *Pf.* 22: 16. *Gy legt my in het stof des doods*. Maar het eerst is wel so gevoegzaam, ende komt best over een met het volgende: *verbind hunne aangesigten in het verborgen*.

Het geen wy soo verstaan, weerse van onder de menschen, daarmen hunne *aangesigten* niet meer siet, werpse in de gevangnisse, in de verhoolene plaatsen, daar de duisternissen *hunne aangesigten* bedekken: *bewind hunne aangesigten*, dat mense niet aanschouwe. Het *verbergene* segd een verhoole plaats, ende geeft te kennen een onderaardsch hol, waar in misdoenders bewaard worden: daar *in te verbinden de aangesigten der Goddeloofen* sal dan beduiden hen daar *in op te sluiten*, so dat mense niet siet, als of hunne aangesigten waaren toegewonden: de duisternissen der gevangnissen, ende der verholene onderaardsche gaten, syn als doeken, ofre dekkleeden voor het aangesigte, die het aansien beletten. Dat nu te doen, de *Goddeloofen r' samen in het stof te verbergen, ende hunne aangesigten te verbinden in het verborgen*; so, gelyk deese spreekwyfen seggen, is het werk van den Rigter van hemel ende aarde; dog steld hy dit Job voor, of hy dat vermogen heeft? dat hy dan sal syne magt daar in betoonen; dat hy bedwinge, wreeke, ende straffe de Goddeloofen, dat hy deese werpe in de duistere holen der aarde, daar se het licht niet kunnen aanschouwen, daar se seker bewaard worden, ende geene uitkomst voor den selven is, gelyk de Heere God, de Rigter van hemel ende aarde, Engelen ende Menschen, de Almagtige, handeld met de Goddeloofen. Wat hadde Job hier op te antwoorden, als de Heere hem het vrieg, of hy de Man was, die de *hoogmoedigen* dorst aansien, die *r' onderbrengen . . .*? Hy soude nu wel hebben moeten antwoorden, *wie ben ik, og arm! ende elendige, de geringste onder alle stervelingen, die dat soude vermogen? maar gy, O HEERE; die alles doed, wat u bebaagd, die de trotsen vernederd, en de Goddeloofen verpletterd, ende in de ge-*

vangenisſe werpt, ende daar bewaard tot den grooten dag, komt, ende ſuld dit uitwerken.

Het kan ſyn, dat dit oordeel en ſtrafgerigte Gods ſiet op alle Godloofen in het gemeen, maar het heeft egter een nader opſigt op den Duivel, ende ſyne Engelen; den Vyand der Uitverkoorenen, ende, gelyk hy nu toonde, van Job in het byſonder. Het ſchynd ons derhalven toe, dat het ſie op den Satan, ende ſyne werktuigen. Is het niet de Duivel, die in de geſchiedeniſſe Jobs voorkomt, als de hoofdvyand van Job, ende als ſyne werktuigen de Menſchen, *Sabeen, ende Chaldeen*, die hem van ſyn vee beroofden, ende de jongens, die ſe weiden, floegen met de ſcherpte des ſweerds? is het de Duivel niet, die Job floeg met booſe ſweeren van den hoofdehedek af tot de voetſoole toe? Is Job niet alle quaad, dat hem is wervaaren, van den Duivel toegebracht?

Maar ſie daar de Goddeloofen, den Duivel, ende ſyne Engelen, die door den Almagtige uit den Hemel in *hunne plaatſen* geworpen ſyn, de hellsche gevangeniſſe, de woonſtede der duifterniſſe. Judas ſpreekt daar van *vers 6. Ende de Engelen, die hun beginsel niet bewaard hebben, maar hunne eige woonſtede verlaaten hebben, heeft hy tot het oordeel des grooten dags met ewige banden onder de duifterniſſe bewaard. 2 Petr. 2:4. want indien God de Engelen, die gefondigd hebben, niet geſpaard heeft, maar die in de helle geworpen hebbende overgegeeven heeft den ketenen der duifterniſſe, om tot het oordeel bewaard te worden.* Het ſo verſtaan ſynde, ſal de reden des Heeren ſo veel te meer nadruk hebben, dewyl hier door een duidelyker vertoog gegeeven word van Jobs kleinheid, ende 's Heeren grootheid.

Indien het tog gebeuren mag, dat Menſchen, dat ſy, die in hoogheid geſtelt ſyn, wiens magt in de poorten is, dat ook een Job, als hy nog was in ſyne heerlykheid, wel eens iemand onder de Menſchen kinderen, die hoogmoedig was, verneerd hadde, den ſelven t'ondergebracht; miſdoenders, ſo hy Rigter geweest is; Goddelooſe Menſchen verpletterd in hunne plaatſen, in gevangeniſſe geworpen, ende met de dood geſtraft; geen ſterveling, geen menſch, hoe ſterk van vermoegen, geen Job heeft immers cenig vermoegen over den Duivel, ende

ende syne Legioenen. Wie sal tog onder deese dien hoogmoedigen vernederen; dien hetschen Draak te niet doen, dan Michael de Archangel? wie sal dien sterkgewaapenden ontwapenen? hem van syne vaten berooven? syn geweld ontneemen? hem kluisteren, ende eeuwig straffen, dan de Engelvorst, de Heere God der Heirschaaren? doe dit, O Job, wil de Heere tot hem seggen, oordeel, veroordeel, straf den Duivel, ende syne Engelen, ende alle Goddeloosen, als een Rigter, gelyk Ik.

Vs. 9. Dan sal ik ook u looven, om dat uwe regterhand u sal verlost hebben.

Na dat de Heere deese redenen tot Job gesproken hadde sluit hy die aldus. *Dan sal ik ook u . . . .* Hier mede geeft hy hem eenen steek, die hem tot in de Ziele sal gegaan syn. Hy geeft hem op de gevoeligste wyse te verstaan, hoe hy sig vergreepen hadde, sig selven aantrekkende sulke dingen, sulke eene hoogheid, magt, ende regtveerdigheid, die indien hysse met de daad konde betoonen; indien dat uitwerken, 't geen de Heere daar heeft aangehaald, hier uit soude volgen, dat de Heere God hem Job soude schuldig syn de eer te geeven, als eenen, die op sig selven kan bestaan. Hem, die soo groot, ende magtig is, die *verciert is met . . . . vs. 5-8.* die dit alles heeft ende vermag, komt immers toe lof ende prys; ende niet alleen de Menschen, ja de Engelen, maar ook de Heere God selve, de Almagtige, sal deesen looven, ende syne magt, als hy die te werk steld, verbreiden met lof.

De Heere segd selve, dat deese lof des Heeren soude betaamelyk syn, *om dat*, segd hy, *uwe regterhand u sal verlost hebben*: Indien Job soo sterk was, indien hy sulken arm hadde, indien hy dat konde doen synen vyanden, so handelom met de Goddeloosen, dan hadde hy niemands hulpe van nooden, syn eigen arm soude hem heil beschikken ten dage des stryds, syne regterhand soude hem ondersteunen; so dat hy geenen God of iemand boven, ofte benevens hem hadde dank te wyten, ende van syn heil, verlossinge, ende overwinninge

de eere te geeven; maar sig selven, syne regterhand, ende sterkte. Alle ende cen iegelyk, ja de Heere God selve soude hem looven. O ongerymtheit boven alle, moet men immers hier wederom seggen! dog de Heere beroemd sig so spreekende op syne hoogheid, almagt, ende eere, die hem daar over toekomt, tegens die van de Menschen, ende, soo als het nu te pas quam, tegens die van Job in het bysonder. Even: so, als hier, beroemd sig de Heere *Jes. 41: 21-23.* tegens de afgoden: *Brengd ulieder twistsaake voor, segd de HEERE, brengd uwe vaste bewysredenen by, segd de Koning Jakobs, laatsc voorbrengen, ende ons verkondigen de dingen, die gebeurcn sullen: verkondigd die voorige dingen, welke die geweest syn op dat wy het ter herte neemen, ende het einde daar van weeten, ofte doet ons de toekomstige dingen hooren, verkondigd de dingen, die hier na komen sullen, op dat wy weeten dat gy Gaden syt, ja doet goed, ende doet quaad, dat wy verbaast staan, ende t' samen toefien.* Gelyk dan de Heere daar, schertfende met de nietigheid der Afgoden, sig beroept op syne heerlykheid; so hier, Job geevende te verstaan schimpender wyse syne geringheid, verklaard hy syne hoogheid daar tegen. Als hy tot Job segd, *dan sal ik u looven, om dat uwe regterband u sal verlost hebben,* is het als of hy seide: indien ik daar over u lof schuldig was, om dat uwe regterhand u sal verlost hebben; syt gy my immers, die deeso dingen doe, daar over eere schuldig, daar myne regterhand u verlossen moet uit uwen elendigen staat, suld gy dan my geen eere geeven, die alles hebbe, ende alles vermag? suld gy dan myne mogheden niet erkennen, met monde belyden, ende met uwe werken verheerlyken, ende van my alles goeds, ende uwe verlossinge verwagten?

So bewysd de Heere God het geen hy in het voorgaande Job heeft voorgedragen, ende toond hoe onbetaamelyk het is, dat de Mensch, dat Job sig aanmatige Gods *aordeelen te niet te maaken, God te verdoemen, op dat hy regtveerdig sy;* sig te beroemen tegens den Heere op syne hoogheid, vermogen, wysheid, regtveerdigheid, of eenige hoedanigheden: hoe betaamelyk het daar tegen is te roemen den HEERE God, syne Groetheid, syne Almagt, syne Weerdigheid, syne Wysheid,
Hei-

Heiligheid, Onafhankelykheid, sig voor hem te vernederen, ende alle syne werken ende wegen te pryfen.

Vs. 10. Sie nu Behemoth, welken ik gemaakt hebbe nevens u, hy eet hooi gelyk een rind.

Tot een verder betoog hier van strekt het geen de Heere vervolgens spreekt in *dit*, ende in het *volgende Hoofdstuk* van het Boek Jobs, daaz hy aanhaald twee van syne schepselen, twee groote beesten, die wonderstukken syn van syne wysheid ende magt, ende derhalven den geenen, die se met een naampuntig en verstandig oog beschoude, sullen opwekken tot erkentnisse ende lof van den Schepper; welker beschryvinge dan ook sal dienen, om Job te vernederen, ende te brengen tot grootmaakinge van den naam syrs Scheppers, die syne heerlijkheid op to een kistlerryke wyse laat doorstralen in deese twee werkstukken; den *Behemoth* ende den *Leviathan*.

Wy vinden de Beschryvinge van den Behemoth in *dit Kapittel* van dit *10de vers* tot het *19de* ingesloten: de beschryvinge van den Leviathan, die wytluftiger is dan van den Behemoth, begint van het *20ste vers* van dit *40ste Kap.* ende eindigt met *het volgende 41ste Kap.*

Ontwerp der Verhandeling.

Siet hier twee tafereelen, door het penceel van den grooten Konstenaar selven geschilderd ende derhalven onse beschouwinge soo veel te meer waardig. Op dat wy dan regt betragten al het geen daar over is op te merken, sullen wy sijn nasporen de aftekeningen, die de allerwyfste Werkmeester ons daar van gegeven heeft: Ten anderen daar op letten, hoe deese tafereelen syn uit te leggen, of deese syn schilderyen van twee beesten, ende de beschryvingen naar de letter te begrypen syn; dan of het syn sehetien van Persoonen, ende in een verbloemden sin te verstaan syn, ende de reden des Heeren *by-spraakelyk* sy op te neemen? Ten derden, of, indien dit naar de letter te verstaan sy, deese twee Schepselen Gods Job niet syn

bekend geweest? Ten vierden, of sy niet huiden nog in weeten en leeven syn, so dat wy niet te vergeefs naar deese soeken sullen? Ten vyften sullen wy opsoeken, welke deese Schepselen syn, die best voldoen aan deese beschryvingen: Eindelyk aantoonen, tot wat einde de Heere deese twee beesten aanhaald?

De Letter van den Text, 't geen is het eerste Deel der Verhandeling.

De Heere wysd Job als met den vinger op dat eerste Wonderstuk, seggende: *Sie nu*, Behemoth. Hy beveeld hem aandacht en opmerkinge op het geen hy hem seggen ende vertoonen sal, te openen de Oogen syns Geests, ende ooren ende herte, op dat hy sie, hoore, versta, ende sig verwondere, ende te nutte maake 't geen hem de Heere nu sal voor Oogen schilderen. Hadde hy Job geleid tot veele, ende verscheidene van syne schepselen, welke syn in de hemelen ende op de aarde; die alle getuigen syn van syne heerlykheid; hy sal hem nu geeven een denkbeeld van syne grootheid, afmaalende dit konststuk, *den Behemoth*.

De Schepper noemd dit Schepsel met een gemeenen naam, ende beschryfd daar na desselfs Eigenschappen. *Behemoth* is de gemeene naam van een Beest. Deese naam is gebruikt, om een viervoetig dier te beduiden: de Grieken seggen in hunne Taale *Sneia dieren*; so seggen de seventig Oversetters; die naam segd groote gedierten. Maar het woord heeft te meer nadruk, als het in het veelvoudige getal in de Hebreuschsche Spraake gesteld word. *בהמות* *Behemoth* in het meervout sal dan seggen een groot Dier, om dat de Hebreuwen het veelvoudige getal gebruiken om de grootheid ende uitneemenheid daar mede uitredrukken; so seggen sy *חכמות* *chochmôth Wysbeden*, om te beduiden de *Opperste wysheid*. Spr. 1: 20. Dog de vermaarde *Bochart* merkt aan, dat het woord *Behemoth* niet in het meervoudige getal hier staat, hy segd, dat de *Egyptenaaren* seer veele woorden hebben, die eindigen in *ôth* als *τῶθ*, *Φαῶθ*, *Φαρεμῶθ*. De Arabiers noemen *Babima* de viervoetige dieren, ende

ende niet alleen, die op de aarde treden, maar ook die sig by wylen op het land, ende dan wederom in het water sig onthouden, *αμφίβια*, als de Grieken seggen, *halfslag*. Wy hebben niet meer te seggen van den naame, nog weeten meer uit het naamwoord te besluiten, dan dat het sy een groot viervoetig gedierte, een landbeest, of een halfslag. Dit, gelyk alle, is een maakfel Godts, die segd, dat hy dat met den Mensche geschaapen hadde. *Sie nu den Bebemoth, dien ik gemaakt hebbe nevens u*, segd de Heere. Het is een Schepsel, ende maakfel Gods, 't geen syn weesen, grootheid, gedaante, sterkte, ende alle syne eigenschappen Gode schuldig is. Het Woord *maaken* segd iets naders dan *scheppen*: dat segt, 't geen syn weesen heeft, tot staat ende volmaaktheid brengen, ofte syne konst besteden aan iet: het geen dan seggen sal, dat de Heere dit werkstuk tot eene volkomenen staat gebragt, ende syne konst daar aan beiteed ende getoond heeft. Hy segd, dat hy dat *gemaakt heeft*: Hem ende niemand anders quam de eere daar van toe: Hy hadde niemands raad ende hulpe daar toe gebruikt. Hy is *de Heere alleen, die gemaakt heeft den Hemel, den Hemel der Hemelen, ende al hun beir, de aarde, ende al wat daar op is, de Zee, ende al wat daar in is, by maakt die alle leevendig, ende het beir der hemelen aanbid hem*, word 'er geroepen tot God *Neb. 9: 6*. Quam het te pas dit te seggen van het gansche geschaapendom, so van elk schepsel, so van dit gedierte, den *Bebemoth*, in het byzonder. Maar het is opmerkinge weerdig, dat de Heere segd, die ik gemaakt hebbe *benevens u*, ofte *met u*. Dit kan seggen, gelyk de eere van dit werkstuk My toekomt, soo ook van u, die insgelyks syt een *maakfel* myner handen; gelyk *Ik* de *Schepper* en *Maaker* ben van den *Bebemoth*, so ben *Ik* ook *uw Schepper* ende *Maaker*: ofte *Ik* hebbe myne konst getoond aan *dit schepsel*, als aan *U*. O Menschen-kind: ofte, het welke ik voortreffelyk gemaakt hebbe boven andere, als *U*: ofte, het welke ik op denselven dag, als *U* gemaakt hebbe: ofte, dat ik *by U*, niet verre van u, gemaakt hebbe, ende syn verblyf gegeven: Ofte, 't geen ik verstand, ende wysheid gegeven hebbe, als enen *Mensche*, als *U*, schoon het een onvernustig dier is: Ofte, 't geen ik ge-

maakt

maakt hebbe *by u* om u ten dienste te staan, ende van nut te syn: ofte, 't geen ik op aarde gemaakt hebbe *als u*.

Maar dit Beest beschryfd de Heere nu wyders naar syn aard ende eigenschappen, die uitneemende syn boven die van andere schepselen, die hy nevens Job gemaakt hadde. Egter is dit Beest juist niet onderscheiden, of uitsteekende in alles boven andere beesten. Maar sie daar, wat het gemeen heeft met andere viervoetige dieren; *Het eet hooi gelyk een Rund*: het eet geen ander voedsel, schoon het so groot ende sterk is, dan het gemeene voeder van de Runderen, Offen, Ezels, ende Schaapen: de spys van de Behemoth is *hooi*. So segd onse Oversetting; dat is, het gras, of kruid des velds gedroogd: het stalvoeder der beesten in het winterseizoen: so staat 'er *Jes. 11: 7. de Leeuw sal stroo eeten, gelyk de offe*. Maar het mag ook seggen het kruid des velds, gras, riet, enz. De Heere, die dit syn schepsel heeft uitneemender gemaakt dan andere, onderhoud het egter op deselve wyse als anderen, ende verforgd dat van het gemeene voeder, 't geen egter genoegzaam is tot desselfs bestaan. Hier in ontdekt sig Gods Voorsienigheid ende magt, die de grootste en sterkste beesten soo betemd, datse den Mensch onderworpen syn.

Vs. 11. *Sie tog, syne kragt is in syne lendenen, ende syne magt in den navel syns buiks.*

De bovengemeene kragt van dit Beest verklaard de Heere op een verstaanbaare wyse, seggende, waar deselve sit. Ten *eersten* in syne lendenen: *sie tog, syne kragt is in syne lendenen*. Aansie dit selve beest, 't geen ik u voor de oogen affchildere als een uitneemend werktuk van myne magt? Sie het aan, op dat gy in verwonderinge, ende lof van desselfs Maaker wordet opgevoerd. Een ieder weet, dat lieden, die sterk syn, niet alleen Menschen, maar ook beesten, hebben sterke *lendenen*; sterke beenderen, ribben, die met sterke spieren, senuwen, ende peesen syn omvlogten. Agur segd, dat *vier dingen een goeden gang maaken*: Hy haald aan *eenen windbond van goede lendenen*. Spr. 30: 31. *Nab. 2: 1. word gesegd sterk de lendenen*:
stel

stel uwe kragt te werk. *Pf. 69: 24. Laat bunne Oogen duister worden, dat se niet sien; ende doe bunne lendenen geduuriglyk waggelen.* Swakke lieden, die op hunne lendenen, ofte heupen niet rusten kunnen, worden by de Latynen genaamd *onlendende, Delumbati*: en de swakken noemen sy *Delumbes*, Perſius Sat. 1. Cicero gebruikt, om te beduiden *verbreeken*, te *niet doen*, het Woord *delumbare*; hy segd *delumbare sententias*; *vonniſſom kragteloos maaken. De lendenen breeken*, de lendenen intrappen syn kragtige spreekmanieren, om te seggen *verſwakken*. De *Behemoth* word hier dan voorgesteld in syne groote kragt, als die sterke lendenen heeft, vaste ribbeenderen, ende met sterke Musculen, ſenuwen, ende peesen omgeeven.

Het geen de Heere nog *ten anderen* hier by doet ten bewys van syne sterkte, is, dat *syne magt is in den navel syns buiks*: weshalven dit beest niet alleen in syne lendenen, dat is, in de opperste deelen syns lighaams, maar ook in de andere deelen, die het swakste des lighaams pleegen te syn, als in den buik, ende navel sterk, ende hard is. Dit is iet bovengemeen in den Behemoth, ja iet dat bovennatuurlyk is, dewyl de ingewanden des buiks, het gedarmte, die dan by wylen meer of min opgevuld synde opsetten, of slanken; eischen dat de dekſelen van de holligheid des buiks ook uitsetten, ende slegs bestaan uit vlees, ende vel, dat week is. De Behemoth is dan nergens, ende selfs niet, daar een Dier het swakste is, te door-grieven.

Vs. 12. *Als het hem lust, syn steert is als een Ceder, de ſenuwen syner schaamte syn doorvolgten.*

Als een teken van *sterkte* moeten wy het ook opvatten, 't geen hier op volgd; ende Onse Tolk alsoo overſet, als *het hem lust, syn steert is als een Ceder*. Het word van anderen vertaald, *hy roerd, of rigt synen staart op als eenen Ceder*. Het is eene beschryvinge, die seer duister is, ende swaartigheid vind in den uitleg, waarom de meeningen der Uitleggers verscheiden syn. Het komt onverstaanbaar voor, het geen wy ter eerster hand leesfen: *Als het hem lust, syn steert is als een Ceder*:

om den *fin* der Woorden te verstaan hebben wy te letten op elk woord in het bysonder, ende dan den t' saamenhang der selver. Hier syn drie Woorden te verkaaren. 1. het Woord *וּדְחַבְבֵּת* overgeset als *het hem lust*. 2. het woord *וּדְחַבְבֵּת* een *steert* vertolkt. 3. het geen 'er staat als een *Ceder*. Het woord *וּדְחַבְבֵּת* segd enkelvoudig, *hy wil, begeerd, wenst*, ofte *word met lust bevangen*; het segd ook een sterke *drift*, ofte *neiginge*: soo leesen wy van *Sichem, Hemors soone, De jongeling, vertoog niet deese saake te doen, want HY HADDE LUST in Jakobs Dogter*, Gen. 34: 19. Hy was met een groote liefde bevangen, ende wierd door een sterke drift aangedreeven om Jakobs Dogter te hebben tot syne Bruid. Het andere woord: *וּדְחַבְבֵּת* segd den *steert*, gelyk *Richt. 15: 4.* daar van Simfon staat, dat *hy drie honderd vassen gevangen hebbende, keerde steert aan steert*. Hier word ten derden bygevoegd als een *Ceder*: de *Cederboomen* syn wel bekend in de gewyde Schriften; sy syn vermaard, immers de *Cederen op de Libanon*, wegens hunne hoogte, ende dikte; kostelyk ende dierbaar is het hout: De Koning Salomon gaf den Koning Hiram eenige Steden voor *Cederboomen van den Libanon* tot den Tempelbouw. *Ferdinandus Cortesius* boude, volgens 't getuigenisse van *Herrera*, een Paleis te Mexico, van duisend Cedere balken, synde meest alle van honderd en twintig voeten in de lengte, ende twaalf voeten dik. Op het Eiland Cyprus verhaald men, dat een Cederboom geweest is, lang honderd en dertig voeten, ende so dik, dat hem drie Mannen naauwlyks konden omvademen. *De Ceder* is dan hoog, dik, ende hard van hout. Als wy nu elk deeser drie woorden op sig selven verstaan, hebben wy te letten, hoe deese t' saamenhangen, ende wat sin sy dan hebben tot elkanderen gevoegd synde. De Hebreuschsche Text heeft: *hy is beknst, of is driftig, syn steert gelyk een Ceder*; maar dit heeft geen sin. Onse Tolk, volgende soo stipt hy konde de letter van den Text, vuld hier in eenige weinige woordkens, zeggende als *het hem lust*, syn staart is gelyk een Ceder. Maar dit geeft nog den gemakkelyksten, ende besten sin niet aan den Text. Met kleine veranderinge egter van deese vertaalinge kan men seggen, als *hy driftig word, dan is ofte staat syn staart*.

staart als een Ceder. Hier soude dan worden te kennen gegeven, dat als de Behemoth driftig, ofte togtig wierd, ofte door dritt van toorn, of vrees, ofte eenige andere begeerte wierd aangedreeven, syn staart dan *was, oprees*, ofte *stond* als een Ceder, hoog verheeven, ende styf als een Ceder. Wanneer de staart word vergeleeken met eenen Ceder, soude het in den eersten sin seggen *de lengte* van den steert; Hy is *so lang* als een Ceder: ofte ook wel *de dikte* van den Ceder: ofte ook wel *de hardigheid* van stoffe, *soo hard* als een Ceder, die tog seer hard van hout is. So verstaan synde den Text, kan de Behemoth weesen een Beest, 't geen juist niet lang is van staart, als het maar een dikken staart heeft, of so niet is dik van staart, indien het een langen staart heeft; het kan een beest syn, dat een ronden, ende gladden staart heeft. Het is tog niet nodig dat juist alle eigenschappen van den eenen en den anderen, van den staart van den *Behemoth* ende *den Ceder* met elkanderen overeenkomen, als of de staart van den Behemoth in alle opsigten moeste gelyk syn aan eenen Cederboom, om te kunnen seggen, *syn staart is als een Ceder.* Wy syn ook niet verplicht, om door *den Ceder* te verstaan den ganschen Boom, ofte desselfs hoogte, synen hoogen stam: waarom soude men ook niet mogen denken of letten op eenen Cederen tak? Het sy de *Behemoth* dan sy de *Elefant*, het sy het *Nylpaard*, wy sullen ons niet verlegen vinden in de vergelykinge van deese beschryvinge met het eene, ofte het andere beest, nog ons vinden genootsaakt om af te wyken van den eenvoudigen, ende gemakkelyken sin der Woorden van den Hebreusch Text. Maar soo doen sy allen, die of het een, of het andere beweeren, so die door den *Behemoth* verstaan den *Elefant*, of die 'er door verstaan het *Riovierpaard*: sy soeken, ende geeven een anderen sin aan de Woorden, dan sy bedoelden in hunnen eersten, ende eenvoudigen sin. Die vast stellen willen, dat de Behemoth sy de *Elefant*, verstaan door het Woord *דָּשָׁאֵב*, den steert gesegd, den snuit van den Elefant. Die 'er door verstaan het *Nylpaard* geeven een' anderen sin aan het Woord *פָּרִי שָׂפָהֵיט*, dan de eigen sin is *Beest*, die beweerd dat de Behemoth is het *Nylpaard*, ver-

staat het Woord anders: Hy segd *krom trekken, omdraaien*, hy trekt syn staart krom, die dik, rond, ende glad is als een Ceder. Daar syn der ook, die afwyken van de eige betekenis van het Woord *Ceder*, nog *Boom*, nog *tak* daar door verstaande, maar seker sap, dat uit den Cederboom vloeid, om daar mede ietwies van den Elefant te vergelyken. Ik sal den Leefser niet ophouden, nog verveelen met het aanhaalen van seer veele en verscheidene meeningen van de Uitleggers over deese woorden van den Text; 't geen hem niet alleen verdrieten soude, maar nog nut, nog nodig is. Hy sal sig dan vergenoegen met onse eenvoudige verklaringe, die stand sal houden, hoe het sy, of *de Beemotb sy de Elefant*, ofte *het Rivierpaard*. Hier word nu by gedaan: *de senuwen syner schaamte syn doorvlogten*. Anderen vertaalen het, *de senuwen syner lendenen* ofte *der heupen*, ofte *der schenkelom*. *De senuwen*, ende peesen syn het, die sterkte geoven aan het lighaam, ledemaaten, heupen, ende schenkelen. De Arabiers vertaalen het ook so, als ook de Syriërs. *De senuwen syner lendenen*, ofte *heupen*. Deese syn *doorvlogten*, in elkanderen gewikkeld, ende doortrokken: dit setten eenigen over, *sy syn gestakt*: anderen seggen; *sy syn verwerd*. De sin is; dat de senuwen, van welke het lighaam alle sterkte ontfangd, door welke de lendenen, schenkelen, ende heupen sterk syn; veele ende gelyk takken der boomen door elkanderen gellingerd syn, gelyk in een dicht bosch. Deese doorvlegtingen der senuwen worden ook gevonden in andere gediertens, ende Menschen, die *plonus* by de Latynen genaamd worden. Maar gelyk in groote, ende sterke beesten de bysondere deelen des lighaams baarblykelyker syn, word dit groote, ende sterke beest, soo sterk in de lendenen, dit selve in het bysonder toegeeigend, dat de senuwen syner lendenen syn doorvlogten.

Vs. 13. *Syne beenderen syn [als] vast koper: syne gebeenten syn als ysere handboomen.*

Maar dit selve Beest heeft ook sterke beenen: sy worden vergeleeken met *kopere buisen*, ende *ysere handboomen*. Sic daar
twce

twee seer nadrukkelyke vergelykingen. *Ten eersten* worden sy vergeleeken, als het onse Overfetter heeft, *met vast koper*. De beenderen houden het gansche lighaam in staar, ende syn de stutten, stelten, ende zuilen van het Menschelyke gebouw: deese moeten derhalven hard, ende vast van stoffe syn. Maar hoe de-gediertens grooter ende sterker syn, hoe sy grover ende sterker van gebeentens syn, hoe deese zuilen hunner lighaamen ook harder, ende vastter syn. *De beenderen* van den Behemoth worden hier gefegd te syn, *als vast koper*, in het Hebr. staat *buisen kopers*; als of het waarent *kopere pypen*. De-gelykenisse bestaat seer wel, soo ten aanzien van het maakfel, als de stoffe der beenderen. De beenderen syn tog buisen; deese syn holle pypen, die met merg gevuld syn; waarom sy buisen mogen genaamd worden. Maar is het *koper* niet onder alle metallē vast, ende duurzaam? syn buisen van koper gegoten, ofte geslagen niet sterk, ende duuragtig? word dan de vastigheid der beenderen niet op een' nadrukkelyke wyse voorgesteld, als sy vergeleeken worden met kopere pypen?

Dit kan men ook seggen, als sy vergeleeken worden *met ysere handboomen*. *Syne gebeenten syn als ysere handboomen* staat 'er in de tweede plaats: of het niet genoeg was, dat *syne gebeenten* worden gefegd te syn, *als vast koper*; daar word, om de sterkte der selver uit te drukken, nog by gevoegd, *als ysere handboomen*. Hard, sterk, ende swaar is het *ysere* ende syn *ysere* platen, ofte *handboomen* onverbreeckelyk, ysere staaken, dikke, ende swaare bouten van ysere geklonken verstaan, verbreeken, ende vermorselen alles, sonder dat sy verbroken worden, ofte afstiyten.

De Messias word daarom gefegd te hebben een' *yseren* scepter, waar mede by *syne vyanden soude in stukken slaan, als pottebakkers vaten*. Pfi 2: 8; ende Openb. 2: 27. staat, dat hy *se sal boeden met een' ysere staf; sy sullen als pottebakkers vaten vermorselt worden*. ende Openb. 19: 15. vinden wy dat *by se sal boeden met een' ysere roede*. Weshalven ysere handboomen, soo sterk ende swaar, een bequaam sinnebeeld uitleveren van de beenderen van dit Beest, welkes sterkte op so nadrukkelyke wyse word uitgebeeld.

Vs. 14. Hy is een Hoofdstuk der wegen Gods: die hem gemaakt heeft, heeft [hem] syn sward aangehegt.

Eere komt synen Schepper over hem toe, *Hy is een Hoofdstuk der wegen Gods*. Als de Heere dat segd, verklaard hy daar mede, dat hy is een Meesterstuk der werken Gods onder de viervoetige dieren ten aansien van syne grootheid, ende sterkte. In de Heilige Schrift word het geen uitnemende, of het voornaamste is het *hoofd*, ofte *beginfel* gesegd. *Amalek* word genoemd de *eersteling* ofte de voornaamste onder de *beidenen* Num. 24: 20. de *vreesse des Heeren is het beginfel der wysheid*. Ps. 111: 10. ofte het *voornaamste* der wysheid. Maar evenso word het vertaald by den Prof. Jesaias Kap. 49: 35. *soo sal ik verbreeken Elams booge; het voornaamste van hunlieder geweld*. ende in de profectsyen van Amos Kap. 6: 1. *Wee den geruften te Sion, den sekeren op den berg van Samaria; die de voornaamste syn van de eerstelingen der volkeren*. De Grieken hebben het woord αρχή, *arche* 't geen het begin, maar ook het *voornaamste* segd, als Jesus Syrach Kap. 11: 3. *De bye is klein onder de vliegende gedierten, ende haare vrugt is het voornaamste der soetigheden*. Seggen nu de *wegen Gods* de werken Gods, die van hem syn uitgewrogt sonder hulpe, middel, of werktuig, die door enkel bevel, als alle schepselen in de scheppinge syn voortgebracht, gelyk niemand dit sal wederspreken, so leid de Heere God Job gewisselyk tot een der voornaamste van syne schepselen, waar in syne wysheid, ende magt boven alle uitblinkt. Laat Behemoth dan weesen een *tam* en *mak* Beest, strekkende ten behoefte, ende nutte van den mensch; of syn een *wild*, ende *wreed* gedierte; of grouzaam gedrogt; waar omtrent wy ons tot hier toe niet bepaalen; egter mag het genoemd worden een *hoofdstuk der wegen Gods*, indien het groot; sterk, vast van lighaam, ende alle die eigenschappen heeft, die hier gemeld worden: deese maken het verwonderlyk: sy geeven den opmerkenden stoffe tot lof des Heeren, ende wekken hem op om uit te galmen; *hoe wonderlyk syn uwe werken, O HEERE*.

De Schepper, die dit Beest een sterk ende vast lighaam

ge-

gegeven heeft, waarom hy het noemd *het hoofdstuk syner wegen*, heeft het selve ook wel gewaapend. Hy segd, dat, *die bem-gemaakt heeft, hem syn sweerd heeft aangehegt*. De Behemoth is het maaksel Gods. Hy keurd sig selven dat toe *vers 10. sie men den Behemoth, dien ik gemaakt hebbe*. Niemand komt 'er de eere van toe, dan God alleen. Op dit schepsel beroemd hy, daar op beroept hy sig als getuige van syne heerlijkheid. Dit schepsel, gelyk het is, heeft God also gemaakt, ende de wapenen, die het heeft, heeft hem God gegeven. God heeft hem *syn sweerd aangehegt*. So lange wy ons selven niet bepaalen tot een seker Beest, ende het met naame noemen; spreken wy siegts in het gemeen van het Beest, gelyk het hier beschreeven word? *syn sweerd* segd dan in het gemeen syn wapentuig, dat hem de Schepper gegeven heeft om sig te verweeren, ofte te beschadigen synen vyand.

De Heere God, als hy schiep de leevendige schepselen, vogelen des hemels, viervoetige, ende kruipende gedierten, als ook de vissen der Zee; voorsag eenigen van deelen met wapenen. Deese heeft hy hun gegeven elk naar hunne grootte, gestalte, ende hunnen aard. Deese syn daarom verscheiden, gelyk hunne grootte, gestalte, ende aard verscheiden is. Elk wapentuig, dat hy een gedierte gegeven heeft, mag genoemd worden *syn sweerd*. Dat is de naam van dat oudite ende gemeene wapentuig, waar mede de menschen stryden tegens hunne vyanden. De Heere word gesegt het *sweerd syn schepsel aan te hegten*, om daar mede te beduiden, dat hy het voorzien heeft met magt om sig te verweeren, ende synen vyand te beschadigen. Hy heeft den *Elefant syn sweerd aangehegt*, die hem den *snuit of snavel* heeft gegeven, waar door hy sig verweerd, ende synen vyand verslaat: so insgelyks *Ossen, Buffels, Bokken*, ende *Herten* gaf hy *boornen: Wolven, Honden*, ende anderen *tanden: den Renoceros, of Neusboorn eenen boorn* op den Neus. *Leeuwen, Tygers, Beeren, Luipaarden*, ende anderen *tanden*, ende scherpe *klaauwen*: Deese zyn *hunne sweerden*. Soo verstaan wy het ook hier, dat God, die gemaakt heeft den Behemoth, hem ook een werktuig heeft gegeven in syne geboorte; ofte geschaapen om te verweeren.

Wat.

48 VERKLAARING VAN HET XLste Kap.

Wat dit sy, fullen wy sien, als wy fullen ondersogt, ende gevonden hebben, wat voor een gedierte de Behemoth sy.

Vs. 15. *Om dat de bergen hem voeder voortbrengen, daarom speelen alle de dieren des velds aldaar.*

De Heere God, die syne heerlykheid, magt, ende wysheid heeft ontdekt in het scheppen van dit Beest, toond dit ook, ende openbaard syne Voorsienigheid in het onderhouden ende voeden van dit syn schepsol. Daar hy allen synen schepselen het weesen, leeven, en adem gegeven heeft, verschafft hy hun ook hun onderhoud, voedsel ende dekfel. So singt David Ps. 145: 15, 16. *Aller oogen wagten op u: ende gy geeft hen hunne spysse t' syner tyd, gy doet wwe hand open, ende versadigd al wat 'er leefd naar wwe welbehaagen.* Ps. 36: 7. *de Heere beboud menschen, ende beesten.* De Heere selve segd Job. 30: 3. *dat hy de raaven haaren kost bereid, als haare jongen tot God schreeuwen, (als) sy dwaalen, om dat 'er geen eeten is.* ende Ps. 104: 14. *Hy doet het gras uitspruiten voor de beesten.* De Heere geeft dan ook den Behemoth, dien hy so wel als Job gemaakt hadde, ook soo wel als Job syne spysse. *De bergen brengen hem voeder voort.* Het syn de bergen, de opgehoopte steen- ende aardehoogtens, de oppervlakten derselver brengen hem voeder voort: *syn voeder is het gras, de edelste ende kragtigste kruiden, die hy vind op de oppervlakten der bergen, ende heuvelen daar hy gaat weiden.* *Hy eet hooi gelyk een rund,* seide de Heere vers. 10. Dog hier moeten wy opklimmen tot de eerste oorsaake. Het syn de bergen ende heuvelen niet, die uit zich selven hem voeder verschaffen, maar de Heere God selve syn Schep- per, die het hem uit de bergen verschafft. *Hy doet het gras uit de bergen uitspruiten,* segd de Digter Ps. 147: 8. so Afaf Ps. 50: 10. *al het gedierte des wouds is myne, de beesten op duisend ber- gen.*

De bergen brengen voeder voort voor groote, ende kleine ge- dierten, wilde, ende tamme. Hier word gesegd, dat *alle de gedierten des velds speelen aldaar.* Het is aldaar daar de Behemoth weid, syn voeder soekt, ende vind. Daar *speelen alle ge- dier-*

diertens des velds. Sy weiden daar, sy huppelen, springen, queelen, syn verheugd, geraast, ende veilig: sy vreezen den *Behemoth* niet. Hier uit kan men afneemen, dat de *Behemoth* geen roofgedierte, geen vleesvreetend beest is, waarom het tam gedierte, of wapenloose, schaapen, lammeren, geiten, kalveren ende andere die sig niet verweeren kunnen, niet vreesen den *Behemoth*, maar voor hem, ende by hem spelen, daar de natuur hun een schrik heeft ingegeven voor *Leruwen*, *Tygers*, *Luipaarden*, *Beeren*, ende *Wolven*, voor welke sy zlieden.

Vs. 16. *Onder schaduwagtige boomen ligt hy neder, in eene schuilplaats des riets, ende des slyks.*

De Voorsienigheid Gods, die dit Beest versorgd van voeder, wysd het selve ook aan een bequaame legerplaats. Het syn de *schaduwagtige boomen*, waar onder dit Beest sig nederlegt. Gelyk de Menschen lieven de schaduwen der boomen, om gedekt te syn tegens de hitte der Sonne, so dit beest insgelyks gelyk anderen, wolken de Son verveeld. Virgilius segd daarom in syn Latynse rym: *Gy Tityrus, liggende onder de schaduw van een breedem beukeboom, speeld een voldlied op een dun rietje.* Onder schaduwagtige boomen soekt, ende vind dit beest een aangename plaats, daar legt het sig te slaapen, of te sluimeren neder, als het syn voeder op de bergen gegeten, ende sig versadigd heeft. Nog nader word beschreeven de legerplaats van den *Behemoth*, daar gesegd word: *in eene schuilplaats des riets, ende des slyks.* De Schepper heeft dit Beest gegeven die wysheid, dat het niet alleen eene legersteede voor sig uitsoeekt, ende maakt, daar het gedekt is van boven tegens de hitte der Sonne, maar ook die *veilig* is voor hem, als hy daar nederligd. Hy maakt syn leger *in het riet*; het *riet* strekt hem tot eene *schuilplaats*, daar hy niet gesien, niet aangeroerd, of overvallen word. Maar dit selve Beest soekt niet alleen een veilige, maar ook een sagte legerplaats: hy maakt syn leger *in het slyk*; het riet wast uit het *slyk* ende *modder* aan het water. Hy trapt *het riet* dan neder op *het slyk*: dat is een bedde voor hem.

VERKLAARING VAN HET XLste Kap.

vs. 17. De schaduwagtige boomen bedekken hem, elk een met syne schaduwen; de beekwilligen omringen hem.

Dit Beest is dan seer keurig op syne legerstede, dat die naam, veilig ende gemakkelyk voor hem sy. Hoe geern het sig onder schaduwen onthoud, word daarom nog eens gezegd: *de schaduwagtige boomen bedekken hem.*

Derfelver uitgelpreide takken ende bladeren, die de stralen van de Sonne affluiten, beschutten hem tegens de hitte der Sonne. Hier ligt hy ram, ende mak; tuschen de schaduwagtige boomen ligt hy neder, daar de takken van den eenen boom sig werren in die van den anderen boom, ende sig dicht in oen vlegten, so dat de stralen van de Sonne die niet kunnen doorbooren: Hy is dan wel bedekt van die schaduwagtige boomen. *Elk een bedekt hem met syn schaduwen. Elk een der schaduwagtige boomen, in welker midden hy ligt, bedekt hem; breid syne takken ende bladen over hem uit; ende schikt sig elke boom, of takken van ieder boom om hem te dekken. De beekwilligen omringen hem. De willigen wassen aan de beeken geern: Beekwilligen syn dan, die wassen aan de beeken.*

Dit Beest onthoud sig, als uit doese schynd, aan de rivieren of wateren, daar het riet, daar ook beekwilligen wassen. *Dece omringen hem.* Hy word van boven dan ende van rondomme gedeckt door het geboomte, derfelver stammen, afhangelende takken, ende bladen. so word het vernuft van dit onvernuftige Beest te keenen gegeeven; 't geen sig legt als in een priocel van geboomten, dicht in elkanderen gevlogte takken, in het riet, op het slyk. De Werkmoester heeft dit syn schepsel selve gewild leeren, ende versorgen, waar toe de Menschen hun spitsvändig vernuft, konst, ende arbeid besteeden moeten.

Vs. 18. *Sie, hy doet de riviere geweld aan.* [ende] *verhaast sig niet: hy vertrouwd, dat hy de Jordaan in synen mond soude kunnen intrekkē.*

Maar de nitnemigheid van dit Beest word op een hoogdraavende maniere vervolgens voorgesteld. De Heere beveeld Job, dat hy wel sal gade slaan, 't geen hy van hom seggen sal. *sie, segd hy, Hy doet de rivieren geweld aan.*

De Rivieren syn snelle ende loopende stroomē, die uit de hooge bergen, of verhevēne plaatsen nederdaalen in de leegte ende in de Zee, of wyde vlakten ende boescaps sig ontlasten. Deseive hebben groote kragt, die het onverstetelykste, 't geen baar in haaren loop ontmoet, overwinnet ende wegsleepen. Wat kragt de Rivieren hebben, syn getuigen Ryn, Maas, ende Waal, die dese gewassen doorsnydent dat kan men afneemen uit haare geweldige instortingen in de Zee: dit bevind men in de uitgangen van de groote Rivieren: neem eens den *Danauw*, die een der grootte rivieren is van Europa: sy stort met ses uitgangen in de Swarte Zee. Men segd, met sulken drift, dat haare wateren hūne zoetigheid in de soute Zee behouden de lengte wel van twintig mylen: gelyk ook die groote Riviere in Africa, in Congo, genaamd de *Zaire*, die sig aldaar in den hollen Ocean ontlak met sulke kragt; dat schoon sy wel 15 mylen breed is, eer sy in Zee stort, egter die groote Zee wel 8, 10, ja somtyds 16 mylen doort snyd met haar zoet water. Hier uit kan men vordoen, dat het wel een sterk beest is, 't geen geweld aandoet de rivieren, die nogtans sulke onwederstaanbaare kragt hebben. De Rivieren geweld aandoen segd in den naasten sin, derselver loop stuiten, of ophouden. Dit Beest dan, als het intreedt in de Rivieren, houd se staande in haaren loop, breekt de stroomē, die stuiten op het selve als op eenen rotsteen af. Het Hebruewsehe Woord segd *rooven, verdrukken*, het geen onse Oversetters dan regt hebben vertaald *geweld aandoen*. *Rooven, verdrukken* is tog *geweld doen*. Dog hier komt in aanmerkinge, op wat wyde een Beest soo sterk, als het hier beschreeven word, een Riviere kan geweld aandoen? Eenige meinen, dat daar door word beken-

kennen gegeven, dat dit Beest, als het drinkt, so veel water uit de Rievieren inswelgd, dat het die als uitput, en alle het water der Rievieren uitsuipt, ofte soo veel daar van inslorpt, dat sy verliefende haar water, haar loop daar door gestuit word. Maar de meininge van deese, die het so begrypen, als wy straks gesegd hebben, dunkt ons aanneemelyker.

Daar word bygedaan: hy *verbaast sig niet*: of anders; hy *vreesd niet*: *hy beefd niet*: het geen dan so opgevat word van sommigen, *hy verbaast sig niet in het drinken*, vreesende ende beevende voor den Waterstroom, of dat eenig Mensch ofte beest hem soude kunnen verjaagen, ende also verhinderen te drinken. Soo word verhaald, dat andere gediertens, die gewoon syn te drinken uit den *Nyl*, waar in sig veete *Krokodillen* onthouden, met groote sorgen ende ter loops drinken, vreesende van den Krokodil te sullen verslonden worden. Anderen keuren *dit verbaasten niet toe aan den Behemoth*, maar aan de *Rievieren*.

De Riviere, als haar de Behemoth geweld aandodt, *verbaast sig niet*. Deese meininge kan bestaan. Dit hangd wel t'saamen met het voorgaande: de Behemoth doet de Riviere geweld aan; hy stuit die of houdse op in haaren loop, als hy intreed in de Riviere: hier door *verbaast sig* de Riviere *niet*; dog vertraagd in haaren loop. Anders heeft het een goeden sin, als het so begreepen word: Hy schrikt niet, hy beefd niet voor de snelstroomende Riviere, die hem mogt wegsloepen; daar hy den snellen vloed wederhouden kan; hy gaat 'er soo gerust in, als of het een stille stroom was, nog neemt eenig opfigt op de dristige wateren. Maar nog meer word 'er van hem gesegd:

*Hy vertrouwd, dat hy de Jordaan in synen mond soude kunnen in-
trekken. De Jordaan is eene Riviere seer wel bekend ende
vermaard; dewyl de Schriften des O. ja ook des N. T.
deselve melden. Het komt hier te pas iet van de selve te seg-
gen. Sy word genoemd in het Hebreusch יַרְדֵּן Jarden, in
het Grieksch ἰορδάνος Jordanes, ende in het Latyn Jordanus.
Ons houdende aan den Hebreuwschen naam mogen wy Jarden
afleiden van het woord יָרַד Jared, nederdaalen gesegd, wegens
den*

den val, ende snellen loop der Riviere. Als men de *Jordaan* begint te meeten van haaren oorsprong af, ende deefen steld by *Cesarea Philippi*, doorlooptse eene lengte van omtrent vyftig mylen, tot dat sy in de doode Zee, anders het Asfaltische Meir nederstort, ende sig selven verlied: in haaren loop brengt sy het Meir *Aerom* voor, omtrent vyf, of ses uren van haaren oorsprong: Hier van daan schietse in het meir, of de Zee van *Tiberias*, ende loopt daar midden door, maar loopt ook doorgaans over omtrent den Oegstyd van de Gerste, of het *Paaschfeest*. De oeverzoomen van de *Jordaan* syn met biesen, en rietgowas, en wilgen, ende andere boomen beset, soo dat men in den somertyd het water van dien stroom nazulyks sien kan. De Reisigers hebben aangemerkt, dat de Leeuwen des somers sig in het riet en de boomen, die langs deefen stroom wassen, plagten te verschuilen, ende daar uit moeten vlieden, als die Rivier begint te swellen. Een geloofwaardig Reisiger segd, dat de *Jordaan*, so als hysse seg omtrent *Jericho*, by nactigvoeten breed was, ende dat haar loop soo snel was, dat geen Man die soude hebben kunnen overzwemmen. Het is merkwaardig, dat de wateren van de *Jordaan* midden door de doode Zee loopen, sonder dat deselve sig met malkanderen vermengen, in dier voegen, dat men hunnen helderen vloed genoegzaam kan onderscheiden, als roswater, meer dan eene Myl verre, in deese zwavelagtige, ende moerassige zee: selfs word 'er gesegd, dat de wateren der *Jordaan* soo klaar uit dit meir daar uit komen, als sy daar in gekomen zyn, en door een' onderaardschen waterloop, sig uitstorten in de roode, of *Middellandsche Zee*, gelyk sy hunnen loop in voorrige tyden plagten te hebben, eer de steden *Sodoma* ende *Gomorrah* in dit Meir versonken waren. Hier uit verstaan wy dat deese Riviere is een seer driftige, ende sterk afdopende stroom. De wateren der *Jordaan* worden geprezen wegens derselver goedheid: daar word getuigd, dat sy onbederfelyk syn; immers eenigen hebben dat getuigd, dat sy die beproefd hebben, ende dat sy langen tyd syn goed gebleeven, sonder dat sy bederven, of een' quaaden reuk van zig geeven: waarom het niet te verwonderen is, dat het wild gedierte sig aan deese Riviere ont-

houd, om sig daar in te baden, ende daar uit te drinken.

Indien de *Bebemoth* is een beest, dat sig ophoud aan de *Jordaane*; mag deese Rievier in synen eigenen sin genomen worden, ende verstaan de *Jordaan*, die wy daar beschreeven hebben: dog indien wy sulc een Beest, als hier word afgerekend, niet vinden kunnen aan, ofte omtrent de *Jordaan*, mogen wy de *Jordaan* hier begrypen als een voorbeeld, 't geen word aangehaald om aan te wysen een sterklopende Rievier. Dit is dan eene maniere van sproeken, die de Redenkonstenaars gebruiken, die wel geeven eigene naamen aan gemeene saaken, of persoonen. In *Reloponeus* is eene Rievier, die oudtyds *Achelous* genaamd is; aan die was gelegen de stad *Dyma*: maar de naam *Achelous* was gemeen aan alle wateren, immers verscheidene Rievieren, die even soo genoemd wierden; als eene Rievier in *Epirus*, of *Aetolien*: insgelyks in *Asia*: ook so in *Theffalia*. *Strabo*, *Pausanias*, oude Schryvers, tekenen deese Rievieren af onder den selven naam. *Eusebicus* segd, dat voele Rievieren deesen naam draagen. De Naam *Ida* is niet alleen gegeven aan een gebergte van *Troas* in klein *Asien*: maar ook aan een gebergte van *Indien*. Derhalven is het niet vreemd, dat de *Jordaan* hier in een gemeenen sin genomen worde, ende verstaan een seer driftige stroom; een seer waterryke Rievier. Als oock Tolk dan segd, hy vertrouwd, dat hy eene *Jordaan* in synen mond soude kunnen intreken, is het so veel als of hy seide, hy vertrouwd dat hy geheele Rievieren, ja zelfs de grootste, al was het een *Jordaan* in synen mond soude kunnen intreken. Dit is een seer hoogdraavende maniere van sproeken, der Digtaren, der Oosterfchen, ende der Arabifchen byl seer eigen.

Hier door word op een seer nadrukkele wyse ons te kennen gegeven de onversaagde van dit Beest; 't geen niet de minste vrees heeft voor de grootste, ende snelste Rievieren; 't geen daar so min bedugt voor is, als of het kleine boekskens waaren, die hy geheel en al konde uitdrinken, ende soo uitledigen, dat'er niet een drup water in overblyve. So soude men mogen spreken van groote landbeesten, ende waterdieren, die de Rievieren, ende snelvloeiende stroomen, de

de zee selve instappen sonder eenigen schroom voor Vloed, of golven, die tegens huinen muil opstuiven, als of sy Zee, ende Rivieren konden inswelgen; dit is een vergroende maniere van spreken.

Vs. 19. *Soude men hem voor syne Oogen kunnen vangen? soude men [hem] met strikken den neuse doorbooren kunnen?*

Dit is een Beest, tegens het welke den Mensch met openbaar geweld niets vermag. Hier toe stekken deese twee vraagen. Ten iften of *men hem voor syne Oogen soude kunnen vangen?*

Ten anderen of *men [hem] met strikken den neuse doorbooren kan?*

Een Grieksch Schryver segt, dat de Mensch wel een geringe sterkte heeft, dog in listigheid alle Dieren overtreft, die 'er in de Zee, op de aarde, ende in de lugt syn. De vraag is hier niet, of men den *Behemoth* vangen kan op eenigerhande maniere; maar of men hem met geweld soude kunnen vangen? of men sulks doen soude kunnen sonder eenige konst, list, of bedrog daar in te gebruiken; hier word gevraagd of noon hem voor syne Oogen sal kunnen vangen? of hem iemand stoutelyk sal onder de Oogen treden, den selven aanvatten met syne handen, ende so grypen, als een klein of mak beest, 't geen de Mensch slegs aangrypt, opneemd, of weg sleept? noon, so sal men niet te werk gaan met den *Behemoth*, als men hem vangen wil; hier toe moet men konst, ende bedrog gebruiken.

De tweede vraage is, of men *hem met strikken den neuse doorbooren sal?* Even so min is dit te doen, als hem voor syne oogen te vangen. Dat is geen beest soo mak, 't geen dit toelaten sal, ofte soo swak, dat het tegens wil en dank dit, als een betemmelyk dier, soude moeten gedogen: nog het heeft sulken neuse niet, die met strikken, laaten het strikken van yser syn, ende met yser pennen beslagen woen, egter is te *doorbooren*; in den neuse syn nogtans de dienen 't swakke, gelyk den beyren een ring in den neuse gelegd word, ende de paarden in den neuse bedwongen worden. Maar dit is geen Beest, 't geen also te temmen is; nog met geweld te vangen, nog te dwingen.

Het

Het is dan een schepsel Gods, 't geen alle opmerkinge weerdig is, ende gewisselyk den aanschouwer in verwonderinge sal wegrukken, ende tot lof en verheerlykinge van synen Schepper, Maaker, ende Onderhouder sal opwekken. Mogt dan de Heere God, als hy dat beschryven sal, Job niet wel roepen tot aandagt, ende verwonderinge? mogt Hy niet wel seggen, *zie nu den Behemoth*. . . . let op het geen ik seggen sal, het geen u sal overtuigen, dat gy myn oordeel niet kondt te niete maaken, nog my verdoemen, op dat gy regtveerdig syt; als die hier uit leerd kennen myn vermogen en wysheid, ende grootheid, ende uwe geringheid daar tegen. Maar dit sal sekerder blyken, als men weet, wie de Behemoth is.

Vs. 20. *Suld gy den Leviathan met den angel trekken, ofte syne tonge met eene koorde, [die] gy laat nederinken?*

Hoewel 'er geen schepsel is in de Nature, nog in hemel, aarde, ende Zee, 't geen geen getuige is van de heerlykheid van synen Schepper, egter doet sig deese in het eene heerlyker op, dan in het andere van syne schepselen. Het selve bespeurd men in de sterren des hemels, die wel alle tintelen, maar egter straald in de eene meer licht, dan in de andere: Het selve siet men in het viervoetige gedierte, daar het eene uitnemender is dan het andere: Insgelyks in de Vogelen des hemels, onder welke een groot onderscheid in groote, gedaante, ende schoonheid bespeurd word. Even het selve sal men vinden, als men let op de Visschen, die in de wateren, ende insonderheid in de Zee syn. Onder deese sal men nog het grootste verschil vinden, als men maar agt geeft op de groote, ende lengte van deese. Vind men groote, ende kleine gedierten te lande, voorwaar de wateren der Zee leveren seer geringe dieren, maar ook verschrikelyke gedrochten uit, die de landbeesten in grootheid verre te boven gaan. Deese geeven een sonderling vertoog van Gods heerlykheid. Als de Alvermogende aan Job wil geeven eenen indruk van syne Grootheid, leid hy hem tot een Zeegedrogt, *den Leviathan*, na dat hy hem den

den *Bebemoth* hadde voor de Oogen afgeſchilderd.

Hy tekend Job ook den *Leviathan* af, ende geeft van hem een' wytluftige beſchryvinge: ja hy geeft een breeder verhaal van den *Leviathan*, dan van den *Bebemoth*, als ſynde een werkſtuk nog grooter ende verwondelyker, dan de *Bebemoth*, ſchoon hy deelen noemd *het hoofdstuk der wegen Gods*.

Hy begint van den *Leviathan* te ſpreken met het 20ſte vers van dit Kapittel, ende gaat daar mede voort, niet ſlegts tot het einde van dit, maar ook van het geheele volgende Kapittel, alwaar niet alleen eindigd de beſchryvinge van den *Leviathan*, maar van de geheele reden van God tot Job geſproken.

Al het geen God hier in dit, als in het volgende Kap. van den *Leviathan* ſegd, word te regt geſchift in twee deelen: in het eerste deel toond de Heere, hoe beſwaarlyk de Menſch den *Leviathan* in ſyne magt kan krygen: dit vinden wy in dit 40ſte Kap. van het 20ſte vers tot het einde deſſelfs, ende ook in het 1ſte gedeelte van het 1ſte vers des volgenden 41ſten Kap. In het andere gedeelte van de beſchryvinge des *Leviathans* word door den Heere God gegeven een' naaukeurige aftekening van dit wondergeſtel, ende een' nette ontleding van die byſondere deelen, die merkweerdig en verwonderbaar ſyn: ende dit is de inhoud van het volgende 41ſte Kap. van het 2de deel van het 1ſte vers tot het einde des Kapittels.

Wy beginnen met den naam van dit Beest, die luid in de Hebreuſche Spraake לִיָּוְיָתָן *Livjathán*. De Geleerden verſchillen over den oorsprong van dit naamwoord, ende bygevolge over deſſelfs betekeniſſe. De verſcheidene gevoelens over den oorsprong ende betekeniſſe des woords aan te haalen, ende te wikken is nog nut, ende ſoude den Leeſer verdrieten: Hy ſal ſig ſelven dan wel vergenoegen met het geen ons dunkt het aanneemelykſte te weſen. Ons dunkt dat ſy het beſt gevat hebben, die van *Leviathan* twee woorden maaken, die hier tot elkanderen gevoegd worden. Het eerste woord is לִיָּוְיָ *liſja* dat een *aanwas* ſegd, of *vermeerderinge*; het andere woord יָתָן *thán* ſegd *lang*, *uitgerekt*. לִיָּוְיָתָן *Lifjathán* leid ons dan tot een gedrogt van een *buiten gemeene groote*; het ſoude ſeggen een

H

Beest,

Beest, wiens groote ende lengte boven andere beesten is aangegroeid: Dit is het gevoelen van dien Schryver, die over den Leviathan geschreeven heeft, die het ook met bondige redenen bevestigt. Onse Tolk heeft het woord behouden soó hier als elders, daar van dit Beest gesproken word, als *Pf. 74: 14. Gy hebt de koppes des Leviathans verpletterd. Jes. 27: 1. Te dien dage sal de Heere met synen barden, ende groosten, ende sterken sweerde besöeken den Leviathan.* Hy is daar in voorfigtiger, ende gaat in deese sekerder in syne vertaalinge, dan de 70. Overfettters, die het in de Grieksche Spraake vertaalen *de g-vorta* stoutelyk seggende *den Draak.*

Vervolgens lettende op de beschryvinge van dit Beest vinden wy, dat de Heere in het eerste lid van syne steden vier dingen meld van den *Leviathan*, die een denkbeeld geeven van de uitneemenheid van dit Beest. De drie eerste worden vraagswyse voorgesteld, 't geen segd, naar de regels van de Redenkstenaars ende den styl der Schrift, een' sterke locheninge. Ten 1sten word dan gesegd, dat hy, gelyk andere vissen, niet kan gevangen worden, *vers. 20-22.*

Ten anderen, dat hy niet kan getemd worden, ende als andere tam gemaakte beesten tot vermaak strekken van de Menschen, *vs. 22, 23, 24.*

Ten derden, dat de vangst van dit Beest geen voordeel kan geeven. *vs. 25, 26.*

Eindelyk, na drie vraagen over den *Leviathan* gedaan, die seggen een' sterke ontkenninge, word gemeld de kragt, snelheid, ende kloekmoedigheid van dit scheepsel, waarom het niet mogelyk sy het geen gevraagd word aangaande den *Leviathan* even voor deesen.

Ten eersten dan word gevraagd, of men hem *met den angel sal kunnen trekken, ofte syne zonge met eene koorde, [die] men laat nederfinken? of men hem eene bieße in den neuse sal leggen? ofte met eenen doorn syne kaake doorbooren?*

De Vissen worden op verscheidene wysen gevangen: De Oude en gemeene maniere is met *den angel*, aan welken het aas gehegt word, ende die daar op, hangende aan eene koorde, ward nedergelaten in het water, op dat de vis daar aanbytende,

tende, ende sig hegtende aan den angel, worde opgetrokken. Maar het syn slegts kleine, of immers maar vissen van een' middelmaatige grootte, die op deese wyse kunnen gevangen worden: Deese vraage is dan straks een' sterke locheninge; *suld gy den Leviathan met den angel trekken? suld gy hem met de simme vangen, als of het een klein visje was? neen.*

Het selfde antwoord past op deese vraage, *ofte syne tonge met eene koorde, die gy laat nederfinken.* So segd onse Overletter, maar den Hebreuschchen Text volgende, seggen wy: *ofte in bet touw doen nederfinken syne tonge? dog dit geeft een' ongemakkelijken sin: derhalven begrypt men hier eene spreekmaniere, die by de Redenkunstenaars genoemd word Hypallage, waar door de ordre ende t'saamenstellinge der Woorden verzet word, soo word hier gedaan, daar het verstaan word, als of 'er stond suld gy doen nederfinken bet touw in syne tonge? verstaat gy dit niet beeter, dan, suld gy in bet touw doen nederfinken syne tonge? de sin sal dan syn, suld gy doen nederfinken een touw, waar aan een haak is vast gemaakt, in synen muil, op dat hy met syne tonge vatte dien haak, waar aan het aas is; ende gy hem also ophaalen ende vangen? het sal dan op het selfde uit komen, ofte een nader betoog syn van het voorgaande.*

Vs. 21. Suld gy hem eene biese in den neuse leggen, of met eene koorde syne kaake doorbooren?

Hier heenen strekken ook de twee vraagen, die verklaren, dat dit Beest niet te vangen, ofte vast te houden is, als andere; *suld gy hem eene biese in den neus leggen? 't geen segd, dat het een onbedwingelyk dier is, in wiens neuse geene biese sal gelegd worden, om hem te beteugelen.* Onse Kanttekenars verstaan door eene biese een' *yseren angel*, hebbende de form van een' *gekromde biese*. Het Hebreuschche Woord segd een *bies* of *teen*, wassende in eenen poel, of Moeras. Van biesen, ende teenen maakt men wel touwen ende bindfels: De Onderzoekers der Oudheden seggen, dat men voornaamentlyk in Aegypten, ende in de Oostersche Gewesten; voor het gebruik van den hennip ende vlas, de *koorden van biesen* heeft gemaakt:

daar was eene soort van bieſengras *spartium* geſegd, waar van men dit gebruik maakte: ſy ſpreken ook van *Papyrus*, eene Plante in *Ægypten*, waar van het gemeene *papier* nu ſynen naam heeft; hier uit wierden gemaakt doeken, deekens, koordeſen, ende het geen hun voor *papier* verſtrekte. *Plinius* maakt gewag van *Papyraceæ Navæ*; *Papierſcheepen*, 't geen ſegd het ſcheepſgereetſchap, touwen en lynen van papier, of bieſen gemaakt; hy ſegd, uit dit ſelfde *Papier* maaken ſy allerlei *Scheepen*, ende by overleg *Zeilen*, ende *bieſematten*, en *kledinge*, ook *dekkleeden*, ende *koorden*. *Hiſt. Nat. Lib. XIII. Cap. II.* De vraag is hier, of men den *Leviathan* eene *bieſe* ſal leggen in den *neufe*? of men hem ſoude kunnen vaſt houden met eene koorde van *bieſen*? of hy ſig ſoude laaten leggen, of blyven hangen aan eenen *neusband* van *bieſen* gemaakt? of hy aldus ſoude te bedwingen ſyn, dat een haak, gehegt aan eene koorde van *bieſen* gedraaid, in *ſynen neufe* geſlagen werde? of hy deefen; hoe ſterk ende vaſt in een gedraaid, niet als een' dunnen draad ſoude in ſtukken rukken? dan of hy, gelyk andere viſſen, daar aan vaſt ſoude blyven hangen? geenſins. Maar ook dit niet, 't geen hier op gevraagd word, of *men hem met een'n doorn ſyne kaake ſoude doorbooren kunnen*? Het gedierte is hard van kop, *neufe*, ende *kaaken*; gelyk het in *den neufe* onbedwingelyk is, ſo ook in *de kaaken*: *Men ſal die niet met eenen doorn doorbooren*: het Woord ſegd wel eenen *doorn* in ſynen eigenen ſin, maar oök mag men daar door verſtaan eenen *angel*, die ſo puntig is als een *doorn*; het Woord word een *baak* vertaald. 2 Kon. 19: 28. *Om uw wooden tegens my, ende om dat uwe woelinge voor myne ooren is opgekomen, ſo ſal ik mynen baak in uwen neufe leggen.* Ezech. 19: 4. *Sy bragten hem met baaken naar Ægyptenland.* De korte ende klare ſin van dit Vers dan is; dat de *Leviathan* niet ſo ligt kan gevangen worden, ende gevangen ſynde vaſt ſoude kunnen gehouden worden, als andere viſſen.

Vs. 22. *Sal hy aan u veele ſmeekingen maaken? ſal hy ſagtkens tot u ſpreken?*

Als de Heere God dit van den *Leviathan* heeft getuigd, ſegd hy

hy in het vervolg, dat de Menschen hem niet naar hun behaagen kunnen handelen, gelyk sy pleegen om te gaan met andere gevangene wilde beesten. vs. 22, 23, 24.

De Heere vraagd hier over ten 1sten in het 22ste vers, of *hy ook aan den Mensch veele smeekingen sal maaken? of hy sagtens tot hem spreekken sal?* Hier vinden wy eene spreekwyse, die meermaalen gebruikt word van de Redenkunstenars: sy word genaamd *Profopopoi*, waar door dooden als of sy nog leefden, beesten als of sy spraken, worden ingevoerd. De Heere spreekt van dit Beest, als of het Menschen verstand ende spraake hadde: *Sal hy aan u veele smeekingen maaken?* So doen Menschen, als sy in de engte syn, ende onder het geweld van een ander, sy bidden ende smeeken den selve; sy veroortmoedigen sig voor deesen; sy versoeken lyfs genade: het selfde gebeurd, als een Heerlyger de neerlaag krygd, daar de gevangenen ende vervolgdenden onder de de magt van den Overwinnaar bidden om quartier, vryheid, loslaatinge, of om hun leeven. Seker het is met dit Beest also niet geschaapen: het *sal aan den Mensch niet veele smeekingen maaken*: het is te seggen, dat het sig van den Mensch niet sal laten overheeren.

Hier op komt ook uit de vraage; *sal hy sagtens tot u spreekken?* het Hebreeuwische Woord segd *sagte, gladdes dingen, of propoosten, sagte, vriedelyke, ende minsaame woorden*; die voortkomen uit den mond van die geene, die met ootmoedig bidden iet poogen te verkrygen; waar tegen over staan *scherpe, harde ende onvriedelyke woorden*, gelyk de Soonen Jakobs seiden tot hunnen Vader; *Die Man, die Heere van dat land heeft HARDE met ons gesproken*, Gen. 42: 30. het is dan so veel gesegd, als sal hy u vleien, ende soeken te behaagen, als de overwonnenen in den kryg. Het is wel te Begrypen, wat dit te seggen is in den allereigensten sin ten aansien van een Beest: het kan ten aansien van *den Leviathan* niet anders seggen, dan dat hy altyd is deselfde; dat hy gevangen, ende besloten synde deselfde blyfd, sig niet gemakkelyk aansteld, maar alle syne kragt en geweld in het werk steld om uit te breeken. Daar syn beesten, die gevangen ende betemd synde, met niterlyke buigingen ende beweegingen van het lighaam vleien, ende sig

op hunne wyse verootmoedigen voor den Mensch; maar die word van den *Leviathan* gelochend.

Vs. 23. *Sal by een verbond met u maaken? suld gy hem aanneemen tot eenen eeuwigen slaave?*

De Heere gaat voort op den selfden trant in het volgende 23ste vers, daar hy den aard van dit Beest nader verklaard. Hy word beschreeven alhier als een vyand van den Mensch. Hy word gesegd in geene vriendschap met den Mensch te willen komen. *Sal by een verbond met u maaken?* vraagd de Heere. Hy wil dan in geene onderlinge ende vriendelyke gemeenschap met den Mensch leeven, maar behoud synen haat voor altoos.

Dit segd de spreekwyse, een *Verbond met iemand maaken*: deesse heeft een' algemeene betekenis. Deseve segd vrede ende vriendschap met iemand maaken, sig selfen, ende een' anderen veplygten tot elkanders behoud ende voordeel: so kan de spreekwyse ook tot beesten worden overgebracht, met welke de mensch op een sekere wyse een Verbond maakt, deseve so handelende, ende doende, dat hy syn voordeel, gemak, of vermaak van die heeft; die derhalven tam, ende mak maakt: ja so word de spreekwyse gebruikt, selfs ten opsigte van de sinnen. Job seide Kap. 31:1. *Ik hebbe een verbond gemaakt met myne Oogen, hoe soude ik dan agt geeven op eene maagd?* is het niet te seggen? *ik hebbe myne Oogen bedwongen, dat sy geene maagd sullen aanschouwen, om daar door tot onkuisheid verlost te worden.* Wat sal dit dan seggen, dan dat de *Leviathan* sig niet sal laten temmen, ende gebruiken, om den mensch eenig nut, gemak, ende vermaak te geeven als andere dieren. Het geen nog nader word te kennen gegeeven door de tweede vragde des Heeren in dit vers: *suld gy hem aanneemen tot wven eeuwigen slaave?* hier word gesien op die oude wyse, die al in de tyden van Job schynd te syn in gebruik geweest. De verwonnenen lieten sig verkoopen, om hun leeven te behouden, ende aanneemen tot *eeuwige slaaven* van den Overwinnaar om huns leevens wille. Hier van daan komen de woorden *mancipia* slaaven, *servi manu capti*, *knechts met de band gevangen*. In den

den Grondtext staat *een knegt der eeuwigheid*; het geen naar den styl der Hebreuwen segd *een eeuwige knegt*, dat is, die gestaadig dienen moet, die dienen moet so lange hy leefd. Het is een' aloude spreekwyse so te seggen *eeuwig*, waar van het einde niet geweten, of beperkt word: wy behoeven ons daar over dan niet te verwonderen, dat selfs huidendaags dit woord *eeuwig* in verbintenissen, vreedens ende andere traktaaten gevoegd word, schoon deselve dikwyls kort van duur syn. Daar syn beesten, dewelke van de Menschen tam ende dienstbaar gemaakt worden, die sy gebruiken om lasten te draagen, ende swaaren arbeid te doen soo lange sy leeven, of daar toe in staat syn: maar onder deese is de *Leviathan* niet, die den Mensch nooit sal willen dienen, wat moete hy daar toe aanwend.

Vs. 24. Suld gy met hem speelen gelyk (met) een Vogelken? of suld gy hem binden voor uwe jonge Dogteren.

Gelyk nu de Mensch geenen dienst, soo heeft hy ook geen vermaak van dit schepsel. Het selve strekt niet tot tydverdrijf voor den Mensch: *men sal niet met hem speelen als met een vogelken?* de kinderen vermaaken sig aldus: de jongens *speelen met vogelkens, mussen, meesen, vinken*, ende andere klein gevleugelte.

Met den *Leviathan* kan men so niet doen; hier voor soude jong ende oud sig hoeden. Men sal den *Leviathan niet binden voor jonge dogteren*, so vraagd de Heere of men dit sal kunnen doen? of de Mensch den *Leviathan* aan eenen leiband sal knoopen, om hem te brengen tot de jonge dogteren, tot meiskens, als een speelhondeken, 't geen geleid word met een roukje tot Jonkvrouwen, op dat sy haar vermaak daar mede drijven. O neen. Dat soude immers niet gaan met den *Leviathan*.

De vraagen komen daar op uit, dat de *Leviathan* is onbedwingelyk, ende in geenerhande maniere kan in ordre gebragt worden, soo dat men met hem, als met andere beesten, soude handeten ende omspringen.

De Mensch heeft dan geenen dienst, of vermaak van dit Beest: ja ook geen voordeel. Ende dat word gesegd *vers 25, 26.*

26. in welke de Heere eenige vraagen voorſteld, die dat ſelve ſeggen.

Vs. 25. *Sullen de Medgeſellen over hem eenen maalyd bereiden, ſullen ſy hem deelen onder de kooplieden?*

De Heere vraagt, of de *Medgeſellen over hem eenen maalyd bereiden ſullen?* of de Medeſtanders in den vangſt van den *Leviathan* daar over, als een' grooten buit, ſullen eenen maalyd aanregten? Door de *Medgeſellen* mogen wy beſt verſtaan de Reders, die t'ſaamen hebben uitgeruit een ſchip of ſcheepen om hem te vangen; of de Viſſers, die, t'ſaamen in een verdrag of maatschappye ſynde, op fulke viſſen, als den *Leviathan*, ſyn uitgevaaren om hem te vangen. De vraage is, of deeſe over hem eenen *Maalyd ſullen maaken?* Men maakt maalyden om te lachen, ſegd de Prediker Kap. 10: 10. De Reders van een ſchip of ſcheepen, als ſy hunne ſcheepen uitſtieren op de wateren, of de Viſſers, als ſy uitgaan om te viſſen, ofte wanneer ſy hunne ſcheepen vol ende loet t'huis krygen, ſyn wel gewoon eenen *maalyd te maaken*, tot hunne verheuginge: als ſy uitſenden hunne ſcheepen, ofte uitvaaren ſullen op den vangſt, eeten ende drinken ſy op de hoope van een' goeden vangſt, of winſt; ende als ſy welgeladen t'huis komen, maaken ſy eenen maalyd, ende ſyn vrolyk over de goede winſt, ende buit. Maar het is ſoo niet gelegen met den *Leviathan*: *De Medgeſellen ſullen over hem geen en maalyd maaken.* ſy ſullen het of niet wagen op hem hunne ſcheepen uit te ſenden, ofte op hem uit te vaaren om hem te vangen, als te gevaarlyk, ofte als ſy dit beſtaan, ſlegt van de reile t'huis komen, ende derhalven nog voor de uitreiſe, nog na de t'huisreiſe ſtoffe vinden van blydſchap; ende reden om een' vrolyken *maalyd* te maaken. Het ſegd, dat het is een verſchrikkelyk Beest, ſwaar, ofte niet om te overmeesteren ende te vangen, ende op het welke geen voordeel te behaalen is. Hier heenen leid ook de andere vraage van dit vers, die is, of *ſy hem deelen ſullen onder de kooplieden?* Onſe Tolk ſegd *kooplieden*: In het Hebreuſch ſtaat

staat *Kanaaniten*: De 70. Overfeters seggen *Feniciers*: Maar so, gelyk onse Overfetter, vertaalen het ook anderen. Geene van deese Overfettingen syn te verwerpen: De *Kanaaniten* syn tog geweest *Feniciers*, ende *Kooplieden*. Indien men hier gelooven mag een' sekeren Joodschen Meester, die *Sanchoniaton*, een aloud Fenicisch Schryver, heeft overgeset in de Grieksche Spraake, is de eerste *X^o Kanaan*, de Stamvader van de Kanaaniten, met den bynaam *Phoenix* genaamd: om deese reden word Fenicien by sekeren Schryver *X^o* genoemd. So word het woord alhier, maar ook elders *koopman* vertaald. Spr. 31: 24. *sy leverd den koopman gordelen.* in onse spraake is het *koopman*, maar in het Hebreusch staat; *sy leverd den Kanaaniter gordelen.* De *Kanaaniters* tog, die woonden naby de Zee, ende *Tirus*, ende *Zidon*, die wytvermaarde Koopsteden, mogten soo genaamd worden, *kooplieden*. Daar niet gevangen of buit gehaald word, vald niet te deelen: de *Leviathan* word niet gevangen, derhalven sullen deese, die op hem uitgesonden, ofte uitgevaaren syn, een' vergeeffsche reise gedaan hebbende, *bem niet deelen onder de kooplieden*: ofte indien dit zeedrogt al gevangen wierd, is dat van geene waarde, om het in stukken te deilen, ende elk syne portie daar van te geeven, die soo groot niet syn sal, dat hy de onkosten van de reis sal goed maaken, ende gewin maar schaade van syne Reederye hebben sal.

Vs. 26. Suld gy synen huid met baaken vullen, of met eenen vissers krawwel syn hoofd?

De Heere haald eindelyk aan, in dit eerste deel van syne Reden tot Job over den *Leviathan*, deffels kragt, kloekheid, ende wreetheid, ter betoog dat het even soo geschaapen is met den *Leviathan*, als de Heere van hem gesegd heeft. Hy vraagd, of men *synen huid met baaken vullen sal, of met eenen Vissers krawwel syn hoofd?* Hy is hard, taai, ende dik van *huid* ende heeft ook een' harden *kop*. Hy heeft eenen *huid*, die met geene *baaken*, ende eenen *kop*, die met geen *Vissers krawwel* is te vullen. Hier worden genoemd twee Vissers gereedschap-

pen om te vangen groote vissen; *baaken*, ende *Vissers krauwels*. Het eerste Woord segd *scherpten* ofte *spitsen*, als die van *doornen*: het segd *werp-pylen*. Het andere Woord segd *Vissers pylen*; het selve vertaald onse Tolk *Vissers krauwel*: het woord *krauwel* segd een *gaffel*, die scherp, puntig, ende tandig is; dog hier staat een *vissers krauwel*: dit Woord, hier toe gevoegd om die scherpen, puntigen, ende tandigen *gaffel* nader te beduiden, stamd af van een woord, dat *inken* betekend. Het selve soude dan seggen een *inkenden krauwel*: het geen dan onse gedachten leid tot *krauwels*, ofte *gaffels*, die de Vissers gebruiken, die in het water *inken*, ofte *inken* in het geen, waar in se geworpen worden. Daarom segd onse Overletter hier *Vissers-pylen*. Wy verstaan dan door deese *werp-pylen*, die seer scherp syn, tandig, ende met weerhaaken gemaakt, die van syn staal gesmeed, ende wel gelleepen syn, ende derhalven diep *insinken*, ofte indringen, daar sy in geworpen, of ingeduwd worden. Soo syn de harpoenen, die de Walvisvangers huden beesigen. Maar laat dit so syn, of sy den *Leviathan* aangrypen met sulke wapentuigen, *baaken* ende *Vissers krauwels*, die van syn staal gewrogt, ende so scherp gelleepen syn, so puntagtig, tandig, ende doordringende, of sy met kragt worden geworpen in synen huid, ende afgeschooten op synen kop; het is te vergeefs. *Suld gy synen huid met baaken vullen?* word 'er gevraagd. Het is te seggen, sul iemand hem so na komen om in hem *baaken* te slaan? sal hy rondom hem sweeven, om in synen huid overal *pylen* te werpen, ofte daar in te duwen, hem rondomme verwonden? O neen: of indien dit al geschiede, dat men een menigte van *pylen* wierp op den huid van den *Leviathan*, of men hem omringde ende van alle syden op hem wierp scherpe *pylen*, sy souden in synen dikken, taaien, ende gladden huid niet indringen, soo dat die daar in hegten, dien doorbooren, ende hem quetsen souden, maar sy souden daar op afstuiten, of afglibberen. Het sal dan ook idel syn, of visschers hunne *krauwels* wierpen op synen kop, die te hard, ende te wel gedeckt is; dan dat sy dien souden doorgrieven, quetsen, ende het Beest also afsmaaken. O neen: die sullen daar in niet hegten,

ren; sy fullen geen eenen krauwel daar in dryven, veel min dat sy fynen kop met *Vissers krauwels* fouden vervullen.

Vs. 27. *Leg uwe hand op hem, gedenk des ftryds, doe het niet meer.*

Wie is 'er dan, die op alle deefe vraagen des Heeren soude kunnen, ende durven antwoorden. ja. *Ik sal den Leviathan met den engel . . .* hy hoore dan, wat de Heere hier op segd, *vers* 27, 28. en *vers* 1. *Kap.* 41. Hy sal het u beduiden, O Mensch en kind, dat gy niet kond uitregten tegen den *Leviathan*. Hy sal u daar van overtuigen door redenen, die hy neemd van de sterkte, kloekheid, ende wreetheid van dit Beest.

De Heere pord den Mensch aan, dat hy eens befoeken sal, of hy wat vermag tegen den *Leviathan*. Hy segd, *leg uwe hand op hem.* het geen van sommigen so verstaan word, als of hy seide, *leg uwe hand aan hem*, om hem te streelen, te troetelen, ende vriendschap met hem te maaken: maar liever verstaan wy den Heere so; *leg uwe hand aan hem*, om hem met geweld aan te tasten, te dwingen, ofte te dooden. *Gedenk des ftryds, doe het niet meer*, vervolgd de Heere God. Het is te seggen naa den Grondtext: *so suld gy niet meer met hem ftryden.* Dit hangt wel t' saamen met het voorgaande, *leg uwe hand aan hem, so suld gy niet meer met hem ftryden.* het is te seggen, so gy hem aangrypt, suld gy haast beproeven, tegen wat sterken vyand gy den ftryd hebt aangevangen, die uwe stoutigheid u wel verkeerren sal, u sal doen berouw hebben over den ftryd; dien gy tegens hem hebt aangevaard, weshalven gy liever op de vlugt suld bedagt syn, ende gedenken, hoe gy hem ontwyken suld, ende u selven bergen, daa hem langer bestryden; ende het sal u niet lusten den ftryd te hervaten.

Vs. 28. *Sie, syne hoope sal feilen, sal hy ook voor syn gesigte nedergeslagen worden?*

De uitflag van den ftryd sal niet voordeelich syn voor den bestryder. Hier heenen wil de Heere, als hy segd, *sie, syne hoope*

*hoope sal feilen, sal by ook . . . Dit verstaan ecnigen alduse-
 fe, so de hoope des Leviathans sal feilen, sal by dan ook op het
 aangesigte vallen, om in demoedige nederigheid genade af te bidden.*
 De meininge soude dan syn, indien de *Leviathan* het in den
 stryd al te quaad kreeg, indien hy de gevangnisse, ende den
 dood niet konde ontgaan in het gevegt, ende hy wierd bedro-
 gen in de hoope van de overwinninge; hy sal sig daarom niet
 gemakkelyker aanstellen; het sal met hem niet syn als met een
 Menfche, die overwonnen in den kryg, sig op syn aan-
 gesigte ter aarde nederwerpt voor den Overwinnaar. Dit kan
 bestaan. Liever stemmen wy egter t'samen met anderen,
 dat het onderwerp van de Reden des Heeren niet is de *Levia-
 than*, maar dat hier gesproken word van hem, die den stryd
 tegens den *Leviathan* heeft aangevangen. *Sie*, segd de Hee-
 re, om Job te vermaanen tot aandagt; dat hy lette, wat de
 uitslag van den stryd tegens den *Leviathan* syn sal, indien ie-
 mand dien tegen hem onderneemd. *Syne hoope sal feilen*, dat is,
so syne hoope sal feilen, indien de hoope des geenen, die de hand
 aan hem legt, *sal liegen*, indien hy den *Leviathan* niet over-
 weldigd, ende afmaakt; Wat dan? *sal by ook voor syn gesigte
 nedergeslagen worden?* so heeft het onse Overfetter; Maar dit
 geeft geen' gemakkelyken fin: derhalven sal deefe vertaalinge
 best vlyen; *sal by niet voor syn gesigte nedergeslagen worden?* hier
 in wykt men niet af van den Grondtext, aangesien het even
 so voorkomt *Jer. 31: 20. Is niet Efraim my een dierbaar soon?
 is by my NIET een troetelkind.* so komt het Voorletsfel ¶ daar
 ook voor. Als wy het nu soo verstaan, is de fin der woorden
 klaar: *Sal by ook niet voor syn aangesigte nedergeslagen worden?*
 is dan te seggen, sal hy, wiens hoope feild, als dan ook niet
 t'sidderen ende beeven? mist het hem den *Leviathan* te vangen
 ende te doden, hy sal van schrik ter nedergeslagen worden
 voor dat vervaarlyk gesigte.

KAP.

KAP. XLI: I.

Vs. L. *Niemand is [so] koen, dat hy hem opwekken soude.*

Tot het 1ste deel van de reden des Heeren tot Job over den *Leviathan* behoord dit eerste lid van het 1ste vers van het 41ste Kap. *Niemand is [soo] koen, dat hy hem opwekken soude.* segd de Heere. Deese woorden betreffen den *Leviathan*, ende seggen, hoe verschrikkelyk dit Beest is voor allen: ende hier op vinden wy woorden, waar in de Heere spreekt van sig selven, *wie is dan by, die sig voor myn aangesigte stellen sal?* Het geen hy tot het voorgaande toevoegd, is, dat niemand tegen den *Leviathan* vermag; dat niemand, die hem kend, den stryd tegen hem sal waagen. Als de Heere segd van den *Leviathan*, dat *niemand so koen is, dat hy hem opwekken soude*, stemd syn seggen tot Job over den *Leviathan* over een met het geen hy door den mond van den stervenden Jakob sprak van den *Leeuw*. Gen. 49: 9. *Juda legt sig neder, als een Leeuw, ende als een oude Leeuw; wie sal hem doen opstaan?* wie durfd den slaapenden hond wakker maaken? niemand so stout ende straf, dat hy den *Leviathan* soude tergen ende aandoen. Dit is het 1ste deel van de reden aangaande den *Leviathan*. Maar het liefde dem Heere God synen knecht Job een breeder vertoog van den *Leviathan* te geeven, die hem in het vervolg voor de Oogen afschildert met duidelyke strecken, op dat hy hem geeve een leevendig denkbeeld van de uitneemenheid van dit werkstuk Gods, ende by gevolge van de grootheid van den *Werkmeester*; het geen dan syn aanvang neemd van het midden van het 1ste vers van dit 41ste Kap. ende eindigd met het 25ste, ofte laatste vers. Hier mede eindigd niet alleen de beschryvinge van den *Leviathan*, maar ook is dit het besluit van de gansche reden Gods tot Job uit een onweder gesproken.

Hy geeft Job in dit tweede deel van syne reden over den *Leviathan* een gesigte van de merkweerdige en verwonderbaare deelen, ende eigenschappen van dit Beest. w. 1—25.

70 VERKLAARING VAN HET XLste Kap.

Wie met een' stillstaande aandacht op dit 2de deel van de redenen des Heeren aangaande den *Leviathan* agt geeft, sal bevinden, dat de Heere door een' kortbondige Inleidinge opwekt, ende bereid het herte van Job, ende van allen, ende een iegelyken, die syne reden wil gaadeslaan. Van het midden van het 1ste tot het 4de vers ingesloten.

Ten anderen, dat hy opteld, ende beschryft de voornaamste leden van den *Leviathan*. vs. 4-21.

Ten derden, dat hy voor Oogen steld de snelle gangere ende vaart van den *Leviathan*. vs. 22, 23.

Eindelyk, dat hy uit dit alles een besluit maakt, waar in hy valt steld, dat de *Leviathan* het uitmuntenste onder alle beesten, ende het voortreffelykste onder alle onvernuyftige schepselen is. vs. 24, 25.

Als de Heere even gesegd hadde, *niemand is so koom, dat hy hem opwekken soude*, gaf hem dit gesegde aanleidinge tot eenre Voorreden voor de verdere beschryvinge van den *Leviathan*, waar van het beginsel is.

Wie is dan hy, die sig voor myn aangesigte stellen soude?

Wie is dan hy, die sig voor myn aangesigte stellen soude? den Heere in het spoor van syne reden volgende sien wy ten 1sten; dat hy so uit het geen hy in het voorgaande Kapittel gesegd hadde, als in het bysonder in dit Kapittel, dit gevolg treke ten bewys van syne sterkte. Hy daagd hier Job, ofte wie hy woenen mag, uit, of *hy so keen is, dat hy sig voor syn aangesigte stellen sal?* Sig voor *iemands aangesigte stellen* segd in den eersten ende eenvoudigen sin sig selven vertegenswoordigen aan iemand; het selve komt te pas, daar iemand gedagvaard wordende om te twisten, ofte te stryden, op deese dagvaardinge komt, sig selven vertegenswoordigd, ende stoutelyk steld voor *het aangesigte* des geenen, die hem uitdaagd: ofte anders, als iemand een' anderen beroepende tot den stryd ende twist, ter plaatse en tyd, sig aldaar laat vinden op de gestelde plaats ende stond, rustig afwagende den geenen, dien hy roept tot den stryd,

stryd, ende sig dan, wanneer hy komt, aldaar onverschrokt *feld voor syn aangesigte*. De spreekwyse komt ook te pas, als iemand gedagvaard voor eenen Rigger *sig selven feld voor het aangesigte des Riggers*, ofte als hy qualyk te vreedten over het geen hem van iemand, die syns gelyke is, ofte die is een groot ende doorlugtig personafic, is wedervaaren, *sig selven feld voor het aangesigte van den felven Rigger, om syn beklag daar over te doen*. In alle deefe gevallen sal sig *stellen voor iemands aangesigte seggen, sig verschonten*. Het laarste geval komt hier bysonder in aanmerkinge. Als wy tog letten, hoe het hier te pas komt in de reden des Heeren, sal ons blyken, dat *sig selven stellen voor syn aangesigte segd, tegens hem te twiften, dat is, syn beklag doen voor hem over het geen de Heere God hem gedaan, of heeft laaten toekomen, betwiften syn regt om hem te handelen naar syn welbehaagen*. Maar hier over bekrast de Heere God Job in synre reden. Wy kunnen den Heere dan soo verstaan. *Wie is hy? wie is de Mensch? wie is Job? die myn regt, myn souveraine bougheid betwiften sal, die my sal verwinden te handelen met myn schepsel naar myn welbehaagen, die myne band sal te rugge houden, als ik hem tugtigen, of straffen sal?* Nebukadnezar tot inkeer gekomen synde van synre trotsheid sprak regt: *Ende alle inwoonders der aarde syn als niet geogt, ende daar is niemand, die syne band afflaan, of tot hem seggen kan, wat doet gy?* Dan. 4: 35. Het quam te pas, dat God so sprak tot Job, als hy gefegd hadde, *niermand is soo koen, dat hy hem, namentlyk den Leviathan, opwekken sal, hier op laat volgen, wie is dan hy, die sig voor myn aangesigte stellen soude?* het is tog een gevolg van het voorgaande, het is een bewys van het mindere tot het meerdere: *Als of hy seide, is 'er niemand so koen, die den Leviathan durfd aandoen, sig selven stellen durfd voor syn gesigte, ende hem opwekken om tegen hem te stryden, wie is 'er dan soo koen, ende stout, die sig voor myn aangesigte stellen sal? kan de Mensch het gesigte van een Beest niet verdraagen? isdeder, ende beefd by voor den Leviathan? hoe sal by bestaan voor myne gedugte Majesteit? denk hier op, O Job, die met my twiften wild.*

Vs. 2. *Wie heeft my voorgekomen, dat ik [hem] soude vergelden? wat onder den ganschen hemel is, is myne.*

Maar hier over sal de Heere Job nader onderrigten. Dat doet hy, seggende, dat niemand hem heeft voorgekomen, op dat hy het hem soude vergelden. De Heere is de Algenoegsaame, Almagtige, ende Onafhankelyke, hy hangd van sig selven, ende van niemand anders af. Hy is het, van wien daar en tegen alles afhangd. Hy is de Souveraine, de Eerste, die niemand boven, ofte benevens sig heeft; Wien niemand kan paalen setten; wat schepsel? wat Mensch dan? of soude Job *Hem syn voorgekomen?* wie heeft iet voor hem gedaan? is hem voorgekomen met eenige weldaad aan hem te bewysen? ofte iet voor hem te doen tot syn behoeven? *dat hy hem vergelden soude?* soude gehouden syn eenige erkentnisse daar voor te doen? wie is 'er, die den Heere verplichten kan? Hy is aan niemand verbonden. Hy segd naa regt en waarheid: *wat onder den ganschen hemel is, is myne.* Het is 'er derhalven so verre van daan, dat de Heere iemand iet schuldig soude syn, dat alles, wat onder den ganschen hemel is, hem alles schuldig is. Soude God iemands schuldenaar syn? O neen. Alle schepselen, soo veele der syn, het sy in hemel het sy op aarde, syn synne schuldenaaren. Daar hy tog is de onafhankelyke, behoeft hy niemand; daar alle van hem afhangen, behoeven sy hem alle. Is hy niet de Algenoegsaame in sig selven, ende geenes dings behoevende? is hy niet de eerste ende algemeene oorfaake van alles wat buiten hem is? heeft hy geen regt tot alles, ende niemand op hem. De Heere segd daarom. *Jes. 41: 4. Ik de HEERE, die de eerste ben, ende met de laatste ben ik deselve.* So noemd sig de Heere den eersten vers. 27. So ook Kap. 44: 6. *Ik ben de eerste, ende ik ben de laatste, ende behalven my is 'er geen God.* Ende Kap. 48: 12. Segd de Heere God hier; *wat onder den ganschen hemel is, is myne.* Hy sprak op gelyke wyse, *Exod. 19: 5.* daar hy segd: *De gansche aarde is myne.* So ook *Deut. 10: 14. Siet des HEEREN wves Gods is de hemel, ende de hemel der hemelen,*

*melen, de aarde en al wat daar in is. So Ps. 24: 1. De aarde is des HEEREN, mitsgaders haare volheid, de weereld, ende die daar in wonen. Ps. 50: 12. So my bongerde, ik soude het u niet seggen: want myne is de weereld, ende haare volheid. So seggen ook de Schryvers van het Nieuwe Verbond. Paulus. 2 Kor. 10: 26. Want de aarde is des Heeren, ende de Volheid derselve; ende vers. 28. Redenkaveld de Heere God aldus tegen Job, wie heeft my voorgekomen, dat ik het [hem] vergelden soude. Wat onder den ganschen bemel is, is myne. Insgelyks door Paulus Rom. 11: 35. Wie heeft hem eerst gegeven, ende het sal hem weder vergolden worden? vs. 36. Want uit hem, ende door hem, ende tot hem syn alle dingen, hem sy de heerlykheid in der eeuwigheid. Amen. Is nu de Heere God de Onafhankelyke, ende hangd daar en tegen al het schepfel van hem af; is hy de souveraine van alle, soo syn immers alle, soo is de Mensch, so was Job schuldig sig aan den Heere God te onderwerpen, ende sig te onthouden van te twisten tegens hem, van wien hy geheel ende al afhing. Begreep Job derhalven, 't geen de Heere God even seide, dat hy sig niet hadde te verstitouten, om sig te stellen voor syn aangesigte, 't geen so vreeselyk is, die geen bestaan hadde voor het gesigte van eenen *Leviathan*: hy moeste ook weten, dat hy geen regt hadde om te twisten tegens den Heere, over het geen hy gedaan hadde, daar hy den Heere niet *was voorgekomen*, dat hy hem vergelden soude, daar de Heere hem niets schuldig was, maar hy hem alles schuldig was; hy geen regt hadde op den Heere, maar God een volstrekt regt hadde op hem, als syn schepfel.*

Vs. 3. *Ik sal syne leden niet verswygen, nogte het verhaal [syner] sterkten, nogte de bevalligheid syner gestaltenisse.*

Maar de Heere sal Job wyders van syn regt op hem overtuigen uit syne Almagt, baarblykelyk in syne schepfelen, ende in den *Leviathan* in het bysonder, ende desselfs leden, ende andere eigenschappen.

Naaukeurige Uitleggers hebben waargenomen in den uitleg

K

van

van het Boek Jobs, dat het selve *in versen* geschreeven is, ende dat het geen gesegd word in het laatste van *het eerste*, ende in het *2de vers* vervolgens, eene uitwydinge is, die de Poëten meermaalen tusschen inlassen, om het Oogmerk van een Geschrift soo veel te better in te prenten, of een Geschrift bevallig te maaken. Het *3de vers* komt dan voor, als eene herroepinge der gedagten, als of deselve door die tusschen-inlassing waaren verrukt; als of de Heere God hier seide: *Ik, die op myne magt, ende uwe nietigheid u geweest hebbe, sal daarom niet afwyken van dit onderwerp van myne reden: Ik sal vervolgens spreken van dit Beest, dat ik u nu gemeld hebbe, daar van nog meer seggen, waar uit u de heerlykheid van desselfs Schepper blyken sal, ende gy ook uwe geringheid suld kunnen sien, als gy u selven eens met den Maaker vergelyken wild.* Drie dingen, segd de Heere in dit vers, dat hy sal verhaalen, ten *1sten syne leden*, ten *2den syne sterkte*, ten *3den de bevalligheid syner gestaltenisse*. Hy spreekt voor eerst van *syne leden*. Luther segd *hoe groot sy syne*. Het Woord *leden* overgefet, segd iet, dat lang is, het word daarom van de takken der boomen gebruikt, ende word ook genomen voor de leden, aderen, ende senuwen eens Menschen. Wy leesen *Job 18: 13. De eerstegebooren des doods sal de grendelen syne huis verteeren; syne grendelen sal hy verteeren.* De *grendelen* van 's Menschen *huis* syn de beenen, waar mede het *huis* vast gemaakt is, ende het geheele lighaam ondersteund word: anders, *lidmaaten*, ofte takken, dat is, de Zenuwen, ende aderen, dewelke als takken door het geheele lighaam uitgebreid syn: het segd dan *grootte, ende sterke leden*: De *grootte en sterke leden* van den *Leviathan* agt de Heere weerdig te verhaalen, als waar uit dit Beest ook gekend word. Maar behalven deesse bysondere dingen sal de Heere *niet verswygen* alle het geen van de sterkte van den *Leviathan* in het gemeen kan verhaald worden; die segd nog het *verhaal syner sterkte*: wat Job een leevendigen indruk van syne grootte kragt geeven kan. Hy doet 'er toe *de bevalligheden syner gestaltenisse*. Luther segd kort, ende bondig: *hoe groot? 2. hoe kragtig? 3. hoe wel geschaapen* hy is. *Syne gestaltenisse*, segd de Kanttekenaar, *de proportie, dispositie, maakfels* te weeten, *daer in alle de leden door groo-*

te

te wysheid, seer konstiglyk, ende aardiglyk t'saamgevoegd syn: *de bevalligheid* is fraaiheid aangenaamheid. Een lighaam, waar in de proportie, schikkinge, ende nettigheid van alle de leden seer wel is waargenomen, ende seer kontlig is t'saamgevoegd; is aangenaam. Het Woord *gestaltenisse* segd ook *slagordre*, ofte *schikkinge in den kryg*. So was de sin. *Ik sal spreken van syne leden, van syne kragten, ende fraaiheid van syne verscheyninge in den kryg, hoe hy in de slagordre sig selven vertoond.* Ende dat is het, dat de Heere segd *niet te sullen verswygen*. Hy sal dat Job wel seggen, naaukeurig ontrouwen, ende hem aantoonen, so dat hy een klaar gesigte ende begrip hebben sal van dit wonderstuk van s'Heeren magt ende wysheid. Op dat de Heere dit Job wel te verstaan geeve, gebruikt hy eene maniere van spreken, die by de Redenkunstenaars genoeemd word *Litotes*, door welke meer verstaan, dan gesegd word. *Ik sal niet verswygen* is meer gesegd, dan *ik sal verhaalen*. Het is te seggen ik sal *het klaar* ende *seker* seggen: Dit is de beste uitleg, dien wy geeven kunnen aan het geen de Heere segd in dit derde vers. Het is so aanneemelyk niet, het geen anderen seggen, die deese reden des Heeren brengen tot den Menich, als of de Heere seide, *so iemand segd, dat hy my is voorgekomen, ik sal syne trotsheid, het spreken van syne kragten, ende de ingebeelde schoonheid, waar in hy sig voor my wil stellen, niet swygen, maar ik sal het eens so voorstellen, die ligtelyk ende wel baast toonen sal, hoe idel hy is.* Het eerste is eenvoudiger, ende komt best over een met het volgende. De Heere segd, *ik sal syne leden niet verswygen*. Maar dat doet hy ook niet, die straks hier op spreekt van *de leden des Leviathans*. De reden des Heeren over *de leden van den Leviathan* begint van het vierde vers, ende gaat voort tot het 21ste vers; waar na de Heere spreekt van de verschrikkelyke werken van den Leviathan *vs. 22, 23.* ende besluit daar op syne reden over *den Leviathan vs. 24, 25.*

Dit is de Inleidinge tot de reden des Heeren in het vervolg aangaande *den Leviathan*. Hy heeft Job eenmaal ingeleid tot het gehoor van syne reden, als hy syne geheele reden aanvong tot Job. Andermaal, als hy Job geperst hadde tot antwoord op syne reden tot so verre. Maar nu ten derdenmale maakt

hy eene Inleidinge tot dit deel van syne reden tot Job, als hy hem den *Bebemoth* hadde voor de Oogen gefchilderd, ende ook van den *Leviathan* groote dingen gefegd hadde. So tog het voorgaande, dit, 't geen hy nu seggen fal, eifte wel eene Inleidinge, om hem tot aandagt ende eerbied op te wekken voor het geen de Heere God seggen fal, daar hy fo merkweerdige dingen van den *Leviathan* verhaalen fal.

Vs. 4. *Wie soude het opperste syns kleeds ontdekken? wie soude met synen dobbelen breidel [hem] aankomen.*

Vs. 5. *Wie soude de deuren syns aangesigts open doen?*

Hy verfwygd niet de wytopgesperde kaaken van den *Leviathan*. In het vierde, ende een gedeelte van het vyfde vers verhaald hy die leden, maar op een' oneige wyse, als gy straks verneemd uit deese woorden: *wie soude het opperste syns kleeds ontdekken?* De Hebreuwen, bysonder de Heilige Schryvers noemen al het geen iet bedekt, ofte omvangd een kleed. De huid der beesten bedekt hen, gelyk een kleed den Mensch, derhalven word *hun huid* genoemd *hun kleed*, als hier: Hier staat *het opperste syns kleeds*: in het Hebr. staat *het aangesigte syns kleeds*; Onse Tolk heeft het egter wel begreepen, als hy segd *het opperste van syn kleed*; dat is de *oppervlakte* van synen huid, het opperste van syn vel. Maar om reden mag hier verstaan worden *het voorste gedeelte van synen huid*, ofte van *syn lighaam*, dat door synen huid omvangen word: het voorste gedeelte van syn lighaam soude ons dan wysen tot syn hoofd. Hier schynd tog niet gesproken te worden van den ganschen huid, die het gansche lighaam omvangd, aangesien in het volgende 17de vers daar van gesproken word, ende gefegd, dat deese niet is te doorgrieven. Het vervolg ook, daar van een *dobbelen breidel* gesproken word, ende van de deuren syns aangesigts, ende van syne tanden, leid ons tot syn hoofd, bek, of muil. Maar *wie sal deese ontdekken?* dat voorste deel des hoofds, bek, of muil ontdekken is deselve open doen: Deese is gesloten met tanden ende lippen, die het hol van den mond dekken. Ontdekken

dekken is naar den klank van ons Duitse Woord de dekfels ophigten, ende wegneemen, so ook in de Hebr. Spraake, als *Deut.* 27: 20. ende *Nabum.* 3: 5. *Ik sal uwe zoomen ontdekken boven uw aangesigte.* So is de *Oogen ontdekken* het dekfel der Oogen wegneemen. *Pf.* 119: 18. *Ontdek myne Oogen, dat ik aanschouwe de wonderen van uwe wet.* Gy kond hier uit wel afneemen, wat hier de *sin* is van deese woorden; wie *soude den muil van den Leviathan ontdekken?* is het niet te seggen, wie soude synen muil open doen? wie soude durven hem tergen, ende grimmig maaken, dat hy syne kaaken opsperre? dat geeft een' verstaanbaaren *sin*; dat stemd over een met het geen de Heere God even gesegd heeft van den Leviathan; *Niemand is so koen, dat by hem opwekke.* Hier mede hangd dan wel t'faamen het geen hier op volgd: wie *soude met synen dobbelen breidel [hem] aankomen.* Het kan so worden vertaald: *wie soude synen dubbelen breidel aankomen? Syn dubbels breidel segd syne twee kaaken, die hy opsperd: syne kaaken, waar in syne tanden gevestigd syn, mag een breidel genaamd worden, indien het Beest eene kaake heeft, die de gedaante hadde van eenen breidel in dien tyd, ofte om dat de Leviathan daar mede het al breideld, ende bedwingd.* Maar hier word gemeld *syn dubbels breidel*, om syne twee kaakebeenen te kennen te geeven. *Wie sal deesen dubbelen breidel aankomen? naderen tot syne opgesperde kaaken? het geen nog eens, dog met een' andere spreekwyse, word verklaard, om de verschrikkelykheid van den muil des Leviathans daar mede af te tekenen.* *Wie soude de deuren syns aangesigts open doen?* De *deuren syns aangesigts* seggen de twee deelen, het bovenste ende onderste gedeelte, van synen bek, of bakhuis, syne bovenste, ende onderste kaake, die als twee deuren syn, die hy open doet, ende toesluit, als hy synen muil opend, ende sluit, hy spalkt synen wyden ende vreeselyken muil op, ende doet hem wederom toe, niet sonder verschrikkinge des geenens, die sulks siet. Vreeselyk is het om aan te sien het opspalken van synen bek, wie soude den selven durven open doen, als hy toegesloten is? hem aandoen? dit is het geen gesegd word, *wie soude de deuren syns aangesigts open doen?*

Rondom syne tanden is verschrikkinge.

Wie dat doet, sal met een' grooten schrik bevangen worden, want *rondom syne tanden is verschrikkinge*. Seer uitnemende syn . . . . vs. 6. 7. 8. Onse Taalsman segd *rondom syne tanden is verschrikkinge*: maar het geeft een' gemakkelyken sin, als wy het overfetten, gelyk wy mogen, *de omkring syner tanden is verschrikkinge*. Maar of het op geene, of op deese wyse vertaald word, het sal immers te kennen geeven, dat de *reien syner tanden seer verschrikkelyk syn*.

Vs. 6. *Seer uitnemende syn syne sterke schilden; elk een gesloten, [als] met een' naauwdrukkenden Zegel.*

Hier over word vervolgens nader bescheid gegeeven, *vers 6. 7. 8.* dog hebben deese woorden hunne uitlegginge wel van nooden: dog wy sullen daar den verstaanbaaren ende korten sin van geeven. Als de Heere segd, *seer uitnemende syn syne sterke schilden*, kunnen wy niet anders denken, of hier word geüen op syne tanden, waar van even gesproken is; syne tanden syn *sterke schilden*: Sy mogen *schilden* genaamd worden, om dat hy sig daar mede beschermd, daar mede synen vyand verichrikt, afweerd, ende beschadigd: het syn *sterke schilden*, om dat hy daar mede groote kragt betoond, ofte het grootste geweld van synen vyand afweerd: syne sterke schilden *syn uitnemende*, het geen verstaan kan worden ten aansien van derselver grootte, sicraad, ende verschrikkelykheid. *Elk een is gesloten [als] met een' naauwdrukkenden Zegel*. *Elk een der schilden is gesloten*: als de *Leviathan* synen bek toefluit, dan is *elk een* syner sterke schilden, *elk een* syner tanden *gesloten*; elk derselver sluit op elkanderen, of in het opperste kaakebeen. *Elk een is gesloten [als] met een' naauwdrukkenden Zegel*; dat is, als of die *met een Zegel* vast toegesloten was: dat geeft ons een denkbeeld van het sterke gebit van *den Leviathan*; als hy syne kaaken toedoed, is syn bek soo dicht toegesloten als of hy vast *verzegeld* was.

Vs. 7.

Vs. 7. De een is [fo] na aan de andere, dat de wind daar niet kan tusschen komen.

Het geen hier op volgd is klaar, nog heeft uitleg van nooden; als gy maar denken wild op het evengezegde, gy suldt dan wel begrypen, wat het te seggen is, dat *de een is (so) na aan de andere, dat de wind daar niet kan tusschen komen. De eene tand is na den anderen, syne tanden staan dicht aan elkander, sy syn so gelyk aan den anderen als broeders.* Soo spreken wy, om dat de Grondtext ons daar toe leidt. Sy syn soo dicht aan elkanderen verbonden, dat sy niet kunnen gescheiden, of verdeeld worden. Hoe dicht sy aan den anderen staan word gezegd: *de wind kan daar niet tusschen komen.* Dit geeft ons een indruk wederom van het sterke gebit van den *Leviathan*.

Vs. 8. Sy kleeven aan malkanderen, sy vatten sig t' saamen, dat se sig niet scheiden.

Met dit gezegde stemd over een, 't geen hier op volgd, dat *de tanden des Leviathans aan malkanderen kleeven, sig t' saamen vatten, dat se sig niet scheiden.* Onse Overfetter geeft een' goeden sin aan den Hebreuwschen Text, als hy het vertaald: *sy kleeven aan malkanderen.* Het soude tog hard voorkoomen, indien hy volgde stipt de letter van de Hebreuwsche woorden; die luiden: *de Man aan synen broeder.* Maar is dat niet te seggen, de een aan den anderen; de tanden *des Leviathans* kleeven aan den anderen, houden sig aan elkanderen verbonden. *Sy vatten sig t' saamen.* In het Hebreusch staat, sy worden t' saamgebonden, vast gehouden, seer styf gebonden. *Dat se sig niet scheiden:* of sy worden niet gescheiden, houden sig vast, vatten sig t' saamen sonder te scheiden.

Vs. 9. Elk een syner niesingen doet een ligt schynen: ende syne Oogen syn als de Oogleden des dageraads.

Den grooten Konstenaar gezegd hebbende, dat hy niet *sat*
ver-

verfwygen de leden van den Leviathan, nog het verhaal *syner sterkte*, nogte de bevalligheid *syner gestalteniffe*, begon straks daar op van den kop af te verhaalen de geschaapenheid van dit gedrogte. Hy begint van boven aan, daar hy het schepsel ons voor de Oogen aftekend. Hy begint van den kop, ende het voorste gedeelte van den kop, seggende, hoe verschrikkelyk dit Dier sig van vooren laat aansien, als het synen bek opsperd, ende syne tanden laat sien. Maar hy vervolgd in een' welgeschikte order het verhaal van den *Leviathan*, daar hy dan voorts spreekt van den verschrikkelyken opslag van dit Beest. Het is alles vreesfelyk, wat 'er is aan den kop van dit schrikdier. Dit schilderd de Heere af, *vers 9-12*. Ten anderen beschryfd hy het agterste, ofte onderste gedeelte van synen kop: *syne nek*, *vers 13*. Ten derden spreekt hy van den *romp*, het *lyf*, ende desselfs stoffe, *vers 14*. Ten 4den van syn *herte*. De Heere geeft ons *ten 1sten* een gesigte van synen neuse, ende Oogen: *Elk een syner niesingen doet een ligt schynen*. So dikwyls hy niesd, is het als of 'er eene blixemstraal uit synen neuse schoot. *Niesinge* is een uitwerksel van levenskragt. Wy leesen *2 Kon. 4: 34*. dat de jongen, dien de Profeet *Eliza*, daar hy dood was, hadde leevendig gemaakt, als hy syne levenskragt wederom bekomen hadde, *niesde sevenmaal*: dat was een bewys van leeven, ende van volkome herstellinge in gesondheid. Het *niesen* word hier den *Leviathan* toegeschreeven. *Elk een syner niesingen*, segd onse Taalsman. De Hebreuwfche Text heeft *syne niesinge*. Het word begreepen, als of 'er stond, *Wat syne niesinge aangaat*. het mag verstaan worden van *het gesnuif uit synen neuse*. Der word in het voorgaande van het *paard* gezeigd, dat *de pragt van syn gesnuif is eene verschrikkinge* Kap. 39: 23. Maar is dat so met het *Paard* gelegen, so tog met den *Leviathan*: verschrikkelyk is *syne niesinge*. Wanneer hy nu *niesd*, geschied dat met sulken geweld, als of 'er een blixem uit synen neuse ging. *Sy doet een ligt schynen*: Het is, als of elke niesinge eene blixemstraal, ende donderslag voortbragt. Het is om de kragt en het geweld van dit Beest uit te drukken.

Maar is syn niesen soo verschrikkelyk, soo ook *syne Oogen*.

Syno

Syne Oogen syn (als) de Oogen des dageraads. Het is geen wonder, dat dit schrikdier een vreeslyk uitsigt heeft: so boosheid ende wreedheid sig in eenig deel van het weesen opdoed, het is in de Oogen. Om het verschrikkelyke gesigt van den *Leviathan* uit te beelden, worden syne Oogen vergeleeken met de *Oogleeden des dageraads*. De *dageraad* segd den opgang der Sonne, ofte de Sonne in haaren opgang: de *Oogleeden des dageraads* seggen derhalven de stralen der Sonne. Gelyk de *Oogleeden* het Oog omvangen ende omkringen, so de stralen de Sonne. Het Oog van den *Leviathan* vergeleeken wordende met de stralen van de Sonne, word daar mede te kennen gegeven, dat het 'er vuurig, rood, ende geluw uitsiet. Verschrikkelyk is dan de niesinge, het gesnuif, ende het uitsigt, het *Oog* van den *Leviathan*.

Vs. 10. *Uit synen mond gaan fakkelen, vuurige vonken raaken 'er uit.*

Maar de Heere segd nog meer van dit schepsel, 't geen schrik in den beschouwer sal veroorsaaken. Hy spreekt nu van *synen mond*, seggende, dat daar *uitgaan fakkelen, vuurige vonken raaken 'er uit*, Hier word, gelyk ook in het vervolg, gesproken van den *Leviathan*, syne kragt ende werkinge, op een' hoogdraavende wyse, ende die den *Digteren* eigen is.

De woorden syn op te neemen in dien sin, in welken van Menschen dikwyls gesproken word, ja ook van beesten, als hunne heevigheid ende toorn word te kennen gegeven. De Menschen als sy hunnen toorn uitten, ontdekken dien niet slegs in hunne Oogen, maar ook in hun gansche weesen, neule, ende mond. De groote Wysgeer *Seneca*, als hy schryfd van den toorn, steld deese kenteekenen van den toorn: *De Oogen schitteren, ja branden als vuurvlammen, bet gebeele aangesigt word vuurig rood, nadien bet bloed in de ingewanden kookende is: lippen verroeren sig, de tanden worden op malkanderen gedrukt, de bairren ryzen om hooge . . . Lib. 1. Cap. 1. de ira. & Lib. 2. Cap. 35.* spreekt hy, dat de *Digters slangen, ende andere gedrogten verbeelden, als vuur en vlamme uitspouwende; dat men sig ook so den*

82 VERKLAARING VAN HET XLste Kap.

toorn verbeelden mag, als een ligt, ende iet dat een' heldere vlamme van sig geeft. Gelyk sig aldus de toorn des Menschen laat aansien in weesen, oogen, neuse, ende mond, soo ook in de wreede, ende verscheurende dieren, gelyk de Schryvers ook daar van spreken op gelyke wyse, als hier gesproken word van den Leviathan; so van Leeuwen, Tygers, Dolfynen, Paarden, Zeepaarden; Wilde Varkens, Indiaanse Draaken, of Stangen, ende Beeren: so de gewyde Schryvers, als sy willen uitbeelden den toorn des Almagtigen Gods, stellen die op gelyke wyse voor, om uit te beelden de verschrikkelyke wraake des Heeren, als Ps. 18: 8-10. Toen daverde ende boefde de aarde, ende de gronden der bergen beroerden sig, ende daverden, om dat by ontfieken was. Rook ging op uit synen neuse, ende een vuur uit synen mond verteerde; koolen werden daar van aangesteecken, ende by boog den hemel, ende daalde neder, ende donkerheid was onder syne voeten. so Ps. 50: 3. Onse God sal komen, ende sal niet swygen, een vuur voor syn aangesigte sal verteeren: ende rondom hem sal het seer stormen. So word ons dit Schrikdier ook voor de Oogen geschilderd: uit synen mond gaan fakkelen: Als het gedrogt sig boven water verstoond, blaasd ende snuifd het so geweldig, komt 'er sulken rook uit synen mond, als of 'er fakkelen, vuur ende vlam uit voortquam. Vuurige vonken raaken der uit: Het is, als of syn balg was, als een brandende Aetna, Vesuvius, of Hecla, of als een Kartouw met buspoeder gelaaden, ende opgevuld, 't geen aangesteken vuur uitbraakt. Vuurige vonken, of vonken vuurs, of koolen vuurs. Vuurige wagenen ende peerden raaken der uit, verlossen sig daar uit, uit synen balg naamentlyk, door synen muil, als of se met kragt daar in gehouden synde sig selven daar uit reddeden.

Vs. II. *Uit syne neusgaten komt rook voort, als (uit) een' ziedenden pot, ende ruimen ketel.*

Maar siet nog meer segd de Heere vervolgens, ende geeft het nog klaarder te kennen, 't geen hy daar even gesegd heeft. Daar word ten 1sten gesegd, dat uit syne neusgaten rook voortkomt. Wy hebben te vooren geleefden, elk een syner niesingen is een

den ligt schynen. Hier word gefegd uit wat deel van synen kop het selve voortkomt, 't geen fo verschrikkelyk is in dit gedrogte. *Niefingen*, die *als een ligt schynen*, komen voort uit *synen neufe*. *Rook* komt voort uit *syne neusgaten*. Dit onderscheid soude men daar in kunnen maaken, dat het eene, ik meene *syne niefinge*, voorkomt uit de hersenen; maar het andere de *rook* uit de longe; beide door de neusgaten sig ontlattende: op beide wysen steld sig dit schrikdier vreeselyk aan, so door *niefinge*, als *rook* uit syne neusgaten. Maar dit word nog al kragtiger uitgedrukt als 'er gefegd word, *als [uit] een' ziedenden pot, ende ruimen ketel.* De *rook*, die uit syne neusgaten voortkomt, is, als of sy quam uit *een' ziedenden pot*, als uit *eenen pot*, die op het vuur staat *te zieden* ofte *te kooken*, die insonderheid, als sy met olie gevuld is, die dik ende swaar is, een' sterken rook ende waalem uitgeeft. Hier staat by, *een ruime ketel.* Eenigen verstaan 'er door eenen waterpoel, staande water, 't welk dampen opgeeft. Het woord betekend ook *eene schelf* ofte *biefen*. So soude de rook van die gaat uit de neusgaten van den *Leviathan*, mogen vergeeleken worden met den rook, die gaat uit eene schelf, aangeiteeke biefen, 't geen een dikken ende swaaren rook maakt.

Vs. 12. Syn adem soude koolen doen vlammen, ende eene vlamme komt uit synen mond voort.

Dit word nog al hooger opgehaald, als 'er gefegd word, dat *syn adem koolen soude doen vlammen, ende dat eene vlamme uit synen mond voortkomt.* Hier word ten eersten gesproken van den *Wind*, die uit synen mond uitgaat, die soo sterk is, dat hy *koolen kan doen vlammen.* In den Grondtext staat *WDJ neppes. Ziele.* *Nepbes*, *Ziele* is in de beesten 't geen, waar door sy leeven, welk leeven sig vertoon in het uit- en inademen; ende so is het *de Adem.* So werd de *Ziele*, dat is, de *Adem* gefegd uit te gaan, als men sterft: soo werd van *Rachel* gefegd, dat *haare Ziele wigging, want sy stierf:* Gen. 35: 18. *Wy vinden 't saam gevoegd Adem des leevens, ende leevendige Ziele* Gen. 2: 7. *De Adem van den Leviathan* is fo sterk ende

84 VERKLAARING VAN HET XLste Kap.

zig, dat hy *koolen soude doen vlammen*. Het Hebreuſche Woord beduid ſomtyds *aangeſtokene* ende *vuurige koolen*, ſomtyds *doode ofte doove koolen*: in de eerſte betekeniſſe vinden wy het Spr. 6: 28. *ſal iemand op koolen gaan, dat ſyne voeten niet bermen*. Jef. 44: 19. *op de koolen, daar van heb ik brood gebakken*. In de tweede betekeniſſe vinden wy het 2 Sam: 22: 9. *Rook ging op van ſynen neufe, ende een vuur uit ſynen mond verteerde, koolen werden daar van aangefteken*. In deeſe betekeniſſe vinden wy het hier, als 'er van den *Leviathan* geſegd word, dat ſyn *adem koolen ſoude doen vlammen*. Wy moeten dat wederom begrypen als een' vergrotende ſpreekwyſe, in de dichtkonſt gebruikelijk, om de grootheid van de ſaake leevendig te vertoonen: Daan mede word ons geſegd, dat ſyn Adem ſo heet, ſo vuurig is, als of 'er doove koolen van ſouden ontvonken. Hier mede ſtemd over een, 't geen ten anderen daar over in dit vers. geſegd word: *eens vlamme komt uit ſynen mond voort*. Het is, als of 'er vuur in ſynen balg geſtookt wierd, ſoo dat de vlamme door ſynen mond uitberſt. So word het gevoegd tot het voorgaande, om een' ſterke verbeeldinge te maaken van dit gedrogt.

Der ſyn 'er, die meinen, dat in deeſe beſchryvinge van den *Leviathan* vers 9-12. de *Phosphorus* vertoond word. Sy agten, dat deeſe woorden niet byſpraakelyk, maar naar de letter moeten verſtaan worden. Sy haalen aan, 't geen van het Zeepaard by ſekeren Schryver geleefen word, dat de *neusgaten van het Zeepaard geheel open ſyn, ende een' vuurigen damp uitblaafen*: ende nog een' anderen Schryver, die ſegd, dat dit Beeft, lange onder water geweest ſynde, daar na uit het water komende dies te ſterker ademd, ende blaasd een' ſterken damp uit. Dies kan het wel weefen, dunkt hun, dat 'er te gelyk *Phosphoriſche* vonken uitvliegen: het dunkt hun niet vreemd, dat ſy evenwel niet durven ſeggen ofte vaſt ſtellen, dat by nagt, door ſulk een' met geweld uitgedreevenen Afem, gelyk door de lucht helder gemaakt, ende verligt word: dat 'er geen dier is 't geen niet een *Phosphorus* in ſyn lighaam heeft: derhalven ſoude dit van den *Leviathan* te gelooven ſyn. Maar wy ſullen dit, als enkele beſpiegelingen der Natuurkundigen daar laaten. Het is ons genoeg,
dig

dit hier van gefegd te hebben, als gy daar uit verftaan hebt, hoe verfhrikkelyk de *Leviathan* fy.

Dien Vreefelyken kop van dit gedrogte ons nu vertoonddynde, worden ons wyders afgetekend de andere deelen van fyn lighaam *uers 13-15*.

Vs. 13. *In fynen hals berbergd de fterkte.*

Op het verhaal van fynen vreefelyken kop word gefproken van het geen het naaft is aan den kop, dat is, den *bals* van den *Leviathan*. *In fynen bals berbergd de fterkte.* Hoewel wy tot hier flegts verklaaren de befchryvinge van den *Leviathan*, fonder dat wy tot hier toe seggen, wat dit gedrogte fy, ofte onder wat naam het huden bekend is: kunnen wy egter uit de befchryvinge, reeds verklaard, wel afneemen, dat het een waterdier, of zeedrogt fy, 't geen derhalven geenen hals heeft als de landbeesten: weshalven wy door den *bals* den *nek* verftaan, dat is, die plaats daar het hoofd aan het lighaam gehegt is. Hoe kort deeſe ook fyn mag, gelyk in Viſſen, fy mag de *bals*, dat is, de *nek* genaamd worden. Dog ſo veel te korter, ſo veel te ſtyver, ſo veel te ſterker is de *bals*. Het Hebreuſche Woord betekend iets, dat naauw in malkanderen is gehegt ende gevoegd, om dat in den hals, ja in den nek alle ſtrengen, ſo aders, als zenuwen, waar door het hoofd word bewoogen, fyn t' ſaamgevoegd. *Ariſtoteles* ſegd, dat die kort, ende dik van hals fyn, ſterk; maar die dun van hals fyn, ſwak fyn. Hard ofte ſtyfnekkigen fyn in een' goeden ſin ſterken, ende ſtandvaftigen van gemoed. Syn 'er ook onder de beesten niet, die ſtyf ende ſterk van hals ende nek fyn, ende groöte kragt daar in toonen? de Oſſen ende Wilde Swynen ende andere meer. De *Leviathan*, die ſterk is, heeft ſterkte in fynen nek. Maar hier ſtaat, dat de *ſterkte in fynen bals berbergd*. Hier mede word ons ten anderen gefegd, dat hyſe aldaar behoud, deeſelve begeefd fynen hals niet, maar blyfd daar, als het woord *woonen* ende *berbergen* ſegd: het is eene duurſaame ſterkte daar ter plaatſe.

Voor hem springd zelfs de droefheid van vreugde op.

Hier komt nu tuffchen beide, tuffchen de befchryvinge des Leviathans, iet, 't geen de onvertsaaagdheid van dit Beest betreft. *Voor hem springd zelfs de droefheid van vreugde op*; het is een duifter voorftel, het heeft fyne verklaaringe wel van nooden. Die de Grondtaale ftipt willen volgen, vertaalen het aldus: *voor hem luppeld, of springd de fmerte, of de verfbrikkinge.* De 70 Overfetters leggen aldus: *voor hem vlugt, ende loopt weg het verlies.* Die deefe volgen, verftaan het fo: Een ieder, die by hem komt, is, als die geene, wiens leeven verlooren is, en foekt waar het mogelyk nog door de vlugt fyn leeven te redden. Het foudé dan fyn opfigt hebben op die gedierten, die hem vlieden, daar hen van den Schepper voor dit gedrogt eene vreefe is ingefchaapen, daar het tog foo verfbrikkellyk is, ende alle gedierten ftraks verflinden kan, ende zelfs een Mensch het niet fonder vreefe kan aandoen. Het is feker een' Poëtifche maniere van fpreken. Onfe Kanttekenaar, lig houdende aan de overfettinge, segd, dat deefe fprekmaniere te kennen geeft, dat in den *Leviathan gansch geene droefheid, forge, vreefe nogte bekommerniffe is, maar enkele moedigheid, couragie, ende onbeforgde fterkte*: Anders, segd hy, kan het aldus verftaan worden: *gy foud voor hem opspringen van droefheid.* Wat is aanneemelyker, dan het geen het naafte is aan den Grondtext? *voor hem springd de droefheid op.* De droefheid segd dan, of *fmerte, of verfbrikkinge, of 't geen bedroefd, fmert, of fchrik aanjaagd den Menschen, of beeften.* Maar wat fal dan dit seggen, dat de Droefheid *opspringd voor den Leviathan?* *Droefheid springd op*, ofte word gefegd op *te springen*, als fy verkeerd in blydfchap, als, de droefheid verdweenen fynde, daar vreugde in de plaatfe komt. Dit is de fpreekftyl der Hebreuwen. So foudé droefheid *opspringen voor den Leviathan*; Dat foudé dan seggen, dat het geen anderen droefeniffe, fmerte, ende fchrik foudé veroorfaaken, hem tot vreugde verftrekken foudé: wordende daar mede te kennen gegeeven de onverfchroktheid ende kloekmoedigheid van dit Beest, 't geen met

met vermaak dan aanschoud, het geen droevig ende verschrikkelijk is. Een dapper Held ontset sig niet voor synen vyand, hoe verschrikkelijk hy 'er ook mag uitsien. Hoe wel gemoed trad *David* den verschrikkelijken *Goliath* onder de Oogen? *Alexander Darius? Achilles Hector?* aldus wilde de Schryver van het Boek *Jobs*, als hy den Heere God spreekende invoerd, dit selve te kennen geeven door deese verbloemde maniere van spreken. Uit diergelyke hoogdraavende spreekwysen, seer gebruikelijk by de Oostersehe Volkeren, syn hervoorrtgekomen, ofte hebben de Poëten aanleidinge gekreegen tot hunne verdigtelen, op dat sy so de beschryvinge van hunne Goden te meer mogten opfieren. So hebben sy aan *Mars* tot *makers* toegeweeten de *toornigheid* ende *verschrikkinge*. Anderen vertoonen deese hertstogten als *Paarden aan den wagen van Mars*. Voor *Pallas* dansen de *schrik* ende *wraese* in de geltafte van kleine knaapen met ontbloote swarden.

Vs. 14. De stukken syns vleeschs kleeven t'saamen, elk een is vast in hem, het word niet beweegd.

In de beschryvinge van den *Leviathan* gaat de Heere voort, gelyk van den *kop* tot den *nek*, so van daar tot het geen hier op volgd, tot 't geen het naast is aan den *nek*, de spieren des lichaams. *De stukken syns vleeschs kleeven t'saamen.* Daar dit heeft groote sterkte heeft, word het vaste spieren toegeschreeven, waar door het die groote kragt uitvoerd. Hier leeven wy, *de stukken syns vleeschs*. In het Hebr. staat de *schilferen syns vleeschs*: dat woord komt af van een woord, dat *vallen* betekend: het syn *stukken vleeschs*, die als *schilferen* afvallen, die, door vliessen of veseltjes gescheiden synde, afvallen. Het Hebreusche woord segd *Amos 8: 6. kaf*: het kaf vald van het koorn af, ende word daar van gescheiden als het koorn, gedorscht synde, gewannen word. *De stukken vleesch* seggen dan de *schilferen*, *schyven*, *veeren*, als men segd, ook de *spaanen*, so der *vissen*, als van anderer dieren vleesch, of spieren; *De stukken vleesch van den Leviathan kleeven t'saamen*: men vind so in *vissen* als in andere dieren, dat hunne spieren, *vleesch*

ge-

genaamd, onderscheiden word door veseltjes, ende dat het grootere, ende kleindere, ja ook sommige ronde, breede, platte gedeeltens hebbe, die men scheiden, ende van elkanderen trekken kan: het selve siet men in onsen gemeenen vis, *Kabbeljauw*, ende *Schelvis*, die men schilferd. Maar hier word van den *Leviathan* getuigd, dat syn vleesch hard is, ende so vast, dat syne veseladerstjes niet ligtelyk kunnen werden gescheurd, nog syn vleesch soo ligt, als van andere vissen ende beesten, verdeeld, maar dat syne vlees-deelen als in malkanderen geperst, ende kort in een gedrongen syn, waarom men het selve met wapenen, ofte andere scherpe werktuigen niet ligtelyk doorsteeken kan. Kleeven nu die stukken vleesch wel t'laamen, *elk een is vast in hem*: deese syn elk op sig selven vast, sy hebben een vast weesen, elk een van de grootste tot de kleinste spiere toe is hard van stof; die vleesstukken *worden niet beweegd*, sy syn wel gebonden, sy worden niet verdraaid, of worden gerekt, of gerukt uit hunne plaatsen.

Vs. 15. *Syn harte is vast, gelyk een steen, ja vast, gelyk een deel des ondersten* [molensteens.]

De Schepper beschryfd dit syn schepsel tot het innigste ingewand toe. Hy spreekt van het *harte* des Leviathans. Hy segd, dat *syn harte is vast gelyk een steen: ja vast gelyk een deel des Ondersten* [Molensteens.] Der syn der, die door *het harte* hier verstaan het *gemoed*, 't geen syn soude de *aard* van dit Beest: dat *hart* soude syn als een steen, niet te buigen: dog liever verstaan wy het naar de letter, ende meinen, dat wy de beschryvinge best volgen, daar tog deese betreft de deelen des lichaams. Der syn 'er ook nog, die door het *harte* verstaan *alle de ingewanden*, om dat het is het voornaamste der ingewanden: maar liever willen wy daar door verstaan het *harte* selve, dat voornaamste ingewand; op het selve past deese aftekening. Seer net ende sierelyk worden de eigenschappen van het *harte* beschreeven. Die van der jeugd aan sig op de weetenschap van de nature der dieren gelegd hebben, sullen moeten bekennen, dat sy het harte niet netter, ende sierelyker souden kunnen beschry-

ſchryven, al gebruikten ſy dan de beſte ende nieuwſte leſſen ende onderwyſingen van de allervernuftigſte Wysgeeren. Het is bekend, dat het harte is dat uitmuntende werktuig van God den dieren ingeſchaapen, 't welk begaafd is met een' uitneemende ende verbaafende kragt. Het *harte is vaſt*. Het heeft van noden een' groote vaſtigheid, dewyl het ſulken geweld doet in het lighaam: het dryfd het bloed in alle, ja zelfs in de kleinſte, ende buitenſte aderen des lighaams. De Natuurkundigen ſeggen op goede gronden, dat, om het bloed in den Menſche vier, of vyf voeten te dryven, een werktuig vereiſcht word, 't geen eenen tegenſtand van honderd en tagtig duifend ponden moet te boven komen. O wat kragt heeft niet het harte van een ſchepſel, waar in het harte het bloed wel dertig, veertig, en vyftig voeten verre moet heen dryven! ſulk een werktuig moeft vaſt ſyn, 't geen dat kan uitwerken, *hard als een ſteen*. Ja als de hardſte molenſteen, *vaſt als een deel des onderſten* [molenſteens.] Onſe Kanttekenaar tekend aan, dat in *Molens* waaren twee *Molenſteenen*, een *bovenſte*, ende *onderſte*, So vinden wy Deut. 24:6. *Men ſal beide Molenſteenen, immers den bovenſten Molenſteen niet te pande neemen*. De onderſte molenſteen, die het grootſte geweld ende drukkinge moet uitstaan, was gemaakt van den allerhardſten ſteen. Het harte van den Leviathan word geſegd *vaſt te ſyn gelyk een ſteen*, ende, om die *vaſtigheid*, ofte *hardigheid* op de allernadrukkelykſte wyſe uit te beelden, word die vergeleeken met het *onderſte van eenen Molenſteen*: niet ſlegts met *eenen ſteen*, ja niet alleen met *eenen Molenſteen*, het ſy *den bovenſten*, ofte *onderſten*; maar juist met *den onderſten*, die van de twee molenſteenen de allerhartſte is. Deſe vergelykinge geeft ons een' leevendigen indruk van de kragt van dit ingewand van dit Beest, welkes *harte* wel een ſpier is, gelyk in den Menſch, ende andere leevendige ſchepſelen, ende uit vleeſch beſtaat; egter ſoo vaſt is van ſtoffe, dat het mag vergeleeken worden met het geen het allerhardſte is, gewigtigſte, ende het grootſte geweld doet. Het *harte* doet het bloed; 't geen de *Molenſteenen* het koorn doen. De Molenſteenen deelen het door de ſterke drukkinge in de kleinſte, ende ſynſte deelen, ende ſtuiven het voort; ſo perſt het *harte*

M

door

90 VERKLAARING VAN HET XLste Kap.

door de snelle, ende seer sterke beweginge het bloed, ende verdeeld het selve daar door in de kleinste ende fynste Aderen. Wy willen evenwel niet wederspreken, die dit toepassen op des Leviathans wreedheid, woestheid, ende onverschrokken hardnekkigheid; dewyl de wreedheid, ende woestheid van verscheidene Schryvers by een steenen harte vergeleeken word: Vinden wy dees spreek wyse niet by gewyde Schryvers? *Ezeck. 36: 26.* segd de Heere; *Ik sal het steenen harte uit u wegnaemen.* Gelyk het eerste van dit Beest waar is, dat hy sulken harte heeft, naar de letter genomen; so ook het tweede, in den laatsten sin verstaan: ende soo kunnen beide deese verklaaringen hier plaats hebben.

Vs. 16. *Van syn verheffen schroomen de sterken; om [syner] doorbrekingen wille ontsondigen sy sig.*

Na dat de Vreeslyke kop van den Leviathan, syn sterke hals, de vaste stoffe syns lichaams, ende syn hart beschreeven is, word gesproken van synen vreeslyken opslag, van synen buid, verbaalende gangen, ende vaart, ende word dan eindelyk het besluit opgemaakt.

Het verschrikkelyke gesigt van dit Beest verklaard de Heere, seggende, dat van syn verheffen de sterken schroomen: *dat sy om syner doorbrekingen wille sig ontsondigen.* Is het wel te verwonderen, daar elk een syner niesingen een ligt deed schynen, ende syne Oogen syn als de Oogleden des dagersaads, ende uit synen mond gaan fakkelen, ende vuurige vonken, als 'er uit syne neusgaten rook voorkomt, als uit een' ziedenden pot, ende raimen ketel, ende syn adem koolen soude doen vlammen, dat hy dan sulken uitsigt heeft, dat, als hy sig verheft, de sterken schroomen? Uit deese schynd het een gedrogt te syn, dat sig, na sekeren tyd onder het water geweest te syn, opheft ende schiet boven water, om adem te toogen, als de Walvissen, ende andere Zeedieren. Als dit Beest synen vreeslyken kop boven water steekt, *schroomen de sterken:* wie sy syn, so Menschen, als beesten, hoestoutmoedig, sterk, ende welgewaapent sy syn, als sy den kop, de opgesperde kaaken, syne tanden rondomme, welke verschrikkinge

kinge is, sien, ende hooren het gesnuif syner neusgaten, syne niekinge, ende syne Oogen; sy *zitteren* ende *beeven*, als of sy so fouden verslonden worden, ende van dit gedrogte worden ingeswolgen. *Om syner doorbreekingen wille ontzondigen sy sig.* Het Grondwoord *doorbreeking* is van sonderlingen nadruk. Hier staat so: *om syner doorbreeking wille.* Het woord genomen van onsen Tolk in synen eigenen sin: Het Woord in de Hebreusche Spraake komd tog af van een woord, dat *breeken* betekend. Den Grondtext naar de letter verstaande agten wy, dat hier mede word te kennen gegeeven de sterke drift, gewoel, ende beweeginge, die de *Leviathan* in het water maakt, die de baaren van de Zee voor sig breekt ende kliefd, ende de Zee omgestuimig maakt. Maar Taalkundigen vertaalen het *vrees*: sy seggen, *van vrees* voor hem. Een seer geleerd Schryver, der Hebreusche, maar ook der Arabische Spraake seer kundig, heeft aangetoond, dat het woord *breeken* ook segd *vreesen*, ende dit woord *doorbreeking* vertaald by *vrees*: dit geeft een' gemakkelyken sin: *uit vrees* voor hem ontzondigen sy sig. Het woord *ontzondigen* maakt de reden duister. Onse Overfetter blyfd by den Hebreuwschen Text, volgens syne gewoonte, so naby, als hem immers mogelyk is, als hy segd, *ontzondigen*. Het Hebreusche woord **נָחַת** *chata* segd in *Kal*, syne eerste forme, *sondigen*; maar in een' andere forme, in deese, die de Hebreuwen noemen *Hitpabel*, segd het aldus, *ontzondigen*, *reinigen*, *sig selven suiveren van sonden*. Het selve blykt uit *Num. 31: 19.* *Een ieder die eenen Mensch gedood, ende een ieder, die eenen verslagenen suld aangeroord hebben, suld u op den derden dag, ende op den sevenden dag ontzondigen.* Deese ontzondiginge geschiede in de Wet, in, ende door de offerhande, dog slegts in het vleesch: Maar *het bloed van J. C. reitigd ons van alle onse sonden.* 1 Joh. 1: 7. dat reinigd onse Zielen, dat *ontzondigd* ons. Als hier nu staat, dat sy, die *sterk syn*, *uit vrees* voor den *Leviathan sig ontzondigen*, soude daar mede dan worden te verstaan gegeeven, dat se sig soeken te versoenen met God, sig schikken ter dood, als of hem die voor de Oogen quam. De Menschen, als sy in noot ende vrees syn, van te sullen verslonden worden door het verderf, roepen tot God: In de ge-

schiednisse van *Jonas* leesen wy, dat in dien verschrikkelijken storm, die het schip, waar in *Jonas* was, overquam; een iegelyk, die in het schip was, tot synen God riep. Maar die geroepen syn tot kennisse, ende geloove in den waaragtigen God, ende Saligmaaker der weereld, laaten niet na. gebeden ende smeekingē uit te storten tot God, als sy in noot syn, ende steunende op de belofte, die hy hun gedaan heeft van verhooringe der gebeden ten dage der benaudheid, *ontzondigen sy sig selven* aldus, ende versoenen sig met den Heere hunnen God, die sig over hen ontfermd: so word 'er gefongen in den 107den *Psalms*. vs. 23. en volg. dat sy, die met *Scheepen ter Zee vaaren, bandel doende op de groote wateren, sien de werken des Heeren, ende syne wonderwerken in de diepte, dat als by spreekt, by eenen stormwind doet opstaan, die haare golven om hooge verheft, dat sy ryssen naar den hemel, nederdaalen in de afgronden; hunne Ziele versmelt van angst, dat sy dansen, ende waggelen, als een dronkenman, ende alle hunne wysheid word verslonden; dog dat sy roepende tot den Heere in hunne benaudheid, die sy hadden, by die redde uit hunne angsten.* Maar deese verklaringe, schoon ze een' goeden schyn heeft, voldoed egter niet aan andere Uitleggers, die meinen, dat sy geen' gevoegsaamen sin geeft aan den Text; die derhalven een' nader ende gemakkelijker uitlegginge hebben gegeven aande reden des Heeren: sy seggen dan aldus: uit vreesse voor hem synse *verbaafd, verflaagen, verbysterd.* Het Hebreuschsche Woord *נורח* *chatab* segd in den 1sten sin *afwyken, dwaalen, missen:* gelyk 'er getuigd word van *seven bander Benjaminiten, die slings waaren, die alle slingerden met eenen steen op een bair, dat het hen niet miste.* Richt. 20: 16. Is dat selve niet een uitwerkfel van vreesse? maakt de vreesse niet verbaafd? slaatse niet ter neder?

vs. 17: *Raakt hem iemand met den sweerde, dat sal niet bestaan; spieffe, schicht, nog pantsier.*

Is de opslag van den *Leviathan* so vreeselyk? is 'er oorzaak om te vreesen voor hem? Hy vreesd niet, nog heeft reden om te vreesen de Menschen, ende te schrikken voor hunne wapen-tuigen.

tuigen. Of hem iemand treft met den *sweerde*, dat sal niet bestaan; *spieffe*, *schicht*, nog *pantzier*. Hier worden vier wapenen genoemd, die in de tyden, ende plaatsen, daar Job was, sullen syn in gebruik geweest. Het *sweerd*, de *spiese*, *schicht*, ende *pantzier*. Het oudste ende gemeene wapentuig tegens Menschen ende beesten is *het sweerd*: dat wapen, waar mede men afweerd, houdt, ende stoot. Op de tweede plaatse staat *spieffe*: het Hebreusche *חנית* *chanith* komt af van *חנה* *chana*, dat is *legeren*: Men stak de spieffen in de aarde, als men stil lag, ende legerde, ende men maakte daar van als eene heining: wy leesen in het 1ste Boek Samuels Kap. 26: 7. dat *Saul lag te slaapen in den waagenburg, ende syne spieffe stak in de aarde aan syn hoofd-einde*: dit is ook een oud wapentuig, eene *spiese*, eene *lance*: die reikt verder als *het sweerd*. Op de derde plaatse staat *schicht*: Het Hebr. woord *מסע* *massang* segd anders eene *reise*, dog hier, als Taalkundigen blykt uit de Arabische Schryvers, betekend het eenen *pyl*, een werpschicht, diergelyken mogelyk de Arabieren gebruikt hebben tot hunne bescherminge op hunne reisen, ofte de roovers op hunne uittochten: sommige voegen *Massang* ende *Chanith*: t'saamen, ende verstaan 'erdoor eene *spies*, die *geworpen word*: dog liever noemen wy het alleen, ende verstaan 'er door eenen *pyl*. Eindelyk word hier een *pantzier* genoemd: dat is in het Hebreuwsch *שכיריב* *schirjab*, maar dat word genomen voor *שכיריב* *schirjoon*, 't geen segd een *pantzier*, een borstharnas. Een *pantzier* is een wapentuig, 't geen strekt tot bescherminge, nog tot aanval, ofte aangrypen dienen kan; dog hier word sonder twyfel gesien op een wapentuig, 't geen dient tot beschadiginge, ende vernielinge van den vyand: derhalven word *schirjab* uit het Arabisch vertaald een *kleine pyl*: Laat nu iemand met alle deese wapentuigen hem aangrypen, het is te vergeefs: *raakt hem iemand*, segd onse Oversetter: In den Grondtext *raakende*, of *treffende*: maar wat dan? dat *sal niet bestaan*, het sy iemand met die wapentuigen afgaat op hem, het sy hy daar mede voorsien synde hem afwagt, daar hy op hem aankomt, hy sal niet bestaan voor hem: of hy al is voorsien met sulke wapenen, hy sal syne kragt, ende wapenen ydelyk tegens hem gebruiken. Als iemand syn *sweerd* tegens

94 VERKLAARING VAN HET XLste Kap.

den *Leviathan* gebruiken wil, als hy hem houwen wil, ofte synen degen wil indrukken in den huid van dit Beest, om vel ende vleesch te doorbooren, hy sal synen huid so hard vinden, dat het 'er verre van daan is, dat hy hem soude induwen, dat hy 'er in hegten, ende staan soude blyven, dat die veel eer in stukken gebroken, ofte krom geboogen soude worden. De *Lancen*, schoon hy se met kragt stiet, sulken hem niet beseeren. *Werpspieffen* geen en vat op hem hebben. De *kleine pylen*, syn gesleepene harpoenen sulken verstoppen op synen huid, of af-glibberen.

Vs. 18. *Hy agt het yser voor stroo, ende het staal voor verrot hout.*

Op dit beest vermag nog yser, nog staal: nog *het yser*, dat vaste metal, dat alles verbreekt; nog *het staal*, dat so hard, ende gescherpt fynde het allerhardste, ende digste en hoe taai het is doorboord, ofte doorvliemd. Maar dit agt de *Leviathan* niet. *Hy agt het yser voor stroo, ende het staal voor verrot hout.* *Stroo* ende *verrot hout* worden hier gesteld tegens *het yser* ende *staal*: *het stroo*, dat soo breukelyk, buigzaam, sagt ende ligt is tegens dat swaare, vaste ende sterke *yser*; *het hout*, dat *verrot* is, tegens dat harde *staal*. Der staat in den Grondtext *hout der verrottinge*, dat is, *hout*, dat vermolsemd is, ende alle syne vastigheid, bestendigheid, ende hardigheid verlooren heeft. Men kan hier uit afneemen, hoe nadrukkelyk deeze spreekwyse is, *het yser te agten voor stroo, ende het staal voor verrot hout*: in het minste niet te syn aangedaan daar over, of iemand op ons aankomt met *yser*, ende *staal*; even so min te schrikken voor die vlamme ende scherpe swaarden, met *yser* beslaagene spieffen, ofte helbaarden, scherppuntige schigten, of syn gesleepene staale pylen; of harpoenen; als of sy met stoppelen stroo, of stukken verrot hout, die van malkanderen vallen, ons wilden bestryden. Het geen, van den *Leviathan* gesegd fynde, ons te kennen geeft, dat het is menschelyker wyse van dit beest gesproken, om daar mede te beduiden, dat de *Leviathan* ook door de allerbequaamste waapentuigen, die

Men-

Menschen gebruiken om te quetsen ende te dooden, niet kan overwonnen ende gedood worden, dog tegens deese so wel gedekt ende gehard is, dat sy hem niet deeren kunnen.

Vs. 19. *De pyl sal hem niet doen vlieden: de slingersteenen worden hem in stoppelen veranderd.*

De onvertsaagdheid van dit Beest word wyders verklaard: *de pyl sal hem niet doen . . .* Die het yser agt voor stroo, ende het staal voor verrot hout, sal *niet vlieden voor den pyl*. Der staat in het Hebreusch *de soone des boogs*: dit is een Oosterfche spreckwyse: de pyl word genoemd *een soons des boogs*, om dat hy door middel van den boog geschooten word: de pyl word genoemd *een soone des pylkookers*: so *Klaagl. 3:13. hy heeft syn gylen in myne nieren doen ingaan*. so vinden wy *Job 3:7. daar wy wel leesen in onse Nederduitsche taale spranken der vuurige kolen, maar in de Grondtaale, soonen der vuurige koolen*. Maar die *soonen des boogs*, die snorrende pylen van den boog afgeschoten, *doen hem niet vlieden*: sy verschrikken hem niet. *De slingersteenen worden hem in stoppelen veranderd*: de slingersteenen, Ichoon met kragt op hem geworpen, doen hem niet meer schade dan stoppelen, die men op hem werpen mag. Wat kragt ende geweld nogtans een slingersteen, uit den slinger met geweld geworpen, van die met den slinger weet om te gaan, kan uitwerken, sag men, als *David streed tegens den Kampvegter Goliath*: hy trof den harden kop van *Goliath* also, dat hy plotselyk ter aarde viel. Maar soo treffen de slingersteenen den *Leviathan* niet.

Vs. 20. *De werpsteenen worden [van hem] geagt als stoppelen, ende hy belacht de drillinge der lance.*

De *Leviathan* is beschut tegens alle krygsgereetschappen, *werpsteenen ende lance*. *De werpsteenen worden van hem geagt als stoppelen*. Het Hebreusch word תותח *totach* word hier vertaald *werpsteen*. De Chaldeeusche Taalsman segd *een Byl. de Sirische, ende Arabische. een werpspiesse*: een Joods Meester.

96 VERKLAARING VAN HET XLste Kap.

ster muurbrekers: een ander *grof gefchut* in dien tyd dan gebruikelijkelyk. *Bochart* leid het af van een Arabifch woord, 't geen beduid met *eenen fok slaan*. Hy vertaald het *eenen fok*, of *knuppel*. Hieronymus fegd een *bamer*. Onfe Kantschryver fegd, het Hebreufche Woord betekend, fo eenigen meenen, een krygsgereetschap, waar mede feer geweldelyk fteenen worden uitgeworpen, by ouds genaamd *Blye*: Het mag geweest fyn dat wapentuig, 't geen de Ouden noemden *balifta*, 't welk ftaat, ende ftoffen, of fteenen uitwerpt, om fterk te treffen den geenen, op wien het gemikt is. Maar wat kragt men met dit tuig kan uitwerken, laat het al wat weerftand biede, om verre fmyten, ja muuren in ftukken breeken: het regt niets uit tegens den *Leviathan*; het word [van hem] *geagt als ftoppelen*, die hem in het minfte niet kunnen befchadigen. Maar nog meer, *by belagt de drillingen der lance*. Het Woord word ook *lance* vertaald Kap. 39: 26. men vind het Woord *2 Sam. 17: 6.* ende *vers 45.* daar het *fchild* vertaald word. Het fegd een *Perfiaanfche werpfpies*. Het word den Perfiaanen toegeegend, *Jer. 50: 45.* daar van het volk van het Noorden, *Perfen ende Meden* gelegd word, *booge, ende fpieffe fullen fy voeren*. Anderen feggen *harpago* een *baak*, als hebbende een' fpietsen punt met twee weerhaaken: hier mede komt over een het woord *harpoen*, dat de pyl is, waar mede men de Walviften fchiet, waarom de *pylfchieters* Harpoeniers genoemd worden: fo komt van het woord *lancea* fpies het woord *lens* ende *lensen*, welke woorden de Walvifvangers gebruiken, als fy den Walvis met een' yfere fpies doorfteeken. Het woord *Harpoen* word ook afgeleid van het Griekfche woord *ἄπειν falx*, een *feifen*, of krom fweerd; ende dit Griekfche woord wederom van het Hebreufche *חֶרֶב chereph*, dat een *fpies*, een *feifen*, ende *krommen fikkel* beduid: Die der Roomfche Oudheeden kundig fyn, feggen, dat de *Harpagones* by de Romeinen feiden *krygswapenen*, die men op de fcheepen gebruikte; fy meinen, dat fy fo noemden de *Enterdreggen*: *De drillinge* der lance fegd dan de *beweevinge*, het *werpen*, ofte *fbooten* der lance.

Maar deeze *belagt* de *Leviathan*, als of hy wel wiffe, dat niemand hem met fpies, lance, of pyl fynen huid doorbooren fal

sal. Alle deese redenen willen seggen, dat de huid van den Leviathan byna onquetsbaar is, aangefien die met geen swaard, spies, lans, of pyl kan doorboord, nog met slinger- ende werpsteen kan gekneusd worden, nog soo ligtelyk met puntige wapenen, waar mede Walvissen, ende andere groote vissen gedood worden, ook soude kunnen doorsteeken worden.

Vs. 21. *Onder hem syn scherpe scherven; hy spreid sig op het puntagtige [als] op het slyk.*

Deese onquetsbaare hardheid des huids ontdekt sig ook in syne legersteede. Hier word aangeweesen het verblyf van den Leviathan, die sig nederlegt op *scherpe scherven*, ende sig *uitspreid op het puntagtige als op het slyk*, vs. 21. Dit heeft Luther wel vertaald: *onder hem liggen scherpe steenen, ende hy swemd over de scherpe rotsen, als over slyk*. Onse Tolk sig wat nader houdende aan den Grondtext segd, *onder hem syn scherpe scherven*. In het Hebreusch staat *de scherpte der scherven*, maar dat is de styl der Hebreuwen, dat is het selve als *scherpe scherven*. Het woord *scherf* mag seggen oene *poscherf*, nogtans segd het in het gemeen eene *scherf*, eene *spitse*, eene *scherpte*. Hier word nog bygedaan *de scherpte*, ofte *scherpe*. Onse Kandtekenaar verstaat door scherpe scherven naar reden *de steenklippen*, die onder in de Zee hier ende daar uitsteeken. Hy stemd dan over een met *Luthers* vertaalinge, die segd *scherpe steenen*. Die de Zee bevaaren, ende op den vangst van groote Vissen uitgaan, hebben ondervonden, dat de groote Zeevissen meest sig onthouden in die Zeen, die seer vol rotsen is, gelyk dan ook de meeste Walvissen worden gevangen by *Spitsbergen*, so genaamd, wegens de puntige rotsen, ende bergen, die daar gevonden worden. De Leviathan is sonder twyfel een groot Zeegedrogt, maar wat? sullen wy sien, na dat wy de beschryvinge daar van verklaard hebben. Hier word gesegd, *onder hem syn scherpe scherven, of steenen, rotsteen*. Onse Tolk segd *syn scherpe scherven*. De Kanttekenaar geeft hier over een eenvoudige ende aannemenswaardige ver-

98 VERKLAARING VAN HET XLste Kap.

klaaring, zeggende, dat die scherpe steenklippen voor hem niet anders syn, dan eene scherf, die uit oorfaake van synen harden huid hem geene schade doet. Hy legt sig daar op neder als op een fagt bedde. Hier over vinden wy nog een nader verhoog. Hy spreid sig op het puntagtige, [als] op flyk. Daar hier staat het puntagtige, vinden wy in het Hebræufch het uitgesneden. Het puntagtige wysd ons tot de klippen, die also staan met scherpe toppen, als of se door eenige konst der Menschen waaren uitgehouwen, ende met spitse toppen gefneden waaren. Daar over spreid sig de Leviathan uit [als] op het flyk. Hy spreid sig of fwemd over die scherpe scherven, of rotfen, ende heeft 'er geen meer letfel van, dan of hy sig spreide, nederleide, ofte fwom over enkel modder, ende flyk.

Vs. 22. *Hy doet de diepten sieden, gelyk eenen pot, by steld de Zee, als een Apothekers kokerye.*

Tot hier toe is aangetoond, hoe wel gadekt de Leviathan is tegens alle wapentuigen der Menschen, ende tegen aanftooringe van scherpe steenrotfen; maar hier op word beschreeven het groote geweld, dat hy maakt in de diepe Zee, ende synne snelle vaart. Wat geweld hy maakt in de diepe Zee word op een' verbloemde wyfe te kennen gegeeven. *Hy doet de diepten sieden gelyk eenen pot, by steld de Zee als een Apothekers kokerye.* Dat Beest regt dan een verschrikkelyk geweld aan in de Zee: de spreekmanieren seggen dit. De eerfte is, dat *by de diepten doet sieden, gelyk eenen pot.* De diepte segd de Zee: also Ps. 107: 24. *die sien de werken des HEEREN, ende synne wonderwerken in de diepte.* maar de diepte segd ons bysonder de diepte der Zee, de diepe Zee, soo seide Jona Kap. 2: 3. *gy had my geworpen in de diepte, in het berse der Zee.* So in het volgende vers word de afgrond genoemd, om de Zee te beduiden. De Leviathan doet de diepten der Zee zieden als eenen pot. Zieden is opwellen, bruisen ende schuimen; de Leviathan doet de Zee also: hy ontsteld de Zee: Hy schiet uit de diepte der Zee op naar boven, ende daald ook wederom van boven in de diepte der Zee. Hy ontroerd de Zee door synne snelle beweginge, ende geweld van

van syne vinnen also, dat se opweld, bruisd, ende de wateren der Zee doet schuimen, so dat de golven opborrelen, *ende de Zee kookt als een pot, die daar staat op het vuur te zieden.* Der word bygevoegd, dat *by steld de Zee als een Apothekers kokerye.* De Zee word onstfeld ende bewoogen, so door geweld van buiten als van binnen. Storm ende onweerbuien beweegen de wateren der Zee. De gedierten, de Vissen ontroeren die. Onder deese is de Leviathan de geweldigste, die de Zee steld *als een Apothekers kokerye.* Het woord in den Grondtext, of in synen oorsprong (segd de Kantekenaar) betekend *een vermen- ginge van drooge kruiden, ende andere substancien, die in de salven, conserveen, parfumen, confituren, ende saucen onder een gemaekt worden:* deese dan in een ruimen ketel op het vuur gekookt, ende door elkanderen geroerd, ziedende ende borrelende, maaken een groot geraas ende beweginge.

Hier mede word *vergeleeken* het groote geweld ende beroe- ringe, die de Leviathan maakt in den grond van de Zee door de grootheid ende sterkte syns lighaams. De Schryver van het Boek, genaamd *de Nasporinge van Jobs Leviathan,* haald aan de aantekening van eenen, die meend, dat men deese spreekwyse uit de oude maniere van speceryen te kookken moet ophelderen: *ende dat deswegen de Zee niet by eenen pot, waar in specereien worden gekookt, sy te vergelyken, inwoegen dat het vet, de olie, ende salve niet ligtelyk door het vogt kan kookken, enz. Maar dat hier gesien word op de groote ketels, die men vol water dedde, waar in dan een bekken, gevuld met specereien, geset wierd, ende dat in het ziedende water dreef: so haast dan het water begint te kookken, ende door ingesoge bitte op te borrelen, so borreld, ende buppeld ook het bekken, ende de ketel schuimd; wat of men de vor- toornde Zee sag schuimbekken, wanneer se door storm ontroerd de schepen, gelyk de Endvogels op de stroomen, doet dobberen.* Hier- om souden dan ook de Salkkookers, ende Verkoopers die koo- kerei noemen *balneum maris, het Zeebad.* Maar deese beden- kingen hebben meer aardigheid, dan sekerheid.

Vs. 23. *Agter hem verligt hy het pad: men soude den afgrond voor gryfigheid houden.*

Daar word van den Behemoth in het voorgaande Kap. gefegd, dat *hy de Rievieren geweld aandoed*, maar fie daar den *Leviathan*, die *de Zee geweld aandoed*: dat word hier van hem getuigd, daar gefegd word, dat *hy agter fig verligt het pad, ende dat men den afgrond voor gryfigheid soude houden*. Indien alle de Hoofdftoffen de veranderingen fyn onderworpen; fo het water, de rievieren, ende infonderheid *de Zee*: de gedaante der Zee veranderd meermaalen, fo van verwe, als gefalteniffe: het kan niet anders weefen, daar niet alleen uitwendige, maar ook inwendige oorfaaken fyn, die dit gelaat ende gefalte der Zee veranderen: fo tog weer ende wind, die uitwendige oorfaaken fyn, deeße veranderinge maaken; fo de ingefetenen van de Zee brengen die te weeg. Hier word feer nadrukkelek ende naar het leeven uitgefchilderd het gelaat ende gefalte der Zee, die veroorfaakt word door haare inwoonders. *Ten iften* word van den *Leviathan*, die een Koning is in *de Zee*, (immers in het vervolg *van alle jongmoedige dieren genaamd word*), gefegd, dat *hy agter fig het pad verligt*. Het pad segd den weg, dien hy maakt door fyne snelle vaart, als hy de Zee doorklieft door fyn fwemmen. Het is te begrypen, dat een Vis, die feer groot ende sterkis, als hy met groote kragt ende snelheid door de wateren der zee fwemd, *agter fig*, het pad, dat hy maakt, *verligt*. Hy doet tog het Zeewater fchuimen door die snelle ende sterke beweeginge, het geen derhalven wit word, gelyk het water, als het fchuimd. Als de *Leviathan* dan de Zee doorfchiet, laat hy agter fig een' langen, fchuimagtigen, witten, ende derhalven *ligtenden* strook, of ftreek. Der word by gedaan: *men soude den afgrond voor gryfigheid houden*. De *afgrond* is de Zee, foo genaamd wegens haare diepte, die op sommige plaatfen foo diep is, dat 'er geen grond te peilen is, ende in defelve het loot als in eenen *afgrond* wegfinkt. Hier kan de *afgrond* niet in fynen eigenen fin genomen worden, dat is, de *bedem der Zee*, fo diep, dat fy een *afgrond* gefegd word, maar:

maar het oppervlak der Zee, die een' onpeilbaaren grond heeft. Het is het oppervlak van de diepe Zee, die van gelaat veranderd door de snelle vaart van den Leviathan. *Men soude die voor gryfheid houden. Gryfheid is witheid, gryse bairen fyn wit, die daasom graauwe bairen genoemd worden.* Het water word grys, als het schuimd, want dan word *het wit*. Het Zee water, als het groen, blaauw, ofte swart der uitsiet, word *wit*, ofte grys, als het schuimd. Maar de *Leviathan* de Zee doorswemmende, doet deselve schuimen wyd ende syd: soo dat de Zee daar van *wit*, ofte grys word. So verstaan wy het, als'er staat, dat de *Leviathan* agter sig het pad verligt, ende men den afgrond voor gryfheid soude houden. So Reisbeschryvers, als ervaren Schippers verhalen ende getuigen, dat de groote Zeevissen, Walvissen, ende andere sulken verbaasden witten schuim verwekken, dat men dien wel eene myl verre sien kan, so word ook de Zee *wit* of grys door den doortogt der scheepen.

Vs. 24. *Op de aarde is niets met hem te vergelyken; die gemaakt is om sonder schrik te weesen.*

Uit alle deese; ende wat van den *Leviathan* gesegd word, mag men besluten, dat de *Leviathan* is het uitneemste onder alle beesten; als de Heere God dit besluit selve maakt vers 24, 25. Ten besluit segd de Heere voor eerst, dat'er op de aarde niets is, dat met hem te vergelyken is; ende dat hy gemaakt is om sonder schrik te weesen. De Heere heeft heerlyke schepselen geschaapen; die in de lucht zweeven: de Vogelen in den laagen hemel, onder welke sommige groot syn; egter syn'er veel grootere op de aarde onder het viervoetige ende kruipende gedierde; dog de grootste ende sterkste syn in de Zee. Hier segd de Heere, dat'er op aarde geen beest is te vergelyken met dit Zeege-dragt: der staat in de Grondspraake: op het stof: de aarde, het drooge, het oppervlak van het aardryk word het stof genaamd; het stof der weerd; so Spr. 8: 26. Hy hadde de aarde nog niet gemaakt, nog de velden, nog den aanvang van de stofkens der weerd. Op de aarde, op het drooge syn groote, ende sterke

beesten, als de *Elefanten, Renocerosfen, de Buffels, Ossen, Paarden, Kameelen*, ende anderen. Over het *stof* kruipen *slangen* ende *draaken*, die groot syn, lang, ende verslindende. Egter is 'er geen beest op de aarde, het sy een viervoetig of kruipend gedierte, te vergelyken met den *Leviathan*. Geen van doese syn so groot ende sterk, verschrikkelyk ende so verslindende, als de *Leviathan*. Syn naam *לִוְיָתָן* *Livjathan* brengt mede syne lengte, want dat woord segd lang, *uitgerekt*; syne sterkte is in het voorgaande aangewezen. Dog waarom vergelykt hier de Heere God den *Leviathan*, 't geen, (als uit de beschryvinge ons duidelyk genoeg gebleeken is,) een Zeegedrogt is of waterdier, met gedierten der aarde? waarom segd hy, dat 'er op aarde niets is, 't geen met hem te vergelyken is? waarom segd hy niet, dat 'er in de Zee ende stroomen niets is, dat met hem te vergelyken is? Hier op kunnen wy antwoorden, dat in de Zee ende stroomen meer groote gedrogten syn die Job niet sullen syn bekend geweest, die nog huden niet, of weinigen bekend syn, die indische den *Leviathan* in groote, sterkte, ende andere eigenschappen, hier gemeld, niet overtreffen, egter na by syn, of immers nader komen tot hem, dan eenig gedierte der aarde. De Heere heeft grooter beesten geschaapen in de Zee, meerder in getale, ende vrugtbaarder in vermenigvuldiging, dan op de aarde. Dog waarom? Dit is het beleid van de Goddelyke Voorsienigheid: het is tot behoud van het aardryk, ende derselver opgesetene, Menschen ende beesten: het is, om voorte komen een' al te groote verslindinge van voedsel, 't welke sulke groote beesten van noden hebben; ja souden sy het niet al verdelgen wat op den aardbodem was, indien sy met de dieren der Zee overeenquaamen in grootheid des lichaams, in sterkte, getal, ende vrugtbaarheid. So een schepsel, als hier beschreeven word, soude Menschen ende beesten verslinden, indien het sig op het drooge konde onthouden. Het is een *schepsel gemaakt om sonder schrik te weesen*: het vreesd geene Menschen, of beesten: het word ons vertoond in dit tafereel, als seer vreeselyk, ende voor het welk elk riddend ende beefd om synen vreeselyken opslag, oogen, tanden, syn verschrikkelyk gesnuif, geluid, ende geweld, 't geen het maakt

in

in de zee. Dog voor wie anderen schrikken, het selve *schrikt voor niemand*. De Heere heeft het gemaakt om sonder schrik te weesen; Hy heeft het so wel gedekt, ende als met een harnas ontoogen, dat is, bekleed met eenen huid, die met geen swaerd, hand- nog werpspiesse, pyl of harpoen te doorgrieven is; heeft het met sulke wapenen voorsien, als wy gesien hebben; maar de Heere, die dit Beest also gemaakt heeft, gaf hem daar van ook kennisse. De *Leviathan*, als een krygsman uitgerust in alle manieren tot den kryg, sterk, ende als geoefend om syne wapenen te gebruiken, kend syne kragten, weet het gebruik van syne wapenen, ende hoe hy se beligen moet tegens syne vyanden, dog hy heeft ook het hart, ende couragie daar beneven: God heeft hem ook gegeven de stoutmoedigheid, sonder welke tog alle syne wapenen, ende sterkte onnut souden syn. Hy heeft dan dit Beest gemaakt om sonder schrik te weesen.

Vs. 25. Hy aansiet alles, wat hoog is, hy is een Koning over alle jonge hoogmoedige dieren.

Dit Beest heeft dan niets te vreesen, dat overheerst ende bedwingt alles. *Hy aansiet alles wat hoog is.* Hy veragt alles, wat uitsteekende is in magt. Door het geen hoog is hebben wy te verstaan, 't geen verheeven is in magt boven andere. Daar syn verscheidene schepfelen, verscheidene beesten in hemel ende op aarde; so in de wateren ende in de Zee, die sterk syn; maar het een beest dog meer sterkte, dan het andere. Der sweeven in den laagen hemel verscheidene roofvogels met bek ende klauwen wel gewapend, als *Havikken, Valken, Sperwers, Scherpvogels, Uilen*; maar de *Arend* is boven alle. Ins-gelyks onder de viervoetige dieren syn roofgediertens met bek ende klauwen wel voorsien, maar de *Leeuw* is Koning onder deese. So ook onder de Vissen syn verschrikkelyke rovers ende gedrogten, als *Haaien*, ende anderen, maar alles wat onder deese hoog is, wat sterk, ende hoe verschrikkelyk het ook weesen mag, hoe sterk gewapend, veragt de *Leviathan*. Dit word ons te kennen gegeven door het woord *sien*; *Hy aansiet alles*

alles wat hoog is: wy kunnen tog het woord *aansien* niet beeter verstaan, dan *met veragtinge aansien, sonder schrik aanschouwen*. Dit seggen des Heeren staat tegens over het geen de Heere tot Job seide Kap. 40: 7. *SIE allen hoogmoedigen, ende breng hem t'onder*: de Heere sprak so tot Job om hem te toonen, dat hy dat niet konde doen: het is het werk van den Heere, den Alvermogenden, alles wat hoog is onder de beesten, onder de Menschen, ja den Prins der duisternisse selven te veragten. Maar niemand dan hy alleen kan den kop des Duivels verbryfelen, ende syne legioenen bedwingen. Hy heeft onder de beesten gesteld den Leviathan, *die aansiet alles, wat hoog is. Hy is Koning* (segd hy op de tweede plaatse hier van den Leviathan, ende ten laatsen) *over alle jonge hoogmoedige dieren*. Hy leid ons sonder twyfel *tot dieren*, die leeven in het selfde Element ende plaatse, waar in sig de Leviathan onthoud. Het is ons reeds genoegsaam gebleeken, dat de Leviathan is een Waterdier ende Zeegedrogt, derhalven hebben wy te letten op *dieren*, die in de wateren ende in de Zee syn. De Heere noemde *jonge, hoogmoedige Dieren*, de grootste, stoutste, ende sterkste onder *de dieren*: de hovaardye bespeurd men tog in de onvernuftige schepselen selve: *De Paauw* is trots op syne schoone veeren, *het Paard* op syne sterkte ende vlugheid, der word in het voorgaande gesproken van de *kragt van syn gesnuif*, de *Leeuw* is trots op syne sterkte ende maakfel: So mogen 'er dan ook onder de waterdieren, onder de Vissen, ende Zee gedrochten gevonden worden, die op hunne wyse hoogmoedig syn. Maar hier worden *jonge* hoogmoedige dieren genaamd: In het Hebreusch staat *soonen* van hoogmoedige dieren. *Over alle deese* is de Leviathan *Koning*: Is dat niet te seggen, dat hy over alle deese uitsteekt in magt, ende niemand voor hem bestaan kan. Sie daar nu *de letterlyke Verklaaringe* van de beschryvinge so van den *Behemoth*, als den *Leviathan*, die ons hier, als met het eygen penceel van Jehovah worden voor de Oogen geschilderd, het geen *het eerste stuk* was, 't geen wy te betragten hadden omtrent den *Behemoth*, ende *Leviathan*.

Onder-

Onderzoek, of de Text naar de letter te verstaan sy, of in een' verbloemden sin op te vatten? 't geen het tweede Deel is van deese Verhandeling.

Maar het geen wy ten anderen wilden waarneemen, is, hoe deese reden des Heeren, tegens Job gesproken, is op te vatten, of sy in een' letterlyken, dan in een' byspraakelyken sin te verstaan sy? of 'er twee sulke beesten in de nature syn, als hier door de hand des Heeren worden afgetekend, dan of het Persoonen syn, die op een' verbloemde wyse hier worden voorgesteld? Het is bekend, dat het selve is de styl van die van het Oosten, *der Hebreewen, Siriers, Arabieren, Chaldeewen*, ende *Persiaanen*; dat dat is de gewoone trant der Digtters also te schryven; dat Gods Geest meermaalen also spreekt, waar van de gewyde Schriften so veele getuigenissen uitleveren. Wy hebben dit bevonden in het Boek Jobs, welkes styl so hoogdraavende is, in welke de gansche geschiedenis van Jobs lyden op een' verbloemde wyse, ende naar de keure der Digtters word voorgedraagen. Maar worden de Beesten, so onderscheiden in groote, gestalte, opslag ende aard, niet meermaalen uitgekosen van de gewyde Schryvers, om sinnebeelden te weeten van Persoonen of saaken? Het heeft den Heere God selven behaagd sig voor te stellen, ofte te noemen *den Leeuw*. Amos. 3: 8. *de Leeuw heeft gebruld, wie soude niet vreesen? de Heere heeft gesproken, wie soude niet profeteeren?* Word de Soone Gods, de Middelaar, ons niet afgeprint onder het tafereel van een *Lam*? Hier van syn so veele, ende bekende bewysen, dat 't niet nodig is, een daar toe aan te haalen: erinner u slegs de woorden van Joannes, den Voorlooper van onsen Saligmaaker, die, Jesus siende tot hem komen, seide: *siet het Lam Gods, dat de sonden der weereld wegdraagt*. Joann. 1: 29. Heeft sig niet de Heilige Geest vertoond onder het sinnebeeld van eene *Duive*, als by op *J. C. nederdaalde in lichaamelyke gedaante, gelyk eene Duive*. Matt. 3: 17. Luk. 3: 22. het gemeene tafereel van den Duivel is eene *slange, de Draak*. De vier groote Keiserryken der Weereld worden afgetekend

door vier Beesten, als wy vinden onder de gefigten van Daniel, Kap. 7. De Antichrift word *het Beest* genoemd in de Openbaringe van Joannes. De Koning van *Babel*, of *Egipten*, of Tirannen worden ook selve genoemd met den naam van dit beest, dat de Heere hier beschryfd, *den Leviathan*. Ps. 74: 14. *Gy hebt de koppen des Leviathans verpletterd: gy hebt hem tot spijse gegeven den volke in dorre plaatsen.* Jo Jcl. 27: 1. *Te dien dage sal de Heere met synen harden, ende grooten, ende sterken sweerde besoecken den Leviathan, de kromme, slomme slang, ende by sal den Draak, die in de Zee is, dooden.* Daar word *Leviathan* sonder twyfel in een' oneigen sin genomen, ende betekend een Groot Vorst, ende Tiran, dien de Heere God sal straffen. So veele gelykenissen, tafereelen, ende verbloemde manieren van spreken, in de heilige Schrift gevonden, hebben aanleidinge gegeven aan eenigen der Uitleggers tot so veele verkeerde ende ongerymde verklarungen der Goddelyke Schriften; het verwerpen van den eenvoudigen, ende letterlyken sin der namen ende redenen, ende het alles in een' byspraakelyken sin op te vatten; ofte deselve tweelins te begrypen, ende in een' letterlyken, ende in een' Geestelyken sin: het geen dan steund op dien regel: *de woorden betekenen, wat se betekenen kunnen.* De Jooden hebben van ouds hun vernuft daar op gespijt, om in alle namen ende redenen eene verborgenheid te vanden: Hun seggen was, dat *'er geen spij in de Schriftuur was, 't welk gerne bergen in sig vervatte.* Deese wyse van Uitlegginge der Schriften heeft al van oude tyden af stand gehouden onder de Jooden. *Philo de Joods*, die ten tyde van onsen Saligmaaker, ofte een' korte wyl daar na leefde, verklaarde also de Schriften: so de Alexandrynsche Jooden: soo anderen meer: dat blykt uit hunne Schriften. Paulus siex op deese uitleggers 1 Kor. 1: 20. *daar hy vraagd: waar is de ondersoeker der eeuwen? so wierden genoemd, die de Schriften so onderzogten ende uitleiden.* Die wyse van verklarunge noemen sy *Alidus*, 't geen in onse taale luid *Onderzoekinge*. Dit is van de Jooden tot de *Oude Christenen* overgegaan; de Schriften tog dor oude Christenen syn daar van vol. Onder deese maet uit *Origenes*: ja zelfs *Augustinus*, als uit synre Uitlegginge over de Psalmen blykt, is daar in veelvoudig. De laate-

lateren hebben dit spoor gevolgd. De *Roofsche* uitleggers. Ende og of het ook niet tot de *Protestanten* was doorgedrongen, ende nieuwe Uitleggers der Schriften in de herformde Kerke; ende dit Boek Jobs daar van geen bysonder onderwerp geworden was! Men agte het derhalven so vreemd niet, 't geen tog soo gemeen geworden is, indien deese beschryvingen van den Behemoth ende Leviathan in een' hoogerem sin van sommigen verstaan worden, dan de letter segd. Seer groot is het getal der Oudvaders, die so door den *Behemoth*, als den *Leviathan* den *Duivel* verstaan. Die so het eene, als het andere be- weeren willen, moeten dan gelooven, dat de Duivel hier door twee onderscheidene tafereelen word uitgeschilderd. Indien gy eenige wild wecten, die door den *Behemoth* den *Duivel* ver- staan; ik sal se noemen. *Augustinus*; *Hieronymus*, *Ambrosius*, *Cyrillus*, *Chrysofomus*, *Origenes*, *Nazianzenus*, *Euzebius* enz. *Pineda*, een geagt Uitlegger, haald seer veel aan, die dat ge- voelen: Hy verklaard huane meininge, ende segd, hos sy dit selve tafereel van stuk tot stuk overbrengen op den *Duivel*: dog hy wederlegt het selve daar op met bondige redenen. Maar deselve, die meinen, dat de *Behemoth* de *Duivel* is, agten ins- gelyk, dat de *Leviathan* hier segd den *Duivel*, die ons onder dien naam, ende dat sinnebeeld soude worden beschreeven. Maar hier mede stemmen anderen over een, als *Isidorus*. *Abu- lenfis* segd, dat de *Leviathan* somtyds is de gemeene naam van den *Oversten der Duivelen*, daarom, dat hy een koning ge- segd word te syn over alle jonge, hoogmoedige Dieren. Kap. xli: 25. So meind ook een *Franciscus Ribera*. Maar niemand dringt dit soo sterk aan, als *Leo de Castro*, over *Jes. 27: 1*. Hunne voornaame bewysen syn, dat het op geen Beest past, 't geen gefegd word of gevraagd, Kap. 40: 22. *Sal by aan u voete smee- lingen maaken? sal by sagtkens tot u spreken? ende vers. 23. Suld by een verbond met u maaken? suld gy hem aanneemen tot een' eeu- wigen slaave?* het geen gefegd word Kap. 42: 15. dat syn harte is vast gelyk een steen, ja vast gelyk een deel des ondersten Molens [steens] vs. 16. dat van syn verbeffen de sterken schroomen, dat by (vers 25.) gefegd word te syn een Koning over alle jonge hoogmoedige dieren: dingen die niet slaan op een Beest. Der syn 'er ook,

die door den Behemoth den *Antichrist* verstaan, onder welke is *Gregorius* hy genaamd de *grootte*, de 1ste *Paus* van dien naam, die in syne Uitlegginge over het Boek *Jobs*, *Libr. 32. Cap. 12.* segt, dat de *Behemoth* sy de *Antichrist*, die op het einde der weereld sig, als een *Ceder*, sal uitbreiden, ende op een' *verschrikkelijke* wyse wouden sal, ende seer hoog sal verheeven worden, enz.

Het mag weesen, dat de beschryvinge van den *Behemoth* ende *Leviathan* begrypt verscheidene uitdrukfels van den *Duivel*, ende ook in den *Behemoth*, hier beschreeven, gesien worden aftekeningen van den *Antichrist*, dien in de Openbaaringe van *Joannes* deselve naam gegeven word; het *Beest* als by uitstek; vinden wy ons selven egter daar door niet verbonden, om den letterlyken sin te verwerpen. De *Spreekmanieren* tog, onder welke de *Behemoth* ende *Leviathan* beschreeven worden, wel verstaan ende, gelyk wy die verklaard hebben, opgevat synde kunnen seer wel gepast worden op twee onvernuttige dieren. *Pineda*, dien wy hebben aangehaald, toond aan de meininge van deesen, die agten, dat de *Behemoth* de *Duivel* sy, als ook de *Leviathan*, ende dit van stuk tot stuk. Hy segt van vers tot vers, wat den *letterlyke*, ende ook de *byspraakelyke* sin sy. Maar hoe gefogt, verkeerd, verdraaid, ende ongefouten dit selve den *Regtinnigen* sal voorkomen, sal hy bevinden, als hem de moeite lult deese te leesen, te wikken ende weegen. Maar wie verwonderd sig niet over de beuselpraat der *Jooden* in hunnen *Talmud*, die seggen, dat dit het grootste is van alle *Diesen*, 't geen *God* heeft geschaapen in den beginne, ende wel *Man* ende *Wyf*: Maar als *God* voorzag, dat uit de vermenigvuldiging van deese twee overgrootte beesten de geheele weereld wel haast soude ten verderve raaken, den *Man* daarom van deese twee ontmand, ende de drift van het wyf betoomd hadde: dat beide egter bewaard worden tot de komste van den *Messias*, ende dan sullen geslagt, ende benevens andere *lekenryen* opgedist ende gegeeten worden. *Nicolaus Lyra*, ende *Buxtorf*, leer gragt ende ervaaren in de *Joodsche* *Schriften*, seggen, dat de *Jooden* in hunnen *Talmud* droomen van den *Leviathan* en *Behemoth* wonderlyke dingen; dat deese twee gesegde schepselen ieder dag het gras van duisend bergen op eeten,

ten, het welke, des daags van hun afgeschooren synde, des nagts wederom aangrorid: ja tot wat uitsinnigheid is dit geslagte niet vervoerd! Hun gewaande *Messias* heeft deese twee Beesten, benevens dien grooten Walvis, die in de Heilige Schrift *de Leviathan* genaamd word, ende dien grooten Vogel, genoemd *Barluchne*, geschikt tot den Maaltyd, waar mede hy de Jooden vergaften sal, als hy gekomen is, fullende hun geeven te eeten deese allerkeurigste spyse, ende te drinken den alleredelsten wyn, die nu nog in den kelder van *Adam* voor hun bewaard word. Daar latende deese beuselaaryen der Jooden, ende het geen ook de liefhebbers van bysprakelyke Uitleggingen beweerden, *de woorden betekenen wat se betekenen kunnen*, houden wy ons in de verklaringe der Schrifture aan dien goeden regel, *so lange te blyven by den eigenen ende letterlyken sinder woorden, ende sprouken, als sulks met de regelmaate des geloofs, ende het Oogmerk des Schryvers overeenkomt.* Deese is de oude, gemeene, ende van de Redenkundigen aangepreesen regel in de uitlegginge der Schriften. Deese wyse hebben wy ook gehouden in de verklaringe van het Boek *Jobs*, of schoon het selve naar den styl van het Oosten, der Hebreuwen, Arabieren, ende der Digteren geschreeven is, ende so veele byspreuken, ende vergrotende manieren van spreken gevonden worden in dit geschrifte. Wy gelooven tog, dat als de Heere God spreekt in het voorgaande van de Vogelen des hemels, als den *sperwer*, *arend*, *raave* enz. ende van het viervoetige gedierte, als den *Leeuw*, *Steengeiten*, *Woudezel*, *Eenboorn* enz. daar in der waarheid *Job* wyld tot die schepselen, ende deese hem voor Oogen steld. Wat reden is hier tog, waarom wy ook niet gelooven souden, dat de Heere God *Job* beschryvende so naauwkeurig den *Behemoth*, ende insonderheid den *Leviathan*, ook *Job* voor de Oogen aftekend deese twee Beesten, leevendige schepselen, ende geene andere; dan deese? Die eenvoudige verklaringe van de aftekening van die twee Beesten loopt niet aan tegens de regelmaat des geloofs. Wat geloofstuk is 'er tog? welke is die grondwaarheit in de leere der Saligheid, die bestreden word door deesen uitleg? Ende dat deese seer wel voldoed aan het Oogmerk van den Spreker,

110 DE BESCHRYV. VAN DEN BEH. EN LEV.

ker, sullen wy in het vervolg aantoonen: het geen ons dan te meer verplicht de letter te houden, ende af te sien van den verbloemden sin. Of schoon Beesten, of schoon de *Leviathan* selve *Pf. 74: 14.* ende *Jes. 27: 1.* een tafereel is van een' geweldigen Vorst, ende Tiran, is dit geen regel om het selve over al even so te verklaaren: Daar tog vinden wy reden, waarom wy het niet in synen eigen sin kunnen verstaan, gelyk ook elders, daar beesten als schilderyen worden voorgesteld; dog hier is geene de minste reden, ja zelfs geen schyn van reden, dat de *Behemoth* ende *Leviathan* niet in een' eigen, maar in een' oneigen sin, niet twee Beesten, maar de een ende ander als een' aftekening van den Duivel soude te verstaan syn. Seg niet, de beschryvinge is te hoog verheeven, dan dat sy aan onvernunftige godierten soude worden toegekeurd: dat het boven de waarde is van een Beest, dat het soude genaamd worden een Hoofdstuk der wegen Gods, dat het over de rievieren soude heerschen, de *rieieren geweld aandoen, ende vertrouwen, dat het de Jordaane in synen mond soude kunnen insrekken*: dat de Heere een so langwylige beschryvinge soude geeven van een Beest, als den *Leviathan*, welke eischt een onderwerp voortreffelyker dan een Beest. Maar bedenk, 't geen wy gesegd hebben, dat het is een Asiatische, Arabische, ende Poëtische maniere van spreken, die hoogdraavende is, als Wy in de verklaringe gesegd hebben. Die vergrotende spreekwysen worden gevonden by gewyde, ende ongewyde Schryvers, in het bysonder zyn deese den Digtters eigen. Lees eens hoe de Koning van Babel van den Profet *Jesaias* sprekende, ofte seggende in syn harte word ingevoerd *Kap. 14: 13. Ik sal ten bemel opklimmen, ik sal mynen Throon boven de sterren Gods verhoogen. vs. 14. Ik sal boven de boogten der wolken klimmen, ik sal den Allerhoogsten gelyk worden.* Deese syn gemeen den Digtters niet alleen van het Oosten, maar ook die van het Westen, ende soo wel den Latynen als den Grieken. De Prins der Latynse Poëten, (dog daarom juist so niet genaamd ende genaamt, om de hoogdraavenheid van sty,) gebruikt egter vele vergrotende spreekmanieren, als hy by voorbeeld beschryft den doorvloed der Zee tusschen *Scilla* ende *Charybdis*, de engte tusschen

lia-

Italien ende *Sicilien*; als hy, gemeld hebbende die inswelgende draaikolken, ook spreekt van de hoogstygende golven, segd hy, dat sy tegen de sterren selve opstuiven, of die slaan. (*Æneid. Libr. 3. Sidera verberat unda.*) Maar vinden wy deese spreekmaniere niet zelfs by de Schryvers van het N. T. ende zelfs by deesen welker styl soo nederig is? wie schryfd so eenvoudig ende vlak als *Juannes*? Maar een' boven alle overdraagenden spreektraant vinden wy egter, daar hy het Evangelium van J. C. besluit, seggende Kap. 21: 25. *Ende der syn nog veele andere dingen, die Jesus gedaan heeft, welke, so se elk bysonder geschreeven wierden, ik agte, dat ook de woereld selve de geschreevens boeken niet soude vatten.* Het is dan so vreemd niet, dat in het Boek *Jobs* sulke hoogdraavende manieren van spreken gevonden worden, schoon de onderwerpen slegts *besten* syn, als het syn sulke uitnemende schepselen; dat een' soo langwylige beschryvinge van deese gegeven word, hunne groote, gestalte, ledemaaten ende hoedaanigheden so naauwkeurig worden voor Oogen gesteld, als sy so verwonderlyk syn, ende so diepen indruk goeven van de magt ende wysheid des Maakers, ende alles wat daar van gezegd word, strekt tot het Oogmerk des Sprekers. Derhalven is 'er geene reden om te wraaken de letter, ende eenvoudigen sin van de beschryvinge van den *Behemoth* ende *Leviathan*, ende iets of iemand anders, dan twee beesten daar door te verstaan.

Of de Behemoth en Leviathan Job niet syn bekend geweest? 't geen het derde Deel is van deese Verhandeling.

Het geen wy ten *derden* naspauren, is, of deese twee schepselen Gods Job niet syn bekend geweest? dat stellen wy omtwyfelbaar, dat Job, schoon hy se so volmaakt niet, als sy hem hier voor de Oogen geschilderd worden van den Maker, sal gekend hebben, wel eenige weetenschap van deselve sal gehad hebben. Hy was een Natuurkundige, syne ervaarenheid in de werken der nature hebben wy bespeurd in het voorgaande, als wy syne redenen tegens syne Vrienden verklaarden. Hy sprak verstandig van de geschaapenheid des hemels, ende der

der aarde, de rivieren, Zee, de beesten der aarde, ende schatten, die in de diepte der aarde ende in de Zee gevonden worden. Hy sal dan ook, die soo ervaaren was in de Natuurkunde, deese twee groote werkstukken van den Werkmeester der nature wel gekend hebben. Dog indien hier uit niet volgd, dat hy, schoon een groot Natuurkundige, juist deese gekend heeft; daar tog ieder Natuurkenner, hoe vlytig hy ook mag gadeslaan alles, wat sienlyk is in de nature, ende hoe veel hy daar van door langduurig ende neerstig onderzoek te weeten gekomen is, moet uitroepen, *Og hoe veel is 'er, dat ik niet weet!* egter houden wy seker, dat Job den *Behemoth* ende *Leviathan* gekend heeft. Is het tog te gelooven, dat de Heere God, Job willende overtuigen van syne grootheid, sig beroepen soude op schepselen, die Job niet kende? dat hy deese soude aanhaalen tot getuigen van syne heerlykheid? dat hy soude redenkavelen uit beginselen, daar Job niets van wiste? of schoon hy schuldig was den Heere God te gelooven, als hy verhaald syne werkstukken, hem den *Behemoth* ende *Leviathan* voor de Oogen aftekend, ende so veele dingen segd, die so groot ende verwonderlyk synde Job hebben aangedaan; sal de reden des Heeren egter veel meer indruk op syn gemoed gemaakt hebben, daar hy kennisse hadde aan deese merkwaardige gedierten. Is dat tog niet de gewoone tegemoetkominge des Heeren, als hy sig selven, als hy syne heerlykheid, syne goedheid, of regtveerdigheid verdedigd, sig selven te beroepen op getuigen, ofte getuigenissen, die de Mensch weet, erkend, ende toestemd? heeft de Heere God in het voorgaande ook niet aangehaald getuigen van syne grootheid, die Job kende: is 'er onder de beesten, die in het voorgaande van hem gemeld worden, wel een geweest, van welke men twyfel mag, of Job heeft se gekend? waarom dan ook niet deese twee? de Heere segd ook niet van deesen, of hy konde het te weeten komen door onderzoek, ende het ervaaren, of door eigene, of door oogen van anderen. Ende hoe konde de Heere Job bevelen deese syne schepsels, als proeffstukken van syne wysheid ende mogenheid, te beschouwen, ende wel agt te geven op het geen hy daar van seide, indien hy niet wiste, wie sy

fy waaren, waar fy te vinden waaren, ende hoe hy kenniffe daar van krygen soude? Weshalven deese twee Gedierten Job so vreemd niet fullen syn geweest, als anderen, die deese schepselen niet kennen, dan uit de bloote beschryvinge, die de Schep- per daar van geeft, maar in het Oosten, in den lande *Uz*, daar Job woonde, in de tyden Jobs syn bekend geweest; de *Bebemoth* mogelyk daar, of niet verre van daar te sien sal syn geweest; ende de *Leviathan* in Stroomen ofte Zeen, die niet verre waaren van daar Job woonde, ofte immers ter plaats, van waar hy bescheid van dit schepsel, ende deessels geschaapenheid krygen konde. Het is tog niet te gelooven, dat de Heere God Job ter beschouw van *den Leviathan*, ende onderzoek van 't geen hy van dien segd, sal hebben heen gefonden verre weg naar het *Oosten*, *Westen*, *Zuiden*, ofte *Noorden*. Is het dan niet te denken dat Job straks, als de Heere melde den *Bebemoth*, ende daar op *den Leviathan*, heeft geweeten, van welke schepselen de Heere sprak, ende fy hem ook onder dien naam syn bekend geweest?

Niemand sal twyfelen, of de *Bebemoth* ende de *Leviathan*, van welke de Heere God tot Job spreekt als bekende gedierten, op welke hy Job beveeld te letten, syn in den tyd Jobs ook in de Nature geweest.

Of deese Schepselen Gods, de Behemoth ende Leviathan, niet nog huden in weesen syn? 't geen ten vierden was te onderzoeken.

Maar het geen wy *ten vierden* in aanmerkinge neemen, is, of sy ook huden in weesen syn, ende niet syn uitgestorven, ende te niet geraakt, so dat wy te vergeefs soeken souden kunnen naar deese schepselen Gods? Maar laat het geloof van God, syne deugden ende volmaaktheden; laat het geloof van syne werken, de Scheppinge ende Voorzienigheid, wel toe, dat wy daar aan sullen twyfelen, of deese schepselen syn nog, leeven nog, ende sullen in weesen ende leeven blyven tot de volcindinge der Eeuwen toe? Dit soude aanloopen tegen Gods *Ab-*

P

genoeg-

genoegzaamheid, wysheid, goedheid, ja ook syne rechtvaardigheid, dat 'er een geslagte van leevendige scheepselen, die hy in den beginne geschaapen heeft, soude uitsterven, ofte te niet raken. Hy is de *Algenoegsaame* in sig selven niet alleen, maar ook voor syne scheepselen, die hy den adem, het leven ende alle dingen geeft tot hun behoef, so dat het aan syne magt niet ontbreekt, om deselve in weesen ende leeven te onderhouden. Hy is de *opperste wysheid*, die alles doet naar reden, ende tot een seker Oogmerk: deselve reden, waarom hy deese schiep, is 'er, ende blyfd 'er, waarom hy die in weesen gebragt hebbende, in weesen doet volherden: heeft hy deese geschaapen, hun plaatse ende wooninge gegeven, ende hun voedsel ende nootdrift versorgd, wat reden, waarom hy deselve soude laten verlooren gaan? Maar is hy niet de *Goedertierenste God*, die syn scheepsel bemind, ende syne liefde ende sorgvuldigheid over het selve steeds betoond? het geen hy tog so waard geschat heeft, dat hy het schiep, sal hy ook wel so waard agten, dat hy het onderhoude. Hy breid dan syne goedertierenheid uit over syne scheepselen, over Menschen ende beesten. Dog het is de Mensch, dien hy gesteld heeft tot eenen Heer over syne scheepselen, die op aarde en in de wateren syn, ende ook die in de lugt sweeven: deese, so veele sy den Mensch bekend syn, strekken tot syn behoef, of vermaak, of verwonderinge: syne goedertierenheid geduurd tot in eeuwigheid, die volherd over de beesten, ende de Menschen, om welkers wille hy de beesten geschaapen heeft, ofte liever wien by het gebruik der beesten toegelaaten heeft. Daar beneven is God niet de Heere van hemel ende aarde, de Zee ende alles wat daar in is? Is hy daar van niet de Besitter ende Eigenaar? sal hy derhalven syne scheepselen, so veele 'er syn, niet behouden, ende sorg draagen voor syn eigendom? De aarde is tog *das Hoeren ende baare valheid, de weereid, ende die daar in wonen*. . . . Ps. 24. 1. ende so elders meer word hemel, enaarde, ende Zee, ende de scheepselen, die daar in syn, den Heere God toegeeigend in de H. Schrift. Dog der is ook *syne aere aangelegen*, dewyl tog *alle syne werken hem looven*, als de Dichter van den 145sten Psalm singd; ieder scheepsel, hoe gering

ZYN NOG HUIDEN IN WEESEN. 115

ring het ook weefen mag, is getuige van syne magt, wysheid ende goedertierenheid; derhalven moeten sy, die tot Gods eere geschaapen syn, ook daar toe in weefen ende leeven blyven. Ik voeg 'er nog toe, dat *Gods regtveerdigheid* dit selve ook vorderd, die de onvernunftige dieren gebruikt als werktuigen van syne gerechtigheid, om de Menschen te straffen, waar toe dienen grooten ende kleinen. Ende wie erkend de Goddelyke Voorsienigheid, die dit niet sal toestemmen, dat alle schepselen Gods, of hun geslagte in weefen blyfd? soude tog God, die alles, wat hy geschaapen heeft, onderhoud in stoffe, medewerkt met syne schepselen, ende die regeerd; een geheel geslagte van schepselen, ende leevendige gedierten laaten te niete gaan. Hy onderhoud eenigen in hun weefen ende gedaante, in welke sy van hem geschaapen syn, als *Son, Maan, ende Sterren*; maar anderen in hunne saaden ende voortteeling, als *boomen, kruiden ende planten, Menschen ende beesten*. Hy seide van de leevendige schepselen in de wateren; *dat de wateren overvloedelyk voortbrengen een gewemel van leevendige Zielen, ende het gevogelte vliege boven de aarde in het uitspanfel des hemels. Ende God schiep de groote Watvissen: ende alle leevende weemelende Zielen, welke de wateren overvloedelyk voortbragten, naar baaren aard; ende alle gevleugeld gevogelte naar synen aard. Ende God zegendese, seggende; Syt vrugtbare, ende vermenigvuldigd, ende vervullet de wateren in de Zeen. Gen. 1: 20-22. Als God schiep de landgedierten, seide hy; De aarde brenge leevendige Zielen voort, naar baaren aard, vee, ende kruipende, ende wild gedierte der aarde naar synen aard; ende het was also. Ende God maakte het wild gedierte der aarde naar synen aard, ende het vee naar synen aard, ende God sag, dat het goed was. Gen. 1: 24: 25.* Segd ons dit verhaal der scheppinge niet, dat de Heere God niet alleen gewild heeft, dat die Schepselen daar *syn*, maar ook dat se 'er *blyven* sullen? dat het geslagte der dieren voortsette? *Hy zegendese, by seide, syt vrugtbare*, segd dat niet de onveranderlyke wet van den Werkmeester der Nature, dat syne schepselen sullen blyven? Heeft hy niet, als hy al wat ademtoogde op den aardbedem verdelgde door de wateren, so wel het geslagte der beesten, als der Menschen in de Arke

behouden? heeft hy niet *Noach* geboden, dat hy van al het reine vee 7 ende 7, het *Manneken*, ende het wyfken tot sig soude neemen in de *Arke*? Gen. 7: 2. Het is wel fo, dat God den Menschen de magt, ende het regt gegeven heeft, om het vee te dooden; maar strekt sig de magt ende de wille der Menschen so verre uit, dat sy alle geslagten, ja dat sy een geslagte souden uitroeien, sonder dat 'er een eenige, of een paar, of eenig zaad overbleef? O neen, sy mogen het verminderen, sy sullen het egter niet verdolgen geheel en al. Hoe veele soorten van gedierten syn 'er niet, seer schadelyk, verderffelyk, ja doodelyk voor het Menschelyke geslagte? hoe veele onder deese seer gering, die nogtans de konst ende de magt der Menschen syn overklommen? Ende of het al eens gebeurde, dat seker geslagte der Dieren wierd uitgroeid op eene plaats, sonder dat men daar ooit een van die soorte meer zag, egter is daar mede die soorte niet door de geheele weerd vernietigd; hier word se uitgroeid, daar blyfd se, ende wast se selfs aan. Laat ook het eene beest het andere verslinden, gelyk 'er tog roofgedierten syn onder de vogelen des hemels, het viervoetige gedierte der aarde, ende de Vissen der Zee ende rievieren, het tam gedierte blyfd egter. Ende hoe veele door siekten, en Pestilentien worden weggerukt, der is egter altyd een overblyffel.

Gelyk wy nu veele ende gewigtige redenen hebben, om dit vast te stellen van alle geslagten der beesten in het gemeen, so hebben wy bysondere redenen, om dit te seggen van den *Behemoth* ende *Leviathan* in het bysonder, ende alle die schepselen, die de Heere God aanhaald in het voorgaande: aangesien hy sig op deese beroept als sekere getuigen van syne heerlykheid, magt ende wysheid; ende hy *Job*, ende alle, in wiens hand hy dit Geschrift ende tafereel laat toekomen, leid ende nodigd tot het beschouwen van deese, op dat hy so *Job*, als allen ende een' iegelyken, die deese sie ende leefse, opwekke tot eere van den Almagtigen Schepper, ende Souverain van hemel ende aarde, ende onderwerpinge aan hem. Soude hy dan den *Behemoth*, die het *Hoofdstuk* syner wegen is; soude hy den *Leviathan*, die hy so naauwkeurig ontloed, met wien niets

op

op aarde te vergelyken is, ende die gemaakt is, om sonder schrik te weesen, ende die een Koning is over alle jonge boogmoedige dieren, laten te niet gaan? soude hy den Mensch eens ende voor al beneemen dat middel, om hem te verheerlyken, ende sig voor hem te vernederen? Dat kan niemand gelooven.

Hoewel 'er in de Oudheid mogen gemeld worden, so by Gewyde, als ongewyde Schryvers, boomen, kruiden, ende planten, leevendige ende leevenloofe schepselen Gods, die wy huden niet kennen, moeten wy egter daarom niet besluiten, dat sy 'er niet syn: sy komen tog voor onder andere naamen huden, dan onder welke sy eertyds, immers by de Heilige Schryvers, syn aangetekend. Of schoon dan huden de naamen *Bebemoth* ende *Leviathan* niet syn bekend, is dat geen bewys, dat deese dieren daarom heden *niet syn*, om dat sy hunne oude naamen verlooren hebben. Der word by de Gewyde Schryvers juist geene beschryvinge gevonden van andere gedierten, dan hier van den *Bebemoth* ende *Leviathan*, waarom het moeielyk vald deselve op te soeken: het geen 'er ongewyde Schryvers van seggen, syn dikwyls verdigtselen, of immers is so seker niet, dat men 'er staat op maaken kan. Sy worden van Schilders, ofte Beeldhouwers ons verтоond onder *deese*, ofte *geene* gedaante, die wy niet vinden in eenig schepsel. Het spreekwoord is niet te vergeefs, (*Pictores sunt fictores*) *Schilders syn versinders*. Neem eens den *Eenboorn*, die word in de Schrift, ende in het Boek Jobs in het voorgaande van den Heere God selven aangehaald, die word van de Schilders ende Beeldsnyders uitgebeeld als een Paard met eenen hoorn uit syn voorhoofd uitgaande. Maar sulke *Eenboornen* vind men niet, maar wel, dien een hoorn *uit den neus* spruit ende draagen, de *Neusboorn* genoemd heden, ende dat is de *Renoceros*, daar in het voorgaande van gesproken word; so dat men niet heeft te twyfelen, of 'er wel een *Eenboorn* mag geweest syn, of dat het selve Beest nu meer *sy*. Ik voeg 'er nog dit by, dat schoon gedierten, in de Oudheid gemeld, niet gevonden worden juist daar ter plaatse, daar sy eertyds geweest syn, ende sig onthouden hebben, volgd daar uit nog niet, dat sy niet elders souden syn; daar tog de gedierten, daar het wilde vee

wel verloopt, fo de landgedierten als Viffen der Zee, ja ver-
re verwyderen van hunne oude wooningen. Het gebeurde wel,
dat fe feer verminderen in getale, dat fe feldfaam worden, en-
de in geheele Eeuwen niet gefien, ofte van defelve geen ge-
wag word gemaakt, waarom men dan al wederom komt tot
dat geloof, dat fe niet geweest fyn ooit, ofte dat fe fyn te niet
geraakt. Der word, by Voorbeeld, by de Ouden van de
Nereides, *Tritons*, *Zee wyven*, *Zee mans*, of gelyk wy fe noe-
men *Meerminnen*, of *Meermans* gewag gemaakt, ende verhaa-
len daar van gegeven: Maar deefe, dewyl fe in langen tyd
niet fyn gefien, of wel opgemerkt, ende feer feldfaam fyn, fyn
voor verdigtfels gehouden, ofte indien al, het geen geloofweerdige
Getuigen daar van seggen, niet konde gewraakt worden,
wierden geloofd te fyn uitgestorven: Maar in de latere tyden
fyn deefe ontdekt, gefien, opgemerkt, ende is derzelve ge-
daante in prente vertoond, ende met de penne befchreeven,
die juist fo ftipt niet overeenkomt met de gewoone tafereel-
len der Meerminnen ende Meermaanen, maar genoegzaam fyn
om ons te overtuigen, dat die by de Ouden gemeld nog hui-
den in weefen ende leeven fyn. *Theodorus Gaza*, die geleefd
heeft in de 15de Eeuwe, verhaald, dat hy, in *Peloponfus* of-
te *Morea* fynde, heeft gefien een *Zee wyf*, aldaar aan het strand
geworpen. *Julius Cafar Scaliger* verhaald ook van eenen *Zee-
man*, ende segd zelfs, dat hy heeft gefien te Parma een *Zee-
meisje*, dat niet grooter was, dan een Dogtertje van twee ja-
ren. Daar latende verfeheidene andere geloofweerdige Schry-
vers, is het immers feker, dat deefe in de Ooft, ende Weftin-
difche Zee fyn ontdekt. In de befchryvinge van de kusten van
Noord America vind men eene historie van eenen *Zee- of Meer-
man*, die aldaar gefien is in het Jaar 1656.

Welke

Welke dan deefe twee Beesten syn, die de een Behemoth, en de ander Leviathan genoemd word? 't geen het vyfde Stuk is onser Verhandelinge.

Dog op dat wy soo wel, als *Job de knecht des Heeren*, mogen gestigt worden uit de reden des Heeren; op dat wy niet minder, dan hy, mogen overtuigd worden uit het geen de Heere segd van den *Behemoth* ende *Leviathan*, sullen wy ons selven niet vergenoegen met de bloote beschryvinge van deefe groote seherspielen Gods, met den sin der woorden ende spreekwysen; nog daar in beruften, dat deefe hier naar de letter te verstaan syn; ende waarlyk hier een aftekeninge van twee Beesten gegeven word; dat deefe *Job* syn bekend geweest; ende nog huden in weesen syn. Maar wy sullen op het spoor van *Wyteroemde Mannen* onse Oogen slaan, so na by wy immers kunnen, op deefe twee gedierten, of naspreuren of wy se vinden kunnen, die in alle deelen overeenstemmen met de beschryvinge van deefe gegeven alhier.

Maar hoe moeielyk sal dit syn, ja schynd het niet onmogelyk? daar het aardryk, Zee, ende rievieren soo veele geslagten begrypt van gedierten, die so in het eene gelyken naar deefe tafereelen, egter in het andere ongelyk syn. Maar uit alle hebben wy hier uit te leesen, die niet stegs in het eene ofte het andere gelykt naar den *Behemoth* ende *Leviathan*, maar in alles stipt overeenstemd. Sullen wy dan uit de wyde weereld alle deefe, die een sweem van deefe schilderyen vertoonen in eenen stal, ofte Arke Noachs besluiten? kunnen wy alle de Vissen der Zee ende Rievieren, in een Meir, Baay, ofte in eenen Vyver by een roepen, omse daar elk te besehouwen ende te sien, wie der selver het meeste gelykt naar den *Behemoth*, ofte *Leviathan*, gelyk se hier worden afgetekend? Of sullen wy de geheele weereld, het oppervlak des aardryks doorwandelen, Bergen ende Daalen, Bosschen, Woestynen ende Wildernissen doorkruissen, omse daar te vinden? ofte den wyden Ocean, Oost, West, Zuid ende Noordwaards, desselfs inhammen, binnenlandsche Zeen, alle Stroomen ende Rievie-

ren.

ren bevaaren, om daar fulken schepfel te vinden, als ons hier word afgeschilderd? wat Mensche kan, wil, ofte sal dit onderneemen? Maar *de Goddelyke Voorfsenigheid*, de *ervaarenheid van so veele Eeuwen*, de *Weet- ende gelagierigheid van veele Menschen* komt ons in deese te hulpe. De *Goddelyke Voorfsenigheid* ontdekt den Menschen, ende doet hun voorkomen de groote ende verwonderbaare schepfelen Gods: *De ondervindinge* van so veele Eeuwen, die getrouwe leeraresse, geeft ook bescheid van de werken Gods: ende heeft ook de *Weetgierigheid* van vernuftige ende adelforstige geesten hen opgewekt, om na te speuren de werken der Nature, ende wel te letten op den aard ende eigenschappen der dieren; Maar deese hebben niet nagelaaten in het licht te geeven, ende 't geen sy met veel vlyt ende moeite hebben opgespeurd, ende met oordeel opgetekend; in trouw over te leveren aan de nakomelingschap. Hier van syn getuigen so veele Schriften der Oude, ende Laatere Natuurkundigen, die ons een verhaal geeven van de werken der Nature: Den arbeid van deese kunnen wy ons te nutte maaken, om juist deese twee Dieren te vinden, die hier worden uitgeschilderd. De *nieuwsgierigheid* heeft ook veele opgewekt, om vreemde landen te beschouwen, ende het seldsaame, ofte 't geen sy in hun Vaderland niet vinden, op te merken, ende so daar dan Vreemde dingen, ende verwonderbaare gewassen en dieren gevonden worden, deese ook uit te tekenen, ende gemeen te maaken. *De Reizen naar het Oosten, Westen, Zuiden, ende Noorden*, van welke veele voor handen syn, geeven ons kennisse van de Schepfelen Gods in die oorden der Weereld. Dog wat dryfd de Menschen meer aan, om nieuwe Landen te ontdekken, over Zee te vaaren, ende in diepe wateren te vissen, dan *de hoope van Winst?* geen gevaar, moeite, ongemak ende verdrietelykheid wederhoud tog den Mensch van fulke togten, die groot gewin geeven: dit tog vergeld ende versoet het alles: So hebben de Rederyen, ende Visseryen in de Zee ook ontdekt *de wonderen des Heeren in de diepte*, verwonderlyke gedierten aldaar. Alle deese geeven ons gelegenheid, om op te soeken deese ofte geene werkstukken Gods, die in de gewyde Schriften genoemd, ende die als deese

deefe daar; dog onder andere naamen beschreeven worden.

Niemand so onervaaren in de werken der Nature, ende weetenſchap der Dieren, of ſo hy die maar in het gemeen beſchoud, ſal ſe wel haast kunnen onderscheiden in gslagten, als hy maar let op de plaatſen, die de Heere God de dieren tot eene Woonſtede gegeven heeft. De geſchiedeniſſe van de Scheppinge, als ook de ervaarenheid leid den Menſche ſtraks tot deefe drie gslagten. Ten iſten *het gevogelte des bemels*. Ten 2den *het viervoetige ende kruipende gedierte der aarde*. Ten 3den *de viſſen, die in de wateren ſyn*. Maar men ſal in alle en een iegelyken deefter onderscheidene gedierten het onderscheid juist niet even gelyk vinden, ſo dat 'er in een gevogelte niet iet ſoude gevonden worden, 't geen ſweemd naar een viervoetig gedierte, of in een viervoetig gedierte, 't geen eene eigenschap heeft van een waterbeest: neem eens den *Struisvogel*: deefe heeft wel de gedaante ende vlerken van eenen Vogel; dog niet de klauwen dewyl hy heeft gekloofde klauwen; hy heeft wel twee beenen, als een vogel, ende vleugels, dog loopt liegs als een viervoetig gedierte, maar vliegt niet. Wy vinden onder de dieren eenigen, die men *halfslag* noemd (*Amphibia*) die op het land, ende in het water leven, als de *Krokodillen*, het *Zeepaard*, *Otters*.

Wie de Behemoth ſy?

Hier nu lettende op den *Behemoth*, gelyk die hier beſchreeven word, ſien wy ſtraks wel, dat ons gegeven word het taſereel van een Beest, 't geen het oppervlak des aardryks betreed. De Heere God ſegd tog; *Sie nu Behemoth, dien ik gemaakt hebbe nevens u, hy eet hooi, gelyk een rund*. So Kap. 40: 10. ende vervolgens vers 15, 16, 17. *Om dat de bergen hem voeder voortbrengen, daarom ſpeelen alle de dieren des velds aldaar onder de ſchaduwagtige boomen ligt by neder, in eene ſchuilplaatſe des riets, ende des ſtyks: de ſchaduwagtige boomen, elk een met ſyne ſchaduwe*. Deefe leiden ons tot een viervoetig gedierte, 't geen ſig op het land onthoud: ofte immers tot een halfslag, 't geen ook te water gaat, egter ook ſyn voeder op het land ſoekt.

Q

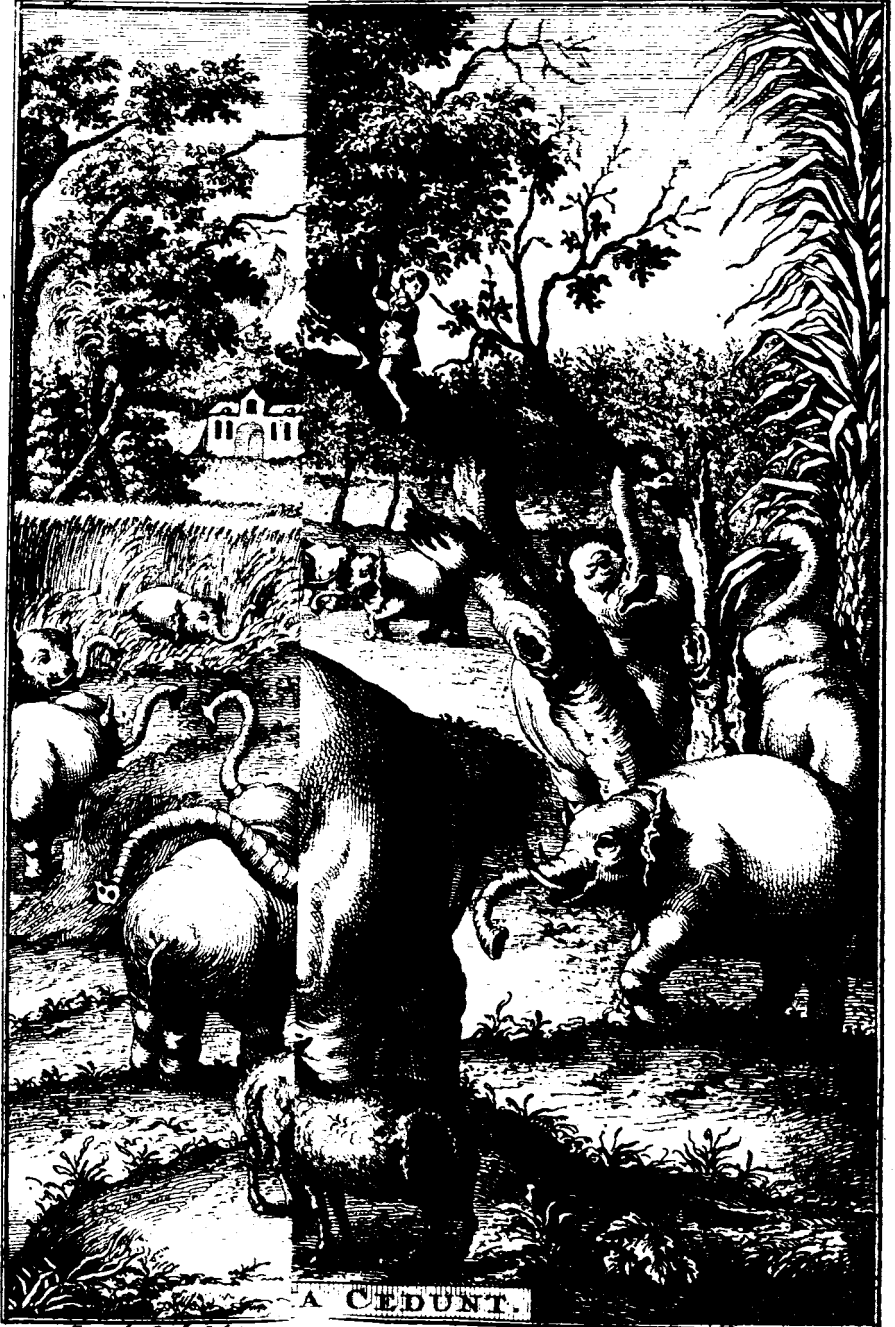
De

De beschryvingo leid ons gewisselyk tot een groot, ende sterk ende geweldig Beest, 't geen de Mensch niet, ofte immers niet sonder de grootste moeite ende konst kan vangen, overwinnen, ofte dooden. Als wy nu naspooren de Landbeesten, ende ook deefen, die sig dan op het land, ende dan in het water onthouden, als wy letten op de beschryvinge van die nauwkeurige Onderzoekers, ende geloofwaardige Historischryvers der dieren, ende wat de Ouden, ende huidendaagschen ons berigten van de dieren, sullen wy geen vinden so na aan de beschryvinge van den *Behemoth*, als den *Elefant*, ende het *Rivierpaard* by de Ouden so genoemd, *Hippopotamus*. Alle gedierten tot hier toe bekend, wyken so verre af van de beschryvinge van den *Behemoth*, dat geene anderen dan deese twee in aanmerkinge komen onder de Uitleggers, ende de Natuurkenners; ende het verschil onder de Geleerden slegs daar in bestaat, welke van deese twee, of de *Elefant*, of het *Rivierpaard* de *Behemoth* syt. De *Eenboorn*, *Neusboorn*, ofte *Rhinoceros* soude opmerkinge weerdig syn, aangesien het een swaar, sterk, ende verschrikkelyk Beest is, dog dat is in het voorgaande van den Heere God selven aangehaald tot het selve Oogmerk, als hier de *Behemoth*, ende met synen eigenen naam genoemd, als ook syn aard, ende eigenschappen beschreeven. Wy letten derhalven slegs op deese twee Beesten, den *Elefant*, ende het *Nylpaard*, ofte *Rivierpaard*. De Ouden hebben den *Elefant* verstaan door den *Behemoth*. Onse Kantekenaar segt, dat het woord *Behemoth* van veelen word overgesiet *Elefant*: Deese hebben dan dit vast gesteld, dat de *Elefant* hier beschreeven word. De wydvermaarde *Bochart* is de eerste geweest, die den *Behemoth* houdt voor het *Zespaard*. Hem is *Ludolph* gevolgd. Thans neemt de geleerde Weerd op het voorbeeld van deese twee groote Mannen als bekend aan, dat het *Rivierpaard* is de *Behemoth* hier beschreeven. Egter is dit gevoelen ook huden so algemeen niet, of geleerde ende wydvermaarde Mannen staan, ende blyven in het gevoelen der Ouden.

Om selven hoedende van so straks dit onderscheiden oordeel der Geleerden te besliffen, nog ook wissende den bescheide-

aen

J. v. d. Spyck del. & sculp.

nen Leefer inneemen met een vooroordeel voor het *denn*, of het andere gevoelen, syn wy te raade geworden het tafereel van den *Behemoth* te vergelyken met beide, ende so met den *Elefant*, als met het *Rivierpaard*. Hier op sal de Leefer selve met ons kunnen besluiten, welke van deeze twee Beesten best voldoed aan de beschryvinge van den *Behemoth*.

Of de Elefant sy het Beest, 't geen Behemoth genaamd is?

Wy beginnen met den *Elefant*, om dat het gevoelen, dat hier de *Elefant* beschreeven word, het oudste is, ende gemeenste; ende het selve Beest ook meer bekend is, dat het *Rivierpaard*.

Of de Elefant Job sy bekend geweest?

Het geen wy terkund moeten in agt neemen, is, of de *Elefant Job* is bekend geweest? wy hebben dit vastgesteld, so aangaande den *Behemoth* als *Leviathan*, dat sy Job niet vreemd maar bekend sullen syn geweest. Derhalven letten wy, of Job, die woonde in den lande *Urz*, gelegen in het Woestje Arabien, als wy voorheen gesegd hebben, gekend heeft dit selve schepsel, welkes geboorteland is *Indiën*, *Ethiopiën*, ende andere afgelegene landschappen? of de *Elefant* in dien ouden tyd, waar in Job leefde, in syn Vaderland al is bekend geweest? Wy vinden den *Elefant* niet by de Oude Schryvers. Egter worden *Elefanten* gemeld in de Historie van de Koninginne *Semiramis*, die eene tydgenootte is geweest van *Abraham*, die lange voor *Job* geleefd heeft: deselve vinden wy in den Oorlog, die *Semiramis* gevoerd heeft tegen *Sabrobas* Koning der Indiaanen, die *Elefanten* naar de wyse der Indiaanen in den kryg gebruikte, ende wapende: dog de Koninginne *Semiramis*, op dat sy haare groote Heerschaaren so veel te verschrikkeliker maaken soude, stelde daar eene menigte *Kameelen*, die sy liet overtrekken met huden van deselve verwe, als die der *Elefanten*, ende toestellen in deselve gedaante, ende

maakfel der *Elefanten*: Dit foo fynde blykt het, dat deese schepselen in het Oosten syn bekend geweest. In de Heilige SchrifTURE vinden wy in de tyden van Salomon gewag gemaakt van *Elpenbeenen*, *Elefants-tanden*, namentlyk, of (als wy seggen) *yvoir*: wy leesen, dat de Koning Salomon een' grooten *Elpenbeenen* Throon maakte, 1 *Kon.* 10: 18. daar staat het woord *שן* *sen*, 't geen eenen *tand* segd: so word 'er ook gesongen, *Pf.* 45: 9. Uit de *Elpenbeene Paleisen*, van waar sy u. *verblyden*: voorts leesen wy van een *Elpenbeenen* huis, dat *Ahab* hadde laten maaken, 1 *Kon.* 22: 39. ook word van *Elpenbeenen* huizen gewag gemaakt, *Amos* 3: 15. Ende *Elpenbeene bedsteden* worden gemeld *Kap.* 6: 4. maar men vind *Elpenbeenen* op sig selven, ende alleen als een selfstandig woord, 1 *Kon.* 10: 22. waar staat, dat de Koning hadde in Zee scheepen van *Tarfis*, met de scheepen *Hirams*: deese scheepen van *Tarfis* quamen in, eenmaal in drie jaaren, brengende goud, ende silver, **ELPENBEEN**, ende *Aapen*, ende *Paauwen*: daar staat in de Hebreusche Sprake שנהבים *senhabim*: hier door verstaan de meesten met onsen Overfetter *Elpenbeenen*, *Elefants-tand*, *yvoir*: onder deese is de Oudvader *Hieronymus*: dog anders gevoeld *Bochart*, die door het Hebreusche woord *senhabim* den *Elefant* selven verstaat: als hier dan staat, dat sy bragten goud, silver, *Elpenbeenen*, ende *Aapen*, ende *Paauwen*, meind hy, dat sy souden mede gebragt hebben *Elefanten*, benevens de *Aapen*, ende de *Paauwen*. So hebben het ook de *Sirische*, ende *Arabische* Overfeters begreepen. Het woord שנהבים *senhabim* schynd wat meer te seggen, dan שן *sen*: het selve soude t' saamen gesteld syn uit twee woorden שן *sen*, 't geen dan segd eenen *tand*, ende הבים *habim*; maar wat dit seggen magy weeten de Geleerden rot hier toe niet: dog *Bochart* ontleed dit selve woord: de Oude Hebreuwen souden de *Elefanten* genaamd hebben קהבים *kababim*: hy voegd dan deese twee woorden, שן *sen*, ende קהבים *kababim* t' saamen, seggende שנקהבים *senkababim*. De middelste lettergreep *ka*, of de Hebreusche letter ק *k*, hier uit genomen synde, soude hier uit komen *senhabim*: so soude by verkorting, ofte misbruik gesegd syn: het geen derhalven t' saamgevoegd synde soude, soude seggen *Elefants-tanden*.

tanden: Dog als wy hier door verstaan fullen den *Elefant* selfven, is het eene maniere van spreeken, die de Redenkunstenars menigwerf gebruiken: sy neemen een deel voor het geheel, een deel van het lighaam voor het geheele lighaam: so dan de *tanden* der Elefanten voor den ganschen Elefant. Deesse beroemde Man schat het niet gevoegzaam, dat *Paauwen*, ende *Aapen* souden volgen op het *Elpenbeen*; deesse twee leevendige schepselen op dat leevenloose; ende slegts een deel van een leevendig dier: derhalven sehikt hy deesse drie beesten tot elkanderen, den *Elefant*, *Aap*; ende *Paauw*: deesse syn ook drie *Indiaansche* beesten, van het selve geboorteland: dat is bekend: Gelyk de *Elefant*, ende de *Aap* is een *Indiaansch* schepsel, so is de *Paauw* een *Indiaansche* Vogel. Hèt is ook wel te gelooven, dat de Vloot van Salomon, die vreemde dieren bragt uit die vreemde, ende afgelegene landen; die *Aapen*, ende *Paauwen* uit Indien bragt, ook wel *Elefanten* sal hebben gevoerd uit Indien, die tog schepselen syn hoe veel wonderlyker ende heerlyker, dan *Aapen* ende *Paauwen*! fullen de scheepslieden, als sy daar in vreemde plaatsen vonden dat verwonderbaare Beest, niet opgewekt syn geworden om dat selve in hun Vaderland te voeren? ende geloofd hebben, dat sy hunne Landslieden daar mede grooten dienst souden doen, als sy hun daar van het beschouw gaven? ende een uitsteekenden dank behaalen by den Allerwyften, Weetgierigen ende spitsvindigen Ondersocker van de werken der Natuure, Koning *Salomon*, als sy hem dit wonderstuk Gods toebragten; 't geen hy met de Ogen van synen hoog verhevenen Geest tot eere van synen Schepper, ende danklegginge van synen grooten Weldoender bespiegelen mogt? is het dan niet te gehooven, dat onder de Regeeringe van *Salomon*, als het Koninkryke Israëls in sulken Bloeienden staat was, ende alles wat heerlyk, dierbaar; ende seldzaam was in de Nature, daar in gevoerd wierd, ook de *Elefant* daar sal syn ingebragt? dog indien al eens onder de gelukkige Regeeringe van den Koning *Salomon* *Elefanten* syn gevoerd ende gesien in *Palestina*, in het vervolg der tyden sag mense daar niet meer: die scheepstogten op de *Indien* uit de *Roode Zee* hielden op met de Regeeringe van den Koning *Salomon*,

lomon, ende derhalven wierden daar geene *Indiaanfche* feldfaamheden ende beeffen meer ingebracht.

Jofafat, de Koning van Juda, hervattede langen tyd daar na den fcheepstogt uit *Ezion Geber op Ofir*, maar deeſe liep te loor, want de *fcheepen braken te Ezion Geber*, 1 Kon. 22: 49. ende hier mede ſcheide hy daar van af, nog is vervolgens ondernomen. Der werd ſtoutelyk gefegd van de Schryvers van den ouden tyd, dat geen Menſche ooit den *Elofant* heeft gezien voor den tyd van *Alexander den Grooten*, dan *Indiaanen* ende *Afrikaanen*, ende nabuurige volkeren. *Pausanias*, een Schryver in de tweede Kriſten eenwe, ſegd, dat ſchoon men wel wiſte, dat deeſe Beeffen den Menſche grooten dienſt konden doen, ſo in den kryg, als andere gelegenheden, evenwel deeſelve vreemd waaren aan allen, uitgeſonderd daar ſe in hun geboorteland waaren, ende nabuuren van *Indien* ende *Afrika*, geen Europeer hadde die ooit gezien voor dat de *Macedoniërs* onder hunnen Koning in *Aſien*, ende vervolgens in *Indien* optogen, daar *Alexander* deeſelve vond, als hy ſreed tegens *Perus* den Koning der *Indiaanen*, die *Elofanten* hadde in ſyne heerſchaapen: dat hier van, ſegd hy, *Homerus* getuige is, die ſchoon hy ſpreekt van *Elpenbeene bedſteden* der Koningen, ende vermogende lieden, geen het minſte gewag maakt van de *Elofanten*: hem dunkt, dat hy liever, indien hy den *Elofant* ooit gezien hadde, doelen ſoude beſchreeven hebben, dan den ſtryd tuſſchen de *Kraanen* ende *Pygmeen*; dit ſyn ſeer kleine Menſchen, indien daar door Menſchen, ende geen *Aapen* te verſtaan ſyn: het ſyn de *Pygmeen*, die in *Indien* gefegd worden te ſtryden tegens de *Kraanen*. *Homerus* ſtellen de Geleerden te hebben geleefd honderd en vyftig jaaren na den *Trojaanſen Oorlog*, ende ſo lange voor den opbou der Stad *Roma*, ende niet verre te ſyn geweest in tyd, van den Profeet *Jefajas*. *Italien* heeft de *Elofanten* niet gezien voor dat *Pirrus de Epiroter* daar in quam met *Elofanten*: deeſelve *Pirrus* is na *Alexander den Grooten*. Dog ſyn de *Elofanten* daar na ſeer gemeen geworden in de gewellen van *Europa*. In de latere eeuwen ſyn ſe in alle oorden bekend geworden. In onſe tyden heeft menſe gezien in de *Nederlanden*, in *Holland*, gelyk wy met eigene Oogen twee *Elofanten*

fanten op jaarmarkten gezien hebben alhier in de Stad *Leiden*. Daar is derhalven genoegsaame gelegenheid verschafft aan de Onderzoekers ende Liefhebbers van de werken der Nature, om deese te kennen, die so lange vreemd syn geweest aan de bekende weereld. Evenwel mag men daar uit niet besluiten, dat *Job* niet soude gekend hebben dit Beest, schoon *Job* so lange geweest is, voor deesen tyd, dat het is bekend geworden aan volkeren buiten syn geboorteland; sulken reeks van eeuwen voor *Pirrus*, *Alexander*, ja zelfs eeuwen voor *Salomon*, ja zelfs al voor *Moses* geweest is, als men uit de tydrekeninge kan afneemen. Hier toe hebben wy te letten op *Jobs* Vaderland, ende syne Woonplaats: of deese is in de nabuurschap van *Indien*; en de *Afrikaansche* gewesten, daar de *Elefanten* syn of hy meer gelegenheid heeft gehad, om deese Dieren te kennen, dan de andere volkeren? wy hebben voorheen in Onse Leerredenen over het Boek *Jobs*, so nauwkeurig wy konden, afgetekend het land *Utz*. Wy hebben gezegd, dat het land *Utz*, daar *Job* gewoond heeft, is eene landstreek gelegen in het *Woeste Arabien*, so genaamd van *Utz Nachors* Soone: dit selve *Arabia* stoot Noordwaards aan *Mesopotamien*, ende den *Eufraat*; Westwaards aan *Sirien*, *Palestina*, ende *Idumaea*, het steenagtige *Arabia*: Zuidwaards aan het gebergte van het gelakkige *Arabien*: Oostwaards aan het gebergte van *Chaldea* ende *Babylonien*. Het is derhalven nader geweest aan de *Indien*, daar de *Elefanten* syn, dan de andere landen, daar men deselve niet gekend heeft, dan in de latere tyden. Het *Woeste Arabien* ligt aan de *Golf van Persien*, van waar men straks komt in de *Indische Zee*, aan welke liggen die landschappen, daar de *Elefanten* syn, het Eiland *Ceylon* is daar gelegen, daar hielden syn de beste *Elefanten*. Weshalven de *Arabieren* meer gelegenheid hebben gehad, om kennis te krygen van de *Indiaansche* landschappen, derselver inwoonderen, beesten, ende gewassen van die landen.

Het is te gelooven, dat sy op die landen wel sullen gevaaren hebben, daar deese sulke kostelyke waaren uitleveren. *Job* spreekt van *Yagscheepen* Kap. 9: 26. *snelle, reisvaardige schepen*, die gereed syn tot dienst van de reisigers, ofte kooplieden, die

die daar mede goederen te versenden hebben: soude hy niet-ken op die scheepen, die daar vaaren op de wateren, die hem de naaste waaren, als de *Golf van Persien*, ende vervolgens de *Indiaansche Zee*? Dat de Arabieren grooten-koophandel dreeven al van ouds op vreemde landen, worden wy wys uit de Heilige Schrift. Job segd *Kap. 6: 19. De reisigers van Tema sijnse, ende de wandelaars van Scheba wagten op hen. Tema ende Scheba waaren twee plaatsen: de eerste was eene stad van Idumea naar het Oosten, naby het Woeſte Arabien: Scheba was eene landstreek in het selfde Arabien: Reisigers ende Wandelaars sijn, die reisen ende wandelen op de gemeene wegen, ende straatbaanen: Deese sijn kooplieden, die met groote schaaren reisen met hunne koopwaaren. Wy leesfen van deese Gen. 37: 25. daar ons een verhaal gegeeven word van een reisig geselschap der Ismaeliten, 't geen quam uit Gilead, voerende op hunne kemelen speceryen, ende balsem, ende Mirre, ende trekkende daar mede naar Egypten. Reisigers dan van Tema, ende Scheba sijn, die uit, ofte door Tema ende Scheba reisden met hunne koopmanschappen om die te voeren in vreemde landen: Gelyk nog huiden in het Oosten sulke reisige geselschappen van kooplieden sijn, die *Karavaanen* gesegd worden. Maar wie geloofd niet, of deese *Arabische* kooplieden, die Westwaards aantrokken met hunne koopwaaren, ende naar *Egypten*, sullen ook hunne koopmanschap verder voortgeset hebben, ende tot in *Aethiopien*, dat agter *Egypten* ligt, in welk *Aethiopien* Elefantten synde, *Elpenbeen*, so geen' meer kostelyke waaren te haalen waaren. Onder deese soude ik noemen den *Topaz*, daar Job van spreekt *Kap. 28: 19. seggende den Topaz van het Moorenland: indien door Moorenland juist daar te verstaan sy dat Moorenland, daar de Elefantten sijn, ende niet een' andere plaats, Arabien ofte een eiland in de Arabische Zee, als wy daar over Predikende gesegd hebben. Is het ook niet geloofweerdig, dat de Arabieren, die Zeehaavens hadden aan de Roode Zee, ook wel op *Aethiopien* aan de overzyde van hunne Oevers sullen gevaaren sijn? *Plinius* schryfd, dat men *allereerst met vloten in de Roode Zee gevaren heeft* Libr. 7. Dog wy weeten uit de gewyde Geschiedenisse, dat de Zeevaard ouder is, dan**

Pli-

Plinius heeft geweeten; dat men de Zee lange voor *Jobs* tyd heeft bevaaren: als *Mofes* verhaalt, dat de kinderen of Nakomelingen van *Noach* straks na den Sondvloed gewoond hebben in Eilanden, geeft hy daar mede niet genoegzaam te kennen, dat se naar het voorschrift der Arke Scheepen hebben getimmerd, met welke sy over Zeen gevaaren syn. Derhalven hebben wy te besluiten, dat de Zeen, die *Arabien* bespoelden, niet hebben afgesneden de gemeenschap der *Arabieren* met de Overzeesche Volkeren ende landen, waarom sy de inwoonders so Menschen als beesten, ende onder de laatste dien merkwaardigen, als den *Elefant* wel sullen gekend hebben. *Job* derhalven, een Inwoonder van *Arabien*, sal 'er wel kennisse van gekreegen hebben. Ik voeg 'er duidelyk by, dat in het voorgaande ook worden aangehaald fulke beesten, die in *Jobs* Vaderland so vreemd waaren, als de *Elefant* konde syn; immers welker geboorteland wyd is afgelegen van *Arabien*, daar *Job* woonde; als de *Paauw*, dien wy seiden te weesen een' *Indiaanschen* Vogel; ende de *Eenboorn*, die verre van *Arabien* gevonden word: hier van soude de Heere God tot *Job*, indien hy se niet, ende niet wel gekend hadde, niet gesproken hebben, als wy hebben aangetoond. Ten deesen aansien is 'er dan geene swaarigheid te seggen, dat de *Bebemot* sy de *Elefant*.

Vergelykinge van het tafereel van den Behemoth met den Elefant.

Dit nu vast gesteld synde, dat de Heere God tot *Job* spreekt van een Beest, 't geen hy kende, ende dat hy den *Elefant* gekend heeft, geeven wy agt, of al het geen de Heere God segd van den *Bebemot* ook slaat op den *Elefant*.

De Heere segd:

KAP. XL: vs. 10. *Sie nu, Behemoth, welken ik gemaakt hebbe nevens u, hy eet hooi, gelyk een rund.*

Is 'er onder de viervoetige dieren een, dat opmerkinge weerdig is, het is voorwaar de *Elefant*: Is 'er een beest soo weerdig te beschouwen? desselfs groote maaksel, gedaante, aard, cigen-

eigenschappen, Zeeden (indien ik van een onvernünftig dier so mag spreken) te bespiegelen? weshalven het wel te pas komt te leggen, als men van den Elefant spreken sal; *se*, ende derhalven straks in de reden des Heeren, ende in het eerste woord (se) men al iet vind, 't geen boven andere gedierten past op den *Elefant*. Hadde de Heere God gesproken in het voorgaande van seer heerlyke, ende verwonderbaare schepstelen; hy sal nu spreken *van het hoofdstuk syner wagen*: 't geen, als wy fullen aantoonen, mag gesegd worden insonderheid van den *Elefant*. Dit Schepstiel is boven alle bequaam, om Job te geeven een denkbeeld van Gods magt, wysheid ende heerlykheid, ende hem op te wekken tot eere, verheerlykinge ende onderwerpinge aan syn Goddelyk welbehaagen.

nu.

Dit Beest is dan wel waardig, dat de Heere Job vermaane, om het selve wel naukeurig, met een verstandig, ende scherpsinnig Oog gaude te slaan, seggende, *se: nu of tog den Behemoth*, dien ik gemaakt hebbe nevens u.

Behemoth

Onder de viervoetige dieren is 'er geen, wien de naam *Behemoth* so wel toekomt als den *Elefant*: ik sie op de landbeesten. Dese naam leid ons tot een Groot beest boven alle, gelyk wy gesegd hebben. Der syn 'er, die het woord in een' algemeenen sin neemen, ende daar door verstaan in het gemeen een Groot Beest, of gedierte op aarde, wat het ook sy, sonder eenige bepaalinge. Maar de beschryvinge leid ons tot een bysonder geslagte onder de gedierten. *Mercerus* segd daarom wel: *Ik twyfele niet of de Behemoth is een' sekere soorte van een Landbeest, 't geen een' uitneemende sterkte, ende swaarte heeft, ende om dat 'er op de aarde geen grooter is, dan de Elefant, daarom hebben de meesten onder de Hebreewen geloofd, dat de Behemoth is de Elefant, ende onder de Onsen ook eenigen, als Tomas Aquinas, en Lyranus: ende de meeste dingen, die in de beschryvinge van het selve gesegd worden, passen op den Elefant. Het is gewis, dat de Naam Behemoth, in syne kragt een groot Beest gesegd,*

of.

BEHEMOTH MET DEN ELEFANT. 131

of het groote Beest, boven alle viervoetige landbeesten den *Elefant* toekomt. Geen is so groot, geen so swaar als dit. Het geen de Oude Beschryvers der dieren seggen, de laateren insgelyks, ende de ervaarenheid leerd het. *Plinius* segd, *de Elefant is het grootste Dier op aarde*. *H. Cardanus* segd, dat hy gezien heeft eenen van sulke hoogte, dat een Man denselven niet konde bereiken. *Libr. 10. p. 549.* ende dat was nog een jonge, een Veulen, of veerse; Hy hadde de dikte van twee Offen. De ervaarenheid heeft gedaan sien, dat de *Elefanten* syn in grootte seer verscheiden, dat sy in de eene Landstreeke grooter syn dan in de andere, dat de *Indiaansche* de *Afrikaansche*, in grootheid te boven gaan; dat sy in *Abissinien* seer groot egter syn, in dat gedeelte namentlyk van *Afrika*, dat aan de *Roode Zee* ligt. Dog daar latende wat seer veele Schryvers van den Ouden, ende laateren tyd seggen van de grootheid van dit Beest, sal ik maar seggen de gemeene grootte. De hoogte van het selve is doorgaans tien voet; de breedte vyf voet. *Georg. Christoph. Petri* in synre beschryvinge van den *Elefant* segd, dat deselve, die te kyken was te *Neurenberg*, ende *Frankfort* in het jaar 1629, tien jaaren oud was, ende tienvoet hoog was; dat die van *Sturmius* gezien is te *Neurenberg*, negen voet hoog was; de lengte van synen borst tot den staart was by de elf voet; de geheele omtrek van syn lighaam dertien voet. *Becanus* heeft 'er eenen gemeeten te *Antwerpen*, die agt jaaren, ende agt voet hoog was. Dit mag men voor seker aanneemen; maar wat ouden, als laateren, ende huidendaagschen ons willen wys maaken van *Elefanten*, die veel hooger souden syn, ja die wel tot sestien voet, ja nog hooger souden syn opgereesen, laten wy voor die het gelooven willen. Maar dit Beest, gelyk het in hoogte uitmuntende is, so overweegd het ook in gewigte andere Beesten. De weetgierigheid heeft de Natuurkundigen niet alleen opgewekt om te meeten de hoogte, lengte, ende dikte van den *Elefant*, maar ook om dit groote lighaam te weegen; sy hebben het dan in eene Waagschaale laten brengen, daar in gewogen, ende bevonden, dat deese *Elefant* woeg vier duisend ende vyfhonderd pond. Is 'er nu een Beest onder de viervoetige dieren der aarde, 't geen dit gelyk is in grootte, ende gewigte?

wigte? komt onder die iemand de naam *Behemoth* beeter toe? Mag het niet een groot beest genaamd worden? een *Beest der Beesten*? in het veelvoudige getal *Behemoth*? het is gelyk in grootheid ende gewigte verscheidene beesten, die kloek, ende groot syn: maar dat het vyf en twintig offten somtyds soude eeven naaren, als *Cardanus* segd, mag men voor beufelpraat houden. Dog hoewel de *Elefant* so groot, ende wigtig is, egter is 'er onder de viervoetige een, 't geen hem in hoogheid te boven gaat; ende dit is het *Kameelpaard*. *Ludolph* in syne Historie van *Aethiopiën* segd, dat het *Kameelpaard* grooter is, dan de *Elefant*, hoewel deefe in *Abissiniën* seer groot is; maar segd hy, *by is so dik niet. Libr. 1. Cap. 17.* Hy heft het *Kameelpaard* seer hoog op, seggende, dat men siot *Kameelpaarden van sulke hoogte, dat een Man van de allergrootste gestalte ben maar tot de knien komt, so dat men sig niet te verwonderen heeft over het geen gesegd word, dat een Man te paard sittende onder bunnens buik soude kunnen daorryden sonder sig te bukken.* Dog dit daar latende mogen wy egter seggen, dat de *Elefant* so niet het hoogste beest is onder de viervoetige dieren, egter het wigtigste is, ende de naam *Behemoth*, een groot Beest, het selve naar regten toekomt. Het Hebreusche woord *Behemab* in het meervout *Behemoth*, een groot Beest te regt overgeset *Pf. 73: 22.* mag derhalven aan eenen *Elefant* toegekeurd worden boven andere viervoetige beesten der aarde. In de gewyde Schriften vinden wy den eigenen naam van den *Elefant* niet: Wat naam dit Beest heeft gehad by de Hebreuwen, Arabieren, Chaldecuwen, Siriers, Indiaanen, Ethiopiërs, ende andere Volkeren in *Jobs* tyd weet men niet. Wy hebben voor heen gesegd, dat *sebenbabim* wel mogt seggen *Elefanten*. *1 Kon. 10: 22.* ende dat de Hebreuwen eertyds die souden genoemd hebben *kababim*: Maar de gemeene naam des *Elefants* is onder de latere Jooden geweest פִּיל *phil*, hier voor hebben sy geset de letter ה *he*, הפִּיל *hephil*, van dit woord *hephil* syn herkomstig de naamen, die de Arabieren, ende andere natien, welker Taalen uit de Hebreuwsche gesproten syn, hebben gegeven aan den *Elefant*. Hier uit word afgeleid het Grieksche *Ἐλέφας*. *Elephas*: de letteren, de *Lambda* tog der Grieken ende *Phi*, ofte

BEHEMOTH MET DEN ELEFANT. 133

ofte *L* ende *Pb*, verſet ſynde, word $\epsilon\lambda\epsilon\phi\alpha\varsigma\ \epsilon\iota\phi\epsilon\lambda\alpha\varsigma$. *Elephas* *Ephelas*, 't geen naby komt aan לֶפְפִּיל *beppil*. Dat Griekſche woord heeft vervolgens ſtand gehouden tot hier toe. De Romeinen hebben het *Elephantus* genaamd. Ende ſo als de Taalkundigen in hunne Woordboeken ook ons leeraaren, word het ſelve Beest huiden in alle ſpraaken van Europa ſo genaamd. De Italiaanen in hunne verbaſterde Latynſche Spraake ſeggen, *Leofante* ofte *Leofante*, gelyk anderen ſchryven: in het Franſch *Elephant*: de Spaanſe naam is eeven eens, *Elephante* namentlyk, de eenige letter *e* daar toegevoegd: de Duitsers *Helfant*. De Engeliſchen ſeggen *Oliſant*, ſo ſeggen wy inſgelyks in onſe Nederduitſche Spraake.

Maar de Indiaanen, ende Mooren geeven huiden andere naamen aan dit Beest. In het landſchap *Guzarate* word het genoemd *Ati*, in *Malabar* *Ane*, elders *Aſete*, in *Morenland* *Ytembo*. Maar wat naam word 'er gegeven aan dit Beest, die ſo nadrukkelyk is, als de naam *Behemoth*? dat *Groote Beest!* dat *Beest dem Beesten!* deeſe wysd ons onder alle het duidelykſte tot den *Elefant*, gelyk hy huiden genoemd word in *Europa*.

Dien ik gemaakt hebbe.

Op den *Elefant* mogt ſig de Heere als ſyn ſchepſel beroemen, hy ſegd, ſie nu den *Behemoth*, *dien ik gemaakt hebbe*. Die Hemel, ende aarde, ende de Zee, ende alles wat daar in ende op is, geſchaapen heeft, deſelve heeft ook den *Elefant* op de aarde geſchaapen. Hy heeft een paar *Elefanten* geſchaapen, uit welke hy dat geſlagte vervolgens heeft gedaan voortkomen: In de ſcheppinge van dit Beest heeft God ſo min iemands raad ende hulpe gebruikt, als van een ander ſchepſel. *De Elefant* is een ſchepſel, weerdig den allerwyſten Konſtenaar ende Werkmeester.

nevens u.

Dat de Heere ſegd, dien ik gemaakt hebbe *nevens u*, heeft ook

R 3

ook wel syn opfigt op den *Elefant*. Hoe men het ook begrypen wil, het heeft syn aansien op den *Elefant*. Is het so, als of de Heere seide, *dien Ik, de Schepper van hemel, ende aarde, ende de Zee, ende alles wat daar in is, hebbe geschaapen, gelyk ik u geschaapen hebbe, op deselve wyse als u, door myn bevel hebbe voortgebragt*; dat liet tog ook op dit schepsel als op alle Menschen ende beesten; grootte ende kleine beesten syn van God geschaapen. Is 't als of hy seide; *dien ik gemaakt hebbe voortreffelyk boven alle beesten, gelyk Ik u O Job, O Menschen-kind, hebbe verbeeven boven het onvernunftige gedierte*: dog hy konde ook seggen tot Job, *gelyk Ik u hebbe verbeeven door eere, aansien, ende rykdom wel eer boven alle die van het Oosten*; dat slaat immers op den *Elefant*, die voortreffelyker is in veele opfigten dan andere dieren. Is het te seggen, *dien ik op aarde geschaapen hebbe met u*, dit is ook waar van den *Elefant*: dat is een landbeest: of *dien ik naby u geschaapen hebbe*, so was het gelegen met den *Elefant*; hy was niet verre, als wy gesegd ende aangetoond hebben in het voorgaande. Der synder die nog nader komen. Sy merken aan, het geen *Strabo* schryft *libr. 15.* dat de *Indiaansche* Koningen het als een voorregt aan sig behielden *Elefanten* ende *Peerden* te voeden, ende te onderhouden, dat het den gemeenen lieden door de wet verboden was: hun dunkt, dat de *Arabische* Vorsten ende Heeren dit wel sullen nagevolgd hebben; ende dat Job, een Man van groot vermogen ende staat in het Oosten, ook wel mogt eenen *Elefant* gevoed hebben benevens syne kemels ende ander Vee, tot syn gebruik, beschouw, ende vergenoeginge in dit werkstuk Gods. Het geen so synde soude dit een' klaaren sin geeven aan het Woord des Heeren, *dien ik gemaakt hebbe benevens u*, ofte die by u is, ende gy met uwe Oogen aanschoud: dog dit is een' enkele giffinge. Maar het kan nog anders begrepen worden: *dien ik, schoon een onvernunftig dier, egter verstand, als of het u, O Job, O Mensche, gelyk was, gegeeven hebbe*. Hier aan voldoed ook de *Elefant*: dat is tog het vernuftigste onder de onvernunftige dieren, ende het geen de Heere een verstand boven alle beesten gegeeven heeft, gelyk wy in het vervolg meinen te sullen vinden nadere gelegenheid om van te spreken.

ren. Eindelyk, ende om daar van niet meer te seggen: des Heeren Woord soude ook so kunnen verstaan worden: dien ik u wien dienste geschaapen hebbe: fekerlyk de *Elefant* kan den Mensch in veele gevallen tot hulpe ende nut syn. Groot gebruik maaken sy in *Indien*, ende elders, daar se syn, van de *Elefanten*: dat verhaald *Linschooten*: dat weeten sy, die daar geweest syn: dat getuigen ook de Ouden. Hun vernuft, iterkte, ende leerzaamheid strekt met alle ten voordeele van den Mensch. Het word tot den kryg, ende burgerlyke werken goeffend, ende seer bequaam gevonden.

Hy eet hooi.

Dog laat de *Behemoth* so voortreffelyk ende uitmuntende syn boven alle beesten in grootheid ende kloeksinigheid, hy heeft egter dit gemeen met andere beesten, dat hy gevoed word: als andere ende gemeene dieren, *Hy eet hooi*: dit is een' ware eigenschap van den *Elefant*. Dit is geen roofgedierte, het is geen vleesvreetend beest, 't geen loerd, ende jagt maakt op Runderen, schaapen, ende lammeren. Dog *het eet hooi gelyk een Rund*. Dat is bekend, dat de *Elefant hooi* eat. Hier mede word hy, tam gemaakt synde, gevoederd op den stal. Dog in *Oostindien* is hun eeten *rys*, ende drank *water*, naar het seggen van *Linschooten*. Sy eeten allerlei kruid des velds, bladeren, ende vrugten van boomen, gras, biezen, ajuin, look, koorn, ende gerst. De *Wilde Elefanten* weiden geerne in de laage ende moerassige landen: derwaards begeeven sy sig, als sy in de hooge landen, wegens hitte ende droogte, geene spyse nog drank vinden, ende geene schaduwe, om sig daar onder te dekken tegens de sterk blaakende Sonne. Dese voornoemde plaatsen verschaffen hun voeder, spys, ende drank, als synde aan Rievieren, beeken, ende wateren gelegen: hier vinden sy gras, riet, biezen, ende ander kruid des velds: maar voorts sy de aardvrugten, als Meloenen, Konkommers, is het Suikerriet, als sy het vinden, hun een' aangenaame spyse. Hier komt in bedenken, waarom de aardgewassen juist syn geschikt tot voedsel van den *Elefant*? waarom niet voor dit:

dit groote ende swaare Beest en sterker voedsel, dan *booi* ende gras, ende de genoemde vrugten des velds; waarom niet als *Leeuwen*, *Panters*, *Wolven* het vlees van *Runderen*, *Schaapen*, ende ander tam vee. Maar dit is het wyse beleid van de Goddelyke Voorzienigheid, die heeft gewild sorg draagen voor het behoud, ende onderhoud so van den *Elefant*, als het tamme vee. Het vlees eeten stryd tegens den aard van den *Elefant*. Het vlees vreeten is eigen aan roofgedierten, die boos, wreed, ende listig syn, als *Leeuwen*, *Tyggers*, *Draaken* enz. Dog de *Elefant* is een mak, sagtmoedig ende goedertieren Beest, het geen derhalven nuttigd, als het tamme vee, ende gelyk hier gesegd word, als een *Rund booi eet*, ende het kruid des velds. so schikt het de Goddelyke Voorzienigheid, die een iegelyk keevend schepfel voeder verschaft naar synen aard. Ik voeg 'er by, dat de *Elefant* niet is geschaapen om op den roof te gaan. Waar soude dit grofflyve Dier vinden so veel roof om synen hollen buik te vullen? dit swaare lighaam heeft die snelheid ook niet, nog is gemaakt om sig staag te bewegen, ende te jaagen, als de roofdieren. Het heeft te grooten beslag van noden, dan om het wild door digte bosschen, kromten, ende engten te kunnen vervolgen. Dog de Goddelyke Voorzienigheid neemt ook in agt het behoud van het tamme vee. Hoe soude dat tog langer bestaan, indien het ten spyse verstrekte van sulken Beest, als de *Elefant* is? het soude immers al verblinden, wat omtrent het selve was, daar het so veel van noden had om synen balg te vullen: waar soude het selve veilig syn? wat schuuren, schotten, hekken, of stallen soudent het vee veilig stellen voor dit Beest, 't geen eene sterkte heeft, die voor die 'er geene proeven van gesien heeft, ende waaragtige getuigenissen van weet, ongelooflyk is? de *Elefant* rukt alles om verre; stoot al onder den voet, ende vertrappt al wat hem in den weg is: hoe ligt soude hy die schothekken of stallen, waar in het vee besloten is, om verre rukken? Dog de *Elefanten*, die in het wilde loopen, eeten nie alleen het gewas des velds; maar ook de boomvrugten, bladeren, takken, ja de boomen, of stammen, ende wortelen der boomen. *Ludolph* verhaald in syne Historie van *Aethiopien*, dat de *Elefanten*

BEHEMOTH MET DEN ELEFANT. 147

ten gaan met hoopen in *Abiffinien*, ende groote verwoestingen
 aanregten op hunnen weg, dat fy byna niet eenen boom laa-
 ten staan, om dat fy schudden de grootfte, tot dat fy se afgo-
 broken of ontworteld hebben: de kleinste, als hy segd, vat-
 ten fy maar met kunne snaveis, en de breekenfe dan voorts,
 waar van fy dan de vrugt, en de dunfte takken afeeten: maar
 also alle boomen van *Abiffinien* geene bladeren genoeg soude
 kunnen verschaffen tot onderhoud der Dieren, heeft de God-
 delyke Voorfienigheid daar in voorfien, met daar te doen was-
 fen eene foort van eenen boom van de grootfte onfer *karsfeboo-
 men*, welkes hout, sagt, ende fapvol is, die fy geheel ende
 al opeeten. Het heeft ook fyne reden, waarom de *Elefant*
 ook dit voedsel nuttigd, baften, ende takken van boomen, ja
 dunne geboomten felve. Het kruid des velds, het gras, ende
 alle aardgewaffen geevente kleinen voedsel aangroote ende ster-
 ke lighaamen om daar van lange te bestaan, ende lange te lee-
 ven, defelve verkorten het leeven volgens het seggen van *Hip-
 ocrates*, de *Priſc. Medic.* Maar baften van boomen, takken,
 en fappig hout, meer zelfftandigheid hebbende, geeven een
 fterker voedsel, ende ftrekken derhalven meer tot een langer
 leeven voor den *Elefant*, wiens leeftyd feer lange word uitge-
 rekt: deefe Beesten leeven feer lang. *Plinius* segd *Hif. Nat.*
libr. 8. cap. 10. dat de *Elefanten* ook eeten aarde, ende ook zelfs
 ſteentjes, dog niet als een voedsel, maar als geneesmiddelen,
 't geen hun feer wel bekomt, als fy die met hunne tanden ver-
 maalen; dog feer qualyk, als fy dat agterlaaten: fo leeven fy
 in het wilde. Dog de tangemaakte *Elefanten* eeten alles wat
 getbaar is, ende tot voedinge van defelve ftrekt. Vinden wy
 hier, dat de *Behemoth* booi eet. *Aelianus* getuigd dit van den
Elefant *libr. 13. cap. 25.* De *Indiaanen* brengen hunne *Ke-
 ningskens* bondelen hooi toe tot voedinge van hunne *Elefanten*.
 Hy eet koorn, tarw, gerft, brood, koeken, ende ontfangd
 die uit de hand van jongens ende kinderen.

gelyk een Rund.

Het heeft fyne reden, waarom de Elefant mag gefegd wor-
 den

S

138: VERGELYKINGE VAN JOBS

den *hooi te eeten*, gelyk een *Rund*: so als hier de Heere segt van den *Behemoth*. De *Runderen* sijn onder de viervoetige landbeesten nog wel het naaste aan de *Elefanten*. De *Italiannen*, wanneer sy de *Elefanten* voor de eerste reise zagen in het gewest der *Lucaniers*, eene landstreek in *Italien*, hebben die aangesien voor *groota Offen*, ende ook genoemd *Offen* met eenen bynaam van die plaatse, (*Boves. Lucas.*) als *Varro* aantekend *Libr. 6. de Lingua Latina*. *Arrianus*, ende *Strabo* scheyven, dat de *Indiannen* de *Elefanten* gebruiken tot den landbouw als de *Runderen*, ende dat sy die als de *Offen* voor den ploeg spannen. Dit maakt de vergelykinge nog so veel te volkomener van den *Behemoth* met den *Elefant*, als hy gelegd word *hooi te eeten gelyk een Rund*. Het geeft te kennen, dat het een mak beest is, het geen sig gelyk een *Rund* van de *Menschen* laat voederen met dat gewoone voeder, waar mede de *Menschen* gewoon sijn het tamme vee ende *Runderen* te onderhouden, ende te spysigen. De *Behemoth* is dan geen roofgedierte, geen *Leeuw*, die vlees eet, maar *hooi gelyk een Rund*. Als de Heere God syne Kerke beloofd den vrede ende vriendschap, selfs met deele die te vooren deselve verublgden, ende vyanden waaren, segt hy *Jes. LI: 7.* dat de *Leeuw sal stroo eeten gelyk de Offen*. So tam ende gedwee sullen de vyanden van Gods Volk gemaakt worden.

Vs. II: *Sie tog*

Het is opmerkelyk, 't geen de Heere hier nu seggen sal van den *Behemoth*, waarom hy *Job* hier wederom beveeld oplettenheid op het geen hy hem daar van spreken sal; die vermaaninge tot aandagt, ende nauwkeurige bespiegelinge komt ook wel te pas omtrent den *Elefant*, waar over hy dan ook mogt seggen: *se tog*.

Syne kragt is in syne lendenen.

De sterkte van den *Elefant* is verwonderlyk. Hy toond die in alle syne ledemaaten; met synen kop, met synen snavel, met
syne

BEHEMOTH MET DEN ELEFANT. 139

syne tanden, met *syne voeten*, en, als hier gefegd word, *syne kragt is in syne lendenen*. Hy stoot *synen kop* so lange tegen de booge palmboomen, dat sy ter aarde vallen: als *Aristoteles* segd *Lib. 9. Hist. Anim. cap. 1.* Deselve segd, dat hy met *synen snauvel* geheele boomen uit den grond rukt, *Lib. 2. part. an. cap. 16.* hy vat den Mensch om het lyf, ende werpt hem met *synen snuit* in de hooge lugt. Met *syne tanden*, of liever *hoornen*, haald hy geheele gebouwen om verre, segd *Aristoteles* op de gefegde plaatse. Wat kragt hy in *syne tanden* heeft, siet men in *Oostindien*, daar men hem gebruikt om pakken te draagen. *Linschooten* verhaald, hoe het sig in deesen gedraagd; hy word geleid tot het pak, dat hy sal draagen, 't geen dan gebonden word met eene koorde vast, so dat het hem in het gewigte mag hangen; het geen geschied synde spreekt hem syn Meester aan, waar op hy de koorde dan neemt met synen snuit, ende windt om syne tanden, ende steekt het einde om synen mond; ende so draagd hy het al hangende waar men het begeerd. In *syne Reise naar Oostindien Kap. 46.* daar hy den *Elefant* beschryfd. Wat kragt dit Beest met *syne voeten* doet, word insgelyks getuigd van *Aristoteles*, ende anderen: Hy segd, dat sy de boomen met hunnen kop om verre gestooten hebbende met hunne voeten vertrappen, als *Libr. 9. Hist. Anim. cap. 1.* dat sy de slagordeninge der gewapende krygsknegten vertreeden, *Plinius Libr. 8. cap. 9. Aelianus libr. 8. cap. 10.* Dog wat sterkte de *Elefant* heeft, kan men daar uit afneemen, dat een eenige heeft omvergerukt eenen tronk van eenen boom, die so swaar was, dat vierentwintig man hem naulyks van syne plaatse konden bewegen. So verhaald *Vartomannus libr. 4. cap. 10.* Maar dit schepel Gods, 't geen sulke kragt toond in synen kop, in synen snuit, in syne tanden, ende in syne voeten, segd hier de Heere, heeft *syne kragt in syne lendenen*. Geen Beest is 'er bekend so sterk in de lendenen als de *Elefant*. Het draagd vele Menschen op synen rugge: ja men bouwd kasteelen, ofte toorens daar op, die met geharnasde soldaaten voorsien worden. *Aelianus, Plinius, ende Lucretius* gewagen daar van. *Philostratus* schryfd *lib. 2.* dat de *Elefanten* worden gelaaden met toorens op hunnen rugge, waar op siem, ja wel

vyftien foldaaten worden gefet, die van die toorens, als of het fterkten waaren, pylen werpen, ende met den booge fchieten op de vyanden. Maar het geen te boven gaat alle de getuigeniffen van de fterkte der lendenen van den Elefant, is, die wy vinden in het eerste Boek der Makkabeeuwen, Kap. 6: 37. daar verhaald fynde de gedugte heirfchaaren van Koning Antiochus, ende gefegd, dat daar in waaren twee en dertig Elefanten ten oorloge geleerd, ende verdeeld wierden onder de flagordens, voorts dit gemeldt word, ende op de felve [Elefanten] waaren houte, ende fterke toorens, die een iegelyk beest bedekten, gegordt op het felve met inftrumeten, ende op elk waaren twee en dertig vegtende Mannen in deselve, ende een Indiaan [die] het felve [beest regeede:] dit paff dan feer wel op den Elefant: *fyne kragt is in fyne lendenen.*

ende fyne magt in den navel fyns buiks.

Tot hier toe vinden wy niets in de befchryvinge van den *Bebemoth*, of het ftemd over een met den *Elefant*, dog hier op volgd, 't geen feer verleegen maakt, of immers feer veel moeite geeft den geenen, die voor vast stellen, dat de *Bebemoth* is de *Elefant*; ende reden heeft gegeven aan anderen, dat de *Bebemoth* niet is de *Elefant*, maar het *Rievierpaard*. Hier word gefegd, dat de magt des *Bebemots* is in den navel fyns buiks. Wy hebben den fin van deeſe gegeven: wy houden den felven vast in de vergelykinge. Maar fo doende kunnen wy dien niet overeenbrengen met de gefchaapenheid van den *Elefant*, feker *fyne magt is niet in den navel fyns buiks*. Hy heeft tog een' *weeken buik*, ende die wel te doorgrieven is. De Onderzoekers der Nature berigten ons, dat deselve op den rugge een feer *harden huid* heeft, maar eenen *buik*, die *geheel week* is, waarom de *Renoceros* met den *Elefant* ftrydende hem altyd onder het lyf foekt te komen, om met synen neushoorn synen *weeken buik* op te ryten. *Plinius* segt *lib. 8. cap. 20.* hy *ſiekt hem meeft naar den buik, om dat by weet, dat deeſe het weekſte is:* het felve getuigd ook *Aelianus Hiſt. lib. 17. cap. 44.* De *Elefant* is derhalven feer bang voor een' sekere mugge, die hem

BEHEMOTH MET DEN ELEFANT. 147

hem seer plaagd aan den buik. Wy leesen in het 1ste Boek der Makkabeerwen, Kap. 6: 43. en volg. dat een *Eleazarus Avaran* sag een van de beesten, namentlyk der Elefant, met koninklyke pantziere gebarnaft, ende het was uitsteekende boven alle beesten, ende hem dagte, dat de Koning daar op was. Ende by begaf sig om syn volk te behouden, ende om sig hem selven een' eeuwigen naam so verkrygen. Ende by liep op hem seer stoutelyk, midden in de slagorden, ende by sloeg dood ter regter ende ter slinker syde, ende sy verdeelden sig ter weder syden van hem. Ende by ging onder den Elefant, ende by settede sig onder denselven, ende doode hem, ende by viel ter aarde op hem, dat hy daar stierf. Deese gebeurtenisse verhaald ook Josephus in het 12de Boek van de Joodsche geschiedenissen Kap. 14. Dog die staan blyven in het gevoelen, dat de *Bebemoth* sy de *Elefant*, geeven eenen sin aan de woorden van den Text, volgens welken die in de vergelykinge met den *Elefant* in hunne gedagte wel bestaan kan. *Pineda* haakt aan seiven verscheidene gevoelens daar over, hoe men de woorden van den Text soude kunnen over een brengen met de geschaapenheid, ende eigenschappen van den *Elefant*. Maar deese Uitlegger, schoon beweeren wil, dat de *Bebemoth* sy de *Elefant*, vind sig egter genootsaakt het meerdere deel deeser meeningen te verwerpen, gelyk ook so deese, die van hem verworpen syn, als ook de andere, die hy daarenboven bybrengd, niet kunnen voldoen aan den oplettenden ende oncefsydigen Leeser. Het geen nog den meesten schyn heeft, is, dat sy seggen, dat, wanneer 'er toorens worden geset op den rugge van den *Elefant*, deselve daar op worden vast gehouden met yfere kettingen, die gespannen worden rondomme het middel lyf, ende onder den buik vast gehegt aan elkanderen: dit maakt een' sterke omgordinge: Hierom soude dan *sterkte*, ofte *magt aan den navel des buiks* mogen toegeschreeven worden, om dat hy kan uitstaan die strenge omspanninge van yfere kettingen, maar komt dit niet gesogt voor?

Vs. 12. *Als het hem lust, syn staart is als een Ceder.*

Hier volgd nu 't geen insgelyks sal te kennen geeven of

sterkte of sieraad van den Behemoth, *als het hem lust*. . . agtervolgende in de vergelykinge onse verklaringe van den Text vinden wy geene swaarigheid ten aensien van den *Elefant*, die tog hier in voldoed aan den Text. *Ofiander* verklaard dic wel, *de staart van den Elefant is soo lang, ende regt, dat men dien met een' regt opstaanden Ceder vergelyken mag*. De *Elefant* heeft een' langen *staart*, hy hangd byna tot de aarde. So segd *Georg. Christoph. Petri* in syne *Elephantographia curiosa. Part. 1. Cap. 19*. Ende *Petrus Gilbius Albiensis*, die seer naauwkeurig beschreeven heeft den *Elefant*. Hy segd; dat 'er in synen tyd twee *Elefanten* waaren te *Konstantinopelen*, waar van hy den grootsten in alle syne deelen heeft afgemeeten. Hy segd dat de *staart* lang was *vyf voeten*, aan het boven einde in synen omvang was *eens elle*, in het midden *een voet*, ende het onderste einde van den *staart* een *halve voet*, de *snuit* ofte *snavel* was *ses voet*, van den mond tot aan het einde. Het is dan een' verstaanbaare taale, als het de *Elefant lust*, als hy het begeerd, rigt hy synen *staart* op, die verheeven *staart* als een *Ceder*. Maar dat is de sin van den Hebreuwischen Text, als wy gesegd hebben. Is het dan nodig om doele aftekeninge van den *Behemoth* over te brengen tot den *Elefant*, door het Hebreusche woord *אֵלֶפָאִיט*, 't geen eenen *staart* segd, te verstaan *synen snavel*? is het niet vreemd, dat de naam van het agterste aan het voorste lid gegeven worde, ende het geen de *neuse* is van het beest *syn steert* sal genoemd worden?

De senuwen syner schaamte syn doorvlogten.

Het geen hier op volgd, is haast overgebracht tot den *Elefant*, *De senuwen syner schaamte syn doorvlogten*, als het so verstaan word, als wy het verklaard hebben, ende een' gevoegsaamen sin heeft *De senuwen, spierheupen* ofte *lendenen syn doorvlogten*, het geen ons wysd tot de sterkte van dit Beest, 't geen tog sterk is van lendenen, spieren, peesen, ende senuwen, die, in elkanderen gevlogten ende als sterke touwen in een gedraaid synde, vaste banden syn, die de lendenen vast houden. Dat is eene eigenichap, ende de geschaapenheid van dit sterke

sterke Beest, den *Elefant*. Hier meede sullen wy den Regtfinnigen better vergenoegen, so wy agten, dan deese reden (*als het hem lust, syn staart is als een Ceder, ende de senuwen synner schaamte syn doorvlogten*) betrekkelijk te maaken tot de *schaamdeelen* van den *Elefant*, sehoon het veelen daar heenen brengen, als of hier soude gesien worden op die werktuigen, die tot voortteeling strekken. Het geen deese daar van seggen, wordt gewraakt van de Natuurkenners, de ondersoekers, ende ontleders van den *Elefant*. Daar en boven soude dit niet te pas komen in eene reden, die tot roem strekt van dit heerlyke Werkstuk Gods, dat daar de *schaamdeelen* souden worden aangehaald.

Vs. 13. *Syne beenderen syn [als] vast koper: syne gebeenten syn als ysere handboomen.*

De sterkte van den *Behemoth* word verder uitgebreid, ende worden gemeld syne sterke beenen. *Syne beenderen syn. . .* seer hard syn de beenderen van *Ossen*, *Peerden*, ende andere sterke beesten. Maar die syn niet te vergelyken met die van den *Elefant*. Dit Beest heeft beenderen, *als vast koper*, het heeft gebeenten *als ysere handboomen*. Het moeten sterke stelten syn, die sulken gewigt kunnen draagen. Het moeten stutten syn van een' vaste stoffe, *als vast koper*, ende *ysere*. De *Ossen*, ende *Peerden* wierden van de Grieken genoemd *καλκίποδες* η *καλκίπετοι*, *Æripedes* & *Ærisoni*, *kopervoetige* ende *koperkindsende*, om de steevigheid van der selver beenderen ende klauwen. Maar komt deese naam niet toe in meerderen nadruk aan den *Elefant*? Hy is grof van gebeente: syn gebeente is hard van stoffe: hoe hard het been, het *Elpenbeen* of *yvoir* is, *tand*, of *hoorn* van den *Elefant*, wecten wy: so dat het is, gelyk gesegd word van den *Elefant*; *syne beenderen. . .*

Vs. 14. *Hy is een hoofdstuk der wegen Gods, die hem gemaakt heeft, heeft hem syn sweerd aangebegt.*

Maar wat meer van den *Behemoth*? Hier volgt een uitnemend:

mend gctuigenisse van de waardigheid van dit Beest; daar gesegd word, *dat hy is een hoofdstuk der wegen Gods*. Hier hebben wy een ruim veld, om ons uit te laten in de beschryvinge van den *Elefant*, die so veele voortreffelyke eigenschappen heeft, waarom hy mag genaamd worden *een hoofdstuk der wegen Gods*. De grootheid van den *Elefant*, syn maaksel, aard, ende begaaftheden geeven redenen, waarom hem die lofgegeeven word. Wie, die dit groote schepsel beschoud, sal niet in verwonderinge worden weggerukt? Het is syne grootheid niet alleen, maar ook syne gedaante, ende het maaksel van dit Beest, waarom het boven anderen lof geeft aan synen Maaker. Het geen dit schepsel verwonderlyk maakt boven alle viervoetige dieren, is syn *snavel*. Deesen hebben geene andere beesten. Egter hebben de Onderzoekers der Nature gevonden kleine ge-dierten, als *vliegen*, ende *schelpvissen*, die *snuiten* hebben, met welke sy spysc neemen, ende in hunnen mond steeken. Maar de *snuit*, of *snavel* des *Elefants* heeft de Outleders van dien opgevoerd in verwonderinge, ende lof van den Schepper van dit Beest. *Galenus* heeft den *Elefant* ontleed, ende bysonder synen *snavel*. Hy betuigd, dat hy sig ten hoogsten verwonderd heeft over de konst der Nature, ende daar uit geleerd heeft, dat sy volmaakt is, als die dit dier so een nootlaakelyk ende heilsaam lid, tot syn onderhoud ende bestaan, geeven heeft. Syn Schepper gaf hem dit tot verscheidene gebruiken ende diensten: syn *snavel* verstrekt hem tot *eenen neuse*, waar door hy ademtoogd, ende rickt: Men siet dit Beest de Rievieren instappen, ende als het water hem tot aan den mond komt, synen *snuit* om hoog heffen, so dat het geheel onder water gaat, ende door synen *snuit*, boven het water geeven, adem schept.

Aristoteles segd *Lib. 2. de An. Cap. 2.* dat *de dieren, die lange neusen hebben*, een' seer scherpen reuk hebben: Dit is immers waar van den *Olifant*. Wat dier heeft *so langen neuse* dan hy? Syn *snavel* is lang, maar hy rickt ook seer verre, ende is syn van reuk. Hy rickt van verre de Meloenen ende Komkommers, die hy geerne eet. Naauwkeurigen hebben waargenomen, dat hy den Mensch seer vreesd, dat hy seer let op de

voet-

voetstappen van den Mensch, dat hy rieken kan, dat de Mensch daar gegaan heeft. Maar dit selve lid, 't geen hem diend als een *neuse* om te rieken, ende te ademtoogen, is hem ook van synen Schepper gegeven als eene *band*, waar mede hy alles doet, wat tot syn behoef, onderhoud ende behoud, ende wat tot dienst ende vermaak van den Mensch strekt. Hier mede eet hy, drinkt hy, stryd hy tegens synen vyand, toond daar mede groote kragt, als wy gezegd hebben, ende regt daar mede wonderstukken uit. Hier door geeft hy ook geluid. Aangesien tog de *Elefant* hoog van de aarde verheven is, een' seer korten hals heeft, ende geenen grond met synen mond bereiken kan, om het kruid des velds af te scheeren, nog met synen kop tot het water komen kan om sig te drenken, heeft hem de Werkmeester der Nature ook daarom gegeven den *snuit*, door welken hy sig voederd, ende drenkt, Hier mede plukt hy het kruid, ende vrugten des velds, ende wat hy op de aarde vind, 't geen tot syn voedsel, ende van synen smaak is, ook de bladeren, ende vrugten, ende rukt daar mede de takken van de boomen af, als wy seiden. Hierom is de *snuit* des Elefants *Προβοσκis* genaamd by de Grieken. Dit selve word afgeleid van *βίβωμι* 't geen segd *weiden*; insgelijks *πρωβάμια* van *βίβωμι*, 't geen ook segd *weiden*; of van *βομῆν* *voeden*. Aristoteles noemd dit selve *μυκτήρ* of *μυκασμός* van *μυκάω*, 't geen segd *bulken*, of *ruchelen*, of anders van *μύζω*, 't geen segd volgens *Cylius Rhodiginus* met geslootene lippen door den neuse een geluid geeven. Deese naamen leiden ons tot het gebruik van dit lid des Elefants. Het onderste van den snuit is seer senuwagtig ende buigzaam; men siet daar een klein, ende scherp tongetje, of vingertje, *Aristoteles* noemd dat *Τραχύτης* *scherpheid*, synde een spits uitstekje: met behulp van het selve regt dit Beest wonderstukken uit. Hier mede vat het alles, als een Mensch met syne hand ende vingeren. Hy grypt daar mede de kleinste dingen, waar toe de Mensch syne vingeren gebruiken moet. Daar mede raapt hy van den grond op kleine stukskens geld, schellingen, ja kleine stuivertjes, (als ik gesien hebbe,) korengraanen, saaden, korren van druivebesien. Hy houd hier mede de grootere dingen,

T

als

als stokken, so vast, dat men eer *Herkules* synen knods, als hem deese ontrukken soude. Ik hebbe gefien hem met eenen bezem de straat veegen, een Vuurroer affschieten, den stok van een Vendel aanvatten, ende het Vendel swaaien regts ende links, so dikwerf als hem syn Meester dat gebood; ende hem den hoed afneemen, ende wederom opsetten, so als hy het hem gebood, ende meer andere dingen uitrigten, gelyk deese seer veele verhaald worden van den *Elefant*.

Dewyl hy dan synen *snavel* gebruikt om te eeten ende te drinken, die daar mede syne spyse vat, ende in den mond brengd, die deesen in het water steekt, daar in het water ophaald, ende door den mond naar de maage send, ende so veele dingen doet, als een Mensch met syne hand, hebben de Ouden, als *Cicero* ende *Plinius*, deesen te regt genoemd *de band des Elefants*. *Plinius* noemd dien dan eens met den Griekschē naame *proboscis*, dan met den Latynschē naame *Manus*, 't geen *de band* segd. Hy kan synen snuit uitstrekken, intrekken, verlengen, verkorten, buigen ende krommen, draaien ende wenden waar hy wil, ende beweegen als een slang: daarom worden de *Elefanten* van *Lucretius* *slangbanden* genoemd: so dat, indien *Plinius*, *Cicero*, als ook *Oppianus* deesen eene *band* toefchryven, syne hand nog nader betekend word van *Lucretius*, die de *Elefanten* noemd *Anguimanos*, *Slangbanden*. Maar om dat *de snuit des Elefants* ook syn *neuse* is, waar mede hy riekt, ende ademtoogd, ende geluid geeft, word deselve ook genoemd *Nasuta Manus*, *de neusband* gesegd. Ik voeg 'er dit nog by, dat *de snavel* des *Elefants*, die hem so verwonderlyk maakt boven andere beesten, hem ook diend tot een *Wapentuig*, om te stryden tegens synen vyand. Maar dit aan te wysen sal straks beeter te pas komen. Wy hebben nu genoeg gesegd, om aan te toonen dat dit lid van het Beest een baarblykelyk verhoog ons geeft van de wysheid des Maakers, ende derhalven reden om te seggen, dat dit, benevens de reeds gemelde dingen van den *Elefant*, is een *Hoofdstuk der wegen Gods*. Dog wy souden te kort doen aan de vergelykinge van den *Bebemokk* met den *Elefant*, indien wy versweegen de allervoortreffelykste *Eigenschappen* van dit Beest, ende waarom het, boven de reeds gemelde, mag genaamd

BEHEMOTH MET DEN ELEFANT. 147

naamd worden *het hoofdstuk der wegen Gods*. Dit is de aard, het vernuft, ende sonderlinge deugden, waar mede de Heere God dit syn schepfel heeft voorsien. Hier van syn de latere Schryvers van den Elefant so vol, dat sy betuigen, dat honderd tongen ende monden hun niet genoegzaam souden syn, indien sy wilden verkondigen, al het geen de Schryvers, so van oude als latere tyden, daar van hebben opgetekend, dat hier van geheele Boeken souden kunnen geschreeven worden. Het is seker, dat hunne Schriften vervuld syn met verdigtselen, ende het grootste gedeelte van het geen sy ons verhaalen, slegs voor fabelen te houden syn; egter souden wy ons selven verliessen, indien wy al het geen voor waaragtig mag, ende moet gehouden worden, aanhaalden. Dog kunnen wy ons niet onthouden te seggen van den *Elefant*, 't geen hier so wel te pas komt, te verhaalen die uitnemende gaaven van dit Schepfel Gods. Daar word in het gemeen van getuigd, dat het, so hoog het in grootheid overtreft alle andere viervoetige dieren der aarde, nog meer in verstand, wysheid, schranderheid, leerzaamheid, ende andere gaaven, waar door de Mensch boven een beest verheeven is. Seer hoog word opgeheeven het Verstand van dit Beest: *Petrarcha* segd, *Libr. 1. Dial. 60.* dat het een *Beest is, dat verstand heeft als een Mensch*. *Cicero* segd, dat het *eenige gemeenschap heeft met het Menschelyke geslagte*. *Lipsius* schryfd, dat *desselfs aard ende zeeden weinig afwyken van den Mensch*. *Garzias Libr. 1. Cap. 4.* meind, dat dit dier niets ontbreekt, om te schynen met reden begaafd te syn, dan de spraake. Dog mag men niet seggen, dat de Mensch syne wysheid verliesd, als hy de wysheid ende deugd van een Beest so hoog verheft, dat hy het selve kennisse van God, ende weetenchap van Goddelyke ende hemelsche dingen, eerbied, ende ontzag voor de Goddelyke Majesteit toekeurd. Der syn 'er, die meinen Godsdienst te hebben bespeurd in *den Elefant*. Het geen so synde soude het strekken, ten verwyte ende schande van *Ongodisten* ende *Epikureers*. Wy souden eenen *Ælianus* moeten gelyk geeven, die de Godvrugt der *Elefanten* deselve tegenwerpt, seggende: Eeren de *Elefanten* God, ende sullen de Menschen met reden begaafd twyfelcn, of 'er een God is.

T 2

Dog

Dog wy behoeven in den gewaanden Godsdienst der *Elefanten*, geene bewyfen te zoeken van de Godheid tegens de *Epikureers*, ende *Ongodiffen*: het beschouw van dit Beest, en de naftpooringe van deffelfs aard, eigenschappen, ende voortreffelykheden is genoegzaam, om ons in ftaat te ftellen om deefe te overreden, als die ons geeven een fo nadrukkelyk verhoog van de magt ende wyfheid van deffelfs Maaker ende Schepper, die niet minder is, dan God selfs. Der fyn 'er, die meinen gefien te hebben eenen *Elefant* de Sonne, Maan, ende Sterren aan te bidden, ende deefe te begroeten op fyne wyfe. Op dat fy, indien van een onvernunftig dier de afgoderye geleerd hebben, ofte door het felve in hunnen afgodendienft bevestigd fyn, mogten van het felve fchepfel geleerd hebben, niet *de fchepfelen*, maar den *Schepper* te eeren, *die te pryfen is tot in der eeuwigheid!* Hier toe geeft hy tog den verftandigen aanleidinge. Maar O dwaafen, die u laat verleiden door een beest tot afgoderye, ende laat beweegen door eenen fchyn, dien het felve maakt van Godsdienst in uwe Oogen, om het *fchepfel* te dienen voor *den Schepper* felven.

Maar indien het uitfynnigen fyn, die in den Godsdienst een beest tot een voorbeeld neemen, voorwaar het mag wel in andere gevallen ende gelegenheden tot een voorfchrift verftrekken. Wysd Salomon *de Luiaards tot de Mieren*, men mag wel zeggen: *Gaat tot den Elefant* gy boofen, haaters, ende vervolgers van uwen Even-Mensch! Siet daar een Beest, fo goodertieren, fo vroom, fo *Menschlievende*; fo noemden het de Grieken, *φιλιθρω-τε*; het heeft *magt* om *allen*, *den wil* om *niemand* te befchadigen: Het ontmoet den Mensch, maar het beneemd hem fyn leeven niet, nog doet hem eenig quaad. Het beledigd niemand, ten fy het alvoorrens getergd of beledigd is. *Solinus* roemd de Goedertierenheid van dit Beest *cap. 38. Plinius Hist. Nat. lib. 8. cap. 4.* dat het den Mensch, als hy dwaald in de woestyne, ontmoetende hem den weg wysd: dat hem tegenkomende eene kudde fchaapen, of ander vee, hy *fig* door deefe eenen weg maakt fonder een te vertreden, maar die voor fyne voeten fyn, door fynen fnavel als met de hand foetelyk afleid ter regter, ofte flinkerfyde. Men kan ook zeggen tot de trouwloofen,

BEHEMOTH MET DEN ELEFANT. 149

loofen, ende byfonder tot deefe, die ontrouw fyn hunner Heeren, Meesters, ende Opfienders: *Gaat tot den Elefant!* Dit felve Dier verwytt u uwe ontrouwe. Seer verwonderlyk is deffelfs getrouwheid, omtrent fynen Meester ende Bestierder. *Strabo* verteld 'er van, dat het gebeurde fynde, dat *Elefant*en, door rafernye bevangen, hunne Meesters omgebragt hebbende, daar over fig dood getreurd ende gevallt hebben. Men mag ook liefdeloofe Ouders, Broeders ende Susters, ende alle gefeilen wel leiden tot de *Elefant*en, die hen fullen befchaamd maaken door liefdepligten, die fy, die moeders aar haare jongen, ende die fy aan malkanderen bewyfen; fo kinderen of jongen aan hunne Ouders. Dit Beest strekt tot een verwytt den ontngtigen, overspeelders, ende fchaamteloos, daar het de kuisheid ende fchaamte fo wel bewaart. Van de onderlinge liefde van Man en Wyf, ende trouwe des Mans jegens-fyn Wyf, ende fyne forgvuldige bewaaringe des Wyfs, als fy van hem fwanger gaat, geeft ook de *Elefant* een voorfchrift. Ik doe 'er nog by fyne Regtveerdigheid, die de goeden bemind, ende de quaaften haat, ende als het hem aangaat, een ieder het fyne geeft. Een Geleerd Man, ende naauwkeurig Reifiger ende Onderfocker van naturelyke dingen, *Gillius Albiensis* namentlyk, heeft verwonderlyke dingen waargenoomen in eenen *Elefant*, dien hy met fig hadde op fyne reife. Hy verhaald onder anderen, dat hy feer wel wifte te onderfcheiden de Menfchen, die tot hem quamen, ende fyn affien toonde van vreemde, ligtveerdige, foute ende dartole Menfchen; maar daarentegen door fyne Oogen ende bewegingen toonde fyne neiginge voor gemaatigde ende deffige lieden. Sie daar de deugden van den *Elefant*. Maar wy mogen niet agterlaaten ook te verhaalen fyne wysheid ende voorfichtigheid. *Cicero* fegde, dat 'er geen Dier fo voorfichtig is als de *Elefant*. Der fyn 'er veelen, die dat gevoelen, dat fommige gedierten voorfichtiger fyn in hun geflagte, dan de Menfchen, waar toe fy dan aanhaalen de *Byen*, de *Mieren*, *Sprinkhaanen*, *Rupfen*, ende anderen. Dog onder de onvernufftigfte fteekt gewiffelyk in vernufft, wysheid en voorfichtigheid uit de *Elefant*. *Philoftratus* fegde, noemd dit van den Menfch af het tweede gedierte,

dierde, ende het naaft aan hem in verftand. Hier van vinden wy veele bewyfen by de Ouden ende Laateren. *Plinius*, *Ælianus*, ende *Philoftratus* ende anderen getuigen daar van: fo ook de Ooftindifche Reifigers, als ook die in *Afrika*, *Abiffinien*, ende elders geweest fyn, daar de *Elefantèn* fyn, ende onder de Menfchen verkeeren ende gebruikt worden. *Ludolph* in fyne *Historie van Ethiopien* segd, dat fchoon dit Dier een der groflyvigfte is, egter niet is van de botfte; dat 'er, om fo te fpreken, geen geestiger fyn; dat fy worden aangemoedigd door loftuitingen, ende dat veragtinge ende mispryfung hen verdriet baard; ende dat niet tegenftaande hunne fwaarlyvigheid men hen duifend kleine kuuren kan leeren. De Heer *Dellon M. Doctor* verhaald, in fyne Reife naar Ooftindien, ook de Geestigheid van den *Elefant*: hy segd insgelyks, dat 'er geen onredelyk dier is, dat fo veel verftand ende geheugeniffe heeft, als dit, ende waar van hy in veele gelegenheden is verferkd geworden. Hy geeft daar van twee merkweerdige voorbeelden. Hy segd, dat in alle Indiaanfche Steden eenige lieden werden onderhouden, die niet dan de ftraaten ende wegen reinigen: dat het geviel, dat een jonge van twaalf jaaren, die fulks in *Suratte* deede, eenige vuiligheid verfaamd hebbende, die op een' voorbygaanden *Elefant* wierp, dat het Beest voor dien tyd geen gevoel daar van toonde, dog den jongen eenige dagen daar na ontmoetende, hem omvatte met fynen fnuit in het midden, ende hem draaide, meer dan honderdmaalen, in de lugt om, met fodanige raddigheid, dat het allen, die het aanschouden, deed vreefen: eindelyk fagen fy evenwel, dat het den geenen, door wien het beledigd was, maar wilde vervaaren; door dien het, na fyn vermaak met den jongen genomen te hebben, denfelven weder foetjes op den grond fette. Maar dat dit Beest reden hoord ende verftaar, als of het Menfchen verftand hadde, daar van geeft defelve nog een ftaaltje. Hy fchryfd, dat de Viceroi van *Goa* voornemens was, om 'er eenen aan den Koning van *Portugal* te fenden, ende gaf ordre, dat men denfelven in het eerfte fchip, dat naar *Liffabon* ftond te gaan, soude fcheepen; dog de Bestierder van dit Dier feide aan het felve, op die wyfe, als hy eenen Mensch soude hebben

BEHEMOTH MET DEN ELEFANT. 151

hen kunnen aanspreken, dat men het in een land wilde voeren, in 't. welke het een' swaare slavernye soude moeten uitstaan: dit seggen maakte sodaanigen indruk in den geest van het Beest, dat men het niet te s'cheep konde krygen, ende veelen, welke het daar toe wilden dwingen, doode: de Onderkoning hier van verwittigd synde, ende voor vaststellende, dat deese weerfin sproot uit het doen des Bestierders, dreigde hem seer vervaarlyk, ja selfs met den dood, indien hy, binnen eenige dagen, welke hy hem voorschreef, niet maakte, dat de *Elefant* t' s'cheep ging: de Bestierder hier door vervaard synde, wierp het geene hy te vooren gedaan hadde weder onder den voet, ende hy deed dat Dier door tegenstrydige lessen begrypen, dat het aan eenen Vorst gefonden soude worden, welke het alle vermaaklykheden des leevens soude doen genieten, waar na het, sonder eenige wederspoorigheid te betoonen, t' s'cheep ging. Ik soude te verre uitweiden, indien ik my wyder uitliet in het aanhaalen van voorbeelden van de kloeksinigheid des *Elefants* ende desselfs andere gaven ende deugden: leerzaamheid, regtsinnigheid, dankbaarheid, edelmoe- digheid, gehoorzaamheid, beleeftheid, Menschlievendheid, sagtsinnigheid, geheugen, eerbaarheid, schaamte, matigheid, kuisheid ende trouwe. Hier van haalen geloofwaardige Schryvers voorbeelden aan. Hoe veel vernuft de Schepper dit onvernunftige schepsel gegeven heeft, hoe bequaam een werktuig om te toonen syn vernuft, geeft hy tog duidelyke blyken. Hoe leerzaam dit Beest is, heeft de ervaarenheid van alle tyden bescheid van gegeven.

De Mensch kan 'er al me doen, ende het al leeren, wat hem behaagd, hy kan 'er groot gebruik van maaken, hem de krygsoeffeningen leeren, ja selfs de letteren, leesen ende schryven, ende hem de vreemde taalen doen verstaan. Wie hier van bewysen begeerd, wy wyfen hem tot *Georg. Christoph. Petri*, die daar van voorbeelden aanhaald in syne Beschryvinge van den *Elefant*; waar toe wy nog andere Schryvers souden kunnen voegen. Indien dan de Mensch gesegd word *het proeffstuk van Gods wysheid, goedheid, ende mogenheid*: de *Elefant*, onder de leevendige schepselen der aarde het naaste aan den Mensch,

mag

mag om alle deefe voortreffelykheden wel genaamd worden *het hoofdstuk der wegen Gods*. Is 'er een beest onder de viervoetige dieren hier op aarde bekend, 't geen deesen lof beeter verdiend? Deefe, die niet den *Elefant*, maar het *Nylpaard* houden voor den *Behemoth* sullen dat moeten toestemmen, dat die eere den *Elefant* boven *het Nylpaard* toekomt. Dog het geen hier op volgd, sal sig so wel niet schikken naar den *Elefant*, als naar *het Nylpaard*. De Heere segd,

die hem gemaakt heeft, heeft [hem] syn sweerd aangebeft.

Het selve Beest, 't geen hy noemd *het hoofdstuk syner wegen*, heeft hy ook wel gewapend.

De *Elefant* heeft veele, ende magtige vyanden. Ik spreek nu niet van den Mensch, die jacht maakt op dit Beest, het sy tot syn vermaak, het sy tot gebruik, het sy om synen huid, of tanden, die dierbaar syn, of ook om syn vleys, dat gesegd word so smaakelyk te syn, als van een rund, ende synen snavel, die eene lekkernye is by sommigen. Dog ik sie op Beesten. Deefe syn de *Rhenceros*, de *Leeuw*, *Tyger*, *Draak*, *Krokodil*, *Slang*; ja hy heeft ook een' grooten afkeer van *Muisen*, dat klein gedierte, 't geen hy vreesd. Tegens de voorsegde heeft die hem gemaakt heeft, ook gewapend kan men seggen. Hy *beeft hem syn sweerd aangebeft*. Hy heeft den selven eenen harnas aangetoogen, waar door hy gedekt is tegen stooten, klauwen, ende beeten van syne wreede vyanden: dit is syn huid, die so dik is, dat hy naulyks met een musquet kan doorschoten worden, als hy bereid is. Die hem gemaakt heeft, deselve heeft hem een' harden kop gegeven, waar mede, als wy gesegd hebben voorheen, hy groote kragt kan doen: so insgelyks twee seer swaare tanden of hoornen, die als twee sweerden syn; ende wat kragt heeft hy niet in synen snavel? wat kan hy daar mede niet doen tot syne verweeringe, ende vernielinge van synen vyand? maar ook syne sterke pooten syn hem ook dienstig tegens synen vyand, want indien hy dien daar onder krygen kan, vermorfeld hy denselven ligte-

BEHEMOTH MET DEN ELEFANT. 153

ligtelyk. Dog hoewel de *Elefant* ſo wel gedekt ende gewapend is, laat dit niet na, dat hy van ſynen vyand dikwyls overwonnen word, dat hy van den Menſch niet alleen, maar ook van den *Rhenoceros*, *Draak*, ende *Tyger* gedood word. Hy heeft tog wel een' ſterken huid om ſyne lendenen, maar een' weeken buik, als wy geſegd hebben, 't geen de *Rhenoceros*, ſyn grootſte vyand, ook wel weet. Of hy een' ſterken kop heeft, hy kan daar mede tegens ſynen vyand niet uitregten: Hy kan hem tog niet vernederen wegens ſynen korten hals, om daar mede ſynen vyand, die laager is dan hy, te ſtooten: die komt ſlegs te pas tegens die van gelyke hoogte ſyn, als hy, dog die ſyn 'er niet: de *Rhenoceros*, ſchoon de hoogſte onder ſyne vyanden, is egter veel laager dan hy. Dog ſy ſtryden ook wel tegens den anderen, 't geen een vreeſelyk beſchouwing geeft, als die harde koppen met ſulke kragt tegens den anderen ſtootende, de bekkeneelen in ſtukken breeken. Syne tanden, of hoornen ſouden hem van veel nut kunnen ſyn, indien hy ſynen vyand daar mede konde bereiken ende treffen, indien hy 'er dat gebruik van maaken konde, als een wild ſwyn van ſyne tanden, ofte een *Rhenoceros* van ſynen hoorn op ſynen neus, ofte de Stier, of Our van ſyne hoornen: dan hadde hy ſwaarden, waar mede hy ſynen vyand haast overwinnen ſoude. Ende wat *ſynen ſnavel* aangaat: het is waar, die is hem een kragtig tuig ende ſyn ſweerd, waar mede hy ſtryd, ende ſynen vyand overwind: dog door dit werktuig, waar door hy overwind, word hy ſelve te ligter overwonnen. Soude hy dat gebruik hebben daar van, als wy geſegd hebben, deſelve moeſte ſeer buigſaam ende beweegelyk ſyn, ende derhalven maar beſtaan uit vel, vlieſen, ſenuwen, ende het mogten maar kraakbeenen ſyn, nog beenderen van vaſt koper, die daar konde weefen de ſtoffe van den ſnuit des *Elefants*. Het is *ſyn ſweerd*, maar geen ſweerd uit ſyn ende hard ſtaal geſmeed, waar mede hy de ſtaale klingen kan afweeren. Dit *ſweerd*, ſo ſagt van ſtoffe, kan dit beeft ligt, ende daar mede ook het leeven benomen worden. Syn ſnuit kan ligt gequetſt, doorgehouden, ja afgehouden worden: dat ondervonden de *Rominen* in den laatſten veldſlag tegens *Pyrrhus*, die hen door ſyne *Elefanten*

tweemaal en verwonnen hadde: dat hieuw een *Minutius* met syn zweerd eenen *Elefant* synen snavel af, ende toonde also dat deese schrikdieren konden gedood worden. Het onderste van den snavel is seer teder, het selve heeft drie uitstekjes, daar is dat *tongetje*, of *vingertje*: deese syn, ende insonderheid dat laatste, dewyl het senuwvol is, seer teder: daarom durven sy geene Menschen aanklampen, uit vreesse, dat sy hen op die plaats eenen slag soude geeven, welke hen aan het herte soude gaan: daarom vreesd hy ook de *Muisen*, uit vreesse, dat sy hem in dit deel, waar in hy so gevoelig is, byten fouden: ja de *Elefant* is so sorgvuldig voor dit syn zweerd, dat hy het in gelegenheden niet durfd gebruiken tegen synen vyand, maar het selve, tusschen syne twee voorste pooten onder het lyf steekende, zoekt te verbergen ende te bewaaren. Syne sterke pooten syn hem in den stryd tegens synen vyand ook van den meesten dienst niet, dewyl deese, so niet te groot, immers hem te gaauw syn, om sig van hem te laten vertreeden. Aangesien dan de *Elefant* so groot, swaar ende grofflyvig is, dat deel syns lighaams, dat swak ende week is, niet wel dekken ende behoeden kan; syne wapenen niet naar synen wil gebruiken kan; ende syn voor naam wapentuig, syn snavel selve, so teder is, ende hem ligt te ontnemen: gebeurt het menigwerf, dat hy van synen vyand gedood word. Hier van hebben wy ten iiten een voorbeeld in den *Rhenoceros*. De Koning van *Portugal* hadde te *Lissabon* in het jaar 1513. eenen *Rhenoceros* gekreegen, dien hy twee jaaren daar na in het strydperk liet brengen tegens den *Elefant*, welke stryd te *Lissabon* in het openbaar is geschied; dog wierd de *Elefant* van den *Rhenoceros* overwonnen, ende behaalde deese de overwinninge over synen vyand. *Damianus van der Goes* segd, daar hy schryfd van *Spanjen*: ik hebbe bygewoond een gevegt van den *Elefant* met den *Rhenoceros*, 't geen verwonderinge weerdig was, dog de *Elefant* wierd overwonnen. *Jovias* verteld te hebben verstaan, dat een *Rhenoceros*, ontscheept synde te *Lissabon*, door syn gesigt ende reuk eenen *Elefant*, als hy dien naby quam, soo verschrikte, dat hy terstond de hekken ende schutten, binnen welke hy besloten was, hoe sterk ende vast, met geweld doorgebrooken hebbende, sig onder

BEHEMOTH MET DEN ELEFANT. ist

een vervaalyk geluid ende gillen op de vlugt begaf, ter nederwerpende, ende vertrappende alles, wat hem in synen weg ontmoetede. De *Elefant* heeft ook een seer harde party aan den *Tyger*. *Arrianus* segd, dat de *Tyger* hem op den kop springd, ende hem afmaakt. De Heer *Dellon* verhaald, dat, terwyl hy in Indien was, seker Gouverneur aan eenige lieden van aansien het vermaak wilde geeven, van te sien *eenen Tyger* met *eenen Elefant* vegten. Deese twee Beesten syn seer verschillende in grootte, dog de raddigheit des *Tygers*, gevoegd by de kragt van synे klauwen ende tanden, maakt dat hy seer gevaarlyk is. Hy sprong hem op den kop, onder den buik, ende op den rugge van synen vyand, latende overal bloedige tekenen, ende de *Elefant* smeet hem met synen snuit verre van sig, na dat hy te vergeefs getragt hadde hem te vertreeden: door dien nu hunne woede onder het vegten grooter wierd, soo verscheurde de *Tyger* synе wederpartye op alle plaatsen, daar hy hem aantrof: de *Elefant* ging wel met een vervaarlyk geweld tegens hem aan, dog als sy ieder hun best gedaan hadden, kreeg geen van beiden de overwinninge. *Tachard* verhaald in de reise naar *Siam*, dat de Keiser van *Siam* aan den Franschen Gefant heeft vertoond een gevegt van drie *Elefanten* tegen *eenen Tyger*: of *een* van die groote Beesten niet genoegzaam was, of *twee* niet souden vermogen, daar moesten 'er drie weesen, om dit so veel kleinder dier te overwinnen, dat sig egter tegen alle drie wel dapper weerde, ende hun genoeg te doen gaf, eer sy het overwonnen. De *Elefanten* hebben ook een' geduurigen stryd met de *Slangen* ende *Draaken*, ende worden van deselve gedood, als *Pierius* uit verscheidene Schryvers verhaald, ende *Diodorus Siculus* schryfd *libr. 8. cap. 37. & libr. 4.* Hier uit kan men afneemen, dat de *Elefant* geen onverwinnelyk Beest is, ende waar voor alle gedierten des velds souden moeten swigten, daar het tog van *Rbenocerossen*, *Tygers*, *Slangen*, *Draaken*, ende anderen overwonnen ende gedood word: *het sweerd, 's geen hem aangebegd heeft, die hem gemaakt heeft, is niet genoegzaam, om daar mede te vellen alle synе vyanden.* Hier vinden wy derhalven niet de juiste overeenkominge, als wy het so verstaan, die hom gemaakt heeft, die heeft hom *sulkes sweerd*

zweerd gegeven, waar door hy alle syne vyanden kan overwinnen. Maar wie verplicht ons het Woord des Heeren also te begrypen? kunnen wy niet volstaan met deese verklaringe, die hem gemaakt heeft, heeft hem gewapend tegens syne vyanden. Ende dat is waar van den *Elefant*.

Vs. 15. *Om dat de bergen hem voeder voortbrengen, daarom speelen alle de dieren des velds aldaar.*

Wy vinden de juiste overeenkomst in het vervolg, daar de Heere segd dat de *bergen hem voeder voortbrengen*. De Onderzoekers van de werken der Nature, die gelet hebben op de *Elefant*en, ende het onderscheid tusschen den eenen ende den anderen hebben gade geslagen, hebben onderscheid gevonden tusschen die, welke in deese, ofte andere gewesten sig onthouden, ja zelfs tusschen die in verscheidene strecken van een ende het selfde Landschap gesien worden. Dat eenige sig op de *bergen* onthouden, anderen op de *vlakke velden*, anderen aan de *Moerassen* ende *Rivieren*. Dat de *Berg-Elefanten* de wildste syn; die op de *vlakten* syn, makker syn; dog die aan de *Moerassen* syn, de allerligste ende onvernuftigste syn. Dog in die landstrecken staan die perken juist soo vast niet, dat sy se niet wel eens souden overtreden: dat de *Berg-Elefanten* niet wel eens op de *vlakten*, ende aan de *lagere gewesten* souden komen: so ook de andere niet wel eens verweiden souden. Hier word gesegd, dat de *bergen den Behemoth voeder voortbrengen*, 't geen dan op den *Elefant* sullende gepast worden, ons leid tot de *Berg-Elefanten*, die daar weiden, ende hen voeder voortbrengen, het sy dan het gras ende kruid des velds, die *tog hooi eet gelyk een Rund*, als *vers 10.* gesegd word van den *Behemoth*, ende ook waar is van den *Elefant*; het sy struiken, heesters, bladen ende takken van boomen, ende derselver basten, als wy gesien hebben. Maar wy behoeven dit niet te bepalen tot de *Berg-Elefanten*, maar ook wel, schoon 'er dit onderscheid mogt weesen, tot de anderen, die ook wel daar hun voeder sullen zoeken. Gelyk uit het voorgaande, so blykt hier uit wederom, dat de *Behemoth* niet is een vleesvreetend Beest, maar.

BEHEMOTH MET DEN ELEFANT. 157

maar een dier, 't geen syn *voeder* zoekt op de *bergen*, ende sig vergenoegd met het geen hem deese tot syn voedsel verschaffen: maar dit doet ook de *Elefant*. De *Behemoth* is geen roofgedierte, waar voor het tamme ende weerloofse vee vreesd, want *alle Dieren des velds speelen aldaar*, waar de *Behemoth* gaat weiden: maar dit is ook de aard van den *Elefant*, die nog Mensch nog Beest quaad doet: wy hebben gesegd, hoe forgvuldig hy sig hoed daar van, dat hy het tamme vee, de weerloofse schaapen niet beledige: waarom deese hem ook niet vreesen, maar weiden gerust, ende sonder schroom, speelen ende huppelen op de *bergen*, daar de *Elefant* is: schoon de *Berg- ende Bosch-Elefanten* leer wild mogen syn, deeren sy egter het tamme vee niet. Hier vinden wy dan niet, of het kan van den *Elefant* gesegd worden: maar ook in het geen hier op volgd.

Vs. 16. *Onder schaduwagtige boomen ligt hy neder, in eene schuilplaats des riets ende des slyks.*

Het is tog de *Elefant*, die sig nederlegt onder *schaduwagtige boomen*, in eene *schuilplaats des slyks*, ende des *riets*. Hy, die in de heete landen woond, liefd ook de *schaduw*, waarom hy zoekt hooge ende *schaduwende boomen*, die hem tot een dekfel strekken tegens de *sterkstraalende Sonne*: hy leund wel tegen deese boomen; Hy legt 'er sig ook onder *neder*. Die door het gesigte de *waarheid* bespeuren, betuigen sig dikwils te hebben verwonderd, hoe veelen den leugen tot so verre toe hebben voortgeset, van te durven schryven, dat de *Elefant* geene voegingen in de beenen heeft, dat hy niet kan nederliggen nog opstaan, als hy door ongeluk gevallen is; dat hy om te slaapen of te rusten tegens eenen boom aanleund, ende dat 'er geen sekerder middel is om dien te vangen, dan den boom, aan welken hy gewoon is te rusten, byna door te saagen, waar mede hy dan ter aarde foud vallen. Dit is een vals verhaal, het geen (segd seker Schryver) is geschreeven door die geenen, die reisen sonder uit hun land gaan. Alle die den *Elefant* regt kennen, weeten beeter. De *Elefant* kan sig son-

der moeite nederleggen, ende weder opstaan. Hy buigd de knien, als syn Meester op hem wil klimmen, ende slaapt op geen' andere wyse, dan de paarden. Het bestaat dan wel met de geschaapenheid van den *Elefant*, dat hy sig nederlegt onder de schaduwagtige boomen. Maar dit is ook de aard van den *Elefant* sig neder te leggen in de *schuifplaats* des riets, ende des *slyks*. Hier worden wy geleid tot de oevers der Rievieren, die doorgaans bewassen syn met riet, ende modderig syn door het over- ofte aanspoelen van het water. *Het riet* wast seer weelderig uit *het slyk*, derwaards begeeven sig de *Elefanten*, om daar te weiden, te eeten, te drinken, sig in de Rieviere te baden, te verkoelen ende te wasschen. Sy lieven alle de waterryke velden, grafen daar, ende vinden daar fulk water, als sy hebben moeten tot hunnen drank. Sy vinden daar aan de oevers der Rievieren, die slykerig syn ende met riet bewassen, geen klaar, maar modderig water. Dog de *Elefanten* behoeven tot hunnen drank geen klaar, maar troebel water. *Ælianus* schryfd, dat de *Elefanten* eenen askeer bebben van klaar, maar dat sy begeeren troebel water, Lib. 17. Cap. 17. Eenigefeggen, dat sy vreesen hunne schaduwe, die sy sien in klaar water, waarom de *Indiaanen*, als sy die over de Rievieren sullen brengen, dat niet by dag maar by nacht doen, op dat sy hunne schaduwten in het water niet sien souden. Maar de *Elefanten*, als sy gaan of geleid worden aan de Rievieren om te drinken, syn gewoon selve het water met hunne voeten te roeren, op dat het troebel sy. Maar dat segd *Scaliger*, heeft hen de Nature selve geleerd, gelyk ook de *Kameelen* ende de *Swynen*: dat stemd tog met hunne Nature best over een: het troebel water is hun veel gesonder, dan het klare water; want dit, segd eenen, veroorzaakt hun pyn in hun gedarmte, ofte immers geeft minder voedsel. Indien het tot lof van den *Bebe-moth* gesegd word, dat hy sig nederlegt in de *schuifplaats* des riets ende des *slyks*, indien het gesegd word ten betoog van syne wysheid ende voorfichtigheid; die eer komt toe den *Elefant*, die soekt sulke plaatsen tot syn verblyf, daar hy syn behoef vind, syne spyse ende drank, daar hy sig baden, verkoelen, ende wasschen kan, daar hy vind de regte hulpmiddelen tegens

de

BEHEMOTH MET DEN ELEFANT. 179

de hitte der Sonne, daar hy vind een' gemaklyke ende veilige legerstede. *De Elefant* onthoud sig aan de *oevers der Rievieren*. *Aristoteles* noemd den *Elefant* een *Oeverdier*: hy geeft het den bynaam. *Ἐποτάμιον*: hy segd in het *4de Boek* van de Dieren, *Kap. 46.* dat de *Elefant* de *Rievieren* bemind, ende dat het wel geen *Rievier* maar een *Oeverdier* is, ofte het geen sig onthoud aan de *oevers der Rievieren*. Ende elders segd hy, dat het wel een *Landbeest* is, maar ook een *Moerasdier*, 't geen sig ophoud in de *Moerassen*, in de poelen, ofte verdronkene velden. *Aug. Cassiodorus* segd in de beschryvinge van *Congo*, daar veele *Rievieren* syn ende aangenaame weiden, dat daar somtyds wel honderd by den anderen gesien worden, die daar weiden in de velden aan de *Rievieren*, die daar in treden tot wel de halve hoogte van hun lighaam; ende verfrissen sig selven also. Sy waschen hun gansche lighaam, ende spoelen het af met water, het geen sy met hunnen Inuit uit de *Rievieren* scheppen, ende over hun lyf werpen. Dog indien het oeverwater den *Elefanten* den besten drank verschafft, het water der *Rievieren* hun tot verkoeling ende verversing strekt, sy gebruiken ook *bet slyk* selve om sig te dekken tegens de hitte der Sonne. Want so segd *Ælianus Lib. 1. Cap. 25.* dat sy in den Somertyd, als het seer heet word op den dag, sig overstorten met dik slyk om de hitte af te stuiten. *Het riet ende bet slyk* geeft dan een' gemakelyke, aangenaame ende veilige *legerplaats* voor den *Elefant*: hier op ligt hy als op een sagt bedde: in *bet riet*, ende *slyk*: dat is hem ook eene *schuilplaats*, als hy sig daar neder legt.

Vs. 17. *De schaduwagtige boomen bedekken hem, elk een met syne schaduw: de beekwilgen omringen hem.*

De kiesheid van den *Bebemoth* word nader te kennen gegeven: *de schaduwagtige . . .* het geen dan ook de aard is van den *Elefant*, die sig begeefd *onder schaduwagtige boomen*, *onder welke hy nederligt*, als wy straks seiden, in bosschen gaat, daar boomen syn, die so hoog syn, dat hy daar onder staan, ende daar tegen leunen kan, of immers sig daar onder nederleggen, ende

ende die hunne takken fo wyd uitbreiden, dat *fy bem bedekken* kunnen voor de Sonne; ende begeefd sig onder *de beekwilgen, die bem omringen*. Dit getuigd *Ælianus* van den *Elefant lib. 1. 25.* dat hy, om sig te dekken, soekt fulke boomen, die veele takken hebben, op dat hy onder deese schuile voor de Sonne. Het geen wy hebben aan te merken als een bewys van het vernuft des *Elefants*. Dog daar syn 'er, die dit hier opvatten als een uitwerkfel van hunne schaamte ende eerbaarheid. De Natuurfchryvers getuigen, dat de *Elefanten* nooit t' saamen komen, dan in verborgene plaatsfen. So segd *Plinius lib. 8. cap. 5.* *Ælianus* insgelyks: so ook *Aristoteles Hist. An. lib. 5. cap. 2.* Hy segd, dat, als Man ende wyf fullen vergaderen, sy de eenfaame plaatsfen soeken, ende naby de Rievieren, daar sy gewoon syn te weiden. Dit wraaken wy niet, maar neemen daarom niet aan, dat daar op soude gesien worden hier ter plaatse. Het is ons genoeg, dat dit hier gesegd sy ter betoog van de kloekfinnigheid van dit Beest, 't geen so wel weet uit te kiezen de aangenaamste verblyfplaatsfen. Het geen van den *Behemoth* verstaan synde ook kan gesegd worden van den *Elefant*; als ook het volgende.

Vs. 18. *Sie, hy doet de Rieviere geweld aan, [ende] verhaast sig niet: hy vertrouud, dat hy de Jordaan in synen mond soude kunnen intrekken.*

Sie, hy doet . . . begreepen synde de sin deefter woorden, ende daar tegen gade geslagen den *Elefant*, vinden wy ook hier een' juiste overeenstemminge: *Sie tog den Elefant, of hy de Rievieren geen geweld aan doet*, als hy die instapt, ende door deselve dwars heenen gaat? houd hy se niet op in haaren loop? breekt hy niet het geweld der stroomen, welker snelle afloop op dat groote, swaare ende vaste lighaam, als op een' onbeweegelyken Rotsteen, aftuit. De *Elefanten* syn regt bequaam om dammen te maaken in de Rievieren, ende hier door te bereiden eenen weg voor een Krygshêir. Hier toe hebben sig de vernuftige Krygsoversten wel eer van *Paarden* bediend. So deede de Prins van Orangien *Willem de Eerste, Hoogloffte*

loffelyker Gedagteniffe, in het Jaar 1568. den 7. Oct. als hy de *Maase by Stokkem* overtoog: Om de ondiepte nog meer waadbaar te maaken, stelde hy eenige Ruiters dwars door de Rieviere, waar door het water van boven afloopende wierd tegen gehouden, ende beneden meer quam af te loopen. So doende maakte hy een' bequaamen overtoegt voor syne gansche heijfchaare. Maar so Paarden; *Elefanten* syn immers magtig om Rievieren geweld aan te doen. Het syn de *Elefanten*, van welke ook kan gesegd worden, dat sy sig niet verbaasten, als hier word aangetekend van den *Behemoth*, hy verbaast sig niet. Wy hebben verscheidene uitleggingen gegeven aan dit seggen. Daar is 'er geene, of sy soude kunnen gesegd worden van den *Elefant*. Dog het voegsaamste is, indien het so word opgevat: *Hy verbaast sig niet*, schrikt niet de Rievieren in te treden, hoe driftig sy ook syn. Gelyk dit wel t' saamenband met het voorgaande, so voegd dit wel den *Elefant*, die tog niet vervaard is voor den snellen vloed der stroomen, maar die wel durfd intreden; nog bedugt is, dat hy door de sterke drift sal weggedreeven worden. Ja sy durft 'er met haare jongen selfs wel ingaan, die sy, als sy nog klein syn, op haaren snuit neemden, ende daar op de Rievieren overdraagd: ende als sy nu tot eenige hoogte syn opgewassen, leid sy die over de Rievieren. De Natuurkundigen hebben waargenomen ende opgetekend de sonderlinge voorsigtigheid van de *Elefante*, als sy met haare jongen eene Rieviere sal overtreden, sy set de kleinen voor aan, ende laat daar op volgen de grooteren, ende hier op volgd sy, de Moeder, selve. *Philoftratus* verhaald, dat *Apollonius* gesien hebbende, dat de *Elefanten*, in het oversteeken van eene Rieviere, de kleine lieten voorgaan ende de grootere volgen, seide tot *Danus*; sie daar, dat doen deese Beesten uit een' aangeboore wysheid ende voorsigtigheid: waar op *Damis* seide, ik sie dat, dog hem dagt, dat het onvoorsigtig van hun gedaan was, dat de kleine den voortogt, de grootere den middeltoegt, ende de allerhoogste den agtertoegt hadden: Hy meinde, dat in tegendeel de grootste moesten voorgaan om also tot eene borstweeringe te strekken voor de kleindere; ende allerkleinste, welke laat-

ste den agtertocht moesten hebben: O neen, seide *Apollonius*: daar sy bedugt lyn voor de menschen, die hun jaagen, stellen sy de kleinste voor aan, ende daar op, die grooter syn, ende sy maaken de agterhoede, die de grootste syn, tot beschuttinge van de kleinderen, ende allerkleinsten: daar en boven laaten sy in het instappen van de Rievier de allerkleinste vooruitgaan, ende daar op de grootere, ende sy, die de grootste syn, daar op selve; op dat de kleinste de diepte der Rievier peilen, of sy niet te diep was, ende sy daar wel over souden kunnen treden; so ja, konden de grootere, ende de aller-grootste ligt ende veilig volgen: maar so neen: konden sy nog in tyds te rugge keeren, die te klein waaren, om door de Rievier te trekken: daar in tegendeel so de hoogste Elefanten voorgaande overgingen over de Rievieren, die te diep, waaren voor de kleindere, ende ingevolge voor de allerkleinste, souden deese hen niet volgen kunnen, want sy souden moeten stal houden, of verdrinken: Hy voegd 'er nog toe, dat de grootste ende swaarste Elefanten daarom niet voorgaan, op dat sy den wecken ende modderigen grond der Rievieren niet intrappen, ende daar in door hun swaar lighaam geene diepe kuilen instampen, waar in de volgende kleinderen mogten insakken, ende in de Rievier smooren. Dog schoon de *Elefanten* daar in toonen hunne voorzigtigheid, ende wys beleid in hun bedryf, kunnen wy egter ook daar uit afneemen, dat sy niet schroomen voor de Rievieren, die se intreden, overgaan, ende zelfs over stroomen so diep, dat sy tot over den kop daar in gaan, als weetende, dat sy geenen nood hebben om te sullen verdrinken, so lange sy hunnen snuit kunnen boven water houden om te ademtogen. Toen derhalven *Hannibal* door de *Rhofus* trok met syne *Elefanten*, syn de *Indiaanen*, die daar op saten, verdronken, maar de *Elefanten* behouden gebleeven; vermits sy, volgens 't getuigenisse van *Polybius Lib. 3.* hunne groote ende lange snuiten buiten het water hebben uitgestoken, ende het water, 't welk sy hadden ingeswolgen, wederom overgegeven. Het soude nog te meer baaten ter bevestiginge, dat de *Elefanten* niet schroomten voor de Rievieren; indien sy *swommen* kunnen. *Strabo* segd.

BEHEMOTH MET DEN ELEFANT. 163

segd *Lib. 15.* dat de *Elefanten* seer wel *swemmen*. Dat selfde segd ook de Heer *Dellon*, dien wy nu ende dan hebben aangehaald, als een naaukeurig Reifiger. Hy segd, dat de grootte van dit Beest het selve niet belet seer wel te *swemmen*. *Arist.* segd *Hist. de Anim. Lib. 9. cap. 72.* dat sy in het geheel niet kunnen *swemmen*, om de swaarte van hun lighaam. Maar *Jal. Cæs. Scaliger* verklaard hem, ofte verbeterd hem: Hy segd, dat syne woorden kunnen hebben een' verscheidenen sin: daar staat in den Grieksen Text, *νῦν δὲ ἔκαστον δύναται, διὰ τὴν εὐμαρτοσύνην*. *Scaliger* segd, dat de verscheide leefinge een' verscheidenen sin geeft: als gy leest *ἔκαστον δύναται*, loochend hy maar, dat sy seer wel kunnen *swemmen*, niet volmaakt; maar als men leest *ἔκαστον ἔ*, segd het geheel niet. Maar deese beroemde Uitlegger segd, dat de reden, die hy geeft, waarom de *Elefant* niet *swemmen* kan, vals is, ende dat de swaarte des lighaams hem niet verhinderen soude te *swemmen*, aangesien onder de Vissen der Zee ook gevonden worden, die, seer swaar ende grofstyvig synde, niet nalaaten snel te *swemmen*, als de *Walvissen*. Maar tog het *swemmen* is den *Walvissen* van nature gegeven, want wat soudén sy in de Zee tog anders doen? Maar den *Elefant* is het *swemmen* so nodig niet, hog komt hem te pas, als wanneer hy seer diepe Rievieren, ende die hy niet doorwaaden kan, wil overtrekken, waar toe hem genoegzaam is, een weinigsken te kunnen *swemmen*. So segd *Scaliger* van den *Elefant*, ende steld, dat alle viervoetige dieren kunnen *swemmen*. Maar of sy al niet konden *swemmen*, soude dit geen bewys kunnen syn, waarom het de *Elefant* niet kan *woelen*, van wien gesegd word, dat hy sig niet verhaaft, ofte niet vreesd voor de Rievieren; daar hy tog, al is het niet door *swemmen*, syne onverschroktheid genoegzaam toond, nog eenige vrees voor het water. Het helpt ook die geenen, die lochenen, dat de *Behemoth* sy de *Elefant*, niet met allen, dat *Elefanten* hunne vrees getoond hebben voor het water in sekerre gelegenheden: gelyk *Livius Lib. 31. Cap. 28.* getuigd van de *Elefanten*, dat sy seer bang syn geweest, toen sy sagen, dat sy over de Rievier mochten trekken. Het kan tog wel syn, dat als de *Elefanten* sulon overgescheept worden, de grooté toet

stel daar toe hun vreesse aanjaagd, en ook de schroom voor de vreemde plaatse, daar sy sullen naar toe gevoerd worden, daar sy op hunne wyse voorsien, te sullenqualyk onthaald worden. Maar die met deese Beesten gewoon syn om te gaan, kunnen hun deese vreesse wel beneemen, als sy die maar verslekeren, ja (het geen niet geloofd soude mogen worden, indien het niet door sekere getuigenissen bevestigd wierd,) die met eede toefeggen, dat sy daar wel sullen gehandeld worden, ofte sullen te rug gebragt worden. Men segd, dat de *Elefant*, als hy over Zee sal gevoerd worden, niet sal intreden in het schip, voor dat hy daar toe versogt, hem beloofd, ende met eede verslekerd is, dat hy sal te rug gebragt worden, ofte dat men hem op een' goede plaatse sal brengen. Hier van hebben wy een voorbeeld aangehaald. Weshalven de vreesse ofte onwilligheid, die de *Elefanten* somtyds toonen om t' scheep te gaan, of sig over Rievieren te laten voeren, geene reden is, waarom van hun niet soude mogen gesegd worden, dat sy *sig niet verbaasten*, dat sy niet vreesen voor de waterstroomen, als welke vreesse of onwilligheid ontstaan kan uit een' andere oorfsake, dan het water. Het geen de Heere in syne reden van den *Behemoth* hier op laat volgen, sullen wy ook wel op den *Elefant* kunnen overbrengen.

Hy vertrouwd, dat hy de Jordaän in synen mond soude kunnen intrekken.

Wy hebben in het voorgaande de *Jordaän* beschreeven, ende de gelegenheid van deselve Rieviere aangeweesen, ende den oorsprong, loop ende uiteinde getoond. Hier uit blykt, dat de *Jordaän* nog synen oorsprong neemt uit het land *Utz*, daar *Job* woonde, nog door het selve land heen vloed, nog daar eindigd; dog is afgelegen van het land *Utz*, dat wy ingelyks beperkt hebben. Maar schoon de *Jordaäne* is afgelegen van het *Woesse Arabien*, waar in *Utz* legd; egter is deese Rieviere *Job* wel bekend geweest, die tog so verre niet was van de grensen van syn Vaderland, dat hy deselve niet soude gekend hebben; so dat hy wel wiste, van wat Rieviere de Heere sprak, als hy

de

BEHEMOTH MET DEN ELEFANT. 165

de Jordaane noemde. Dog wy vinden daar in geene nootfakelykheid om vast te stellen, dat de *Heere*, spreekende tot *Job*, juist sal genoemd hebben *de Jordaane*. Hy kan gezegd hebben in het gemeen: Hy vertrouwd, dat hy *eene Rievier* in synen mond soude kunnen intrekken, ofte wel een' andere *Rievier* genoemd hebben met naame, als de *Rievier Pbrat*, ofte *Euphrates*, die grooter nog is, ende *Job* nader, dan *de Jordaane*. Dog men hebbe hier in aanmerkinge te neemen, dat de Schryver van het Boek *Jobs* is geweest een Hebreer, ende, gelyk wy seker moeten gelooven, een Man, die, door Gods Geest gedreeven synde, dit selve Boek heeft opgesteld uit Arabische Handschriften, die hy versameld hebbende, in ordeninge geschikt, ende in de Hebreuïsche spraake heeft uitgegeven.

Maar wie deese geweest is, wanneer hy geleefd heeft, ende wanneer gevoegd in de Rolle des Boeks, kunnen wy niet zeggen; het mag gegist, dog kan niet seker gesteld worden, dat dit is geschied in de tyden van *Salomon*. Deese, wie hy geweest sy, egter een Hebreer, ende een Man door Gods Geest verligt, noemd hier juist de *Jordaane*. Indien de *Jordaane* in synen eigenen sin hier moest verstaan worden, soude nog de *Elefant*, nog het *Nylpaard* kunnen syn het Beest, 't geen *Behemoth* hier genoemd, ende beschreeven word; want nog de *Elefant* nog het *Rievierpaard* onthouden sig aan den *Jordaanstroom*, nog drinken daar uit. Het Land *Kanaan*, door het welke deese Rievier vloed, is het geboorteland niet van den *Elefant*, nog ook van het *Nylpaard*. Dog daarom behoeven wy onse gedagten niet af te trekken van het eene ofte het andere Beest. Het is tog niet nodig, dat de *Jordaan* hier in synen eigenen sin verstaan worde; neen, hier door kan men verstaan *eene Rievier* in een' gemeene betekenis: dat hebben wy vooreen gezegd, dat dit is de styl der Redenkunstenaars, bysondere naamen te geeven aan gemeene saaken ofte personen; dit hebben wy ook in voorbeelden getoond. Laat ons dan door *de Jordaane* hier verstaan *eene Rievier*, welke die weesen mag: so segd dan hier Gods Geest: Hy vertrouwd, dat hy *eene Rievier* in synen mond soude kunnen intrekken. Maar hier syn twee vraagen te beantwoorden. *Ten eersten*, waarom hy deesen

spreekstyl gebruikt, waarom hy dien bysonderen naam gebruikt, om een' gemeene saak te beduiden, ende niet den gemeenen? *Ten anderen*, waarom juist *de Jordaane* genoemd? Op de eerste vraag antwoorden wy: dat deeze spreekmaniere meerderen nadruk heeft, ende het kragtiger gezegd word, hy vertrouwd, dat hy *de Jordaane* in synen mond soude kunnen intrekkén, dan of hy seide, hy vertrouwd, dat hy *eene Rievier* in synen mond soude kunnen intrekkén: *de Jordaan* is een' groote ende breede Rievier: dit haald de spreekmanier so veel te hooger op. Wie weet niet, dat dit is een' gewoone spreekwyse, als men de uitneemenheid van saaken ofte persoonen wil te kennen geeven, uitnemende dingen of persoonen te noemen. Men segd een *Herkules*, *Alexander*, *Salomon*, als men wil noemen zonen, die seer sterk, dapper ofte wys is. Wat *het tweede* aangaat: het is haast gezegd, waarom de Schryver hier juist noemd *de Jordaan*? deeze was seer wel bekend aan syne Landsgenooten; niemand was 'er in Israël, die niet wiste, dat dit een' lange ende wyde stroom was: so haast hy dan deeze hoorde noemen, kreeg hy daar van een' diepen indruk. Behalven dit was de gelegenheid van de *Jordaan* geschikt naar de levenswyse van den *Behemoth*, gelyk die in het voorgaande beschreeven word. Naby de *Jordaane* waaren *schaduwagtige boomen*, onder welke hy sig konde nederleggen. Hier waaren *schuilplaatsen des riets ende des styks*. Hier waaren *schaduwagtige boomen*, die boom bedekken konden, elk een met syne schaduw, so beekwitgen om hem te omringen: dit is een' snelloopende Rievier; als hy deeze geweld aandeede, soude hy syne groote kragt betoonen; als hy deeze bestond in te treden, blyk geeven van syne onverwagtheid, dat hy sig niet verbaaste. Weshalven so de Rievier, als de oever, ende de landstrecken gelegen aan de *Jordaane* seer wel geschikt scheenen tot eene verblyfplaats voor den *Elefant*, indien de luchtstrecke, en andere redenen, die wy niet weeten, nog nodig agten te ondersoeken; het is genoech te seggen, het welbehaagen des Scheppers het hadde toegelaaten. Maar dit selve niet synde, gaf dit den Schryver van het Boek *Jobs* egter reden, om te noemen *de Jordaan*, als hy wilde leggen een' snelstroomende Rievier, welkes oevers en de

de naby gelegene gewesten een' bequaame verblytplaats geeven aan wilde ende groote beesten, *Elefanten* ende *Rievierpaarden*. Het geen dan ook nadruk geeft aan deese vergrootende maniere van spreken: hy *vertroud*, dat hy de *Jordaan in synen mond soude kunnen intrekken*. Het geen wy verklaard hebben aldus: hy *vertroud*, dat hy geheele Rievieren, ja selfe groote Rievieren, al was het eens *Jordaan*, in synen mond soude kunnen intrekken. Indien eenig landbeest, eenig viervoetig gedierte kan voldoen aan deese spreekwyse, het is de *Elefant*. Het kan in den naaften sin van hem gesegd worden. Deese vergrootende spreekmaniere, als wy seiden voor heen, wysd ons tot een Beest, 't geen geene vrees heeft voor de groote ende snelle Rievieren, ende daar so min voor bedugt is, als voor kleine beekskens, die hy soude uitdrinken. Maar dit selve leidt ons tot een Beest, 't geen veel water indrinkt, en dit brengt ons sonder omloeken tot den *Elefant*, op wien so wel past, 't geen even gesegd is, dat hy de *Riviers geweld aandoed*, en *sig niet verbaast*. Maar de *Elefant* trekt seer veel water in synen snuit, 't geen hy in synen mond brengt. Dit groot gedierte heeft seer veel drank van noden. Hun *snuit* is hol, als sy drinken willen, suigen sy daar het water mede, 't geen sy dan in hunnen mond uitblaasen. Een geloofwaardig Reiffiger betuigt te hebben gesien uit de Rievieren opkomen, die meer dan eenen emmer nats in hunne *snuiten* hielden. *Cardanus* segd, dat een *Elefant* meer drinkt, dan te gelooven is. Allen, die schryven van den *Elefant*, getuigen dit, dat dit Beest so omfynne grootte, als hitte syns bloeds ende ingewanden seer veel drinkt. Hier van schryven *Aristoteles* ende *Ælianus*, ende de Laater meldt hoe veel *wyn*, (een drank, dien sy seer begeeren) een *Elefant* op eenmaal gedronken heeft. Hier uit is ontstaan een spreekwoord, als een seker groote beker word volgeschonken: *doesen soude een Elefant niet kunnen uitdrinken*. deese vergrootende spreekmaniere heeft gelegenheid gegeeven om te seggen van een' grooten drinker: *al vloiede de Ryn of Seine in synen mond, hy soude nog niet vol worden*. Hier vinden wy dan wederom den *Elefant*, van wien so mag gesproken worden, als hier staat van den *Behemoth* angetekend.